

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ISSN 2411-4758 (Print)
ISSN 2518-1602 (Online)

РІДНЕ СЛОВО В ЕТНОКУЛЬТУРНОМУ ВИМІРІ

Випуск 8

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

ISSN 2411-4758 (Print)
ISSN 2518-1602 (Online)

Рекомендовано до друку Вченою радою
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 8 від 18.06.2023 р.)

Засновник – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
(свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
КВ № 20445-10245 Р від 11.10.2013 р.)

Збірник «Рідне слово в етнокультурному вимірі»
Наказом МОН України № 157 від 09.02.2021 р. (додаток 4) внесений
до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
зі спеціальності 035 «Філологія».

Офіційний сайт видання: www.journals.dspu.in.ua/index.php/ridneslovo

Рідне слово в етнокультурному вимірі / ред. кол. : Віра Котович (гол. ред.) та ін. Дрогобич :
Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 8. 142 с. DOI: <https://doi.org/10.32782/2411-4758.2023.8>

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Віра Котович, д-р філол. наук, проф., Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Україна

Голова редакційної ради:

Марія Федурко, д-р філол. наук, проф., Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Україна

Члени редколегії:

Наталія Венжинович, д-р філол. наук, проф., Ужгородський національний університет, Україна

Орися Демська, д-р філол. наук, проф., Національний університет «Києво-Могилянська академія», Україна

Ольга Косович, д-р філол. наук, проф., Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

Оксана Кушлик, д-р філол. наук, проф., Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Україна

Лідія Мацевко-Бекерська, д-р філол. наук, проф., Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Наталія Мафтин, д-р філол. наук, проф., Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

Іво Поспішіл, д-р наук з філол., проф., Університет імені Масарика, Брно, Чехія

Ярослав Яремко, д-р філол. наук, проф., Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Україна

Юзеф Олейнічак, д-р габ., проф., Сілезький університет у Катовицях, Польща

Соломія Альбота, к. філол. наук, доц., Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Божена Беднарікова, к. філол. наук, доц., Університет Палацького в Оломоуці, Чехія

Віра Меньок, к. філол. наук, доц., Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Україна

Галина Миронова, к. філол. наук, доц., Університет імені Масарика, Брно, Чехія

Ірина Левчик, к. пед. наук, доц., Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

Любов Дідух, к. пед. наук, доц., Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Україна

Олександра Романюк, к. пед. наук, доц., Національний університет «Одеська морська академія», Україна

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
DROHOBYCH IVAN FRANKO STATE
PEDAGOGICAL UNIVERSITY

ISSN 2411-4758 (Print)
ISSN 2518-1602 (Online)

NATIVE WORD IN ETHNOCULTURAL DIMENSION

Issue 8

Publishing House
“Helvetica”
2023

ISSN 2411-4758 (Print)
ISSN 2518-1602 (Online)

Recommended for printing by Academic Council
of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(15 June 2023, Minutes No 8)

Founder – Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(certificate of state registration of the printed mass media of the KB No 20445-10245 P
dated October 11, 2013)

The journal “Native word in ethnocultural dimension” is included in the List of professional scientific periodicals (“B” category) according to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 157 as of 09.02.2021 (annex 4) from specialty 035 “Philology”.
The journal indexed in international scientometric databases Google Scholar, Polish Scholarly Bibliography (PBN), ResearchBib – Academic resource index, Index Copernicus.

The authors of the articles are responsible for the authenticity of the facts, dates, names, surnames, names, and digital data contained in the publications. The opinion of the editorial board may not coincide with the views of the authors.

The native word in ethnocultural dimension / editorial board : Vira Kotovych (Chief Editor) and others. Drohobych : Publishing House “Helvetica”, 2023. Issue 8. 142 p.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2411-4758.2023.8>

EDITORIAL BOARD

Chief Editor:

Vira Kotovych, Doctor of Philology, Prof., Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Ukraine

Head of the Editorial Council:

Mariia Fedurko, Doctor of Philology, Prof., Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Ukraine

Editorial Board:

Nataliia Venzhynovych, Doctor of Philology, Prof., Uzhhorod National University, Ukraine

Orysia Demska, Doctor of Philology, Prof., National University of Kyiv-Mohyla Academy, Ukraine

Olha Kosovych, Doctor of Philology, Prof., Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine

Oksana Kushlyk, Doctor of Philology, Prof., Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Ukraine

Lidiia Matsevko-Bekerska, Doctor of Philology, Prof., Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

Nataliia Maftyn, Doctor of Philology, Prof., Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine

Ivo Pospishil, Doctor of Philology, Prof., Masaryk University, Brno, Czech Republic

Yaroslav Yaremko, Doctor of Philology, Prof., Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Ukraine

Yuzef Olieinichak, Dr hab., Prof., University of Silesia in Katowice, Poland

Solomiia Albota, PhD in Philology, Assoc. Prof., Lviv Polytechnic National University, Ukraine

Bozhena Bednarikova, PhD in Philology, Assoc. Prof., Palacký University Olomouc, Czech Republic

Vira Menok, PhD in Philology, Assoc. Prof., Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Ukraine

Halyna Myronova, PhD in Philology, Assoc. Prof., Masaryk University, Brno, Czech Republic

Iryna Levchyk, PhD in Pedagogy, Assoc. Prof., Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine

Liubov Didukh, PhD in Pedagogy, Assoc. Prof., Lviv State University of Life Safety, Ukraine

Oleksandra Romaniuk, PhD in Pedagogy, Assoc. Prof., National University "Odessa Maritime Academy", Ukraine

ЗМІСТ

Василь ГРЕЩУК, Валентина ГРЕЩУК. Лексика поховального й родильного обрядів у словнику «Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові».....9	
Уляна ГАЛІВ, Михайло ПАНОЧКО. Національне мовомислення Василя Стуса крізь призму символів-архетипів.....17	
Khrystyna KOVALYSHYN, Solomiia ALBOTA. Linguistic peculiarities of delivering information about Ukraine and the Russian-Ukrainian war within the texts of the Western mass media.....25	
Li Yanxue. The translation principles of lexical lacunas in Yurii Vynnychuk's short story "The Night Reporter".....32	
Алла МАРТИНЕЦЬ, Тетяна ЧЕРЕДНИК. Міфологізація вербальних візій у сучасній українській мережевій поезії про війну.....37	
Adriana TURKO, Solomiia ALBOTA. Linguistic and semantic analysis of the information coverage of Ukraine in foreign media.....45	
Solomiia ALBOTA, Olesya SABAN. Linguistic peculiarities of the <i>WISDOM</i> noun usage: corpus-based approach.....49	
Любов ДИКА, Наталія ГОЛЯРДИК. Функціонально-стилістичний аналіз антропонімів роману Василя Шкляра «Чорний Ворон. Залишенець».....62	
Леся КОЛТОК. Критичне мислення як основа сучасних підходів у формуванні особистості учня.....68	
Віра КОТОВИЧ. Літературно-художні оніми у збірці поезій Марії Матіос «Жіночий аркан у саду нетерпіння».....73	
Олена КРАВЧЕНКО-ДЗОНДЗА Антропоцентричний вимір метафори у творах західноукраїнських прозаїків 20–30-х років ХХ століття.....80	
Леся ЛЕГКА. Наголошування суфіксальних та суфіксально-префіксальних дієслів першого структурного класу в поезії Василя Симоненка.....85	
Лілія ЛУШПИНСЬКА. Формування мовної особистості в умовах професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.....91	
Юліана НЕСТЕРОВИЧ. Вербалізація концепту «зрадник» у романі Р. Іваничука «Вогненні стовпи».....97	
Iryna PATEN, Liliia SOVOL. The neophraseologisation of the political discourse in English and Ukrainian mass media.....104	
Ангеліна РАЗУМНА, Петро МАЦЬКІВ. Вербалізація предметного та акціонального фреймів концепту <i>ЖИТТЯ</i> у фразеологічній парадигмі епістолярії Лесі Українки.....111	
Марія СТЕЦИК, Анастасія СТЕЦИК. Ментально-аксіологічна універсальність образу матері в мовотворчості поетів-шістдесятників.....116	
Марія ФЕДУРКО, Оксана ФЕДУРКО. Визвольна війна українського народу проти Російської Федерації у дзеркалі українського словотворення.....124	
Галина ФІЛЬ, Ірина ПАТЕН. Фразеологема «вовк» у структурі фразеологічних одиниць української та польської мов: етнокультурний аспект.....133	

РЕЦЕНЗІЇ

Світлана ГІРНЯК. Слово в мові: лексикографічні традиції, досвід, перспективи розвитку (рецензія на випуск 31 збірника наукових праць «Лексикографічний бюлетень» за редакцією Є.А. Карпіловської).....138	
--	--

CONTENTS

Vasyl GRESCHUK, Valentyna GRESCHUK. Vocabulary of funeral and maternity rites in the dictionary “Hutsul dialect vocabulary and phrasemics in belletristic language”.....	9
Uliana HALIV, Mykhailo PANOCHKO. National language thinking of Vasyl Stus through the prism of symbols-archetypes.....	17
Khrystyna KOVALYSHYN, Solomiia ALBOTA. Linguistic peculiarities of delivering information about Ukraine and the Russian-Ukrainian war within the texts of the Western mass media.....	25
Li Yanxue. The translation principles of lexical lacunas in Yuri Vynnychuk’s short story “The Night Reporter”.....	32
Alla MARTYNETS, Tetiana CHEREDNYK. Verbal visions mythologization in contemporary Ukrainian online poetry about war.....	37
Adriana TURKO, Solomiia ALBOTA. Linguistic and semantic analysis of the information coverage of Ukraine in foreign media.....	45
Solomiia ALBOTA, Olesya SABAN. Linguistic peculiarities of the <i>WISDOM</i> noun usage: corpus-based approach.....	49
Lyubov DYKA, Natalia GOLYARDYK. Functional and stylistic analysis of anthroponyms in Vasil Shklyar’s novel “Black Raven. Leftover”.....	62
Lesia KOLTOK. Critical thinking as the basis of modern approaches in the formation of a student’s personality.....	68
Vira KOTOVYCH. Literary and artistic names in the collection of poems by Maria Mathios “The women’s in the garden of impatience”.....	73
Olena KRAVCHENKO-DZONDZA. The anthropocentric dimension of metaphor in the works of western Ukrainian novelists of the 20–30s of the twentieth century.....	80
Lesia LEHKA. Accentuation of suffixal and suffixal-prefix verbs of the first structural class in the poetry of Vasyl Symonenko.....	85
Liliia LUSHPYNSKA. The formation of language personality in the conditions of professional training of future teachers the primary school.....	91
Yuliana NESTEROVYCH. Verbalization of the concept “traitor” in R. Ivanychuk’s novel “Fiery pillars”.....	97
Iryna PATEN, Liliia SOBOL. The neophraseologisation of the political discourse in English and Ukrainian mass media.....	104
Anhelina RAZUMNA, Petro MATSKIV. Verbalization of the subject and action frames of the concept of <i>LIFE</i> in the phraseological system of the Lesia Ukrainka’s epistolary heritage.....	111
Mariia STETSYK, Anastasia STETSYK. Mental-axiological universality of the image of mother in language creation of poets of the sixties.....	116
Mariia FEDURKO, Oksana FEDURKO. The voluntary war of the Ukrainian people against the Russian Federation in the mirror of the Ukrainian word creation.....	124
Galyna FIL, Iryna PATEN. Phraseologem “wolf” in the structure of phraseological units of the Ukrainian and Polish languages: ethno-cultural aspect.....	133

REVIEWS

Svitlana HIRNIAK. The word in the language: lexicographic traditions, experience, development prospects (review of volume 31 of the collection of scientific works “Lexicographic Bulletin” edited by Ye.A. Karpilovska).....	138
--	-----

**ЛЕКСИКА ПОХОВАЛЬНОГО Й РОДИЛЬНОГО ОБРЯДІВ
У СЛОВНИКУ «ГУЦУЛЬСЬКА ДІАЛЕКТНА ЛЕКСИКА ТА ФРАЗЕМІКА
В УКРАЇНСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ МОВІ»**

Василь ГРЕЩУК,

доктор філологічних наук, професор кафедри української мови, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (Україна, Івано-Франківськ) vasy1.greshchuk@pnu.edu.ua, ukrinst.pu.if@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7011-3911>

Research ID: N-6078-2018

Валентина ГРЕЩУК,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального та германського мовознавства, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (Україна, Івано-Франківськ) valenty1.greshchuk@pnu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5702-6824>

Research ID: ААЕ-8090-2019

У статті висвітлена лексика поховального та родильного обрядів, лексикографічно опрацьованих у словнику «Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові». Предметом аналізу стала низка гуцульських діалектних слів у ділянці поховальних і родильних обрядодійств. Дослідження встановило, що лексикографічна інтерпретація лексики поховального й родильного обрядів дає змогу моделювати гуцульську мовну картину світу в окресленому сегменті, глибше з'ясувати особливості світобачення та світовідчуття горян.

***Ключові слова:** обрядова лексика, лексика поховального обряду, лексика родильного обряду, діалектизм, словник, лексикографічне опрацювання.*

**VOCABULARY OF FUNERAL AND MATERNITY RITES
IN THE DICTIONARY “HUTSUL DIALECT VOCABULARY AND PHRASEMICS
IN BELLETRISTIC LANGUAGE”**

Vasyl GRESCHUK,

Doctor of Philological Sciences, Professor at the Department of Ukrainian Language, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University (Ukraine, Ivano-Frankivsk) vasy1.greshchuk@pnu.edu.ua, ukrinst.pu.if@gmail.com

Valenty1na GRESCHUK,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the Department of General and Germanic Linguistics, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University (Ukraine, Ivano-Frankivsk) valenty1na.greshchuk@pnu.edu.ua

The article highlights the vocabulary of funeral and maternity rites, lexicographically elaborated in the dictionary “Hutsul Dialect Vocabulary and Phrasemics in the Ukrainian Belletristic Language”. Hutsul dialect words and phrases of the funeral rite became the subject of analysis: подзвінне, в подуші дзвонити, посижінє, грушка, огарчік, пекти гусака, зайц, лопатка, молоти муку, виріжьити, опровадити, прятати, виреда, опровід, вічна виреда, працети, прошиї, комашня, коливо, кокуц, подаваник, подавничок, хавтур, річі, погріб'єник. Fewer dialecticisms have been characterized from the vocabulary of the birth ceremony – ерстити, нанашко, нанашка, крижма, вивід.

As the research showed, in the dictionary “Hutsul Dialect Lexicon and Phrasemics in the Ukrainian Belletristic Language” through dictionary articles, in which the semantics of a number of dialect words

of funeral and birth rites are clarified, their use in Ukrainian fiction is illustrated, segments of the linguistic picture of the Hutsul world are reflected in area of funeral and maternity rites. The very fact of using or not using ceremonial vocabulary in belletristic texts, the frequency of dialectics, their use by authors not only from the Hutsul region, but also from other regions significantly expands and enriches the possibilities of modeling the worldview of such a colorful ethnographic group as the Hutsuls.

The birth of a child and the death of a person occupy an important place in the Hutsul worldview. This is clearly evidenced by the wide use of the vocabulary of birth and funeral rites, primarily Hutsul dialect words. The greater number of dialectics that reflect funeral rites over the vocabulary of the birth rite may testify to the greater metaphysical importance of death over birth. In turn, among the funeral rites, the stage when relatives, neighbours, and acquaintances gather in the house of the deceased to pay their respects, pray for his soul, and sit with him at night is especially distinguished. This is confirmed by the disproportionately high prevalence in the belletristic language of the names of the said ceremony and the fun of the youth during its implementation.

As evidenced by the analyzed materials, the key event of the Hutsul birth ceremony is the baptism of a newborn child.

We see the prospects for further research of the outlined problem in the expansion of the study of the lexicographic processing of the mentioned dialecticisms to the full coverage of the entire ceremonial vocabulary.

Key words: *ritual vocabulary, funeral rite vocabulary, maternity rite vocabulary, dialecticism, dictionary, lexicographic study.*

Постановка проблеми. Важливим завданням сучасного українського мовознавства є різнобічні дослідження етнокультурного виміру мовних одиниць і категорій, серед яких особливе місце посідає лексика як номінативна сфера мовленнєвої діяльності. Водночас етнокультурна значущість різних пластів лексики неоднакова. Особливі етнокультурні потенції закладені, зокрема, в обрядовій лексиці. «Обрядова лексика є одним із найбільш етнолінгвістично й лінгвокультурологічно значущих пластів, оскільки вона безпосередньо відбиває звичаєву культуру, обряди народу, задовує у словесних формах особливості та специфіку його світобачення й світосприймання» (Грещук, 2021–2022, с. 50).

Досліджуючи обрядову лексику, необхідно враховувати, що поряд із загальнонаціональними мовними картинами, у яких одним із компонентів є обрядова лексика, виділяються регіонально-діалектні мовні картини, котрі репрезентують особливості світовідчуття певних етнографічних груп. «Субстрат регіонально-діалектної картини світу становить говір як мовно-територіальне утворення, що характеризується переважною частиною, спільною з літературним стандартом, і низкою різнорівневих мовних одиниць, властивих тільки цьому говору або йому та іншим, які межують із ним. Однак специфіка регіонально-мовної картини світу визначається діалектними формами, оскільки вони називають реалії позамовної дійсності, для яких не знадобилося найменувань у загальнонаціональній мові поза діалектним ареалом» (Грещук, Грещук, 2018, с. 30). Віталій Кононенко слушно зауважив: «Визначення українського лінгвокультурологічного корпусу на літературній основі доповнює діалектне, соціально-територіальне й інше розшарування у межах єдиного культурного простору; функціонування літературного стандарту за умов включення різного роду регіоналізмів, етнографізмів, екзотизмів і под. не лише не руйнує спільне національне підґрунтя, а й розширює його обрії» (Кононенко, 2008, с. 27).

Аналіз досліджень. Лексика похоронного та родильного обрядів окремих говорів уже стала предметом наукових зацікавлень лінгвістів (Бігусяк, 1997; Гримашевич, 2012; Жвава, 2008; Жвава, 2009; Коваленко, 2009; Конобродська, 2007; Тищенко, 2017; Хомчак, 2007). У цих дослідженнях зазначена лексика зазвичай аналізується у структурі діалектних текстів. Як важливі культурноносні маркери лексеми поховального та родильного обрядів використовуються й у мові художньої літератури, виконуючи текстотворчі функції. Постає проблема їх лінгвокультурологічного осмислення, характеристики пластів таких слів, освоєних художньою мовою. Добрим підґрунтям для вивчення гуцульської обрядової лексики, освоєною мовою художньої літератури, є словник «Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові» (Гуцульська діалектна лексика, 2019–2020), у якому лексикографічно опрацьовані різні пласти обрядової лексики.

Мета статті – висвітлити словникове опрацювання сегментів гуцульської діалектної поховального та родильного обрядів, вжитих у текстах української художньої літератури¹

Виклад основного матеріалу. Словник «Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові» подає низку гуцульських діалектних слів на позначення предметів, осіб, дій, які у художній формі репрезентують різні етапи поховального обрядодійства, предмети, що у них використовуються, осіб, котрі у них задіяні. Передпоховальний етап засвідчено діалектизмами *подзвінне* та *в подуші дзвонити*:

ПОДЗВІННЕ *обряд.* Елемент поховального обряду; дзвоніння у дзвони церковної дзвіниці як сповіщення, повідомлення про смерть когось. *Тому чоловікові не було ще призначено вмирати, а юда ухопив його без закону: без подзвінного, без похоронів!* (В. Гжицький. Опришки, 164).

ПОДУШІ

◇ **в подуші дзвонити** – *обряд.* дзвонити в дзвони церковної дзвіниці як сповіщення, повідомлення про смерть когось. *А вуйну просив Петро, аби пішла попа і дяка на похорон стокмити та й аби до паламаря повернула, бо ще в подуші дедеві не дзвонено* (Марко Черемшина. Село вигибає, т.1, 183).

Українською художньою мовою добре освоєно гуцульські поховальнообрядові слова на позначення зібрання рідних, сусідів, знайомих у хаті покійника, щоб віддати йому шану, й ігор, забав молоді при цьому. Відомий знавець Гуцульщини письменник Степан Пушик у повісті «Перо Золотого Птаха» зауважив: «Той “обряд при тілі умерлої” ліг у повість “Тіні забутих предків” і називають його де “посидінням”, де “оказією”, де “лубком”, а на Закарпатті – “циривіддям” (привидом)». Ці слова лексикографічно інтерпретовано у словнику. Найбільшою за обсягом є стаття *посижіне*:

ПОСИЖІНЕ, ПОСИЖІННЕ, ПОСИДЖЕННЯ, ПОСИДЖІННЕ, ПОСИДЖІННЯ, ПОСИДІНЕ, ПОСИДЖЕННЯ, ПОСИДЖЕННЕ, ПОСИЖІНЕ, ПОСИЖІННЕ, ПОСИДЖЕНЕ
1. *етн., обряд.* Етап похоронного обряду, на якому збираються рідні та знайомі в хаті покійника, щоб віддати йому шану, посидіти при небіжчикові вночі. *Тай на Олексієвих подах все затихло, а в хаті, коло Олексієвого тіла, відбувалоси посижіне; бо на голос тримбіт, що аж дві їх у подавки наперед Олексієвої тражди, сумно играючи умерскої игри, сповішишели горам про смерть великого мальфара, сходилиси з восковими свічками в руках люде Олексієви на посижініне* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 421); *Не трембітали по ньому трембіти, не побивалася ненька, не голосили плакальниці, не збиралися усі Устеріки на нічне посидження, не завихрювалася ватрами і гомінкими молодіжними грищами комашня* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 356); *А ввечері люди йшли за голосом тієї трембіти на посиджініне до покійника* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 180); *А кому це все?.. А воно коштує гроші... Він ще і банки не заробив, не приніс дьидеві в хату, а у него дзьобня за десятку, а у него бартка за десятку, а на шії шовкова хустка. Та коби де посиджініня, коби весілля, а до роботи, ого...* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 152); *Той «обряд при тілі умерлої» ліг у повість «Тіні забутих предків», і називають його де «грушкою», де «посиджініням», де «оказією», де «лубком», а на Закарпатті – «упривіддям» (привидом)* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 52); *Поважні тазди і таздині, що вже відбули своє посидження коло мертвого тіла, сиділи на танку і під хатою, стояли гуртиками то сям то там, всі у пишній і яскравій святковій одежі; журно підпирали руками голови, сопли довгими файками-люльками як чоловіки, так і челядь, тобто жіноцтво; дехто з цікавістю поглядав на молодого запорожця, що задумливо схилився на вориння; то нишкли, то гомоніли, знову й знову повертаючись до наглої події, що сколихнула село* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 47); *Ади, трембіта людей на посидження скликає, а посидження не буде* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 216); *А ти ввечер ек си ни поквапиш вернути вид Шкінді, то жди мене там, бо я ек си вкутаю, то зберуси тай з нивістков прийду на посижіне* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 473); *Треба буде тепер з попом заговорити, з паламарем, з деком, єму копати, у дзвони дзвонити, трембітати, посижіне, похорони, комашня...* (О. Манчук. Без свічки, 32).

Більш давньою, але теж поширеною назвою цього обрядодійства є *грушка*:

ГРУШКА *етн., обряд.* Зібрання рідних і знайомих у хаті покійника, щоб віддати йому шану, під час якого старші люди моляться і згадують небіжчика, а молодь у сінях грається

¹ Предметом аналізу є лише власне діалектні мовні одиниці; обрядові слова, які збігаються з нормативними, не розглядаються.

в жартівливі ігри. *Сивий Глаш запікав мовчки залізо і помагав майстрові деревище хрестиками карбувати. Легіні і дівчата сходилися на “грушку”* (Марко Черемшина. “Грушка”, т. 1, 65); *Ні грушки ніхто не бив, ні галембізи не йграли* (О. Манчук. Непростий мертвець, 48); – *Певне пушкарі десь близько вганяють, що так борзо ушили, – сказав Микулка. – Навіть на грушку не лишилися* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 47); *А то тепер звичаю “грушки” вже нема, то нема чого коло тіла веселитися* (М. Матіос. Нація, 242); – *Не може Смеречук бути князем, бо він прийшов на “грушку” в старому кептарі, – шепочуть на вухо послам* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 53).

Як екземпліфікацію до статей *оказія* ‘назва обряду при тілі умерлого’ та *циривіддя* ‘назва елемента поховального обряду при тілі небіжчика’ у словнику подано уже наведені слова С. Пушика.

В окремих словникових статтях лексикографічно опрацьовані різновиди ігор, забав молоді під час *посижіня*, зокрема *огарчик*, *висіти*, *скакати на него*, *молоти млина*, *ловити біличку*:

ОГАРЧИК, ОГАРЧІК *обряд*. Різновид ігор, забав при покійникові під час *посижіня*. – *Ходи, он в огарчика бавляться, – сказала вона стиха, вимогливо смикнувши його за рукав жупана* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 1, 53); *Інчі давали «огарчіка» в куті коло печі, а дехто йшов у хороми, бо там ишли на переміну забави: «били грушки», «висіли», «скакали на него», «мололи млина», «падали в колотізь», «скреготала сорока коло вух», мастили сажев, «ловили біличку», грали сосокала або «тегли бога», «де чьорт» з «богом», держєчі мижи собов у руках бук, зберали докupi своїх людий, шо, держічіси гуртом одни за одних, помогали одни «чьортови», а другі «богови»* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 421).

Це також статті *пекти гусака*, *заїц*, *лопатка*, *молоти муку*:

ГУСАК

◇ **пекти гусака** – *обряд*. різновид ігор, забав при покійникові під час *посижіня*. Цілу ніч тривають різні ігри: “беруть шлюб”, “мелють муку” (один легінь, лежачи обличчям униз на стільці, молотить зі споду поліньцями, а всі легіні щипають його й дають понюхати дівчатам, “чи добра мука мелеться”), або діляться на дві групи, виймають з вориння гужєву й перетягаються, хто кого перетягне, або “печуть гусака” (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 52).

ЗАЇЦ, ЗАЯЦ

2. *обряд*. Різновид ігор, забав під час *посижіня*. Одни сідали на лавиці або стоєли збитим гуртом у хаті тай помогали смієтиси тим, шо продавали та купували «заїця» коло полиц на лавиці, або й сами прилучувалиси д’ним до «заїця» (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 421).

ЛОПАТКА *обряд*. Різновид гри при небіжчикові. *Сивий Глаш запікав мовчки залізо і помагав майстрові деревище хрестиками карбувати. Легіні і дівчата сходилися на «грушку»*. Уклякали коло тіла, відшептували молитви, а потому борзо смуток скидали і в хоромах гралися жмурка та *лопатки* (Марко Черемшина. «Грушка», т.1, 65).

МУКА

◇ **молоти муку** – *обряд*. різновид ігор, забав при покійникові під час *посижіня*. Цілу ніч тривають різні ігри: «беруть шлюб», «мелють муку» (один легінь, лежачи обличчям униз на стільці, молотить зі споду поліньцями, а всі легіні щипають його й дають понюхати дівчатам, «чи добра мука мелеться»), або діляться на дві групи, виймають з вориння гужєву й перетягаються, хто кого перетягне, або «печуть гусака» (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 52).

Як можна побачити, у деяких екземпліфікаціях детально описано обрядодійство, що уможливає його лінгвокультурологічне прочитання.

Сам процес поховання художня мова засвідчила гуцульськими діалектними дієсловами *виріжьити*, *опровадити*, *прятати*:

ВИРІЖЬИТИ *обряд*. Здійснювати обряд поховання померлого. *Як поламаний патик, стояє коло майстра трембітар з довгою трембітою і трембітає сумними голосами, а від часу до часу приповідає: „Ой, посходютси діти неньку виріжьити! – А куди ти ідеши, ненько? – будут голосити”* (Марко Черемшина. „Грушка”, т.1, 64).

ОПРОВАДИТИ 1. *обряд*. Док. до *опроважєти*; здійснити похоронний обряд. *Та й не опроваде мене по-люцьки, та й не мут уважєти, шо-си газдиня йкас була* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 315).

ПРЯТАТИ *обряд*. Хоронити. – *А коли, – кажу, – Онуфрія прятали? – Передучора тиждень минув, – кажуть нєня. – А що казав, як умирав?* (Ю. Федькович. Три як рідні брати, 310).

Це можуть бути й синтаксичні деривати – нульсуфіксальні утворення від зазначених дієслів, зокрема *віріда*, *опровід*, або від інших дієслів поховальної семантики – *погріб*; а також фразема *вічна вирєда*:

ВІРІДА див. **ВИРЄДА**

ВИРЄДА, ВІРІДА обряд.

2. Поховальний обряд, який супроводжується низкою ритуальних дій. *Засвітила всі штири тоти свічці, шо світили на всіх штирох стінах в Олексієвій хаті при його віріді, притулила їх до чотирох кукуциків хліба тай поклала на всіх чотирох кінцях гробу* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 426).

ВИРЄДА, ВІРІДА

◇ **вічна вирєда** – похорон. *Я з Лесем иду до Шкинді робити деревишиє, а ти з невістков злагодь у хаті все, шо треба на комашиню до Шкинді взети, бо треба злагодити все так, ек тому є річ тай ек си то годит прійти сестрі з чоловіком братови на комашиню тай на йго вічну вирєду <...>* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 473).

ОПРОВІД обряд. Похоронний обряд. *Опровід аж до гробу газдівський. Всі плачуть з тривоги, а жінки аж до нестями* (Д. Харов'юк. Смерть Сороканюкового Юри, 551).

Один із етапів власне поховального обряду відображають гуцульське діалектне слово *працети* та похідний від нього дериват *проца*:

ПРАЦЕТИ обряд. Етап похоронного обряду, на якому священник від імені покійника просить учасників похорону простити йому всі гріхи. *Так і в приватному житті. Другі священники якось уміють підійти під смак гуцула: інший то всяку нагоду використає так що ну! На похороні, скажім, треба “працети”. То інший так “працєс” – тіло піп, що гуцули нахвалитися не можуть і дякують потім за опровід і словесно, і матеріально – а воно й не вредно* (Г.Хоткевич. Довбуш, 84).

ПРОШІІ, ПРОЦА

2. обряд. Елемент поховального обряду, на якому священник виголошує прощальне слово біля домовини і від імені покійника просить простити йому його гріхи (у цьому випадку священник відмовився від поховання покійника, бо він був мольфаром, тому до учасників похорону про прощення гріхів звертається дружина покійника). *Всій нарід разом з Олексііхов уклек наокола гробу до прошиі. Олексііха запросила в усіх людей до трох раз прошиі, аби були ласкаві йиму все простити, ек він шош комус ни догодив ци екус кривду зробив* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 426).

Післяпоховальний етап обряду в словнику репрезентовано назвами поминального обіду, страв на ньому та хлібних виробів, якими обдаровують учасників похорону, зокрема *комашиня*, *коливо*, *кокуц*, *подавник*, *подавничок*, *хавтур*:

КОМАШНЯ обряд. 1. Поминальний обід під час похорону. *Олексієви на комашиню зійшласи сила силенна народу, ни питаючі тим, ци мет йго ховати піп, ци ні, бо це мало навіть кого й обходило шо* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 424); *Не трембітали по ньому трембіти, не побивалася ненька, не голосили плакальниці, не збиралися усі Устеріки на нічне посидження, не завихрювалася ватрами і гомінкими молодіжними грищами комашиня* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.2, 356); *Треба буде тепер з попом заговорити, з паламарем, з деком, емку копати, у дзвони дзвонити, трембітати, посіжінє, похорон, комашиня...* (О. Манчук. Без свічки, 32); *Де то колись таке було, щоби на комашині пити давали?* (М. Матіос. Нація, 246).

2. Страви, які готують на поминки. *Тай сама мусіла діздріти, ек си варила комашиня її чоловікови, тай сама у великим горю мусіла злагодити то все, шо було потрібно Олексієви в йго далеку дорогу* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 423); *Федір, небіжчиків батько, літній, високий, зігнений раптовим лихом чоловік у старому кептарі, важко човгаючи розтоптаними постолами по траві, на дерев'яній таці розносив жалобникам комашиню: горнята молока і обарінки* (Б. Загорулько. Чорногора, кн.1, 48).

КОЛИВО обряд. Обрядова страва, яку дають на поминках (варена пшениця, заправлена медом чи цукром, іноді з маком. *Шикманюкова Марія та Онуфрійчукова Докія несли у нових, писаних мисках похоронне коливо – варену пшеницю з маком та медом* (М. Остромира. Над бистрим Черемошем, 216).

КОКУЦ, КУКУЦ етн., обряд. Невеликий хлібний виріб, який дають за упокій душі. *А газди виносили кокуци та обдаровували дітву, а дівчаткам давали до того ще й сіль лизати,*

приговорюючи: – *Лижіт-ко, лижіт, дівочки! Може би так Бог дав, аби нарік мої овечки чинили єгнички* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 43); *Тепер вони почорніли й похилилися так, як тота стара Лимбавка, що то сама проживає в старій, розваленій калабуді та живе тими кокуцями, що за отченаші їй люди дають* (М. Козоріс. Чорногора говорить, 113); *Помав гадку й у хаті, аби челідь доста напекла кокуців та наробила сирені колачики й налагодила писанок дітві, єк мут в живні дні приходити до них гріти діда* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 316).

ПОДАВАНИК, ПОДАВНИК *етн., обряд.* Невеликий колач, який дають за упокій душі. *Вчора втретє за тиждень, / втретє (!) / силоміць пролізли крізь вуха / похоронні / звуки. / ... Я їх витручував із себе, / коли подавали подаваника, / коли опускали в землю, / коли дякували, що прийшов...* (В. Шкурган. Вчора була субота – шостий день..., 78); *Коли повернулися з цвинтаря, позасідали на подвір'ї за столи й перед гостиною вручали кожному «подавники»: струцлі печені, горнятко з печивом і цукерками, а в горнятку свічка горіла* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 182).

ПОДАВНИК *див. ПОДАВАНИК*

ПОДАВНИЧОК *етн., обряд.* Пестл. до **подавник**. *Великих гараздів не мала – а в хаті у неї завше чисто; городчик у цвітах, у мачку, всюда чисто, всього доста: і скорому наплетано, й солонинка перетримуєт ци, і шос на пригісне, на протсибіг завше є, легкодушнички там які, подавнички; дитина забіжить чужа – своїх дасть біг – то вже не вийде без яблущка, ци бобу, ци черешеньок, або там баранчика з сиру* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 224); *Ой, діправді, сусідонько, не буде кому і подавничка жебракові під храмом божим у торбину сунути, бо ніхто з тих Стенчуків і до церкви не ходить* (В. Сичевський. Чаклунка Синього Виру, 27).

ХАВТУР *обряд.* Обрядовий виріб з тіста; калач, який дають за упокій душі на похороні. *Вічно свині, кава, слуги, калачі, хавтури, і то все в атмосфері вонючого поту о. Василя* (Г. Хоткевич. Камінна душа, 148); *Коли ж бо я навкірки з-межи вас котрус возму, аби хавтури їла, Гнатка шінувала. Будете видіти, шо ця грушка покаже* (Марко Черемшина. “Грушка”, т. 1, 66); *О, який супокійний, який щасливий був Кольців професор у Косові, як гаряче розказував він вечорами на Кольцеві станції, як то слухають єго школярі і як гладко йде їм наука, як то він виховує їх на славу Русі і матері церкви, як зручно служать школярі попові до служби, як сильно помагають вони співати дякові, як “резолютно” читають вони “Вірую”, ба навіть “Апостол” і як добре нарешті було з тим усім професорові: як радо приймали його хавтурами з церкви попи, як хвалили єго!* (М. Павлик. Пропащий чоловік, 76).

Із гуцульської діалектної поховальної лексики у словнику опрацьовано окремі назви предметів та осіб, зокрема *річі* та *погріб'єник*:

РІЧІ *тільки у мн., церк., обряд.* Хрест і зображення святих, які використовуються під час похорону. *Нираз так си лучело, шо й переночював разом из людьми, на комашини п'ючі цілу ніч, а нибошишк ждав у деревишишети надворі. А нираз лучелоси й так, шо єк несли мерця попри шиньк, то поклали мерця на дорозі, річі поприперали до кіля в плоту, а сами, разом з попом, пишли пити у шиньк* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 125).

ПОГРІБ'ЄНИК *обряд.* Учасник похорону. *Дехто з погріб'єників зберавси попови йти вікна бити за йиго збитки над Олексієм. Але розважнішіш людє їх розгетькали, шо нима там з ким шо зачєпати, бо то прото лантух, тай тимумь ни варт ним собі навіть руки поганити* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 427).

Гуцульської діалектної родильної лексики у словнику засвідчено значно менше, і вона стосується передусім етапу хрещення новонародженої дитини. Це діалектизми *єрстити, зирстити*:

ЄРСТИТИ *обряд.* Здійснювати над ким-небудь обряд хрещення; хрестити. – *Аби я тобі копилюка єрстив? Аби я з тобов за стів сїдав? А йди ж ти дранко латана. Машір мені з хати, ти, кашкетнику рогатий!* (Марко Черемшина. Верховина, т.1, 192).

ЗИРСТИТИ *обряд.* Охрестити. *Баба цілу ніч коло дитини ока ни зажмурила, тай самого ни лишила, доків ни зирстили* (П. Шекерик-Доників. Дідо Иванчік, 123).

Це також діалектні назви осіб, які залучені до хрещення – *нанашко, нанашка* та невід'ємний атрибут хрещення – *крижмо*:

НАНАШКО 1. *обряд.* Хрещений батько. – *Так, це я, нанашку. Пізнали?* (В. Гжицький. Опришки, 253); *Вуйна Гафія, нанашко Семен, стрийна Марія – то люди, бо вони мені приносять молока і хліба, а ті, які мою мамку забрали з хати, то людиська* (П. Федюк. Добрий поїзд, 64); *Там вуйко Ілько, який вдома залишив шестеро дрібних дітей, там нанашко Лукин, що слабій лежить, там легіні, котрі лише жити почали* (Р. Федорів. Жбан вина, 47).

НАНАШКА 1. обряд. Хрещена мати. *Доцька, чуючи підмогу за собою, висунулась з-за стини своєї нанашки й собі вкусила Марічку <...>* (Ірина Вільде. Сестри Річинські, кн.1, 358); *Його занесли в хороми, недавно зрубані із дзвінкої смереки. Там сиділа вся їхня велика родина із стріями, нанашками і вуйнами* (П. Федюк. Дорога додому, 96); *Відчувалося, що мати і сестра (вона подалася від ласих на дівочу вроду жовніврів до нанашки на Буківець) не дають біді притоптати себе* (Б. Загорулько. Чорногора, кн. 2, 219); – *Напийся до нанашки, – радила сестра. – Я хочу напитися до сестри, бо вона мене вибавила, від слабости ратувала. Якби не вона, поховали би мене ще років двадцять тому, а не сегоріч* (П. Федюк. Людина з того світу, 102).

КРИЖМА, КРИЖМО обряд. Біла тканина, яку дарують дитині на хрещення; у яку сповивають дитину хрещені батьки після обряду хрещення. – *Як дівка учинит си дитину, а закопає її у землю в лісі, а та дитина перетриває сім рік у землі, то кличе вона хреста. Як хто учує та схрестит, то з неї не буде лісниці, як ніхто не вчує і не схрестить дитину, то робиться з неї лісна; крижми вона не має, перед її покритий, а зад – ні* (М. Римар. Білий слон, 87); *У нас прийнято: коли ви потрапили до хати, де є немовля, то треба подарувати „крижмо”* (С. Пушик. Перо Золотого Птаха, 127).

КРИЖМО див. **КРИЖМА**

Художня мова освоїла також діалектизм *вивід*:

ВИВІД обряд. Відчитування молитов над породіллем у церкві, перші відвідини церкви жінкою з дитиною після пологів, церковний обряд, що символізує очищення породіллі. – *Як застарий ти є, питаюся. – Старий? Ой старий, проше пана, та й не старий. Аді, перед чесом постарів-сми си. Генде Никифір Грипунюків ще одного волоска не має сивого, то мій ровесник. Уповідала покійна неня, що разом до **виводу** ходили, ой разом, та й що з того?* (Марко Черемшина. Лік, т. 1, 76).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Таким чином, у словнику «Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові» через словникові статті, у яких з'ясовано семантику низки діалектних слів поховального та родильного обрядів, проілюстровано вживання їх в українській художній літературі, відображено сегменти мовної картини світу гуцулів у ділянці поховальної та родильної обрядовості. Сам факт використання чи невикористання обрядової лексики у художніх текстах, частотність діалектизмів, послуговування ними авторами не лише Гуцульщини, а і з інших регіонів значно розширює і збагачує можливості моделювання світобачення такої колоритної етнографічної групи, як гуцули.

Евристичні потенції словникового опрацювання обрядової лексики для з'ясування мовної картини світу зростають, якщо екземпліфікації містять опис, характеристику обряду або його загалом. У нашому дослідженні важливо також брати до уваги, що моделювання гуцульської мовної картини світу в частині поховального та родильного обрядів здійснено крізь призму української художньої мови.

У світобаченні та світовідчутті гуцулів важливе місце посідають народження та смерть людини. Це з усією очевидністю засвідчує широке використання лексики родильного та поховального обрядів, передовсім гуцульських діалектних слів. Більша кількість діалектизмів, які відбивають поховальні обрядодійства, над лексикою родильного обряду може засвідчувати більшу метафізичну важливість смерті над народженням. Своєю чергою, з-поміж поховальних обрядодійств особливо виділяється етап, коли збираються рідні, сусіди, знайомі у хаті покійника, щоб віддати йому шану, помолитися за його душу, посидіти з ним вночі. Це підтверджує непропорційно високе поширення в художній мові назв зазначеного обрядодійства та забав молоді під час його здійснення.

Як засвідчують проаналізовані матеріали, ключовою подією гуцульського родильного обряду є хрещення новонародженої дитини.

Перспективи подальшого дослідження окресленої проблеми вбачаємо у розширенні вивчення лексикографічного опрацювання зазначених діалектизмів до повного охоплення всієї обрядової лексики.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Бігусяк, М. (1997). *З лексики родильного обряду у гуцульських говірках*. Український діалектологічний збірник : Книга 3. Пам'яті Тетяни Назарової. Київ : Довіра, 293–301.

- Гримашевич, Г. (2012). *Родильний обряд Житомирщини: структура, номінація, функціонування*. Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія : Філологія (мовознавство). Вип. 16, 283–288.
- Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові. Словник : у 2 т. / Відповідальний редактор Василь Грещук (Т.1. 2019; Т.2. 2020). Івано-Франківськ : Місто НВ.
- Грещук, В. (2021–2022). *Обрядова весільна лексика в словнику «Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові»*. № 18-19. Івано-Франківськ, 50–59.
- Грещук, В., Грещук, В. (2018). *Мовна картина світу гуцулів крізь призму художньої мови. Полонина*. Рідне слово в етнокультурному вимірі, 28–38. DOI: 10.2419/2411–4758.2018.140897
- Жвава, О. А. (2008). *Лексика родильного обряду у говірках наддністрянсько-подільського суміжжя*. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету : Філологічні науки. Вип. 16. Т.1. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 118–127.
- Жвава, О. А. (2009). *Лексика поховального обряду у говірках наддністрянсько-буковинсько-подільського суміжжя*. Лемківський діалект у загальноукраїнському контексті. Вип. 27. Тернопіль : Редакційно-видавничий відділ Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка, 135–140.
- Коваленко, Н. (2009). *Номінація обряду поховання в західноподільських і суміжних говірках*. Вісник Прикарпатського національного університету. Філологія. Вип. XXI–XXII, 52–54
- Конобродська, В. (2007). *Поліський поховальний і поминальні обряди*. Етнолінгвістичні студії. Житомир : Полісся.
- Кононенко, В. (2008). *Мова у контексті культури*. Київ, Івано-Франківськ : Плай.
- Тищенко, Т. М. (2017). *Способи номінації в тематичній групі родильного обряду в східноподільських говірках*. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : Філологічні науки. Вип. 43. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 286–20.
- Хомчак, Л. М. (2007). *Проблеми дослідження родильно-обрядової лексики в надсянських говірках*. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови : зб. наук. праць, 145–152.

REFERENCES

- Bihusiak, M. (1997). *Z leksyky rodylnoho obriadu u hutsulskykh hovirkakh. Ukrainyskyi dialektolohichnyi zbirnyk* : Knyha 3. Pamiati Tetiany Nazarovoi. Kyiv : Dovira, 293–301.[in Ukrainian]
- Hrymashevych, H. (2012). *Rodylnyi obriad Zhytomyrshchyny: struktura, nominatsiia, funktsionuvannia*. Naukovi zapysky [Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho]. Seriiia : Filolohiia (movozaivstvo). Vyp. 16, 283–288. [in Ukrainian]
- Hutsulska dialektna leksyka ta frazemika v ukrainskii khudozhnii movi. Slovnyk : u 2 t. / Vidpovidalnyi redaktor Vasyly Greshchuk (T.1.2019; T.2.2020). Ivano-Frankivsk : Misto NV. [in Ukrainian]
- Greshchuk, V. (2021–2022). *Obriadova vesilna leksyka v slovnyku “Hutsulska dialektna leksyka ta frazemika v ukrainskii khudozhnii movi”*. №18–19. Ivano-Frankivsk, 50–59. [in Ukrainian]
- Greshchuk, V., Greshchuk, V. (2018). *Movna kartyna svitu hutsuliv kriz pryzmu khudozhnoi movy. Polonyna. Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri*, 28–38. DOI: 10.2419/2411–4758.2018.140897[in Ukrainian]
- Zhvava, O. A. (2008). *Leksyka rodylnoho obriadu u hovirkakh naddnistriansko-podilskoho sumizhzhia*. Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho derzhavnoho universytetu : Filolohichni nauky. Vyp. 16. T.1. Kamianets-Podilskiy : Aksioma, 118–127. [in Ukrainian]
- Zhvava, O. A. (2009). *Leksyka pokhvalnoho obriadu u hovirkakh naddnistriansko-bukovynsko-podilskoho sumizhzhia*. Lemkivskiy dialekt u zahalnoukrainskomu konteksti. Vyp. 27. Ternopil : Redaktsiino-vydavnychiy viddil Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni V. Hnatiuka, 135–140. [in Ukrainian]
- Kovalenko, N. (2009). *Nominatsiia obriadu pokhovannia v zakhidnopodilskykh i sumizhnykh hovirkakh*. Visnyk Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu. Filolohiia. Vyp. XXI–XXII, 52–54[in Ukrainian]
- Konobrodskaya, V. (2007). *Poliskiy pokhvalnyi i pomynalni obriady*. Etnolinhvistychni studii. Zhytomyr : Polissia. [in Ukrainian]
- Kononenko, V. (2008). *Mova u konteksti kultury*. Kyiv, Ivano-Frankivsk : Plai. [in Ukrainian]
- Tyshchenko, T. M. (2017). *Sposoby nominatsii v tematychnii hrupi rodylnoho obriadu v skhidnopodilskykh hovirkakh*. Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka : Filolohichni nauky. Vyp. 43. Kamianets-Podilskiy : Aksioma, 286–20. [in Ukrainian]
- Khomchak, L. M. (2007). *Problemy doslidzhennia rodylnobriadovoi leksyky v nadsianskykh hovirkakh*. Naukoviy chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 10. Problemy hramatyky i leksykolohii ukrainskoi movy : zb. nauk. prats, 145–152. [in Ukrainian]

НАЦІОНАЛЬНЕ МОВОМИСЛЕННЯ ВАСИЛЯ СТУСА КРІЗЬ ПРИЗМУ СИМВОЛІВ-АРХЕТИПІВ

Уляна ГАЛІВ,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Україна, Дрогобич)
uliana_mishchuk@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-8511-1484

Михайло ПАНОЧКО,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Україна, Дрогобич) panochkom@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-1707-0975

*У статті досліджено мовну картину світу В. Стуса з погляду архетипної символіки. Висвітлено семантику традиційних та індивідуально-авторських символів, проаналізовано їхню структуру, звернуто увагу на змістовий національно-культурний компонент. Простежено найхарактерніші для мовостилю В. Стуса символи-архетипи, такі як: **Батьківщина, Матір, народ, любов, дорога, дім, воля, час**, кожен із яких формує відповідні образи національно-культурного звучання.*

Виявлено, що в моделюванні мовної картини світу письменника беруть участь мовні знаки, які мають здатність вступати у найрізноманітніші асоціативно-семантичні зв'язки. З'ясовано особливості авторської модифікації архетипних образів під впливом екстралінгвальних чинників.

Ключові слова: мовна картина світу, мовна асобистість, символ, архетип, архетипна символіка, образ, ідіостиль.

NATIONAL LANGUAGE THINKING OF VASYL STUS THROUGH THE PRISM OF SYMBOLS-ARCHETYPES

Uliana HALIV,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the Department of Ukrainian Language, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych)
uliana_mishchuk@ukr.net

Mykhailo PANOCHKO,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the Department of Ukrainian Language, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych) panochkom@ukr.net

The article examines the linguistic picture of the world of V. Stus from the point of view of archetypal symbolism. The content of basic concepts is clarified. Symbols-archetypes are considered in the context of conceptology and linguistic stylistics. The study is based on O. Ivasyuta's classification, which provides a three-component typology of symbols: genesis, semantic, and functional. The dominant symbols are identified and the peculiarity of their functioning in the poetic discourse of V. Stus is traced.

*The semantics of traditional and individually authored symbols is highlighted, their structure is analyzed, attention is paid to the meaningful national-cultural component. Archetypal symbols in the Ukrainian poetic tradition were studied, thanks to which the durability of inherited prototypes was formed. It has been observed that the most characteristic of V. Stus's speech style are the archetypal symbols **Motherland, Mother, people, love, road, home, will, time**, each of which forms the corresponding images of the national and cultural sound.*

It has been proven that in most cases, symbol and image are interchangeable concepts (if the objectivity of the image and the depth of its content are combined in the structure of the symbol). Attention is drawn to the symbolism of national realities in the aspect of ethnoculture.

It was found that language signs, which have the ability to enter into a wide variety of associative-semantic connections, participate in modeling the linguistic picture of the writer's world. The features of the author's modification of archetypal images under the influence of extralingual factors are traced.

It has been observed that the inner experiences of the lyrical hero, his existential attitude, give rise to new associative-metaphorical models, expanded syntaxes, etc. Phrases, which are perceived as a separate poetic reality, often appear as emotional motivators of positive or negative moods in the poetry of V. Stus.

Attention is drawn to the ideological and aesthetic content of the illustrations, which are a kind of reflection of the era. A conclusion is made about the author's poetic dictionary as a worldview, national, literary and artistic concept.

Key words: *linguistic picture of the world, linguistic personality, symbol, archetype, archetypal symbolism, image, idiostyle.*

Постановка проблеми. Символізм поезії В. Стуса – одна з найважливіших рис поетичного мислення автора, того, котрому судилося стати моральним авторитетом для всього українства. Його творчість природно поєднує у собі традицію і новаторство філософсько-поетичної думки. «Секрети поетичної творчості» Стуса, – як вдало зауважила М. Коцюбинська, – не лежать на поверхні, не заявляють голосно про себе. Вони у майстерному опануванні того, що Потебня називав внутрішньою формою слова, в умінні віднайти різні смислові шари й глибоко заховані асоціативні зв'язки, символічне підґрунтя слова й образу» (Коцюбинська, 2004, с. 112). Митець високого штибу, людина із вразливим почуттям національної гідності, «провісник національного культурного руху» – це не всі моральні якості, як творять мовний портрет поета. Образний світ митця – глибоко філософський, афористичний, глибинно-моральний, не завжди прозорий і зрозумілий, адже потребує «інтелектуального коду» (Коцюбинська, 2004, с. 113).

Аналіз досліджень. Поетику символічного образу у творчості Василя Стуса вивчали літературознавці Г. Віват, О. Росінська, Т. Гундорова, І. Дзюба та ін. У лінгвістиці зустрічаємо поодинокі дослідження творчості автора крізь призму лексики (Л. Оліфіренко, Ю. Браїлко, О. Радомська), синтаксису (А. Загнітко, Д. Данильчук, Л. Дубовик, С. Могила), стилістики (А. Бондаренко, Л. Марчук, І. Хом'як). Проте символічний зміст поезії В. Стуса в українському мовознавстві сьогодні є майже не дослідженим. Особливої уваги потребує виявлення основних рис цього явища на концептуальному рівні та на рівні поетики.

Мета статті – визначити символи-домінанти та простежити своєрідність їх функціонування у поетичному дискурсі В. Стуса.

Виклад основного матеріалу. Символи, образи, архетипи є своєрідними моделями духовного мікрокосмосу людини. Вони закладені в основі ментально-культурної парадигми кожного народу та найвлучніше репрезентують його національно-мовну картину світу. Попри те, що символи часто відображають особистий досвід митця, вони вимагають широкомасштабного прочитання у взаємозв'язку «мова – культура – етнос» (В. Русанівський). Тому, поза всяким сумнівом, можемо говорити про символи як етномарковані одиниці.

Близькими до символів є архетипи як проформи людської свідомості. У літературознавстві архетип прийнято тлумачити як первісну модель будь-якого предмета чи явища, типовий постійний образ (константу), а також первісний (оригінальний) текст, що у процесі прочитання породжує численні варіанти та версії. У мовознавстві – це первісна вихідна форма слова для пізніших утворень (Лексикон загального та порівняльного літературознавства, 2001, с. 47). Із погляду психології архетип є основою зв'язку образів, що переходять із покоління в покоління; сукупність природжених, універсальних форм людської уяви (Сучасний словник іншомовних слів, 2006, с. 74).

Науково вмотивованим є твердження лінгвістів про архетипні символи, які називають поняття, що однаково сприймаються всіма людьми, оскільки вказують на універсальні явища природи (Микитів, Гнатюк, 2012, с. 177; Микитів, 2010, с. 306).

Розглядаючи символи-архетипи у рідчизні концептології та лінгвостилістики, спробуємо визначити символи-домінанти та простежимо своєрідність їх функціонування у поетичному

дискурсі В. Стуса. Найбільш прийнятною для нашого дослідження вважаємо класифікацію О. Івасюти, яка подає таку типологію символів: 1) генезисну (архетипні, етнокультурні, індивідуально-авторські); 2) семантичну (символи природи, символи кольорів, символи людини та її побуту); 3) функціональну типологію символів (смыслотворчі, наскрізні, ситуативні) (Івасюта, 2017, с. 52–53). Зробимо ще одну заувагу: якщо говорити про індивідуально-авторську символіку, то слід пам'ятати, що індивідуальний символ може існувати не тільки у межах конкретного твору, а бути домінантою всієї творчості письменника. Превалювання тих чи тих символів залежатиме від особливостей світосприйняття митця, від його мовної картини світу.

Архетип Батьківщини. Одним із ключових символів, який репрезентує велику кількість тем у поезії В. Стуса, є Україна. Особливістю цього символу є те, що, крім «архетипної серцевини», він наділений яскравими національними характеристиками та вербально виражається в образах *рідний край*, *рай*, *руїна*, *олюднений простір*, *водний простір*, *духовний простір*.

Прикметною рисою творчості поета є використання архетипних словосполук-символів, одним із яких є *поріг землі (отчий поріг)*. Наприклад: «*Чи ти чи ні, а помremo на чужині, / шукавши отчого порогу*» (Ст., с. 122).

У поезії В. Стуса Україна постає як *русокосий рай*, *Доля*, *сон-тополя*: «*Голісінький голос – чи то Богоматері, Долі, / чи то України огорнутий мороком дух*» (Ст., с. 286); «*де він, мій рідний край, / мій русокосий рай?*» (Ст., с. 276); «*Україно, будь щаслива, / сон-тополе, прощавай!*» (Ст., 325).

Образ раю як божественного начала довершують лексеми *Бог*, *Богоматір*: «*Голісінький голос – чи то Богоматері, Долі, / чи то України огорнутий мороком дух*» (Ст., с. 286).

Лексема *мати*, що доростає до рівня образу України, засвідчує громадянськість поета, визначає його позицію індивіда, особистості. Синтез цих начал підтверджує суть Стусового «самособоюнаповнення»: «*Це ти, / о пресвята моя, зигзице-мати!*» (Ст., с. 261).

У творчості Василя Стуса Україна постає не тільки як позитивний символ, навпаки, її болюче існування, безнадія ліричного героя продукують індивідуально-авторські константи поетичного стилю, зумовлені екстралінгвальним фактором: «*О землі втрачена, явися – / бодай у зболеному сні!*» (Ст., с. 333); «*Нехай на серце ляже ваготою / моя земля з рахманною журбою*» (Ст., с. 201).

Так, диференціальною ознакою символу *Україна*, зокрема її репрезентанта – образу *рідний край* – є словосполучення: *рідна чужина*, *погар раю*, *храм*, *ззналий скверни*, *прогіркла земля*, *осоружна земля*, *вітчизна боягузів і убивць*, *втрачена земля*: «*Пустіть хоч краєм, / хоч критикою ока ухопить / прогірклу землю*» (Ст., с. 84); «*Яка нестерпна рідна чужина, / Цей погар раю, храм, ззналий скверни*» (Ст., с. 189); «*Втрачена земля / в ясному розвидніла сновидінні*» (Ст., с. 306). Тут доречно згадати поезію Є. Маланюка, у якого Україна – «проклятий край», «байстрюча мати яничар», «зрадлива бранка степова» тощо.

Найпоширенішу групу асоціатів становлять лексеми, з яких можна виокремити семи «сум», «біда», «руїна», «гіркота»: «*бо як не стане України, / тоді не стане і біди*» (Ст., с. 77); «*А де Україна? Все далі, все далі, все далі. / Шляхи поростають дрімучим терпким полином*» (Ст., с. 207); «*Куріє руїна. Кривавим стікає потоком, / і сонце татарське – стожальне – разить наповал*» (Ст., с. 207); «*радійте, лицеміри й богомази, / що рідний край – то царство німоти*» (Ст., с. 189). Я. Мельник із цього приводу писав: «Почну з парадокса: Стус любив Україну. Стус не любив України. Він не любив України в розумінні тієї любові, що її звемо шевченківською. І саме тому, що перед нами постає інший, одмінний од традиційно українського склад свідомості, Стус виростав у символічну величину на карті вітцівської культури» (Віват, 2005, с. 17). Отже, психологічна напруга кожного поетового рядка зумовлена втратою України в умовах заграбованої волі.

Мовними вербалізаторами символу *Україна*, що уособлює духовну красу рідної землі, часто є образи природи; космогонічні образи; сакральні образи.

Архетип Матері. Одним із визначальних у художньому світі В. Стуса є символ матері. Він є архетипним для української ментальності, містить глибоке етнокультурне коріння й оповитий ореолом святості. Мати для В. Стуса – це насамперед уособлення народної мудрості, християнської жертвності, чистоти, любові. Тож природньо, що цей символ твориться нанизанням семантично близьких образів: *праматір роду*, *вічна мати*, *Діва*, *дружина*, *мати-годувальниця*, *мати-природа*, *мати-земля*, *мати-Україна*.

Широтою осмислення морально-етичних цінностей у збірці «Палімпсест» позначені поетичні рядки, де образ матері асоціюється зі святістю, щастям: «*Пригадую – мене веде за руку / щаслива мати*» (Ст., с. 65); «*Ти – Мати*» (Ст., с. 64); «*Лиш мати – вмiє жити, / аби світитися, немов зоря*» (Ст., с. 128).

Увесь спектр людських переживань, витворений асоціатами «тiнь», «мовчання», передають думки ліричного героя у вірші «Потоки»: «*Ти мати. Тiнь. І обернувшись тiнню / самонародження, ввійшла у тiнь*» (Ст., с. 65); «*І цілу ніч / мовчазна простоїть / при узголів'ї привидам скорботним / і на чоло гарячу руку покладе / натруджену правицю, / щоб не заснув*» (Ст., с. 66).

У першому контексті архетипний символ матері зазнає певних трансформацій і прочитується у світлі людської, дещо приземленої екзистенції. Натомість другий, попри сумне звучання, зберігає цілісність праобразу – Берегині родинного вогнища.

Іншу смислову грань розкриває образ матері, корелюючи з поняттями *Батьківщина, рідний край*: «*О земле моя нещадима – / Така ж ти солодка й п'янка!*» (Ст., с. 317); «*Мій краю, матере моя, / мене ти вийми із неволі/ або сподоб своєї долі / під басаманню нагая*» (Ст., с. 350); «*Це ти, о пресвята моя, зигзице-мати! / До тебе вже шляхів не наплати...*» (Ст., с. 261); «*... два голоси, мов дві лозини, / стенаються, од вітру злякані – чи матері чи України?*» (Ст., с. 328).

Чистоту і тепло подружніх відносин передає образ матері-дружини: «*Синочку мій, ти ж мамі не гніви*» (Ст., с. 157); «*відступляться обоження і гнів перед Тобою, Матере і Диво, / перед Тобою, Друже і Жоно*» (Ст., с. 158); «*Пробач мені, дружино, вибач, сину, / і матере – не проклені мене*» (Ст., с. 358).

Як бачимо, символ матері у поетичному дискурсі В. Стуса є насамперед уособленням святості, християнської жертвовності, відданості та любові. Тут чітко простежується тісний взаємозв'язок творів поета з українською літературною традицією.

Архетип народу. Імператив духовного пошуку поета виразно прослідковується у символі-архетипі народу. У поетичному світі В. Стуса образ народу віддзеркалює історичну приреченість, людську меншовартість і ницість, породжену тогочасною системою. Так, у свідомості автора народ постає *володарем своєї смерти, одмерлою душею, старим родоводом нагірної біди, катюгою, батьковбивцею, людьми-лицемірними їудами, лялечками із алкоголем щасть, скаженими синами України*: «*Ні до неба, ні до землі – не сягнути нікуди. Не будіте мої жалі, лицемірні їуди!*» (Ст., с. 132); «*Володарю своєї смерти, доля – всепам'ятна, всечула, всевидюща – нічого не забуде, не простить*» (Ст., с. 228).

Інтенсивний смисловий розвиток образу народу спостерігаємо завдяки ще одному арсеналові засобів негативного оцінювання: «*Тоді прости, прощай, проклятий краю, / вітчизно боягузів і убивць*» (Ст., с. 86); «*Сколiнені мужі і ниці пахолки / німотні руки перед себе рвуть*» (Ст., с. 62).

Своєрідного апогею негативно маркований образ народу досягає в одному з авторських монологів – самоодкровенні та самороздумі:

*«І так тобі нещастя бракувало.
Ти звав його. Ти думав – молодий
Упорається. Бо могутня шия
кріпацького поріддя не зігнеться
Аби там що»* (Ст., с. 67).

Архетип любові. Любов у мовній картині світу В. Стуса постає як джерело світла, прозріння, одухотворення. Саме таке почуття описане у поезії «Запахло сонцем, воском і зелом»: «*Запахло сонцем, воском і зелом. / В мосяжне коливання передліта / летить бджола, любов'ю обігріта, / мов янгол із надламаним крилом*» (Ст., с. 174).

Глибокий ліризм пронизує рядки інтимної поезії В. Стуса, де багаті метафоричні структури допомагають створити довершений образ любові: «*А ти, як гілочка бузку, / наснилася мені. / Лиш бачу я імлу, / але обличчя – ні. / Лиш чую пахощі твої / і погляди твої, / і обвеселені гаї, / і співи-солов'ї*» (Ст., с. 173).

Національного забарвлення набуває символ любові, актуалізуючись в образі *журавки* (у народі цього птаха називали Божою птицею або птахом Сонця (Жайворонок, 2006, с. 227)). Так, ліричний герой сакралізує свої почуття до дружини: «*Бо завтра ж ми підем стрічати кохану/ журливу журавку – таку ж, як і ви. / Про свято я іскру болгарську дістану/ і викину клопоти всі з голови*» (Ст., с. 307). У цьому випадку за словом стоїть не реалія (птаха), а глибокий образ-символ жіночої вірності, відданості.

Оригінальність поетового мислення, що закорінена у національній мовленнєвій культурі, простежуємо у тріаді образів *друг – жінка – матір*, які творять архетипний символ любові: «...В друга, в жінку, в матір / веде тебе за руку щедра й журна / твоя кохана» (Ст., с. 55); «Яка любов! Минула ціла вічність, / як я любив. І марив день за днем, / що все спливе і пам'ять про мене / розлуку, геть до титли й коми вивчену» (Ст., с. 55).

Синівська любов у поезії В. Стуса часто дисонує з настроями гніву, осуду, ненависті. Порівняймо: «*радійте, лицеміри й богомази, / що рідний край – то царство німоти*» (Ст., с. 189) і «*Там – Україна. За межею. Там / Лівіше серця*» (Ст., с. 188). Синтаксема «*лівіше серця*» у цьому контексті передає найсокровенніші, найдовершеніші почуття ліричного героя, набуваючи афористичного звучання. Амбівалентність у ставленні до Батьківщини яскраво засвідчена в антиномії *любов – нелюбов*, де все ж таки перемагає перший образ (порівняймо із Франковим «Я ж не люблю її з надмірної любови»):

*«Дотягну до краю. Хай руками,
Хай на ліктях, поповзом – дарма,
душу хай обшмугляю об камінь –
Все одно милішої нема
За оцю утрачену й ледачу,
За байдужу, осоружну, за
Землю цю, якою тільки значу
І якою барвиться сльоза»* (Ст., с. 56).

Архетип дороги. Цю архетипну субстанцію неодноразово досліджували в літературі у часопросторовому вимірі, а саме розглядали у контексті глобального життєвого простору. Архетипний образ дороги є одним із ключових у творчості В. Стуса. У його поезії дорога уособлює не тільки людський універсум, а й внутрішній ліричного героя: вказує на тонкий психологізм його ества, відкриває глибини самототожності, прагнення душі.

Архетипний образ *дороги* у творах В. Стуса найчастіше вербально виражається у лексемах *дорога, стежа, стежина, шлях, берег, урвище, залом, зигзаг, світи*: «*Далеко стежка пролягла, / побігла в небеса*» (Ст., с. 173); «*Де ж ти є? А де ж ти є? А де ж ти? / Урвище? Залом? А чи зигзаг?*» (Ст., с. 123); «*Лише голубою стрічкою накручувалась дорога, / повільно і важко / лягала, мов дріт / на плечі електромонтера*» (Ст., с. 59); «*Ото мій шлях. Повернення. Чи – не-./ Ото мій шлях. Світ за очі – єдино*» (Ст., с. 358).

Стрижневі номінації *дорога, стежа, поріг* часто містять сему 'нескінченність': «*Снувалися кроки, / соталась стежа нескінченна / і все нескінченне / соталося, ніби стежа*» (Ст., с. 59); «*Дорога дороги стримить, ніби меч – / пускайся порогу, предтечо предтеч*» (Ст., с. 166). В останньому прикладі генітивна метафора *дорога дороги*, на наш погляд, найвлучніше передає мотив далечі, безкінечності. Натомість лексема *поріг* зосереджує в собі сему 'початок', а фразема *пуститися порогу* вербалізує значення *рушити в дорогу*.

Семи 'безмежжя', 'незвіданість', вдало актуалізуються у словосполученні з кількісним значенням *сто доріг*: «*Сто доріг, мов змії розплатались / в тисячі незвіданих розлук*» (Ст., с. 137).

Внутрішні переживання ліричного героя, його екзистенційна налаштованість породжують нові асоціативно-метафоричні моделі, де домінують мотиви згасання, *самовтечі*: «*Моя дорога догоряє, / спрагою жолобиться душа*» (Ст., с. 83); «*Дорога самовтечі, невідвладна / моїм бажанням, рине, як вода*» (Ст., с. 167). У другому випадку розгорнута синтаксема «*дорога самовтечі рине, як вода*» вербалізує семантичну ознаку «рух».

Нетрадиційно вибудований образ дороги, що реалізується у лексемі *стежка*, яка містить семи 'спогад', 'щастя втрати': «... і на стежці, / котрою колись ми з тобою бродили, / наслухала забути звуки твого голосу» (Ст., с. 59); «*І як то добре на узліссі / згубити стежку лугову, / упавши навznak у траву, / як немовлятко у колісці*» (Ст., с. 263).

Позитивно маркованим постає образ дороги, метафоризуючись в іменних сполуках *дорога долі* і *дорога болю*: «*Благословлю твою сваволю, / дорого долі, дорого болю!*» (Ст., с. 179). Як бачимо, семантика болю тут помітно стирається, оскільки будь-яка дорога у сприйнятті ліричного героя є благословенною.

Емоційними мотиваторами негативних настроїв у поезії В. Стуса постають фраземи *десята дорога, світ за очі*, які сприймаються як окрема поетична реальність: «*Тепер набридло все. Немає стерпу. / Десятою дорогою обходить тебе життя*» (Ст., с. 67); «*Ото мій шлях. Повернення. Чи – не-./ Ото мій шлях. Світ за очі – єдино*» (Ст., с. 358).

Архетип дому. Архетип дому – невід’ємний складник мовної картини світу В. Стуса. Із ним тісно пов’язані інші важливі архетипи. Рідний дім – найдорожче поняття для його ліричного героя. Це той простір, якого так бракувало поетові, якого він був позбавлений. Дім у свідомості В. Стуса – швидше візія, аніж реальність, вічне марення і вічний сон: «*Ось танок наш. Ти вже перед дверима. / Натисла на дзвінок – і легко так / важезну прочинила райську браму. / Озався син наш. Крикнути б. Але / подати голосу не стало сили. / ... Урвався сон*» (Ст., с. 270). Але пам’ять береже дороги серцю спогади про затишок родинного вогнища: «*Дозволь мені сьогодні близько шостої, / коли повечоріє на докола / і транспорт задвигить в години пік, / я раптом з туги, з затканого неба, / із забуття, з безмежної розлуки, / од довгої надсади захмелілий, / на Брест-Литовський упаду проспект...*» (Ст., с. 269).

Окрім родинного вогнища, дім у поезії В. Стуса найчастіше асоціюється з Батьківщиною, рідним краєм: «*де він, мій край, / мій русокосий рай?*» (Ст., с. 276).

Промовистим і глибоко філософським у цьому контексті є образ бездомного лелеки, гнаного світами: «*Ти ж несений вітром, лети і лети, / бездомний лелеко, в далекі світи*» (Ст., с. 166).

Архетип часу. Українське національне світосприйняття яскраво відображає архетип часу. Як об’єкт лінгвістичного вивчення він відображається у працях В. Калашника, Л. Кравець, О. Задорожної, О. Царук, Г. Сюти та ін. Час у поетичному дискурсі В. Стуса – самодостатній просторово маркований феномен. Цей архетип реалізований у численних образах, метафоричних висловах, що сприяє естетизації тексту, формуванню національно мовної картини світу на основі універсальних світоглядних категорій.

Образ часу охоплює не лише номінації темпоральних відрізків (*вік, століття, рік, день, ніч, ранок, повечір’я, світанок* та ін.), пір року (*зима, весна, літо, осінь*), а й лексеми із поєднанням сем ‘час’ і ‘відлік щодо теперішнього моменту’ (*вчора, сьогодні, завтра, досі, минуле, майбутнє* та ін.): «*і день крутивсь і терпко пах, неначе / ще надзелень розтовчений горіх*» (Ст., с. 66); «*Чотири сонця відгорять вгорі, / чотирикрилий день відмайоріє*» (Ст., с. 62); «*Тиха ніч, і місячно-місячно. / Ти, певно, й досі не спиши?*» (Ст., с. 60); «*Яка любов! Минула ціла вічність, / як я любив*» (Ст., с. 55); «*Ось і ранок / білий, як божевілля*» (Ст., с. 61); «*Світанок – свист мигтючий*» (Ст., с. 73); «*Повечір’я ще тліє, / іще хвіртка рипить...*» (Ст., с. 98); «*За роком рік росте твоя тюрма...*» (Ст., с. 71); «*Кульгавий день / увійде в темінь, гляне по криївках / і завагається*» (Ст., с. 116).

Мовна особистість автора виявляється у специфічній образній системі, виразним репрезентантом якої є метафора: «*де жовті сходяться леви / у присмерковий гай, / у воду зазирнуть ставка / і свічадо ночі п’ють*» (Ст., с. 114); «*Літа без зелен-садів, / коридори ночей обгорілих і днів*» (Ст., с. 145); «*так світяться свічада, світлом хорі, / і пильно задивляються крізь нас / у сяйва, що озерами стоять / на споді наших душ, в лямівці ночі...*» (Ст., с. 236); «*Через мости віків блага маленька кладка*» (Ст., с. 118); «*Отут, край зеленого моря, де стелиться дим пелехатий, Де гони горять тамбережні і колеться дня малахіт, Чекаю своєї утечі, відваги, немов самострати...*» (Ст., с. 175).

Усі ці часоназви у поетичному словнику автора найчастіше поєднуються з дієсловами руху *йти, минати, проходити, опадати* («*Час опада. За час не зачепитись*» (Ст., с. 73); «*Минає час моїх дитячих вір. / І я себе з тим часом проминаю*» (Ст., с. 80)). Емоційне навантаження ключових лексем інтенсифікують епітети на взірць *кульгавий, чотирикрилий* (день), національно марковані метафори *день крутивсь, віків блага маленька кладка, лямівка ночі, свічадо ночі* та ін.

Моделюючи образ часу, автор неодноразово вдається до стилістичного прийому ампліфікації: «*Пливу за днем, за часом, за собою / в новому необжитому човні*» (Ст., с. 80).

Лексична опозиція *сьогодні – завтра* виразно простежується у поетичних рядках, де поєднуються стилістично забарвлені і стилістично нейтральні номени: «*Даждь нам, Боже, днесь! Не треба завтра...*» (Ст., с. 83).

Назви явищ природи з конкретною часовою віднесеністю вдало поєднуються з темпоральними характеристиками: «*вечірнє сонце відійшло / за дальні кручі*» (Ст., с. 141).

Однією із найвлучніших характеристик часу як історичної епохи є епітет *страдний*, що корелює з біблійним висловом «випити чашу сповна»: «*Куди ж мене зовеш, / брунатна бджілко? Дай мені лишитись / у цьому часі страдному*» (Ст., с. 213).

Етносемантику художнього слова виразно демонструють темпоральні лексеми на позначення релігійних свят, постів: «*Марні епітим’ї. Не врятує великий піст*» (Ст., с. 75); «*Ночі*

врвала *Варвара*, / сонце йде за *Різдвом*» (Ст., с. 237); «На *Водохрещя маєм* / Об, *Іртиш*, *Єнісей...*» (Ст., с. 237).

Архетип волі. Позитивно оцінні образи *воля* (*воленька*), *свобода* в поезії В. Стуса вступають в антонімічні зв'язки з образами *неволя*, *поразка*: «*За роком рік росте твоя тюрма, / за роком рік підмур'я в землю грузне*» (Ст., с. 71).

Проте у поезії В. Стуса образ *волі* (*свободи*) не позбавлений виразного іронічного звучання: «*А втім, скажу: пізнав і волю / свободу на семи замках*» (Ст., с. 250).

Як бачимо, лексико-семантичне поле *воля* у поетичних текстах В. Стуса вступає у різноманітні образотворчі контакти. Порушуючи загальнонаціональні та загальнолюдські проблеми, автор не лише концентрує увагу на історичному минулому, а й проектує свої погляди на сучасність.

Архетип хреста. Хрест – один із основних релігійних символів. Дослідники вважають, що хрест символізував сонце, перехрестя, світове дерево, чотири сторони світу. На думку В. Жайворонок, хрест виник задовго до прийняття християнства і був оберегом від темних сил (Жайворонок, 2012, с. 623). У християнській традиції це насамперед символ віри, перемоги над смертю. Кращі зразки української поезії та прози тлумачать хрест винятково як символ важкого тягара, страдницької долі, розпачу тощо.

Про зацікавлення В. Стуса хрестологічною тематикою свідчать вірші «Як добре те, що смерті не боюсь я», «Задумалася свічка», назва поетичної збірки «Під тягарем хреста». У мовній картині світу поета хрест найчастіше асоціюється з долею і благословенням. Порівняймо: «*Ота зоря – вістунка твого шляху, / хреста і долі...*» (Ст., с. 128) і «*Як добре те, що смерті не боюсь я / і не питаю, чи тяжкий мій хрест*» (Ст., с. 206). В окремих контекстах цей номен є символом роздоріжжя та містить у собі семи 'розгубленість', 'самотність': «*Розіп'ятий на рами / сосновому хресті, / звіряєш самоті / днедавні тарарами. / Загублений між днів, / не спам'ятають досі. / Під вибухами сосон – мов на морському дні*» (Ст., с. 74).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, аналіз мовних засобів вираження архетипних образів у системі поетичного дискурсу В. Стуса не лише дав змогу усвідомити загальну номінативну стратегію митця слова, а і сприяв ідентифікації особистісного мовлення поета як виразника когнітивних процесів. Як бачимо, «здатність мовних знаків вступати у найрізноманітніші асоціативно-семантичні зв'язки, розширювати лексичну валентність аж до руйнування нормативної сполучуваності слів і набувати таким чином вторинних суб'єктивно-образних та імпліцитних значень засвідчує невичерпність загальноновживаної мови як мистецького засобу і дає змогу поетам, естетично організовуючи її, творити власну індивідуально-художню мову, а читачам – сприймати її» (Єрмоленко, 1999, с. 300). Лейтмотив власної творчості, як і української історії, поет визначив для себе як страждання. У моделюванні мовної картини світу автора, як ми пересвідчилися, беруть участь не тільки домінуючі лексичні одиниці, ключові слова, образи, а й прецедентні тексти, прецедентні знаки тощо. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в окремій науковій розвідці про ідейну навантаженість символів у мовній картині світу Василя Стуса.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Ст. – Стус В. Палімпсест: Вибране. Київ: Факт, 2003. 432 с.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Віват, Г. І. (2005). *Поетика символічного образу в творчості Василя Стуса* : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Кіровоградський держ. Педагогічний ун-т ім. Володимира Винниченка. Кіровоград, 20 с.
- Єрмоленко, С. Я. (1999). *Нариси з української словесності: стилістика і культура мови*. Київ, 430 с.
- Жайворонок, В. В. (2006). *Знаки української етнокультури* : словник-довідник. Київ: Довіра, 706 с.
- Жайворонок, В. В. (2012). Мовні знаки української етнокультури в антропоцентричному висвітленні. *Мовознавство*, 2. С. 58–64.
- Івасюта, О. Б. (2017). Типологічна характеристика символів у романі П. Бак «Сини». *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Філологічні науки*, 1. С. 51–57.
- Коцюбинська, М. (2004) *Мої обрії* : в 2 т. Київ: Дух і літера . Т. 2: Незабутні шістдесяті. Василь Стус. 386 с.
- Лексикон загального та порівняльного літературознавства (2001). Чернівці: Золоті литаври, 636 с.
- Микитів, Г. В. (2010). Символ як експресема в українських народних ліричних піснях. *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство: Міжвуз. зб. наук. ст. Вип. XXIII, ч. 4*. С. 241–247.

Микитів, Г. В., Гнатюк І. (2012). Знаковість архетипних символів у національно-мовній картині світу українців. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки, 1*. С. 305–310.

REFERENCES

- Vivat, H. I. (2005). Poetyka symbolichnoho obrazu v tvorchoosti Vasylia Stusa : avtoref. dys. ...kand. filol. nauk: 10.01.01. Kirovohradskiy derzh. Pedahohichnyi un-t im. Volodymyra Vynnychenka. Kirovohrad. 20 s. [in Ukrainian]
- Yermolenko, S. Ya. (1999). *Narysy z ukrainskoi slovesnosti: stylistyka i kultura movy*. Kyiv, 430 s. [in Ukrainian]
- Zhaivoronok, V. V. (2006). *Znaky ukrainskoi etnokultury : slovnyk-dovidnyk*. Kyiv: Dovira, 706 s. [in Ukrainian]
- Zhaivoronok, V. V. (2012). Movni znaky ukrainskoi etnokultury v antropotsentrychnomu vysvitleni. *Movoznavstvo*. № 2. S. 58–64. [in Ukrainian]
- Ivasiuta, O. B. (2017). Typolohichna kharakterystyka symboliv u romani P. Bak “Syny”. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia. Serii: Filolohichni nauky*. № 1. S. 51–57. [in Ukrainian]
- Kotsiubynska, M. (2004) *Moi obrii : v 2 t. K. : Dukh i litera . T. 2: Nezabutni shistdesiati*. Vasyl Stus. 386 s. [in Ukrainian]
- Leksykon zahalnoho ta porivnialnoho literaturoznavstva* (2001). Chernivtsi: Zoloti lytavry, 636 s. [in Ukrainian]
- Mykytiv, H. V. (2010). Symvol yak ekspresema v ukrainskykh narodnykh lirychnykh pisniakh. Aktualni problemy slovianskoi filolohii. Serii: Linhvistyka i literaturoznavstvo: Mizhvuz. zb. nauk. st. Vyp. XXIII, ch. 4. S. 241–247. [in Ukrainian]
- Mykytiv, H. V., Hnatiuk I. (2012). Znakovist arkhetypnnykh symboliv u natsionalno-movnii kartyni svitu ukrainsiv. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Filolohichni nauky*. № 1. S. 305 – 310. [in Ukrainian]

**LINGUISTIC PECULIARITIES OF DELIVERING INFORMATION
ABOUT UKRAINE AND THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR WITHIN THE TEXTS
OF THE WESTERN MASS MEDIA**

Khrystyna KOVALYSHYN,

Student at the Department of Applied Linguistics, Lviv Polytechnic National University (Ukraine, Lviv)
khrystyna.kovalyshyn.fl.2022@lpnu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-7754-5778>

Researcher ID: IRZ-8147-2023

Solomiia ALBOTA,

PhD in Philology, Associate Professor at the Department of Applied Linguistics, Lviv Polytechnic National University (Ukraine, Lviv)
solomiia.m.albota@lpnu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3548-1919>

Research ID: ABG-3959-2020

The paper analyses articles in online newspapers and publications on social networks, which reveal an understanding of how the world sees Ukraine and the power of mass media influencing public opinion during the war in Ukraine. For a better understanding of the author's motives and the military situation in the country, linguistic semantic analysis and analysis of linguistic interpretation were applied to search for hidden meanings of the authors' statements used in scientific articles. When implicitness is noticed, linguistic semantic analysis is used to find hidden meanings in the text in order to make it clearer. It has also been vital to establish the differences between newspapers and social media because those texts can be different with their specific way of rendering information and semantics that is put in them.

Since the 24th of February, 2022, the name of Ukraine has been a great phenomenon. A lot of articles in online newspapers and posts on social media have been written. There are a lot of examples how Ukraine was shown in that kind of texts. It is necessary to analyze them when trying to understand how the world sees Ukraine and power of impact that mass media has on society's opinion. Nowadays, because of information that can be found online, it became easy for people to receive news, facts, and other needed things. This huge amount of information that people deal with from day to day has enormous impact on society's life. They contain information that forms people's vision of certain events, people, situations. One of such situations is the current war in Ukraine. Since its beginning, it has been one of the most relevant topics in the modern world. The war has been constantly discussed in global mass media. Such articles are written in order to inform people about the war and that whole situation. Editors need to make information clear for people who are not specialists in politics. And sometimes these articles and posts can be very manipulative and a little far from reality, which can have a huge impact on people's minds. They are used by propagandists and their purpose is to form, or in some cases to change, society's opinion about something.

Key words: *social media, war, news, article, mass media, linguistic semantic analysis, hidden senses, the method of linguistic interpretation.*

ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОДАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО УКРАЇНУ ТА РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКУ ВІЙНУ В ТЕКСТАХ ЗАХІДНИХ ЗМІ

Христина КОВАЛИШИН,

студентка Інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій, Національний університет «Львівська політехніка» (Україна, Львів) *khrystyna.kovalyshyn.fl.2022@lpnu.ua*

Соломія АЛЬБОТА,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики, Національний університет «Львівська політехніка» (Україна, Львів) *solomiia.m.albota@lpnu.ua*

У статті проаналізовано публікації в інтернет-газетах і пости у соціальних мережах, які розкривають розуміння того, як світ бачить Україну в період російсько-української війни, й обґрунтовано вплив ЗМІ на громадську думку.

Для розуміння авторських мотивів висвітлення воєнної ситуації в нашій країні зарубіжними масмедіа застосовано лінгво-семантичний аналіз; для пошуку прихованих смислів висловлювань авторів, використаних у проаналізованих статтях, – методику лінгвістичної інтерпретації текстів.

У дослідженні встановлено відмінності між газетними статтями та постами соціальних мереж. З'ясовано, що такі тексти можуть відрізнятися специфічним способом передачі інформації та своєрідністю закладених у них значень.

Ключові слова: соціальні мережі, війна, інформаційні новини, ЗМІ, лінгво-семантичний аналіз, приховані сенси, метод лінгвістичної інтерпретації.

Problem statement. In order to understand society's opinion, it is necessary to realize that information may be very subjective. For example, for people who have not experienced war, it may be traumatizing to read about somebody's reality. People who live in peaceful places cannot understand the whole meaning of war. Therefore, writers have to be careful while having a duty to inform about such important thing. Understanding author's motives is essential if somebody tries to understand why information is shown in a certain way. It also must be kept in mind that many people (they are huge consumers of social/mass media) will never understand the whole situation, so a writer must be careful with sayings and should provide readers with only short key facts.

The main purpose of the paper is to analyze these articles and render the meaning of the writers' opinions, discover hidden senses and contexts of the authors' statements used in the analyzed scientific articles, which help understand an author's motives and the reader's mind. Analysis of the author's text can lead those, who are trying to learn more about people's way of thinking, to a desirable result. Scientists can explore mind of people that live in a certain area and understand why information is given in that way and not another. And that is the reason why linguistic semantic analysis is important in that kind of research. It leads scientists to a deeper understanding of a question they are trying to find an answer to. It shows all hidden senses that have been put in certain words, sentences, paragraphs. These senses will be analyzed through applying linguistic semantic analysis and linguistic interpretation, and they are the key to understanding the motives of the articles.

Studies referring to the issue. There is an article about the Western reaction to the outbreak of the war in Ukraine. It has been published on the page of Ukrainian media named "24 Channel" (Komar, 2023). The author analyzes the reaction of Western countries in the first hours and days of the war.

At the beginning of his article, the author explains how the Ukrainian side was warning Western countries about the Russian army's invasion. However, this article is written in Ukrainian, so here's the translation of key phrases: **"Oh my God, it is really happening!"** (semantics of shock but not a surprise) – the article with that name was published by Politico because of the anniversary of the war's outbreak in Ukraine (Komar, 2023). By these sentences, we imply that Europe was ready for this war. European countries' leaders knew that something was going to happen. By using the name of the country (Ukraine), the writer wants to remind readers that he is talking about one particular war. He also wants to emphasize the importance of this war. We linguistically interpret (Albota, 2021, c. 772) that Western countries realize how essential it is to protect Ukraine.

When describing those days, it was frequently used such a word as Kyiv. It is used in sentences: “Chairman of the European Council, Charles Michel remembered that around 3 am that night he received a call straight from the **Kyiv**”. In this sentence *Kyiv* means President of Ukraine, not a city or its residents. Using the name of the city instead of the president’s one creates an impression that something big had happened. By this change in words, the author wanted to emphasize the importance of that phone call.

In the example above, where instead of using the president’s name the author used the country’s name, we imply nation that lives there. There are no mentions of the name of a particular person, but by using the name of the city, the writer means the Ukrainian president. We state that the example of using *Kyiv* is implicit rendering a hidden sense.

Main body of the article. While writing their articles, authors use as many methods of making the text as interesting as they can. They can be very different, and they are numerous. One thing that is commonly used in articles is changing name of something particular to a name of something general. This method is widely used especially in articles referring to political issues. Creating such implicitness is important for writers because sometimes it helps to make the text easier to read. For example, many politicians represent their countries in the global political arena. When someone says or does something important, journalists need to write an article or to publish a post on social media. To make information more comprehensible for readers, an author uses the name of that politician and then just changes it to a country’s name. This linguistic semantic implicitness is widely used in the media all over the world (Waights Hickman, 2021).

One of such examples is following quotation from an article that was posted on 06.05.2023 in British newspaper called “The Sun” about the war in Ukraine: “**Ukraine** claims to have shot down a hypersonic Russian “Dagger” missile for the first time since the war began” (Iona Cleave. 2023). This is a clear example of implicitness: the name of something particular was changed to the country name. The word *Ukraine* stands for the Ukrainian army or even someone or a group of soldiers that shot down that missile. By this change author made text easier for those, who would read it.

There is an article about that exact accident that was also posted on 06.05.2023 in American newspaper called “The New York Times”. The following sentence is a quotation of that text: “An American – made Patriot air – defense missile successfully intercepted one of the most sophisticated conventional weapons in Russian’s arsenal for the first time over **Kyiv** on Thursday night, the **Ukrainian** air – force claimed on Saturday” (Marc Santora, Eric Schmitt and John Ismay, 2023). In this example there are no hidden senses but explicitly we have an understanding of what happened on that Thursday night. The one thing that has been changed is the name of a person, who is responsible for connections with public, to the name of an air – force.

Both above articles stand for the same accident. But something interesting can be noticed when comparing them. As can be seen from an extract of the article posted in the British newspaper “The Sun”, from the beginning sentence we linguistically interpret that the Ukrainian army did something significant – there is a semantics of emphasizing the importance of Ukrainian army’s actions. To describe that the author starts his article with following words: “**Ukraine** claims to have shoot down” (Iona Cleave. 2023). So, here we refer to the semantics of Ukraine and its actions.

The article posted in “The New York Times” starts with words about the American system that was used to shoot down hypersonic missile: “An American – made Patriot air – defense missile successfully intercepted one of the most sophisticated conventional weapons...” ((Marc Santora, Eric Schmitt and John Ismay. 2023) From that sentence, readers can understand how powerful American weapons are if they can shoot down one of the best Russian weapons. It seems like the authors were proud of American weapons and wanted to emphasize how powerful they are. This conclusion can be done after reading the first sentence of the article. Here is the quotation: “An American – made **Patriot** air – defense missile successfully **intercepted** one of the most **sophisticated conventional weapons...**” (Marc Santora, Eric Schmitt and John Ismay). In this case, the linguistic semantic analysis reveals the explicitness of weapons, not an emphasis on the accident that had happened. Although these articles relate to the same accident, it is obvious that they represent different images of Ukraine. In the article posted in “The Sun”, the author draws readers’ attention to the fact that something significant had happened in Ukraine. On the other hand, the article posted in “The New York Times” emphasizes the power of American – made weapons and only after mentions that the accident happened in Ukraine and that the Ukrainian army has the skills needed to work with that kind of weapon.

There is an example of an article that contains both explicitness and implicitness. It was posted on 06.05.2023 in BBC News. The text starts with the following words: “*Ukraine has accused Russia of attacking the besieged city of **Bakhmut** with phosphorus munitions*” (Murphy, 2023). Here we linguistically trace that the author changed the name of something particular to the name of something general. The word *Ukraine* means official representatives of the country whose duty is to inform other countries about the war.

There is one more service which provides information to people. This service is named social media. There is a great difference between newspapers (even those ones that are published online) and posts on social networking sites. If we take a closer look at these two sources of information, we can notice that posts on platforms such as Instagram are much shorter than newspaper articles. There are different reasons for that. The main one is differences in consumers. Younger people prefer to use social media as a source of information, while older would most probably read an article. The main problem is that people do not want to read much. Everything needs to be as short as possible nowadays. Even Instagram has its own rules: it is not allowed for users to write posts longer than a certain number of symbols. This fact should be considered when comparing posts on social media and newspaper articles.

As an example, here is the quotation from an Instagram post. It was made on BBC News on 21.05.2023: “*Speaking on a G7 summit in Japan, the **Ukrainian** president insisted the city of **Bakhmut** was not occupied by Russia as of today*” (BBC News, Official Instagram account, 2023). This quotation is ¼ of all that Instagram posted. There is no implicitness when talking about Ukraine. The author did not use the name of something general instead of a particular name. Everything is clear: the only characteristic of a president with a word that mentions his nationality and country that he has under control. Here is another sentence from that post: “*Wagner Russian paramilitary earlier claimed they are in full control of the **Bakhmut**, after months of fighting*” (BBC News, Official Instagram account). In this example, the only implicitness that can be seen is the name of a whole organization (Wagner Russian paramilitary) instead of the name of a person who claimed that fact.

What is interesting that can be seen is comparison of Instagram post mentioned above with the article posted on 21.05.2023 on the official page of BBC News and reports on the same issue. Here is the quotation from that article: “*A **defiant** Volodymyr Zelensky has insisted **Bakhmut** “is not occupied” by Russia after a Moscow-backed mercenary group had claimed control*” (Wong, Waterhouse, Slow, 2023). Here we refer to the words that can be rarely noticed in everyday life. We trace implicitness typical for that kind of texts where Russian authors mean the Russian army. Another interesting thing about that article is its semantics. Authors use the word *defiant* which is clear characteristic of Volodymyr Zelensky. This can be regarded as a method of manipulation of a reader’s opinion because this characteristic shows subjective opinion of writers. As for journalists, it is unprofessional to express their personal opinions about something, especially when they write about war. When reporting such complicated things, it is required not to use subjective opinion. The expression of personal vision may also be seen as a method of making text unique. It stands out from a variety of texts that have already been written and has more chances to attract readers.

We state that the word *defiant* is considered to have negative semantics. By using it, the authors convey a sense that Ukrainian authority is bad because it contradicts Russian propaganda. With this sentence they show their attitude towards both Ukrainian and Russian sides. And it can be easily noticed that they are in sympathy with Russian propagandists. Judging from their words, readers can understand that Ukrainian authority (towards which the authors have negative attitude) stands against the Russian side (towards which the authors have positive attitude). It can be understood that the writers chose one side and wrote their subjective opinion with more belief in Russian claims than in the words of the Ukrainian leader. So, in this particular case, the Instagram post is more objective and shows the event as it is. Readers can clearly understand what has happened and make their own conclusions.

There is another popular Instagram news account. It is an official account of “The Washington Post”. It contains a lot of news, but one about Ukraine is not easy to find. Here is the quotation from one of those posts: “***Ukrainian** forces have been pushing back against Russian troops and Wagner group mercenaries...*” (Official Instagram account of “The Washington Post”, 2023). Here we linguistically mark implicitness: there is no mention which specific forces have been pushing back those troops, just reminder that Ukraine is going through the war and that Russia is the main problem. Another quotation from that post shows more hidden senses. To make the text easier for

understanding, the author used the name of capital cities of both countries instead of using presidents' names or names of the countries. Here is this sentence: "*Over the weekend, Moscow claimed to have taken **Bakhmut**, but Kyiv denied this, saying its forces are still holding on to a small part of the city and staging counterattacks as part of a plan to encircle the area.*" ("The Washington Post", Official Instagram account, 2023). The author did this on purpose to make the post easier for understanding.

The articles show that there is a lot of damage that has been done to Ukraine since the war began. For example, here is the quotation from an article posted in BBC News: "*Mr. Zelensky compared **Bakhmut** to Hiroshima, which was hit by an atomic bomb in World War Two, promising a similar reconstruction of his country*" (Wong, Waterhouse, Slow, 2023). We linguistically interpret that in comparing those two cities, Zelensky means that Bakhmut's condition is similar to a Hiroshima's one after it was attacked with atomic bomb. The semantics of ruin dominates: Bakhmut is being destroyed every day, and it has all chances to become a ghost town. Because it is known that after atomic bomb attacks, nothing keeps former good condition. The words "*... promising a similar reconstruction of his country*" mean that Zelensky is full of hope and belief in his country, its nation and army and knows that after war ends, everything will be reconstructed ("The Washington Post", Official Instagram account, 2023).

But it should be kept in mind that we are talking about news and image of Ukraine in them and that is where social media sites have their problems. First major problem is the quality of presented information. It is not really checked before posting. Nobody knows if an author provides people with facts that are true or not. Another problem is the number of creators. In order to become popular, people are ready to risk their reputation or post something even if that is a lie, especially during the war when many things happen every day. To become popular, creators want to post news as soon as they hear them or see something interesting. And that is the problem – in most cases they provide their followers with wrong information. When reading that false information, people misinterpret all that happens and hence they cannot understand situation truly.

Another problem is that posts on social media are very short. They are just few sentences long. Those texts are simpler than newspaper's articles. There are less implicit and more explicit senses. This is used to make post easier for understanding because young people tend to read less today. They refuse to understand situation deeply. In this kind of posts Ukraine is shown as it is: damaged, but strong; with huge loss, but with hope at the same time. For example, here is the quotation of an Instagram post that has also been mentioned above ("The Washington Post", Official Instagram account, 2023): "*One year ago, the **eastern Ukrainian city of Bakhmut**, home for 70.000 people, was known locally for its salt mines and sparkling wine. Today, it is a symbol of Russia's brutal and relentless war. For months, both armies have been heavily shelling the city...*". More semantics of destruction prevail: Russian army destroys everything it can reach. And this quotation emphasizes the pain of the Ukrainian people because once beautiful and important city is totally ruined.

For better understanding how Ukraine is shown in Western mass media, it is vital to understand how those media work. There are differences on social media posts and articles in newspapers.

First of all, there are a lot of them. In one day, a few texts can be posted. Their authors are on duty to inform about everything important that happened. They know that even small details are necessary for a deep understanding of a problem. So, they want to inform their readers about everything. Another important aspect for writers to create their articles is audience. People who read newspapers (especially those ones that are posted online) want to understand what is happening, and they need to read that kind of texts.

One more important note: even though medias such as "The Sun" and "The New York Times" are called newspapers, they are not those stereotypical newspapers anymore. It should be kept in mind they are still printed today but printed ones now have less readers and they are more a symbol than a source of information. And that is not a surprise. Throughout a day happens a lot of accidents and events, especially when there is a war. One such example is everything that has been happening in Ukraine since 24.02.2022. A lot can happen there during the day. And there are a lot to post about this war. It is impossible to fit all that information in a newspaper that is printed on paper, and it is better to post that kind of news online.

Conclusions and further perspectives. To conclude, in articles, the semantics of Ukraine is expressed by implicit and explicit markers of strong, hopeful, with the powerful and ambitious army but, at the same time, as a harmed, destroyed country. To make their texts easier to read and understand,

authors use different methods. But the most popular one is to change the name of something particular to a name of something general. In examples shown above can be seen that the names of organizations (such as *air-force*, *army*, *official representatives of the country*, *nation*) were changed to a country name (*Ukraine*, *Russia*) or, less frequently, to a name of the capital city (*Kyiv*, *Moscow*).

Another huge source of information is called social media. Platforms such as Instagram, Facebook, Twitter are very popular nowadays. Many people use these sites as the only source of information. But there are some differences between such platforms and newspapers. First of all, the quality of information posted online can be very different. There are great posts but also a lot of unnecessary, false, wrong information is posted there. It is vital to understand that social media and newspapers have different purposes in their existence. Instagram and platforms like that are made mostly for entertainment or for better understanding of today's life.

Thus, when comparing newspaper articles and posts about Ukraine amidst the full-scale war, we can notice that both information sources show how brave and powerful Ukraine is.

In their articles, authors want to emphasize different things. Even when reporting to the same accident, they can write articles with different purposes. As can be seen in one of the examples above, where the same accident (shooting down hypersonic missile for the first time) is reported by British newspaper "The Sun" and American newspaper "The New York Times" with completely different purposes. While the author of the article from "The Sun" emphasizes the Ukrainian army and its skills and only then talks about weapon, the writer from "The New York Times" wants to discuss weapon used to do this and only after that he talks about the army which did that.

It also should not be forgotten that during the war, there is such thing as war on the information front. We do not know if information that we consume is true or not so it is very important to read only trusted official media and be conscious about information that we consume.

Therefore, implicitness is marked more frequently than explicitness in articles and Instagram posts reporting to the war in Ukraine. It is noticed in cases where an author needed to emphasize an accident and not people who took part in it wanted to talk about accident, but also mentioned people who were taking part in it needed to describe situation in general without deep understanding of details (in that case, there were no mentions about particular parts of army who were involved, because those facts were not necessary).

In perspective, the research findings will be useful for collecting further linguistic data from social media and communities in order to conduct a thorough linguistic semantic analysis of Ukraine during wartime and contrast and compare the results throughout the entire conflict stages.

BIBLIOGRAPHY

- Альбота, С. (2021). Лінгвістично маніпулятивний, дискусійний, семантичний характер спільноти у стрічці новин Reddit. *COLINS. Матеріали 5-ї Міжнародної конференції з комп'ютерної лінгвістики та інтелектуальних систем*. Львів, 769–783.
- Вонг, Т., Вотерхаус, Дж., Слоу, О. (2023). Війна в Україні: Бахмут «не окупований» Росією, зухвало каже Зеленський. *Взято з* <https://www.bbc.com/news/world-europe-65662563>
- Клів, І. (2023). ПРЯМЕ ПОРАЖАННЯ Україна збила російську гіперзвукову ракету «Кинджал», яка «подождоє в 12 разів швидше звуку», стверджують ВВС. *Взято з* <https://www.thesun.co.uk/news/22270344/ukraine-shoots-russian-hypersonic-dagger-nuke-missile/>
- Комар, М. (2023). О, Господи – це справді сталося та шпигунська історія: що пишуть західні ЗМІ про Україну. *Взято з* https://24tv.ua/shho-zahidni-zmi-pishut-pro-viynu-ukrayini-naygolovnishii-temi_n2263694
- М'юрфі, М. (2023). Війна в Україні: Росію звинувачують у застосуванні фосфорних бомб у Бахмуті. *Взято з* <https://www.bbc.com/news/world-europe-65506993>
- Новини ВВС (2023). *Взято з* <https://www.instagram.com/p/CsgRNT2N3Mi/>
- Новини The Washington Post (2023). *Взято з* <https://www.instagram.com/p/CsmMa4NIws6/>
- Сантора, М., Шмідт, Е., Ісмей, Дж. (2023). Україна стверджує, що вперше збила найсучаснішу російську ракету. *Взято з* <https://www.nytimes.com/2023/05/06/world/europe/ukraine-russia-war-patriot.html>
- Хікман, В. (2021). (Імпліцитне) Знання, причини та семантичне розуміння. *Розум і мова*, 707–728. doi: 10.1111/mila.12286

REFERENCES

- Albota, S. (2021). Linguistically manipulative, disputable, semantic nature of the community Reddit feed post. *Proceedings of the 5th International conference on computational linguistics and intelligent systems, COLINS*, vol. 2870, pp. 769–783.

- Komar, M. (2023). “*O, Hospody – tse spravdi stalosia*” ta shpyhunska istoriia: shcho pyshut zakhidni ZMI pro Ukrainu [Oh my God, that spy story really happened: what the Western media are writing about Ukraine]. Retrieved from https://24tv.ua/shho-zahidni-zmi-pishut-pro-viynu-ukrayini-naygolovnishii-temi_n2263694 [in Ukrainian]
- Hickman, W. (2021). (Implicit) Knowledge, reasons, and semantic understanding. *Mind & Language*, 707–728. doi: 10.1111/mila.12286
- Cleave, I. (2023). *DIRECT HIT Ukraine shoots down Russian hypersonic ‘Dagger’ missile that ‘travels 12 times speed of sound’, air – force claims*. Retrieved from <https://www.thesun.co.uk/news/22270344/ukraine-shoots-russian-hypersonic-dagger-nuke-missile/> [in English]
- Santora, M., Schmitt, E., Ismay, J. (2023). *Ukraine claims it shot down Russia’s most sophisticated missile for first time*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2023/05/06/world/europe/ukraine-russia-war-patriot.html> [in English]
- Murphy, M. (2023). *Ukraine war: Russia accused of using phosphorus bombs in Bakhmut*. Retrieved from <https://www.bbc.com/news/world-europe-65506993> [in English]
- BBC News (2023) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/CsgRNT2N3Mi/> [in English]
- Wong, T., Waterhouse, J., Slow, O. (2023). *Ukraine war: Bakhmut ‘not occupied’ by Russia, says defiant Zelensky*. Retrieved from <https://www.bbc.com/news/world-europe-65662563> [in English]
- The Washington Post (2023). Retrieved from <https://www.instagram.com/p/CsmMa4NIws6/> [in English]

UDC 81'25+811'373

DOI <https://doi.org/10.24919/2518-1602.2023.4>

THE TRANSLATION PRINCIPLES OF LEXICAL LACUNAS IN YURII VYNNYCHUK'S SHORT STORY "THE NIGHT REPORTER"

Li Yanxue,*PhD Student at the Department of the Far East and Southeast Asia Languages and Literature, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv) leo843140529@163.com***ORCID:** <http://orcid.org/0000-0003-4441-2931>**ResearcherID:** IQW-6459-2023

Yurii Vynnychuk's artistic speaking model is simple and effective. He is a writer with an unrivaled personal style and rich language, who understands the historical context, works with folklore sources and ethnographic knowledge, and knows how to enchant, mystify, and stylize the language in accordance with the local Lviv dialect (Tsihotskyi, 2021, p. 73). However, it is precisely because of the author's distinctive language style and strong local flavor that there are regular cultural lacunas in his writings. As a result, his fantastic work has not been translated into Chinese and made available to Chinese readers. The relevance of this research has been how to integrate the analysis of cultural differences with the author's linguistic characteristics, design appropriate translation rules in the translation process, and eliminate these lacunas. According to the cultural hierarchy theory of Chinese scholars Liu Xun, this paper counts and divides the lexical lacunas in Yurii Vynnychuk's short story «The Night Reporter» into lexical lacunas of material culture, conceptual culture, behavioral culture, and institutional culture, and proposes the translation principle of lacunarity phenomenon by analyzing the usage characteristics of various lexical lacunas, which are the purpose and task of this paper. The result is succinctly stated as follows based on the statistical analysis, interpretation, and description of lexical lacunas in the text: When dealing with the problem of lexical lacunas in literary translation, translators should focus on both pragmatic transmission and the semantic functions while attempting to replicate the aesthetic impact of the original text in terms of text genre and linguistic form. The conclusion of this paper has guiding significance for the theoretical selection of lacunarity phenomena in literary translation in the future, which is in line with the prospect of further research.

Key words: Yurii Vynnychuk, "The Night Reporter", lacuna, lexical characteristics, literary translation, cultural classification.

ПРИНЦИПИ ПЕРЕКЛАДУ ЛЕКСИЧНИХ ЛАКУН В ОПОВІДАННІ ЮРІЯ ВИННИЧУКА «НІЧНИЙ РЕПОРТЕР»

Лі Яньсює,*аспірант кафедри мов і літератур Далекого Сходу та Південно-Східної Азії, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна, Київ) leo843140529@163.com*

У статті на матеріалі оповідання Юрія Винничука «Нічний репортер» проаналізовано принципи перекладу лексичних лакун. Актуальність дослідження полягає у спробі інтегрувати лінгвокультурні відмінності у текстах, розробити відповідні правила перекладу усунування лексичних лакун.

Згідно з теорією культурної ієрархії у дослідженні пораховано лексичні лакуни в оповіданні Юрія Винничука «Нічний репортер», запропоновано принципи перекладу явища лакунарності, проаналізовано особливості використання різних лексичних лакун.

Ключові слова: Юрій Винничук, «Нічний репортер», лакуна, лексична характеристика, художній переклад, культурна класифікація.

Problem statement. Culture is typically impacted by the ideology of the country, nation, and class to which it belongs. Although cultural diversity has increased in the age of economic globalization, cultural equivalence cannot be entirely achieved through the conventional translation procedure. The «cultural turn» in translation studies was gradually highlighted and reflected as cultural studies gained ground in the second half of the 20th century in the field of western humanities and social sciences. Translation had previously been a static system limited to text and language, from then on, these studies got rid of the shackles of pure language studies and were closely combined with cultural studies. It has brought the «marginal subject» of translation to the academic center and brought a new opportunity for the development of translation. Despite the vigorous development of cultural linguistics, lacunology and other disciplines in the trend of «cultural turn», the research of the discipline itself lacks theoretical norms, and the translation practice outside the discipline also lacks unified and comprehensive guiding ideology.

Translation is a cross-language and cross-cultural communication activity that converts the meaning carried by one language and culture into another. When transforming the linguistic information in a text, it also conveys its implied cultural significance. Vocabulary is the accumulation of cultural information. Cultural views, values and other cultural aspects of each nation are reflected in their own vocabulary system, and form cultural vocabulary with cultural color and cultural connotation. Due to the extraordinary national cultural connotation, cultural words often constitute the difficulty and focus of translation as cross-cultural communication behavior, and excellent Chinese and Ukrainian literary works have not been fully translated because of this.

The purpose of the article. This research categorized the lexical lacunas in Yuriy Vynnychuk's "The Night Reporter" into lexical lacunas of material culture, conceptual culture, behavioral culture, and institutional culture based on the cultural classification. The translation principles of the lacunarity phenomena are proposed by analyzing the usage characteristics and translation difficulties of various lexical lacunas.

Analysis of recent research and publications. Li Yanxue defines the lacuna in his paper «Translation study of lexical lacunas from the perspective of Gestalt theory» as: the phenomenon of cultural and semantic inconsistency at the level of vocabulary when comparing two languages, that is, a cultural connotation or semantic basis expressed by words in one language does not exist in another. This phenomenon may be more or less obvious and will be gradually verbalized depending on objective needs (Li Yanxue, 2022, p. 165). While doing so, he thoroughly analyzed the research of scientists from Europe, America, and China, and he agreed with N. Chomsky, A. Lehrer, V. G. Gak, and others who hold that the absence of verbalization is the primary cause of the creation of lexical lacunas. More specifically, a fixed mechanism cannot be developed because the «image» that is expressed in one cultural group is not actually realized at the linguistic level of another cultural group, or because the «meaning» in the target language does not exactly match the «image» in the source language. As a result, the link between imagery and lacuna can be summed up as follows: although lacuna exists at the level of language, imagery is generated at the level of thinking and cognition. It must be underlined that the presence of a lacuna does not indicate «lack of imagery», despite the fact that the absence of imagery can cause a lacuna to develop. This further demonstrates that the absence of verbalization is the primary contributor to the creation of lexical lacunas and that the reconstruction of images represents the key to dealing with the phenomena.

Li Yanxue presented in the article «Lexical lacunas in xiao hong's novel – tales of hulan river: characteristics and classification» that Prof. Liu Xun (刘珣) from Beijing Language and Culture University divides culture into four parts based on theoretical elements of cultural level: material culture, behavioral culture, institutional culture, and conceptual culture. This classification is consistent with the work of Edward T. Hall, the founder of Intercultural Communication Studies, who provided a more extensive approach of cultural classification in his book «The Silent Language». Hall pointed out that culture exists in two levels: overt culture and covert culture. Let's revisit Liu Xun's analysis of cultural classification. The classification of material culture, behavior culture, institutional culture, and concept culture, which encompasses both material and spiritual culture, is first in accordance with the notion of Chinese cultural hierarchy. While institutional culture and concept culture are part of covert culture, material culture and behavior culture belong to the overt culture. Therefore, we can classify lexical lacunas into material culture, behavior culture, institutional culture and conceptual culture according to cultural classification.

Presentation of the main material. In terms of current Ukrainian literature, Yurii Vynnychuk is a notable author whose creative output is noteworthy and varied. The novels *Malva Landa* (Мальва Ланда, 2000), *Tango of Death* (Танго смерті, 2012), and *The Night Reporter* (Нічний репортер, 2019) as well as the local history books *Legends of Lviv* (Легенди Львова, 1999) and *Secrets of Lviv Coffee* (Таємниці львівської кави, 2001) are all by him. The aesthetic of his linguistic thinking, compositional and narrative technique resembles examples of magical realism, postmodernism, and alternative history (Tsihotskyi, 2021, p. 72).

The most demonstrative of Yurii Vynnychuk's most recent literary creations is «The Night Reporter», which was published in 2019 but has Lviv in 1938 as its setting. The author takes the reader on a tour of the picturesque and vividly described criminal world of Lviv at that time, including Mordovian taverns (шинки мордовні), batyars (батяри), institutions for prostitutes (заклади для повій). The plot is based on the protagonist's promise to look into the murder of the city's presidential candidate. At the same time the story has absorbed the true historical events of the Second World War, the reader will have to decode riddle after puzzle alongside the heroes against the backdrop of the nervous atmosphere of Lviv citizens living in anticipation of war. Thanks to the wonderful storyline, the author's unique language style, and the cultural background with strong historical and regional characteristics, the work has been translated into English and received positive reviews from English readers. The author of this paper translated it into Chinese. A considerable number of lexical lacunas in the text hamper translation efforts, necessitating specific study and preparation for translation.

Our calculations show that there are 541 lexical lacunas in «The Night Reporter» that result from language and cultural issues. There are 105 items in the lexical lacunas of material culture, such as food plants, clothes and headwear, buildings, furniture, agricultural tools, geographical solar words, and retail establishments. 144 terms, including kinship appellation, title appellation, name appellation, abusive appellation, pronoun appellation, nickname appellation, modest appellation, and social system, are included in the lexical lacunas of institutional culture. Totalling 238 lexical lacunas of conceptual culture include terms like aesthetic taste, national psychology, way of thinking, literature, and art. There are 54 lexical lacunas of behavior culture, which include behavior habits, lifestyle, customs and superstitions.

The following pie chart illustrates the distribution of different lexical lacunas in “The Night Reporter” (figure 1).

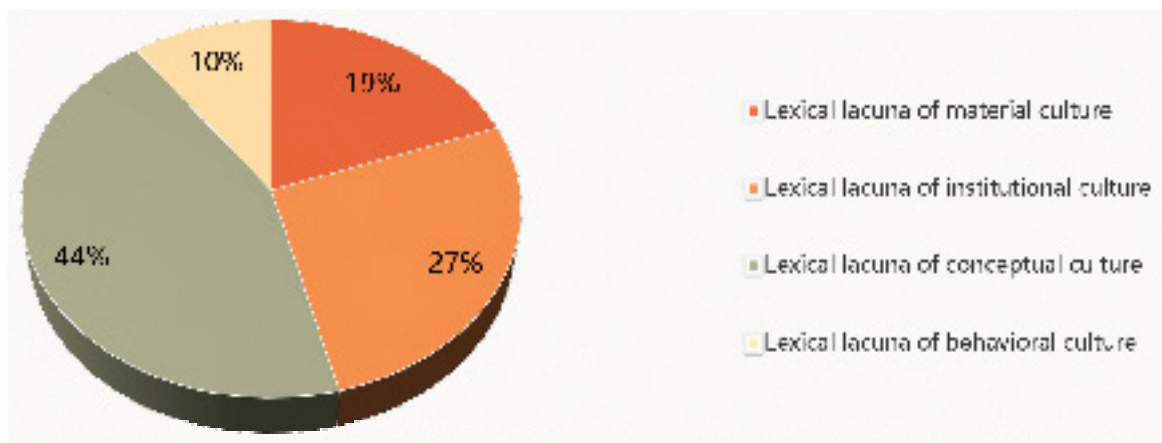

Fig. 1. The distribution of lacunas in “The Night Reporter”

The statistical chart also shows that the lexical lacunas of conceptual culture (44%) and those of institutional culture (27%) predominated in these literary works. More than 70% of the lexical lacunas result from the disparity between conceptual culture and institutional culture. However, the concept of a lacuna, as we have previously discussed, also depends on the reader's background knowledge, thus the ratio that is offered will differ depending on that. For example, the author of this study has lived in Ukraine for many years and is therefore familiar with some lexical lacunas of material culture (such as food, architecture, and so on), so the fraction of this kind is small. But the incomprehension phenomenon caused by the differences in idioms, slang and colloquial words, special metaphors, historical and social systems in Ukrainian language is prominent, which is why the lacunas in conceptual culture and institutional culture account for a relatively high proportion

in the statistical chart. The differences in living environment and life experience, history, political department and way of thinking are also the reflection of the inducement factors of the absence of verbalization. These words should not only be combined with the author's language features to achieve equivalent effects during translation, but also appropriately carry out cultural interpretation.

Lexical lacunas of material culture in «The Night Reporter» are primarily made up of content words like nouns. They are particularly prominent in the work represented by food and commercial shop names, such as кнайпа. It is something like a small low-end restaurant. Literary intellectuals often gathered there. Such commercial shops also include шинки, корчми, мордовні, каварняна хроніка, etc. After all, each bar has its own history and folklore, and they all reflect Lviv's own image. Lviv food is also ethnic and local, representing cultural stratum, customs, and family recipes. Examples include цьмага, заливні язики, пампухи, котлет з тушкованою капустою і бурячки and курячий росіл. Such lexical lacunas of material culture, represented by food and commercial shop names, necessitate readers' lived experience. Furthermore, some food and commercial shops have historical significance. These words are concrete things for foreign language readers, but they cannot generate accurate «images» in their brains. As a result, the translation of these lacunas focuses on meaning transfer. However, it is difficult to avoid excessive interpretation of such words throughout the process of meaning transformation, impairing readers' pleasant reading experience.

About the lexical lacunas of institutional cultural, the social system (20 cases) and interpersonal connection system (124 cases) reflected by appellation are the most noticeable in «The Night Reporter». Y. Vynnychuk accurately describes the period and place, presenting the reader to the historical backdrop. There is a historical storyline in the work that describes the events of WWII. Military events are real-outlining the city of Lviv's historical background, as well as true occurrences of the city at the end of the twentieth century (Doroshenko, 2018). Words like українське віче, автономії закарпатської України, переселення всіх жидів до уганди, протижидівська німецька політика, appear frequently to express the political formation of the time, meticulous accuracy to the facts allows readers to portray the historical background as truthfully as possible. However, this type of lexical lacunas imposes relatively stringent constraints on the translator's historical knowledge reserve and comprehension of the original author's political viewpoint. At the same time, as a detective novel involving the folk crime genre, «The Night Reporter» has a slew of derogatory nicknames, including батяри, бухар, хижак, велике цабе, худий глестоподібний піцик, жевжик, беньо, etc. They not only depict the chaotic state of the society at that time, but also the emotional bond between the characters. There is a severe mismatch between offensive abusive appellations in Chinese that are used to describe the same emotional state. Furthermore, the names of the characters themselves are intensely satirical in the book, such as a street thug named Пурцель, but Пурцель is a breed of pigeons that roll over in flight by a storчак (порода голубів, які перевертаються в польоті сторчаком), which has its own cultural iconography. Such puns are easily overlooked by readers who do not have a good command of a language. Even if they are not ignored, the uniqueness of the Chinese language system dictates that the translation of foreign names cannot be balanced in terms of phonetics and meaning. From the point of view of functional similarity, this is likewise a loss.

Verbs, verbal structures, and interjections associated with customs and superstitions are mostly employed to represent behaviors and lifestyles in behavioral culture when it comes to lexical lacunas. Different histories and cultures have led to different body languages and behavioral patterns among nations, which is also a manifestation of the diversity of national life. For instance, a scene of market merchants peddling in «The Night Reporter» is referred to «Сік – свіжий сік просто з відерка! Чиста шклянка – вчорай мита!». Although this description is relatively simple to translate, if it is translated literally, the translation will not be understood by Chinese readers when it is presented. beverages in the market in China are either bought with personal containers or plastic bags, and there has never been a case of buying beverages using sellers' cups. As a result, Chinese readers will be perplexed as to why the seller cites «cup washing» when discussing juice. This lacuna does not manifest at the language level; rather, it is an implicit lacuna. So, in this case, language functions should be reflected, i.e., conceptual and interpersonal functions should be as compatible with the original text as possible. However, literal translation cannot fully transmit meaning, compensating for specific cultural life connotations of the target language is also required to achieve true transformation.

There are up to 155 lexical lacunas of conceptual culture, which are mostly expressed by specific metaphors and descriptions. In translation, the language style of Y. Vynnychuk must be studied, particularly his sensitivity to the Galician dialect. This dialect is commonly heard in the outskirts of Lviv or Ivano-Frankivsk and its saturation varies from paragraph to paragraph in the text (Przemyslaw,

2020, p. 275). As a result, the author may make foreign language readers feel strange when describing or using some metaphors, such as: змерз, як пес; піде коту під хвіст; мокрий як хлющ; дурний карась; пара голубоньків. It mostly involves the mismatch between meaning and image, i.e., the same image may have different meanings for different nationalities. For example, Ukrainians believe that a pair of pigeons indicates a loving relationship, yet pigeons are considered noisy and dirty animals in Chinese culture; this misunderstanding is representative of the contrast between positive and negative notions. Actually, in China, the image of mandarin duck is the image of pigeons that Ukrainians recognize, because mandarin ducks always live in pairs. In the face of such lexical lacunas, the translator should first make efficient use of the language function level, allowing the reader to read without confusion. The meaning transmission at the word level of the source language must be lost to some extent.

Conclusions and prospects for further research. The adequacy of the translation determines the quality of the translation and becomes the feasible standard for the evaluation of translation quality. Adequacy demands that the translation adhere to transmissibility, acceptability, and similarity while also considering the author, reader, and translator's goal orientation. In light of the phenomenon of lexical lacunarity in literary works, translators should develop corresponding translation strategies and methods according to the various types of lexical lacunas and use specific translation techniques to fill the lacunas, taking into account the three directions of the author, translator, and reader, that is, the original author's intention of using vocabulary and its cultural connotation, the play of translator's cognition and subject consciousness, and the acceptance effect of readers. Three facets of harmony and unity must be maintained in the translation: aesthetic value, text equivalent, and functional adequacy. The formulation of the translation principles of the lacunarity phenomenon has guiding value in the theoretical selection for more study on the removal of lexical lacunas in literary translation.

BIBLIOGRAPHY

- Li, Y. (2022). Lexical lacunas in Xiao Hong's novel «Tales of Hulan river»: characteristics and classification. *Закарпатські філологічні студії*, 21, 2, 177-175. DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.21.2.36>
- Li, Y. (2022). *Translation study of lexical lacunas from the perspective of Gestalt theory. Humanistic expertise as a strategy for developing the future culture: Scientific monograph*. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 162-178. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-262-3-9>
- Дорошенко, О. О. Художні виміри індивідуальної і колективної свідомості в романістиці Юрія Винничука. URL: <https://core.ac.uk/outputs/300405094>. (дата звернення: 07.05.2022).
- Ліс-Маркевич, П. (2020). Філософсько-мистецький портрет Юрія Винничука (на основі інтерв'ю, проведеного у Львові з письменником 13 серпня 2018 р.). *Studia Ukrainica posnaniensia*, VIII/1, 267-279. DOI: 10.14746/sup.2020.8.1.25
- Ціхоцький, І. Л., Боросовська, І. І. (2021). Мова та стиль історичної белетристики Юрія Винничука (на матеріалі ділогії «Аптекарь» і «Сестри крові»). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика, 32 (71), № 2, ч. 1, 72-76. DOI: 10.32838/2710-4656/2021.2-1/13
- Винничук, Ю. (2019). *Нічний репортер*. Видавництво Фоліо: книжки в онлайн бібліотеці книгарні «Наш Формат».

REFERENCES

- Li, Y. (2022). Lexical lacunas in Xiao Hong's novel «Tales of Hulan river»: characteristics and classification. *Transcarpathian philological studies*, 2, issue 21, 177-175 [in Ukrainian]. DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.21.2.36>
- Li, Y. (2022). *Translation study of lexical lacunas from the perspective of Gestalt theory. Humanistic expertise as a strategy for developing the future culture: Scientific monograph*. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 162-178. [in English]. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-262-3-9>.
- Doroshenko, O. O. (2022). Khudozhni vymiry indyvidualnoi i kolektyvnoi svidomosti v romanistytsi Yurii Vynnychuka. [Artistic dimensions of individual and collective consciousness in the novelistics of Yurii Vynnychuk] URL: <https://core.ac.uk/outputs/300405094>. (Date: 07.05.2022) [in Ukrainian].
- Lis-Markevich, P. (2020). Filozofsko-mystetskyi portret yurii vynnychuka (na osnovi provedenoho u Lvovi interv'iu z pysmennykom vid 13 serpnia 2018 r.) [Philosophical and artistic portrait of Yurii Vynnychuk (based on the interview with the writer conducted in Lviv on August 13, 2018)]. *Studia Ukrainica posnaniensia*, VIII/1, 267-279 [in Ukrainian]. DOI: 10.14746/sup.2020.8.1.25.
- Tsikhotskyi, I. L., Borosovska, I. I. (2021). Mova ta styl istorychnoi beletristyky yurii vynnychuka (na materialy dylohii «aptekary» i «sestry krovi»). [Language and style of historical fiction by Yurii Vynnychuk (based on the dilogy «Apothecary» and «Blood Sisters»)]. *Scientific notes of TNU named after V.I. Vernadsky. Series: Philology. Journalism*, 32 (71), No 2. Part 1, 72-76 [in Ukrainian]. DOI: 10.32838/2710-4656/2021.2-1/13.
- Vynnychuk, Y. (2019). Nichnyi reporter. [The Night Reporter]. *Folio Publishing House: books in the online library of the «Nash Format» bookstore* [in Ukrainian].

МІФОЛОГІЗАЦІЯ ВЕРБАЛЬНИХ ВІЗІЙ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МЕРЕЖЕВІЙ ПОЕЗІЇ ПРО ВІЙНУ

Алла МАРТИНЕЦЬ,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри світової літератури і порівняльного літературознавства, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (Україна, Івано-Франківськ)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3734-2915>

Research ID: HLX-1642-2023

Тетяна ЧЕРЕДНИК,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (Україна, Чернігів)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9914-9734>

Research ID: HND-0117-2022

У статті зроблено спробу проаналізувати мережеві тексти періоду відкритого протистояння Росії проти України через оприявлення в них міфологічної свідомості українців, аналізуючи вербальні візії, представлені у художніх текстах. Методологічну базу дослідження становили роботи Ю. Завадського, М. Рябченко, Т. Цепкало, Т. Пастуха, М. Яцимирської про особливості мережевої літератури, її візуалізацію та своєрідність сучасної української поезії. Для роботи виокремлено поетичні твори із соціальних мереж, опубліковані авторами як на власних сторінках, так і на сторінках різнохарактерних груп FB та інших інтернет-платформ. Як ілюстрації використано тексти Олени Герасимюк, Дмитра Лазуткіна, Сергія Рубана, Анни Хвост, Вероніки Ганай, Анни Ютченко, Світлани Перч, Марини Пономаренко, Віолетти Кравченко, Інни Гончар, Людмили Лежук, Василя Задорожного, Михайла Красюка, Олеси Жданюк, Шури Стріли.

У дослідженні зосереджено увагу на особливостях представлення художніх творів у мережі, тобто поєднанні вербального та візуального. Особливістю поетичних текстів визначено їх емпатійну частину, яка повною мірою впливає на читача /глядача тільки у поєднанні слова та його візуального супроводу. Особливу увагу приділено аналізу міфологічної свідомості українців, яка проявляється у різних образах переважної кількості поетичних текстів, опублікованих на сторінках інтернет-платформ.

Ключові слова: мережеві тексти, вербальні візії, міфологізм, свідомість, образна система, сучасна українська поезія.

VERBAL VISIONS MYTHOLOGIZATION IN CONTEMPORARY UKRAINIAN ONLINE POETRY ABOUT WAR

Alla MARTYNETS,

PhD in Pedagogics, Associate Professor at the Department of Foreign Literature and Comparative Literature, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University (Ukraine, Ivano-Frankivsk)

Tetiana CHEREDNYK,

PhD in Philology, Associate Professor at the Department of Germanic Philology, T. H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium" (Ukraine, Chernihiv)

The article is concentrated on the analyses of the online poetry created during the Russia-Ukraine war. The methodological basis of the network literature study, as a unique cultural phenomenon, has been formed by the works of Ukrainian scientists Yu. Zavadskyi, M. Ryabchenko, and T. Tsepkało. The issue of visualization of online pieces of literature, as a way of accentuating the image system, has been investigated by M. Yatsymirska. T. Pastukh's articles are important for fixing the trends of the modern online poetry movement during the Russian-Ukrainian war.

Texts for the analyses are the pieces of poetry by O. Gerasimyuk, D. Lazutkin, S. Ruban, A. Khvost, V. Ganai, A. Yutchenko, S. Perch, M. Ponomarenko, V. Kravchenko, I. Gonchar, L. Leschuk, V. Zadorozhny, M. Krasyuk, O. Zhdanyuk, Shura Strila, published by the authors on their own pages or pages of various groups in social networks and Internet platforms during full-scale military operations (2022).

The attention is focused on the peculiarities of a literary text presentation in the network space through the combination of verbal material and visual content, which enhances the emotional impression of the work. Online poetry related to the war subject has a specific intonation, the main tonality of which is aimed at increasing the empathy of the addressee. The unity of word and image, which strengthens it, affects the reader/spectator. A new form of communication dialogue has been formed in this way.

The authors of the article drew attention to the peculiar kinship of the poetic texts of wartime. According to the results of the analysis, it has become clear that the online poetry by various authors presents a form of reactive action, in which a certain tendency can be traced, specifically rational consciousness is inferior to unconsciousness, and unconscious breaks through the normalized conscious. The Ukrainian mentality is visualized in this way, which is manifested with the help of ancient mythological images-symbols (Mothers-ancestors, Berehynia, Witches, dolls, etc.), biblical images (Christ, Mother of God, St. Nicholas) or images of legendary antiquity (Attila).

The researchers drew the conclusion that the terrible experience of war in online poetry has been accumulated, on the one hand, with the help of illustrative visualization, on the other hand, through the figurative system of works, which gravitates to different levels of foundations of existence (archetypal, deep-mythological, and biblical).

Key words: *online texts, verbal visualisation, mythology, consciousness, figurative system, contemporary Ukrainian poetry.*

Постановка проблеми. Донині запитання, чим насправді є мережева література, залишається відкритим. Науковцями не з'ясовано, до якого пласту літератури віднести мережеві тексти: це специфічне літературне явище чи різновид традиційної літератури, представлений у віртуальному форматі. Пошуки відповіді на питання про природу сучасної мережевої літератури, про її своєчасність і доцільність, про її художню вартісність, особливо якщо це поезія, є важливим кроком у літературно-філософському осмисленні сьогодення. Соня Кошкіна, виступаючи на конференції Асоціації чеських письменників, зазначила, що сьогодні настав «час коротких форм: колонок, есе, поезії. Вони є надзвичайно важливими у сенсі фіксації подій, настроїв, емоцій «тут і зараз». До того ж короткі форми не знають проблем із доступом до читача – досить опублікувати їх у соціальних мережах» (Кошкіна, 2023). Розмірковуючи про доцільність писати під час війни, журналістка цитує висловлювання воєнної кореспондентки і письменниці Є. Подобної: «Є багато дискусій, коли варто писати про війну – одразу чи почекавши років десять, коли емоції уляжуться і досвід буде «перетравлено». Я думаю, що писати про війну потрібно завжди, коли автор відчуває в собі сили і бажання щось сказати» (Кошкіна, 2023). Думка тих, хто бере участь у воєнних подіях і пише про все, пов'язане з ними, обґрунтовує надзвичайну актуальність цієї проблеми.

Аналіз досліджень. За результатами аналізу досліджень мережевої літератури ми виокремили ті з них, які стали джерелом для наших спостережень і міркувань. Зокрема цікавим, як ми вважаємо, є дисертаційне дослідження Ю. Завадського (Завадський, 2006), присвячене питанню типології мережевої літератури та її поетики у площині сучасного західного літературознавства. М. Рябченко (Рябченко, 2019) аналізує жанрові різновиди воєнної прози у сучасній українській літературі. Т. Цепкало (Цепкало, 2020) аналізує питання міфологізму української поезії ХХ століття, а Т. Пастух у серії статей про поезію під час війни (Пастух (I), 2023; Пастух (II), 2023; Пастух (III), 2023) цитує поетичні твори, розповідає про їх авторів і в такий спосіб збирає матеріал для потенційної поетичної антології. Не можемо оминати увагою і роботу М. Яцимірської (Яцимірська, 2015), присвячену аналізу візуалізації смислових концептів, представлених у текстах соціальних мереж.

Мета статті – дослідити твори сучасної мережевої літератури періоду відкритого протистояння Росії проти України з позиції оприявлення/ візуалізації у поетичних текстах міфологічної свідомості українців.

Виклад основного матеріалу. Перед аналізом фактичного матеріалу ми вважаємо за доцільне заявити, що об'єктом дослідження стали поетичні тексти із соціальних мереж, опубліковані авторами як на власних сторінках, так і на сторінках різнохарактерних груп FB, інших інтернет-платформ.

Війна об'єднала усіх українців у протистоянні ворогу. Не залишилася осторонь цього культура загалом і література зокрема. Оскільки під час війни письменники здебільшого втратили можливість друкувати свої твори, а соціальні мережі скоротили шлях до читача, то багато хто з них стали авторами мережевого сектору літератури. Аналіз інтернет-контенту доводить, що поезія у мережі переважає прозу.

Нагадаємо, що мережева література – це особливий вид мистецтва слова. На думку дослідників (Ю. Завадський, В. Маркова, В. Матвеева, О. Холод), твори, що з'явилися в мережі, цілком залежать від цифрового носія і пов'язані з мультимедіа. Як зазначає В. Маркова, тексти, створені у мережі, адекватно сприймаються читачем тільки у мережі, оскільки набувають рис мультимедійності, інтерактивності та нелінійності (Маркова, 2015).

Під час війни поезія стала складником протистояння, гуртуючи навколо себе як сильних духом, так і тих, кому цього духу бракує. Т. Пастух зазначає, що мережева поезія «пропонує особливий спосіб бачення світу, культурних особливостей та універсалій, відчуття особистої гідності та поцінування свободи» (Пастух II, 2023) тими, про кого йдеться, з одного боку, та тими, хто створив ці тексти, – з іншого.

Не так багато нинішніх дослідників намагаються аналізувати сучасні тексти про війну в літературі часу війни. Саме тому базовою основою нашого матеріалу є роботи тих небагатьох авторів, які досліджують саме цей пласт українського поетичного слова.

Чим саме є сучасна поезія, розміщена на платформах інтернет-простору? Т. Пастух, шукаючи відповідь на це запитання, наводить приклад допису Б. Пастуха на його FB сторінці про те, що «поезія має бути максимально наближеною до життя, поставати спонтанно, зроджуватись із самих життєвих глибин. Вона має вражати неочікувано, сильно, глибоко. Вражати назавжди. Поезія – не філологічні вправління знудьгованого розуму, що перебуває у своєму камерному світі і не бачив справжнього життя, а спонтанний вибух важливого, наболілого, сутнісного. Поезія – це коли стихія життя проймає душу і відображається у промовистому, сильному, образному слові» (Пастух III, 2023).

Розмірковуючи над поезією, що з'являється у часи війни, дослідник акцентує увагу на тому, що «поезія у певний спосіб відображає дійсність, і чим більш безпосередніми та сильними є враження дійсності, тим яскравішою і виразнішою буде поетична образність. Свідченням цьому є те, що несподіваний для багатьох початок війни, звірства російських військ у Маріуполі, Бучі, Ірпені, Бородянці спричинили появу великої кількості поетичних текстів, де ці події знайшли своє відображення. Нині, коли війна переходить у стадію «на виснаження», вже не спостерігається того «сплеску» поезії, який був спочатку. Натомість поети, переживши перший сильний шок, починають представляти досвід вже другого етапу війни. Ця тенденція не є чітко окресленою, але вона простежується виразно. Так само можна на теперішньому етапі помітити, що хтось, хто мовчав, тепер заговорив, а хтось, хто заговорив спочатку, тепер мовчить. Це все зумовлено проявом творчого натхнення, прихід якого не піддається логічним обмірковуванням та передбаченням» (Пастух III, 2023).

Перший рік повномасштабної війни Росії проти України породив у мережі велику кількість поетичних творів. Серед їх авторів – такі добре відомі, знані в Україні та за її межами митці слова, як Ю. Іздрик, О. Ірванець, Г. Бабіч, Дзвінка Торохтушко, С. Жадан, М. Пономаренко. Поруч знаходяться імена тих, хто був маловідомим, або чий голос вперше зазвучав на всю країну: Н. Лисюк, І. Линник, В. Любунь, О. Богуцька, Р. Стефурак, П. Марченко та багато інших.

За результатами аналізу поетичного контенту інтернет-мереж можна стверджувати, що під час війни поезію пишуть представники різної статі, різного віку і досвіду віршування. І кому б вони не належали (чоловікам чи жінкам, майстрам слова чи тим, хто робить у поезії перші кроки), твори наповнені емоціями, що виникли під час сильних вражень, переживань чи почуттів різного спектру: радості, болю, відчаю, тривоги чи стривоженості. У поетичних текстах автори, з одного боку, фіксують жахиття, трагічні настрої, страхи, а з іншого – стверджують силу життя, гуманізм, національну єдність тощо. Надзвичайно потужна емоційність є однією з основних ознак воєнної поезії сьогодення, своєрідним ідентифікатором, який поєднує всі аналізовані твори.

Ми зазначаємо, що далеко не всі мережеві тексти відповідають усталеним художньо-естетичним стандартам. Натомість усі вони вміщують потужні емоції, представляють багату образну систему, що відповідає певним пікам емоційних сплесків.-

Мережеві тексти переважно підсилюються потужною візуалізацією. За її допомогою у свідомості читача / глядача конденсується і закарбовується ідейне наповнення того, що представлено у словесному матеріалі. Використані в таких випадках графіка / фото / малюнок виконують функцію не розважального, а супровідного інформативного, підсилювального контенту. Таке поєднання активує різні мозкові центри і, як результат, породжує відповідні емоційні рефлексії. Мабуть, завдяки такому симбіозу явищ різних видів мистецтва образна система у мережевих текстах посідає позицію основної ідейно-художньої домінанти.

Поетичні рядки з'являлися на сторінках окремих авторів та на сторінках окремих груп у Facebook як реакція на конкретну подію, що відбулася. Увагу вона привертала не тільки змістовим наповненням, але і тим візуалізованим супроводом, який вважається «легшим на входження» в емоційну сферу адресата, ніж традиційно оформлений текст.

Найчастіше мережева поезія є рефлексією людини, яка не залишається байдужою до того, що робиться довкола. Авторі зафіксували особистісні різноспрямовані переживання і почуття у формі оксюморонних єднань, своєрідного стягнення смислів і пластів життя, що не поєдналися. Зокрема, Олена Герасим'юк у вірші «Я – поет, яка пише невидимі вірші» звертається до своїх читачів із Маріуполя, які вже не зможуть прочитати чи послухати її поезії: *«Я – поет, яка пише невидимі вірші / для вбитих моїх читачів / Я стою і читаю нові свої вірші на сцені / Драматичного театру у місті Маріуполі, / розбитого вщент / російськими авіабомбами»*.

Ліричний герой Дмитра Лазуткіна у поезії «Марія» запитує Марію (звичайну жінку? Богоматір?), чому у попередньому мирному житті в колективного героя («ми») не було місця для формулювання та пошуків відповідей на запитання різного виміру (*«чому ми думали / що ракети – / це про космос? / чому нам не сказали / що ракети – / це про темні підвали? / що ніч має очі / що смерть має запах / що ми тут самі / і ніхто нас не забере / чому нам не сказали / Маріє?»*).

У вірші Е. Неруш «Герою наш, ти вже не з нами» звучить біль непоправної втрати: *«Герою наш, ти вже не з нами / Вже янголом на захист полетів. / Наш біль не передасть словами, / Не передати наших почуттів»*.

Сергій Рубан звертається до своїх героїв – сучасних «онуків Атілли» – із запитанням: *«З якого Ви хлопці металу?»* (*«З якого ви, хлопці, металу? / З якої ви, хлопці, сталі? / Тримали ворожу навалу / Герої із Азовсталі. / Зламавши війни канони, / Тримали що було сили... / Азовського гарнізону / Відважні внуки Атілли»*).

У вірші Анни Хвост «А зі мною нема зв'язку» у реаліях сьогодення оживає страшне радянське минуле, яке нібито наздоганяє українців та українок і намагається перетворити вільних людей на рабів: *«А зі мною нема зв'язку – / Абонент відсутній в мережі. / Нас везуть у Томськ, під Іркутськ, / У глуху російську безмежність. / В денеєрівських таборах / Перевірені, відфільтровані, / Лише з приписами в руках, / Ми – безпаспортні депортовані. / Сотні тисяч, старі й малі, / Посортовані, ізольовані, / Хто ми є на чужій землі, / Примусово евакуйовані? / Полонені? Чи вже раби? / І від чого були ми "звільнені"?»*.

«Краматорський вокзал» Вероніки Ганай складений із фрагментів різних життів, обірваних в одну мить рашистським бомбардуванням: *«Її одинадцять. І більше не буде більше. / Вона не закінчить музичну по класу "Вокал". / Мрії побути в Парижі і написати любовні вірші / В неї навіки забрав Краматорський вокзал... / Крихітний хлопчик тільки зіп'явся на ноги. / Перший десяток кроків вчора лише подолав. / Але можливість топтати всі інші дороги / В нього навіки забрав Краматорський вокзал...»*. Якими б емоційно насиченими не були ці слова для читача, без оприявлення за допомогою візуалізації вони сприймаються по-іншому. Образи словесні підсилюються візуальними. У такий спосіб слово набуває подвійної сили, емоція тексту доповнюється емоцією візуальною, а все разом комплексно впливає на адресата.

Проаналізувавши низку поетичних текстів періоду відкритого протистояння, розміщених на різних інтернет-платформах, ми приходимо до висновку, що частина з них є на рівні історичної пам'яті свідомим чи підсвідомим наслідуванням прадавніх українських художніх форм на кшталт замовляння, оплакування, закликання, колискових тощо. Зокрема, лірична героїня у поезії Анни Ютченко «У цьому вірші я б хотіла замінити» формулює своє бажання як повернення до магії минулого: *«у цьому вірші я б хотіла замінити / слово війна на багато інших слів / що чекають на промовляння»*. У «Коліскової» Володимира Аринева поєднуються різні культурні шари, що фіксується згадуванням гемінгвейського «По кому подзвін» у площині коліскової: *«А ти співаєш, співаєш, як скаче коник, / Як калатає самотній дзвоник. / Мамо, по кому ж він*

калатає, / Мамо, ти знаєш? / Звісно, знаю. / Спи-засинай, а завтра на ранок / Видалять зі стіни уламок, / Дах перестелять, / Засклять віконце. / Спи, моє серце, / Спи, моє сонце».

Світлана Перч, окреслюючи минуле і сьогодення своєї ліричної героїні, вибудовує простір вірша «Я була Березинею» як антитезу єдності: *«Я була Березинею, / Я засівала світ добро-тою. / Ти враже, зробив мене чорною, / Бо ти зробив мене удовою. / Я над твоїми хатами літатиму, / Чорним круком опівночі, / Я тобі спати не даватиму, / Я тобі виключу очі. / Я дітей твоїх, у колісках душитиму, / Я поля твої зіжну сараною. / Я воду в річках труїтиму, / Чорною, як моя хустка, бідую. / Я твоїх жінок, враже, висушу, / Щоб їх лоно стало пустелею, / Я твоїх батьків мором виморю, / Я вогнем пройдуся твоєю землею. / Я дощів не дам, / Заберу усе, / Не допоможуть попи з хоругвами».*

Особливу увагу ми хочемо приділити текстам, у яких автори, шукаючи підтримання, розуміння того, що відбувається і про що вони пишуть, звертаються до історичної минувшини. Саме таким є звернення до образу кошового отамана Сірка, який через віки спішить на допомогу сучасним співвітчизникам у тексті Віолетти Кравченко «Сірко пробудився»: *«Виє вітер, чорне небо, / Вовки й ті завили. / Бійся, вороже! До тебе / Встав Сірко з могили. / Наслухався, надивився, / Як ридать люди. / На три дні він відпросився – / Трьох достатньо буде».* У зображенні, що доповнювало цей текст, – образ запорізького козака Сірка, осучаснений за допомогою пікселя. Його шаблю доповнив автомат, і тільки козацький чуб у героя залишився незмінним. Минуле поєдналось із сучасним і на вербальному, і на візуальному рівнях, створюючи яскравий образ. Саме у такій єдності сприйняття тексту та образної його частини є незабутнім.

Намагаючись почерпнути відповіді у минулому, автори поетичних творів уводять у тексти міфологізовані образи психологічно стійкої української Сили. Інколи фольклорно-міфологізований образ набуває ознак культурологічного фону й акумулює спогади про героїзм минулого, інколи набирає чітких обрисів. Цей образ по-різному представлений у поетичних текстах. Прадавня Сила може мати дуже незвичне оприявлення. Вона може постати через такі дитячі речі, як лялька. Щоправда, іграшкова лялька постає не просто іграшкою, вона – лялька-мотанка, прадавній оберіг, який у своїй безликоності несе прадавню пам'ять усіх матерів української землі, зберігає надію на продовження роду, єднає минуле і теперішнє, живих і мертвих, а у важкі часи може перетворитися на справжнє прокляття, руйнівну силу, яка задля збереження, заради життя може творити не тільки дива, але і страшні речі («Мотанка» Інни Гончар): *«Я прикріплю м'які ганчірочки на двері, / щоб не грюкали. / Я прикладаю до вуха руку, бо від звуку боляче. / Я живу ваю безособові речення. / Я вишиваю безособові речі, / щоб не спадали з мене схудлої. / І я зберу по волосинці усі зв'язки, / усі ключі за ниточки, / і я торкатимуся кінчиками пальців, ніби лезами. / Я – лялька-мотанка, що перетворюється на месницю. / Я буду переслідувати убивць / аж до вузла / на їхній ший».* У тексті друкованого формату читач сприйматиме образ, виходячи тільки із можливостей слова. У мережі вони (слова) отримають додаткове візуальне інформування, що підсилить вербальну образну систему, створену авторкою. Залежно від змісту зображення змінюватиметься конотаційне забарвлення словесного тексту. Якщо місце ляльки-мотанки замінить зображення поламаної ляльки, залишеної кимось у підвалах Азовсталі, – це буде один зміст. Якщо ляльку-мотанку у візуальному представленні замінить зображення іграшкового ведмедика біля плями крові на зруйнованому вокзалі у Краматорську – зміст буде іншим. Дитяча іграшка тільки підсилить образність тексту, не руйнуючи його, додаючи актуальності та нового звучання у кожному, окремо взятому випадку. Нині, у дні війни кожна дитяча іграшка – це лялька-мотанка, що волає до помсти. Візуалізація змінює представлення класичного, перелицьовує його, не руйнуючи енергетику, закладену пам'яттю пращурів.

Прадавня Сила може постати химерним уявленням – відьмою, жінкою, яка завдячуючи своїм надзвичайним можливостям, легко може заподіяти як лихо, так і зробити добро: *«Скільки, враже, півень / Вночі кукуріка – / Стільки днів у тебе / Доживати віка. / Богові – Боже. / Ворогу – Вороже. / Буде тобі, враже, / Так, як Відьма скаже»* («Буде тобі, враже, так, як Відьма скаже» Людмили Горової). Будь-яка українська жінка, загнана у глухий кут лютим ворогом, може перетворитися на відьму, пригадавши своє коріння або ж навчившись чаклувати, і порятунку катові від такої жінки не буде. І знову текст супроводжується у мережі візуальним образом, що виводить поезію за межі класичного уявлення про українське відьмарство і репрезентує суперреалістичну візію сьогодення. Занурення класичного у сучасність доповнює вербальні образи, збагачує їх, підсилює.

М. Пономаренко у поезії «Гітлера, Сталіна пережила, і цього переживу» зреалізувала прадавню українську Силу, котра бере витоки у сивій давнині, в образі старої і немічної жінки – баби Христини: *«Баба Христина зовсім не зла / Просто може рукою одною / Зарізати свиню, чи іншу скотину яку / І начаклувати урожаю на осінь / Може поглянуть в лице мертвяку / І воскресить, коли дуже попросять / Серце її полином поросло / Воно ще з молодості коструbate / Ворожі солдати, що йшли на село, / Усі спотикались об її хату / Об малесенькі вікна, об дверці / Об горщик із пилом далекої зірки / Плутались у бур'яні її серця, / Билися головами об одвірки...»*. Т. Пастух, на нашу думку, слушно зауважує, що «авторка творить образ жінки-відунки у часі війни. Баба Христина (звернімо увагу на її ім'я, що взагалі контрастує зі сферою її діяльності) володіє таємничими, нелюдськими властивостями, завдяки яким може творити дива: зробити так, аби восени був врожай, зарізати однією рукою свиню і навіть воскресити мерця. <...> Ворожі солдати, що йдуть на село, знаходять в її хаті неминучу смерть. Баба Христина закопує їх у лісі, позначаючи могили патичками, – так стабільний міфологічний образ світу, порушений зайдами, повертає свій баланс. Варто відзначити ще два моменти: душі вбитих російських солдат вертаються до баби потерчатами, що означає, що ці солдати загинули нехрещеними. Їм відмовлено у спасінні, їхні душі роковані на вічне блукання довкола місця свого поховання. Налякані потерчата знову приходять до хати баби Христини, і та (пам'ятаємо, що вона «зовсім не зла») намагається заспокоїти та розрадити їх. Її жіночий образ водночас втілює як руйнівні сили смерті, так і стверджувальні сили життя. Останні два рядки вірша з усією експресивною силою підсумовують те, що відбулося і відбувається: зустріч проминання і вічності, темряви і світла у міфологічному просторі хати» (Пастух III, 2023). Перетворення ворогів на безпорадних дітей, які не мають родини («Родини») і шукають прихисток у хаті бабці Христини, є актом захисту життя. Водночас образ самої Христини набуває рис Матері-прародительки.

Якої би форми міфологічна образність не набирала, тайна, що приховується в цих представленнях, неймовірно сильна і нездоланна. Вона зосереджує в собі потужну енергію нашого народу, віковий досвід, який упродовж століть слугував опорою українського життя. Все набуте дарує надію, підтримує у складних ситуаціях душевних стресів і переростає в поетичних рядках у неймовірну енергетику.

Ми не можемо оминати увагою ще одну форму міфологізації, яка доволі часто зустрічається у мережевих поетичних текстах. Вона пов'язана з біблійними міфами та образами, котрі під час війни набули зовсім нового сенсу та отримали нову інтерпретацію. Війна ввірвалась у життя кожного українця і докорінно все змінила. Відповідно змінились і звичні для повсякденного життя поняття, переконання, вірування. Змінились й образи вірування українців. Усе це, підсилене переживаннями від обстрілів, руйнувань, болю, втрат, породило у свідомості зовсім нові візії, які знайшли своє відображення у мережевій літературі.

В окремих поетичних мікросвітах поетів представлено образи неосакрального, що проявляється в образах Бога, який зійшов на землю, щоб допомогти українцям і творити новий міф в образі Бога-солдата, Бога-лікаря, Бога-електрика, Бога-хлібороба, Бога-пекаря, Бога-Людини. Прикладом цього є текст «Сьогодні Бог носить «пиксель» Василя Задорожного: *«Сьогодні Бог носить «пиксель», / Щоранку шнурує берці – / І ходить поперед війська, / Спинає навалу смерті. / Сьогодні Бог у халаті, / Зі скальпелем, посивілий, / Виймає з-під серця солдата / Залізо осатаніле. / Сьогодні Бог носить «кітї» / І тягне дріт електричний, / Аби навчалися діти, / До радостей світу звичні. / Сьогодні Бог поле сіє, / Хлібину до печі садить, / Вселяє в серця надію, / Втішає, голубить, радить... / Дарма у Кремлі галатини / На Нього, лукаві, кивають: / Сьогодні Бог в Україні. / Дітей Своїх захищає»*. Такий образ є запорукою міцності, стійкості, сміливості. Він вселяє дух надії, неминучість помсти, віри у Перемогу. Він багатоликий і водночас представляє земне і вічне, створюючи зв'язок із теперішнім та майбутнім.

Звичним для мережевих поетичних текстів періоду відкритого протистояння є діалог, що відбувається між представниками різних світів, або ж їхні монологічні звернення. Ми хочемо звернути увагу на наявність у текстах особливого монологу, який руйнує сакральність біблійного міфу про Отця та Сина, надаючи йому зовсім нового звучання. Як приклад ми наведемо текст Михайла Красюка (Mukhailo Krasniuk) «Христос сидить у печері й дивиться фото з Бучі», в якому Син звертається до Отця, намагаючись зрозуміти його бездіяльність: *«Христос сидить у печері й дивиться фото з Бучі. / Отче, питає, чому ти не втопиш цю шосту частину суші? /*

Не можна бути одночасно нейтральним, всемогутнім і всеблагим. / Бачиш, навіть зірку Полин захопили твої вороги. / Ти став занадто ватний, Отче, занадто м'який. / Чому не вишлеш янголів збивати ракети і літаки? / Це ж з твого неба падають бомби на мирні дахи. / Колись ти нищив цілі народи й за менші гріхи. / Нехай кров отрує ріки, вогонь палає, вода тече. / Якщо там залишилися праведники – нехай будуть ковчег. / Більш ніщо їм не зніме криваву імлу з очей – / Серафим без меча не такий переконливий, як із мечем. / Дай наказ наступати жабам, мухам, і сарані. / Визначайся, Отче, за кого ти в цій війні. / Бачиш, Отче, дитину у зруйнованому Ірпені? / Напис ІНЦІ – чорнилами на спині». Заклики сина до Отця відкритий, олюднений до болю. І це не дивно, адже Син – це Боголюдина, для автора – це українець за своїм духом і сутністю, українець, який переживає біль і страждання своїх близьких. І усі, хто спостерігає і у занімілому очікуванні втрачає свою «божественну» силу, повинні схаменутися.

В іншому тексті нового звучання набуває біблійний міф про малого Ісуса, народженого у Вифлеємі (Олеся Жданюк «Син Божий і звичайний людський син»): *«Син Божий і звичайний людський син / Зустрілися у сні на полі брані: / Новонародженим малям один, / А в іншого – на тілі свіжі рани... / Ісусик серцем воїна вмовляв / Триматися, у відчай не впадати. / Щоб тільки вистояв, не відступав, / Бо того варта Україна-мати...»*. І тут знову біблійна класична історія оприявлюється у новій реальності. Ми додамо, що у мережевому варіанті цей текст доповнювався зображенням розбитого обстрілами будинку / стайні, де поруч пораненого бійця знаходилася маленька колиска з немовлятком... Вербально-візуальна візія представлена новим образом, який поєднує сакральне та реальне, створюючи нову художню реальність.

Справжнім криком душі стає образ улюбленого всіма українськими дітками Святого Миколая, який у розгубленості від того, що не знає, як допомогти, як виконати бажання сотень і тисяч дітей, що зводяться до одного («Сидів Святий, закрив лице руками» Шура Стріла): *«Сидів Святий, закрив лице руками. / Перечитав півторби вже листів... / І геть ніяк не міг прийти до тями / Від побажань, здавалось, малюків. / Вони просили зовсім не для себе, / І не про те, що мріялось торік... / "Закрий для нас, Святий Миколо, небо!" – / Благання аж зривалися на крик. / Читав Святий про вибухи, руїни... / Пекли вогнем з надіями листи... / А як же вам, малята України, / Жаданий мир у торбі принести? / Як повернути дім, квартиру, хату? / Чи місто, що від попелу сніжить? / І як підняти з-під надгробка тата? / А скільки їх в землі сирій лежить... / Як відшукати сиротам матусю? / А де знайти утрачених батьків? / Я до дітей тепер іти боюся...»*.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Образи мережевої поезії, що фіксують світоглядні сенси буття, є своєрідним сакральним містком між минулим і сучасним, так потрібним сьогодні, коли втрати та емоції, які вони передають, переповнюють і читачів, і поетів. Створені у художній реальності, ці образи постають як візуалізація української ментальності, що є базовою основою захисту рідної землі. Світоглядний струс, який спричинила війна, пробудив прадавню Силу – силу міфологічних уявлень та відчуттів, що їх супроводжують, силу, в якій поєднується язичницьке начало і християнський досвід. На нашу думку, саме у мережевій поезії про війну актуалізується зв'язок прадавнього (архетипного) із сучасними формами презентації нових сенсів.

Оскільки у мережевому просторі постійно з'являються нові поетичні тексти, дослідження цього феномену має продовжуватися. Перспектива застосування різних аналітичних практик під час розгляду мережевих текстів, які нині стали частиною не тільки нашої культури, але і способом зафіксувати нашу історію, видається нам необхідною і своєчасною.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- Ганай, В. «Краматорський вокзал». URL: <https://www.facebook.com/people/%D0%92%D0%B5%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D0%93%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%B9/100008245240164/>
- Герасим'юк, О. «Я – поет, яка пише невидимі вірші». URL: <https://www.facebook.com/groups/713320479592198>
- Гончар, І. «МотаНка». URL: <http://soloneba.com/inna-honchar-zlyva/>
- Жданюк, О. «Син Божий і звичайний людський син». URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100014165944299>
- Задорожний, В. «Сьогодні Бог носить «пксель». URL: <https://z-upload.facebook.com/fridomtsi/posts/3204345619863327>

- Кравченко, В. «Сірко пробудився». URL: https://www.facebook.com/groups/234855831454113/?locale=ru_RU
- Красюк, М. «Христос сидить у печері й дивиться фото з Бучі». URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100067959871905>
- Лазуткін, Д. «Марія». Дата публікації: 09.06.2022 Видання: Посестри. Часопис №11 URL: <https://posestry.eu/zhurnal/no-11/statya/mariya>
- Лещук, Л. «Буде тобі, враже, Так, як Відьма скаже». URL: <https://www.kislorod.org.ua/bude-tobi-vrazhe-tak-jak-vidma-skazhe- genialnij-virsh-vid-ukrainki-stav-hitom/>
- Неруш, Е. «Герою наш, ти вже не з нами» URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100078134743779>
- Перч, С. «Я була Берегинєю» URL: <https://www.facebook.com/groups/713320479592198>
- Пономаренко, М. «Гітлера, Сталіна пережила, і цього переживу». URL: <https://inkyiv.com.ua/2022/05/20020/>
- Рубан, С. «З якого Ви хлопці металу?». URL: <https://mala.storinka.org/%D0%B2%D1%96%D1%80%D1%88%D1%96-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%83.html>
- Хвост, А. «А зі мною нема зв'язку». URL: <https://www.facebook.com/groups/713320479592198>
- Шура Стріла. «Сидів Святий, закрив лице руками». URL: <https://osvita-info.com/post/25766>
- Ютченко, А. «У цьому вірші я б хотіла замінити». URL: <https://chytomo.com/trymaty-svoikh-v-obijmakh-dumok-16-novykh-virshiv-pro-vijnu/>

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Завадський, Ю. Р. (2006). *Типологія й естетика мережевої літератури і сучасне західне літературознавство*: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. Тернопіль. 18 с.
- Кошкіна, С. (2023). *Література часів війни*. URL: <https://pen.org.ua/literatura-chasiv-vijni>.
- Маркова, В. (2015). *Феномен мережевої літератури: книгознавчий аспект*, 1, 42–45.
- Матвєєва, В. Є. (2019). *Мережева література як невід'ємна складова сучасного літературного процесу (на прикладі творчості поеток І.Сажинської та О.Ольшанської)*. URL: http://ukrlit-2017.blogspot.com/2019/02/blog-post_97.html.
- Пастух, Т. (2023). *Поезія в час війни (I)*. URL: <https://zbruc.eu/node/112014>
- Пастух, Т. (2023). *Поезія в час війни (II)*. URL: <https://zbruc.eu/node/112646>
- Пастух, Т. (2023). *Поезія в час війни (III)*. URL: <https://zbruc.eu/node/113426>
- Рябченко, М. (2019). *Жанрова різноманітність воєнної прози в сучасній українській літературі*. Najnowsza słowiańska literatura i kultura popularna. Figury swojskości i obcości współczesnego świata w literaturze i kulturze popularnej krajów słowiańskich, 277–289.
- Цепкало, Т. О. (2020). *Міфологізм української поезії ХХ століття як об'єкт літературного дискурсу*. URL: http://www.baltijapublishing.lv/download/monograph/colmomo_fil/22.pdf
- Яцимирська, М. (2015). *Візуальні тексти в соціальних мережах (рефлексії, концепти, емоції)*, 40, 361–369.

REFERENCES

- Zavadskyi, Yu. R. (2006). *Typolohiia y poetyka merezhevoi literatury i suchasne zakhidne literaturoznavstvo*. Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia stupenia kandydata filolohichnykh nauk. Ternopil. 18 s. [in Ukrainian].
- Koshkina, Sonia (2023). *Literatura chasiv viiny*. URL: <https://pen.org.ua/literatura-chasiv-vijni> [in Ukrainian].
- Markova, V. (2015). *Fenomen merezhevoi literatury: knyhoznachnyi aspekt*, 1, 42-45 [in Ukrainian].
- Matveieva, V. Ye. (2019). *Merezheva literatura yak nevidiemna skladova suchasnoho literaturnoho protsesu (na pryklady tvorchosti poetok I.Sazhynskoi ta O.Olshanskoi)*. URL: http://ukrlit-2017.blogspot.com/2019/02/blog-post_97.html [in Ukrainian].
- Pastukh, T. *Poeziia v chas viiny (I)*. (2023). URL: <https://zbruc.eu/node/112014> [in Ukrainian].
- Pastukh, T. *Poeziia v chas viiny (II)*. (2023). URL: <https://zbruc.eu/node/112646> [in Ukrainian].
- Pastukh, T. *Poeziia v chas viiny (III)*. (2023). URL: <https://zbruc.eu/node/113426> [in Ukrainian].
- Riabchenko, M. (2019). *Zhanrova riznomanitnist voiennoi prozy v suchasni ukrainiskii literaturi*. Najnowsza słowiańska literatura i kultura popularna. Figury swojskości i obcości współczesnego świata w literaturze i kulturze popularnej krajów słowiańskich, 277-289 [in Ukrainian].
- Tsepkalo, T. O. (2020). *Mifolohizm ukrainskoi poezii KhKh stolittia yak obiekt literaturnoho dyskursu* URL: http://www.baltijapublishing.lv/download/monograph/colmomo_fil/22.pdf [in Ukrainian].
- Iatsymirskaya, M. (2015). *Vizualni teksty v sotsialnykh merezhakh (refleksii, kontsepty, emotsii)*, 40, 361–369 [in Ukrainian].

LINGUISTIC AND SEMANTIC ANALYSIS OF THE INFORMATION COVERAGE
OF UKRAINE IN FOREIGN MEDIA

Adriana TURKO,

Student at the Department of Applied Linguistic, Lviv Polytechnic National University (Ukraine, Lviv) adriana.turko.fl.2022@lpnu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-3725-2224>

Research ID: ISA-1137-2023

Solomiia ALBOTA,

PhD in Philology, Associate Professor at the Department of Applied Linguistic, Lviv Polytechnic National University (Ukraine, Lviv) solomiia.m.albota@lpnu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3548-1919>

Research ID: ABG-3959-2020

The article is focused on methods and features of presenting information about Ukraine abroad, especially in the articles of people from different countries. It aims to compare articles about our country which help us find out how foreign mass media show Ukraine in their news and understand specifics of presenting crucial information and shapes readers' opinions. The study examines and highlights the linguistic and semantic analysis and the comparative analysis of opinions about Ukraine in foreign media. News and articles are one of the greatest resources of giving information that form public opinions. The current research is based on the articles of such authors as Qimiao Fan's "Ukraine's Health System: Time for Change" and Jonathan Beale's "Ukraine war: Inside the fight for the last streets of Bakhmut". They are applied for comparative analysis, because they are written during the Russian-Ukrainian war and perfectly highlight the contrast. The war topic has been relevant for writing articles in Ukraine since 2014, but there is a task for us to discover whether the same situation dominates abroad. As known, foreign mass media does not always write only the truth as sometimes it is not profitable for them to show everything as it really is, or they have the task of giving any information that will distract the reader from real problems in the state. Every piece of information published on the Internet has its own meaning, both hidden and explicit. Therefore, it is very important for us to understand its sense. In addition, it is necessary for the research tasks to compare articles written in different years provided that they are united by an event which is common for both articles. Analysis can assist in specifying the differences in content, presentation and concealment of information in articles before and after 2022 and establishing their agendas. The study also shows all the contrast and specifics of news writing.

Key words: news, articles, linguistic and semantic analysis, linguistic data, comparative analysis.

ЛІНГВО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОДАННЯ ІНФОРМАЦІЇ
ПРО УКРАЇНУ В ІНОЗЕМНИХ ЗМІ

Адріана ТУРКО,

студентка Інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій, Національний університет «Львівська політехніка» (Україна, Львів) adriana.turko.fl.2022@lpnu.ua

Соломія АЛЬБОТА,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики, Національний університет «Львівська політехніка» (Україна, Львів) solomiia.m.albota@lpnu.ua

У статті проаналізовано специфіку висвітлення інформації про Україну в іноземних ЗМІ. Мета дослідження – порівняти публікації щодо висвітлення українського питання у зарубіжних новинах; проаналізувати вплив медіаінформації на формування думки читачів. Застосовано лінгво-семантичний і зіставний методи аналізу повідомлень про Україну в іноземних ЗМІ. Доведено, що

інформаційні новини та газетні статті є одними з найкращих джерел відомостей, які формують думку соціуму. Для опрацювання обрано статті Чімяо Фана «Ukraine's Health System: Time for Change» та Джонатана Біла «Ukraine war: Inside the fight for the last streets of Bakhmut».

На основі зіставного аналізу з'ясовано, що написані під час російсько-української війни публікації закордонних ЗМІ часто демонструють контрастні погляди на проблему. Вони не завжди адекватно висвітлюють актуальну в Україні з 2014 року тему воєнного протистояння. Зіставлення статей іноземних масмедіа, написаних у різні роки й об'єднаних однією тематикою, уможливорює простежити зміну поглядів її авторів на події російсько-української війни до і після лютого 2022 року. Доведено полярність змісту багатьох інформаційних новин, які з протилежних позицій висвітлюють те чи те питання.

За допомогою лінгво-семантичного методу аналізу обґрунтовано сутність імпліцитного й експліцитного змісту публікацій, доведено, що як прихована, так і очевидна інформація зарубіжних ЗМІ не завжди є об'єктивною, хоч і характеризується тенденціями до формування позитивного іміджу України.

Ключові слова: інформаційні новини, газетні публікації, зіставний метод аналізу, лінгво-семантичний метод аналізу, іноземні ЗМІ.

Problem statement. The revolution, corruption, poor medicine, and the war have always been the most popular topics about Ukraine by 2022. These words are always used in bad aspects. But now foreign mass media often discusses Ukrainian exploits and strength. It makes people think about Ukraine in good aspects. News and articles have an enormous influence on people's opinions, so each piece of information is hidden and explicit. So, it is very important to understand the whole meaning of an article or news item and thoroughly analyze them.

The purpose of this article is to discover how foreign mass media shows Ukraine in their news and find out specifics of writing their articles about Ukraine using the linguistic and semantic analysis. Solutions to the stated purpose can be the following: to present the image of Ukraine for people and analyze the author's attitude to Ukraine and his/her opinions. The research object is people's opinions in different articles that have a big influence on other people that read the news. The research subject covers the linguistic methods and features of giving information about Ukraine that are used in mass media. To understand the linguistic and semantic specifics of writing about Ukraine, we need to read the previous posts in the news about Ukraine as well as the latest news about the country and apply the linguistic and semantic analysis to the key words depicting Ukraine, comparing conclusions of the two previous points. We can agree that people around the world do not have a real image of Ukraine because foreign mass media always write only about bad things in other countries. If the authors of articles do not tell us common points of their opinions, they can imply hidden senses (Albota, 2023, p. 9).

Presenting main material. Piotr Andrusieczko discussed the similar issue in his article "How journalists and the media report on the war in Ukraine" (Andrusieczko, 2023). He considered that Ukraine had been the center of attention in 2014, when there was the Maidan in the country, but this topic would not always be current and he noticed that now people paid more attention to Ukraine than in 2015. The writer assumed that articles about Ukraine could be written by russians to highlight the pro-russian position. Moreover, P. Andrusieczko is one of those who write true stories about Russia: "**Russian soldiers did not have identification patches. The Russian Federation stated that local self-defense forces are operating on the peninsula. The Kremlin's propaganda was fostered by the media's use of phrases such as "little green men", "unspecified people in field uniforms". And yet it took quite a bit of ignorance to believe that professional troops, well-armed and equipped, in airborne uniforms, could be some kind of local self-defense**" (Andrusieczko, 2023). Thus, here we imply the semantics of Ukrainian issue by allocating linguistic markers of real problems in Ukraine and author's posts, which always were useful for Ukraine, because we there was a russian-Ukrainian War in Ukraine and not Civil War, so some foreigners paid attention and understood situations in the country. But it is not often that the writer talks about an important problem.

The foreign news often highlights that Ukraine is the poorest country in Europe. We linguistically analyze an article by Qimiao Fan "Ukraine's Health System: Time for Change" written in 2015. The author does not mention the russia-Ukrainian war, although the war was going on, because he did not have a task to spread information about russia's attack and annexation of Crimea. He emphasized the mortality

problem. The mass media has a motive to discuss negative aspects of our country. The writer confirms: “*Ukrainians live approximately eleven years less than other Europeans and the main killers of people are non-communicable diseases, such as cardiovascular diseases and cancer*” (Fan, 2015). Here we refer to the implicitness of hidden senses: the author does not tell us that there is the war in Ukraine and people can die because of it. On the one hand, the author mentions: “*The new “Serving People, Improving Health” Project, supported with a World Bank loan of US\$215 million, will help Ukraine start to tackle the many challenges and improve service delivery in the health sector.*” (Fan, 2015). Therefore, in this paragraph, we refer to the explicitness of finding a way out for our Ukraine: a project that must help Ukraine and improve health service delivery. However, on the other hand, an implicit sense of the author’s opinion: the writer might have a motive to divert attention from the war, because he mentions about the project only at the end. We cannot exactly know the real reason for writing this article. The purpose can be to discuss problems with the health system and help or harm Ukraine. Even if we think that the author has a good motive and wants to help, readers of these articles read only a title or first paragraph, so they will have wrong opinions about Ukraine. This is confirmed by the article that is called “6 in 10 of you will share this link without reading it, a new, depressing study says” (Dewey, 2016). In order to make our statement clear, people look at the title and if they start reading it, they will not read it to the end, so only 30% readers of articles “Ukraine’s Health System: Time for Change” (Dewey, 2016) become acquainted with the whole article and understand the true senses of the writer’s opinions. Moreover, they will not know about the real problems such as war and russian effects on politics and other aspects in Ukraine. So, linguistically we may interpret that people cannot help us and donate money for supporting Ukraine.

Now BBC News even creates an important section that is called “War in Ukraine” (Beale, 2023) hence people can discover any explicit information about Ukraine. The next object of research is an article that is called “Ukraine war: Inside the fight for the last streets of Bakhmut” (Beale, 2023). It was posted on 15 May 2023. The author writes about the war, which is an actual problem in Ukraine. This article can show people how Ukraine fights against russia and how important it is to help our army. The author mentions: “*Ukraine is clinging to the last few streets in Bakhmut and the battle for the eastern Ukrainian city of Bakhmut has been the longest and bloodiest of this war*” (Beale, 2023). Here we refer to the linguistic and semantic analysis, the explicit markers of which highlight the Ukrainian’s power and daring. Moreover, BBC spreads the real number of losses of Russian troops: it is estimated that between 20,000 and 30,000 russian troops have been killed or wounded here (Beale, 2023). The author also emphasizes that the Ukrainian army will strongly fight for every part of the territory of Ukraine and tells us that russia creates a crumpled, skeletal city with hardly a building left unscathed and with its entire population vanished. He says: “*They are fighting quite well, but they don’t really care about their people*”. The word *they* stands for *russian troops*, and this expression shows how “low” and cruel people are russians and they value neither the lives of civilians nor the lives of their friends, so this article is definitely important for the reader, because the writer shows differences between Ukraine and russia. To sum up, people around the world that read this article understand all situations in Ukraine, and thus, they will be aware of it and help us.

Conclusions and further perspectives. Differences are visible when comparing the first and the second articles. In 2015, a journalist was not interested in writing about the war in Ukraine, so he wrote about other problems in the country. It is stated this because readers did not like reading about it that time, or a writer had a motive to divert attention from the war because he had a pro-russian position. Nowadays, the author of the article writes about the war in Ukraine because it is an actual problem and many people worry about it. The writer describes all situations truly and frankly, and information is delivered explicitly, so it will help Ukraine. Now we have significant changes in giving information about Ukraine, and more and more foreigners know about us and want to donate money to Ukraine.

In perspective, the linguistic interpretative and linguistic-semantic analysis will be more extended and thoroughly applied to the comments on the publications of foreign online media concerning Ukrainian current state during the war period. The data obtained will be of importance for further linguistic comparative studies as well as of specific knowledge about modern Ukrainian linguistics.

BIBLIOGRAPHY

- Альбота, С. (2023). Наслідки війни у соціальній мережі Reddit: лінгвосемантичний аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія, Вип. 59, т. 1., 9–12.* DOI: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2023.59.1.2>

- Андрусечко, П. (2022, 10 травня). *Jak dziennikarze i media relacjonują wojnę w Ukrainie*. <https://pl.naszwybir.pl/media-i-wojna-w-ukrainie/>
- Дьюї, К. (2016, 16 червня). *6 in 10 of you will share this link without reading it, a new, depressing study says*. <https://www.washingtonpost.com/news/the-intersect/wp/2016/06/16/six-in-10-of-you-will-share-this-link-without-reading-it-according-to-a-new-and-depressing-study/>
- Фан, Ч. (2015, 6 квітня) *Ukraine's Health System: Time for Change*. <https://www.worldbank.org/en/news/opinion/2015/04/06/ukraines-healthsystem-time-for-change>.
- Біл, Дж. (2023, 10 травня) *Ukraine war: Inside the fight for the last streets of Bakhmut*. <https://www.bbc.com/news/world-europe-65533192>

REFERENCES

- Albota, S. (2023). *Naslidky viny u sotsialnij merezhi Reddit: linguosemantychnyj aspect [Consequences of War in the Reddit Social Network: A Linguistic and Semantic Aspect]* Naukovyj visnyk Mizhnarodnogo humanitarnogo unoversytetu. Serija: Filologija. Scientific Journal of the International Humanitarian University. Series: Philology, Is. 59, Vol. 1, 9–12. doi: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2023.59.1.2> [in Ukrainian]
- Andrusieczko, P (2023, 10 May) *How journalists and the media report on the war in Ukraine*. <https://pl.naszwybir.pl/media-i-wojna-w-ukrainie/>.
- Dewey C. (2016, 16 June) *6 in 10 of you will share this link without reading it, a new, depressing study says*. <https://www.washingtonpost.com/news/the-intersect/wp/2016/06/16/six-in-10-of-you-will-share-this-link-without-reading-it-according-to-a-new-and-depressing-study/>.
- Fan, Q. (2015, 6 April) *Ukraine's Health System: Time for Change* <https://www.worldbank.org/en/news/opinion/2015/04/06/ukraines-health-system-time-for-change>.
- Beale, J. (2023, 10 May) *Ukraine war: Inside the fight for the last streets of Bakhmut*. <https://www.bbc.com/news/world-europe-65533192>.

Linguistic peculiarities of the *WISDOM* noun usage: corpus-based approach

UDC 81'42+81'37+81'27

DOI <https://doi.org/10.24919/2518-1602.2023.7>

LINGUISTIC PECULIARITIES OF THE *WISDOM* NOUN USAGE: CORPUS-BASED APPROACH

Solomiia ALBOTA,

Ph.D. in Philology, Associate Professor at the Department of Applied Linguistics, Lviv Polytechnic National University (Ukraine, Lviv) solomiia.m.albota@lpnu.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3548-1919>

Research ID: ABG-3959-2020

Olesya SABAN,

Assistant at the Department of Applied Linguistics, Lviv Polytechnic National University (Ukraine, Lviv) olesia.v.saban@lpnu.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2343-3135>

*This research article delves into a diachronic exploration of the English noun *WISDOM*, employing a corpus-based methodology to investigate its semantic evolution over two distinct temporal spans: 1990–1994 and 2015–2019. The primary dataset utilized is the Corpus of Contemporary American English, facilitating a comprehensive analysis that delves into the confluence of linguistics and cybernetics. This confluence has fostered a deeper understanding of the evolution of corpus linguistics, a field advanced through designated corpora and specialized software. Noteworthy scholars in corpus linguistics, both international and Ukrainian, are highlighted in the article.*

*The study extensively examines the noun *WISDOM*, its corresponding noun phrases, and collocational patterns to offer a detailed examination of its semantic deployment and temporal frequency shifts. The research employs a corpus-driven methodology, capitalizing on the vast and varied materials within the Corpus of Contemporary American English. Furthermore, the article provides a thorough overview of the noun's attributes and grammatical profile, establishing *WISDOM* as an uncountable singular abstract common noun.*

*The study's findings reveal a decline in the usage frequency of *WISDOM* during the 2015–2019 period compared to 1990–1994. Interestingly, specific collocational associations showcase a contrary trend. Additionally, minimal divergence is observed in the domains of application and prevalent collocations between the two examined time frames, suggesting a remarkable consistency in the contextual usage of the term. Overall, the article underscores the paramount importance of corpus methodologies in propelling linguistic inquiries forward. By shedding light on the intricate interplay between linguistic evolution and cybernetic principles, this research contributes to a nuanced understanding of semantic fluctuations within language, which are a promising and pertinent area for further scholarly investigation.*

Key words: *collocation, corpus linguistics, diachronic study, noun, noun phrase, *WISDOM*.*

ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ІМЕННИКА МУДРІСТЬ: КОРПУСНОБАЗОВАННИЙ ПІДХІД

Соломія АЛЬБОТА,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики, Національний університет “Львівська політехніка” (Україна, Львів) solomiia.m.albota@lpnu.ua

Олеся САБАН,

асистент кафедри прикладної лінгвістики, Національний університет «Львівська політехніка» (Україна, Львів) olesia.v.saban@lpnu.ua

*Стаття спрямована на вивчення специфіки вживання іменника *WISDOM* (МУДРІСТЬ) в англійській мові у діахронії з використанням корпусного підходу. Дослідження охоплює два*

періоди часу, 1990–1994 та 2015–2019 роки, з використанням *Corpus of Contemporary American English*. У статті проаналізовано іменник *WISDOM* і колокації, які він утворює, та з'ясовано, що частотність його використання скоротилася у період з 2015 по 2019 роки, однак деякі колокації проявили протилежну тенденцію. Стаття акцентує увагу на важливості корпусного підходу у мовознавчих дослідженнях.

Ключові слова: колокація, корпусна лінгвістика, діахронічне дослідження, іменник, іменникова сполука, МУДРІСТЬ.

The problem statement. The evolving landscape of linguistics, driven by an increasing interest in pragmatic applications, has led to the emergence of computer linguistics and corpus linguistics. These disciplines are rooted in specialized corpora that encompass a diverse collection of linguistic materials sourced from various layers and functional styles of a language. Scholars from both native and international backgrounds have contributed valuable insights to the domain of corpus linguistics. This academic pursuit aims to unveil the progression of lexical semantics over time, utilizing a methodology based on corpus analysis. Specifically, this research paper focuses on investigating the noun *WISDOM*, its associated noun phrases, and the network of word combinations in which it is embedded. The research undertakes a diachronic exploration, comparing two distinct time frames: the years between 1990 and 1994, and the five-year span from 2015 to 2019. Within this timeframe, the esteemed *Corpus of Contemporary American English* serves as the primary data source, facilitating a comprehensive examination of lexical trends and contextual intricacies surrounding the noun *WISDOM*.

The examination of contemporary research and scholarly works. The past few decades have witnessed a substantial increase in applied studies within the field of linguistics, primarily driven by the growing “demand for incorporating natural language mechanisms into information and computer systems” (Zhukovska, 2020, p. 113). The fusion of linguistics and cybernetics has played a significant role in the emergence of computer linguistics, which subsequently led to the development of corpus linguistics. Corpus linguistics is founded upon the utilization of a designated corpus, consisting of a vast collection of linguistic materials from various levels and functional styles of any given language. These materials are compiled into a large computerized system using specialized software (Kovbasiuk, 2017, p. 9).

Numerous foreign linguists have dedicated their research to the field of corpus linguistics, including Henry Kučera, Douglas Biber, John McHardy Sinclair, Chris Kennedy, Tomaž Erjavec, Marek Lazinskyi, Ruprecht von Waldenfels, Elena Tognini-Bonelli, and Petra Storjohann. Among Ukrainian scholars, notable contributions to corpus linguistics have been made by Mariia Shvedova, Vasyl Starko, Andrii Rysin, Darchuk Nataliia, Siruk Olena, and Khodakivska Yaryna.

In addition to the domains of philosophy (Descartes, Aristotle, Molière, Heraclitus) and psychology (Aleida Assmann, Gerard M. Brugman, Ursula M. Staudinger, Judith Gluck, etc.), the concept of *WISDOM* has been extensively studied in the realms of semantics and discourse studies within cognitive linguistics (Olha Taranenko, Nataliia Kishchenko, Tetiana Kryzhanovska, and Elżbieta Górka).

The integration of digital and linguistic interests in this corpus-based study highlights its current relevance and significance.

The objective of this article is to perform a diachronic study, utilizing a corpus-based approach, focusing on the noun *WISDOM*, noun phrases containing the head noun *WISDOM*, and collocations involving the noun *WISDOM*. The study specifically examines two distinct time periods, namely from 1990 to 1994 and from 2015 to 2019, using the *Corpus of Contemporary American English* as the primary data source.

Presenting main material. The current research adopts a corpus-driven approach, which allows for the extraction of data without making any assumptions or having preconceived expectations. The empirical basis for this study is The *Corpus of Contemporary American English (COCA)*, which offers unparalleled insights into the variation of English. This corpus comprises over one billion words of text (more than 25 million words per year from 1990 to 2019) and encompasses eight diverse categories, including spoken language, fiction, popular magazines, newspapers, academic texts, TV and movie subtitles, blogs, and other web pages (following an update in March 2020) (*English-Corpora: COCA*, n. d.). Additional sources utilized in this study include

the Cambridge Dictionary, Merriam-Webster Collegiate Dictionary, Oxford English Reference, and Collins COBUILD Advanced Learner's English Dictionary. By employing both qualitative and quantitative research methods, this study ensures the acquisition of relevant and unbiased outcomes.

Given that the focus of this research is on nouns, it is essential to outline the principal characteristics of nouns and noun phrases in English. Nouns constitute one of the four primary word classes, alongside verbs, adjectives, and adverbs, with nouns being the largest word class. Within the category of nouns, various types can be identified, including common nouns, proper nouns, concrete nouns, and abstract nouns. The latter refers to non-material objects such as ideas, emotions, and situations (Nouns, n. d.).

Noun phrases typically start with a noun or pronoun serving as the phrase's head, which may be accompanied by supporting components both preceding and following it (Nouns, n. d.). Dependent elements before the head of a noun phrase can take the form of determiners or premodifiers, while those following the head are either complements or postmodifiers. Complements are necessary to fully express the meaning of a noun, whereas postmodifiers are optional but provide additional details aiding in the identification or location of the noun.

The study of the noun *WISDOM* is enriched by its etymology, which reveals a substantial historical background. As indicated by the Collins dictionary, the word *WISDOM* has its origins traced back to a period preceding the year 900 (Wisdom, n. d.). In American English, *WISDOM* encompasses several distinct meanings, which are as follows:

- 1) the quality or state of being wise; knowledge of what is true or right coupled with just judgment as to action; sagacity, discernment, or insight;
- 2) scholarly knowledge or learning, the wisdom of the schools;
- 3) wise sayings or teachings; precepts;
- 4) a wise act or saying;
- 5) (cap.) Douay Bible See Wisdom of Solomon (Wisdom, n. d.).

According to the Merriam-Webster Collegiate Dictionary, *WISDOM* can be defined as follows:

- 1) ability to discern inner qualities and relationships: INSIGHT, b) good sense: JUDGMENT, c) generally accepted belief, d) accumulated philosophical or scientific learning: KNOWLEDGE;
- 2) a wise attitude, belief, or course of action;
- 3) the teachings of the ancient wise men (Definition of *WISDOM*, n. d.).

Here, we encounter the noun *WISDOM* which is always capitalized referring to "a didactic book that holds a place within the Roman Catholic canon of the Old Testament and corresponds to the Wisdom of Solomon present in the Protestant Apocrypha". According to this dictionary, the word *WISDOM* originated "before the 12th century, in the meaning defined at sense 1d" (Definition of *WISDOM*, n. d.) above.

The Longman Dictionary of Contemporary English presents the following explanations for the term *WISDOM*:

- 1) good sense and judgment, based especially on your experience of life;
- 2) knowledge gained over a long period of time through learning or experience;
- 3) a belief or opinion that most people have (Wisdom | meaning of wisdom in longman dictionary of contemporary english | LDOCE, n. d.).

Thus, the noun *WISDOM* has been traced back to its earliest recorded usage prior to the 12th century, where it encompassed specific meanings, such as possessing sound judgment, common sense, and the ability to discern underlying traits and relationships. It also referred to the accumulation of philosophical or scientific knowledge, as well as embracing a wise attitude, belief, or course of action. Moreover, *WISDOM* denoted the teachings imparted by ancient wise individuals. During the 15th century, the term *WISDOM* took on an additional connotation when it began to be associated with a didactic book included in the Roman Catholic canon of the Old Testament. This usage corresponded to the Wisdom of Solomon found in the Protestant Apocrypha. In contemporary usage, *WISDOM* has broadened its scope and is commonly employed to describe the knowledge accumulated by a civilization or culture over an extended period. It also encompasses the ability to apply acquired experience and knowledge in order to make rational decisions or judgments. When referring to the *WISDOM* of a particular decision or action, one is assessing its degree of sensibility.

From a grammatical perspective, the noun WISDOM is classified as an uncountable singular variable abstract common noun. It functions as an uncountable noun to denote “the ability to use your experience and knowledge in order to make sensible decisions or judgments” (...the patience and wisdom that comes from old age; ...a great man, who spoke words of great wisdom).). It is used as a variable noun to mean “the store of knowledge that a society or culture has collected over a long period of time” (...a folksy piece of wisdom; ...this church’s original Semitic wisdom, religion, and faith; ...a simpler and more humane approach, based on ancient wisdoms and ‘natural’ mechanisms) or “to refer to ideas that are accepted by a large number of people” (Unchallenged WISDOMS flow swiftly among the middle classes) (Wisdom, n. d.).

The COCA provides several definitions for WISDOM, including:

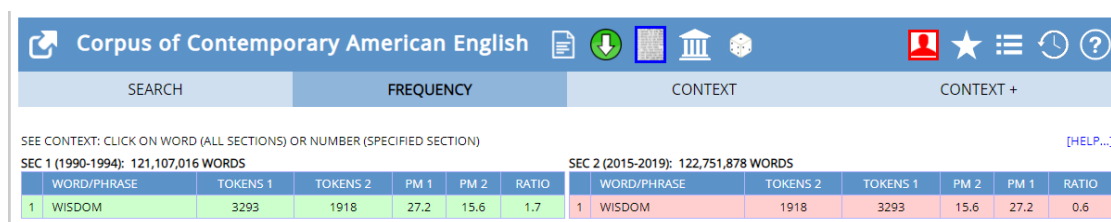
1. Accumulated knowledge, erudition, or enlightenment.
2. The trait of utilizing knowledge and experience with common sense and insight.
3. The ability to apply knowledge, experience, understanding, common sense, and insight (English-Corpora: COCA, n. d.).

Having analyzed the frequency of the noun WISDOM in the COCA corpus, it is evident that this concept appears 26,819 times (see Figure 1).

Fig. 1. Frequency of occurrences of the noun WISDOM in the Corpus of Contemporary American English (COCA)

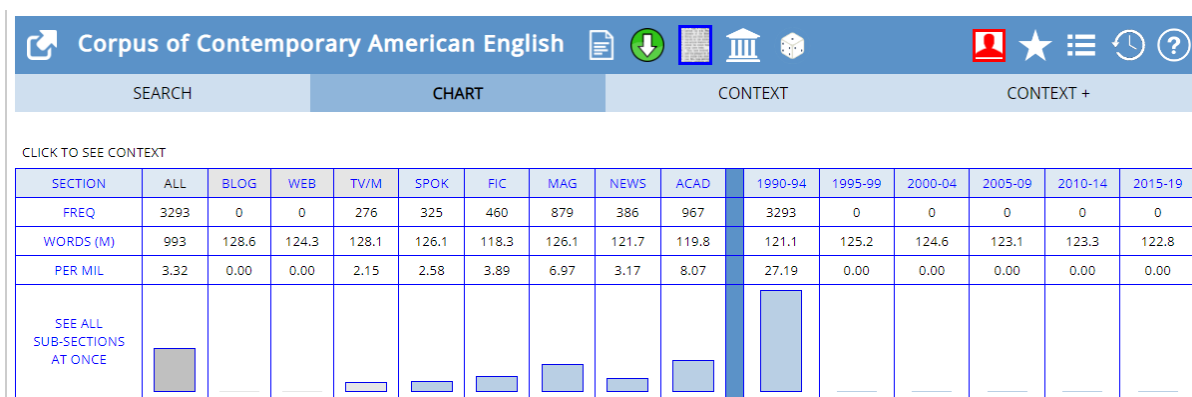
The subsequent section provides a comparative analysis of the concept of WISDOM during two distinct periods: 1990 to 1994 and 2015 to 2019. In the initial period, the occurrence of the term WISDOM was 3293 times, while in the latter period (2015–2019 inclusive), it appeared 1918 times. Notably, the frequency of usage for the noun WISDOM was significantly higher in the earlier time span, specifically 71% more prevalent than in the subsequent period (refer to Figure 2 below).

Fig. 2. Temporal analysis of word frequency: the noun WISDOM usage in two investigated time intervals (1990–1994 and 2015–2019)

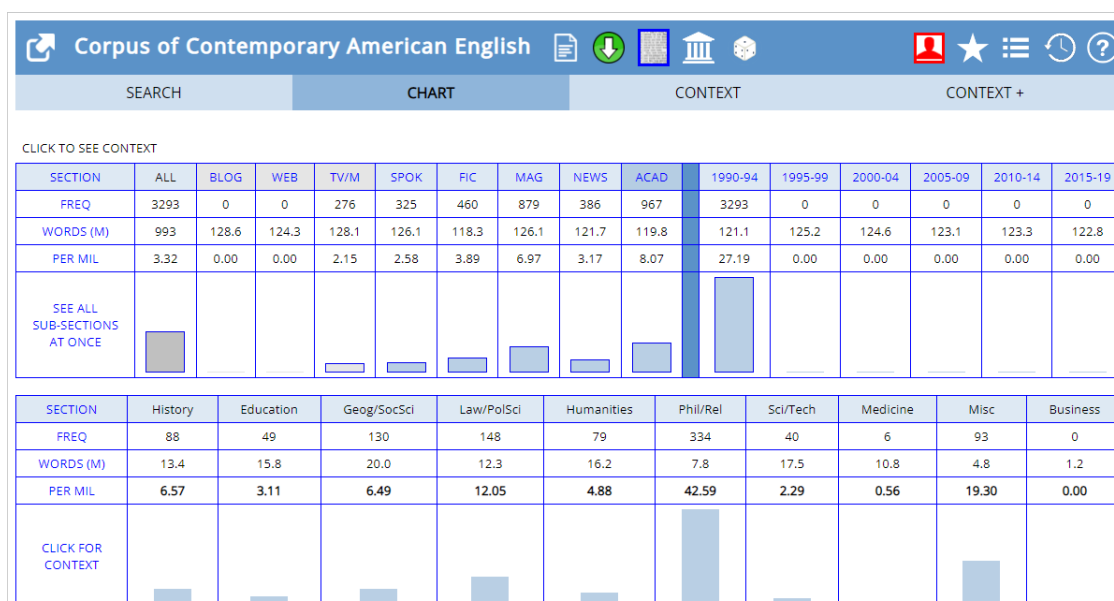
Figure 3 below illustrates the frequency of mentions of the noun WISDOM within various categories during the period from 1990 to 1994. The categories include academic English, magazines, fiction, newspapers, spoken English, and TV and movie subtitles. The analysis reveals that the noun WISDOM is most frequently encountered in academic English, with a total of 967 occurrences. In contrast, its usage in TV and movie contexts is comparatively lower, with only 276 instances recorded. Notably, there is no available data on the use of the noun WISDOM in the categories of blogs and the web. The absence of information regarding the utilization of the noun WISDOM in these categories can be attributed to the emergence of these platforms during the specified time period. It is reasonable to assume that blogs and other web resources were still in their nascent stages, hence explaining the lack of recorded instances involving the noun WISDOM.

Fig. 3. Frequency of occurrences of the noun WISDOM in the Corpus of Contemporary American English (COCA) in 1990–1994

Let us now direct our attention to Figure 4 presented below, which outlines the sub-categories of academic English. We will proceed to examine the frequency of occurrences of the concept of WISDOM within these sub-genres. According to the COCA, the noun WISDOM is observed in the following sub-categories of academic English: philosophy, psychology and religion, miscellaneous, law and political science, geography and social science, history, humanities, education, and Sci-Tech. Notably, it is most frequently encountered in texts pertaining to religion and philosophy. Additionally, it exhibits a relatively high occurrence in texts related to law and social sciences, but its usage is relatively infrequent within the Sci-Tech category. It is worth noting that during the period from 1990 to 1994, the noun WISDOM was not found in the categories of medicine and business.

Fig. 4. Occurrences of the noun WISDOM in academic sub-categories in 1990–1994

Moving on to the next category under analysis, which is commonly linked to the noun WISDOM, it can be observed that it appears 879 times within the context of magazines, as depicted in Figure 5 hereafter. Predominantly, the majority of these occurrences are observed in magazines focused on topics like news, entertainment, and religion.

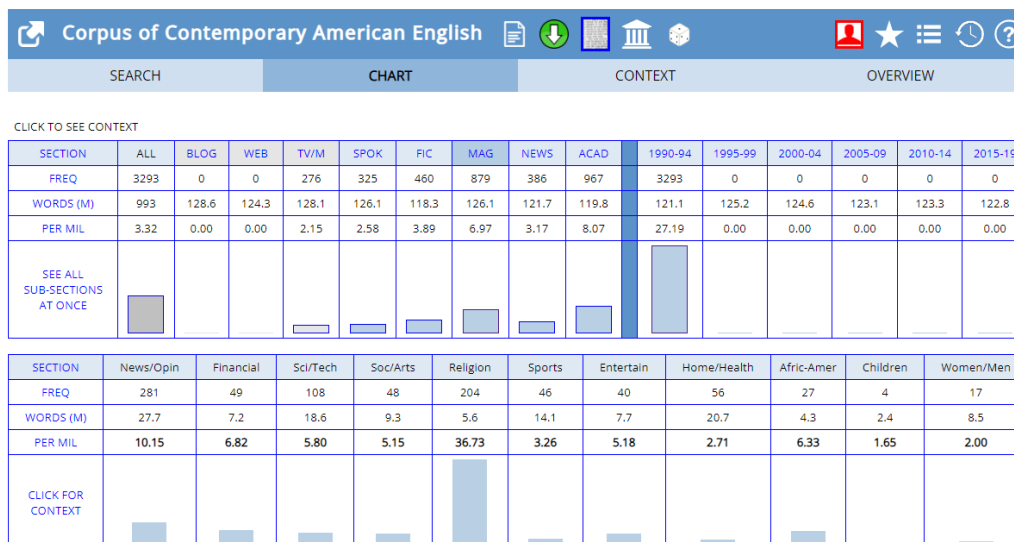

Fig. 5. Occurrences of the noun WISDOM in the magazines category in 1990–1994

The noun WISDOM frequently appears in works of fiction, as evidenced by its occurrence 460 times in the texts analyzed in the COCA corpus during the specified time frame (see Figure 6).

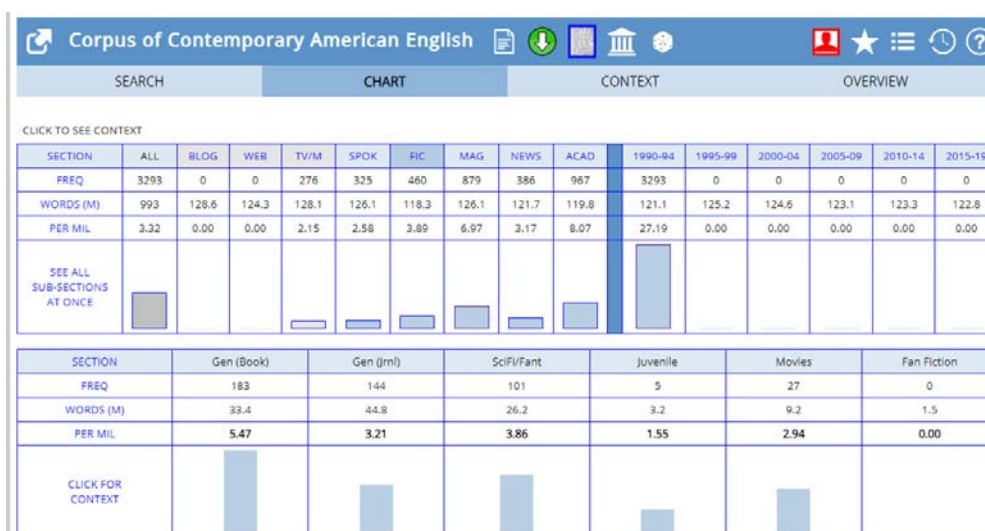
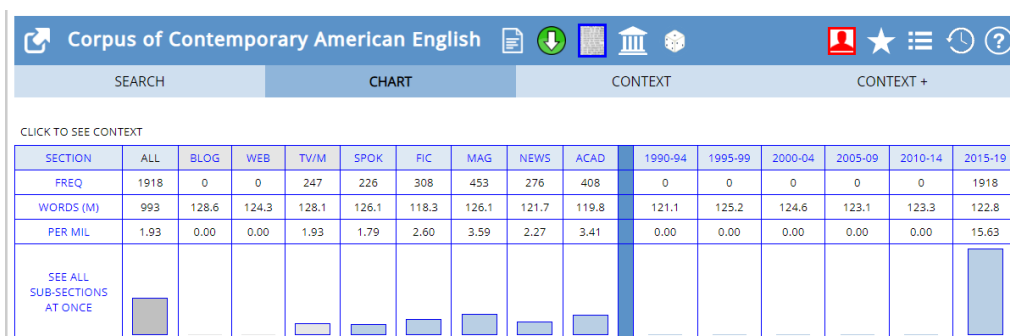

Fig. 6. Occurrences of the noun WISDOM in the category of fiction 1990–1994

As previously indicated, the target word under investigation exhibited a notably reduced frequency of occurrence (merely 1918 instances) during the interval from 2015 to 2019, in stark contrast to its prevalence during the period from 1990 to 1994. Notably, its usage was predominantly observed within diverse categories, including magazines, academic English, fiction, newspapers, TV and movie subtitles, as well as spoken English.

When examining the domains in which this concept was employed, it is evident that there was little variation in the primary areas of its utilization from 2015 to 2019. Specifically, it continued to be predominantly observed in academic English, periodicals, and works of fiction (refer to Figure 7 provided below).

Below, the collocations formed by the noun WISDOM in the two distinct periods are analyzed. To understand the distribution, we employ the formula ADJ + WISDOM, enabling us to trace the compatibility of this studied word with various adjectives. In a noun phrase, the noun following the adjective premodifier acts as the head of that noun phrase. Figure 8 illustrates that the adjectives most frequently associated with the noun WISDOM include: “conventional”, “common”, “infinite”, “received”, “prevailing”, “collective”, “practical”, “great”, “divine”, and “ancient”. It can be inferred that the use of the adjectives “common” and “collective” in conjunction with the noun WISDOM conveys a similar meaning, indicating “shared knowledge derived from the efforts of individuals and groups”.

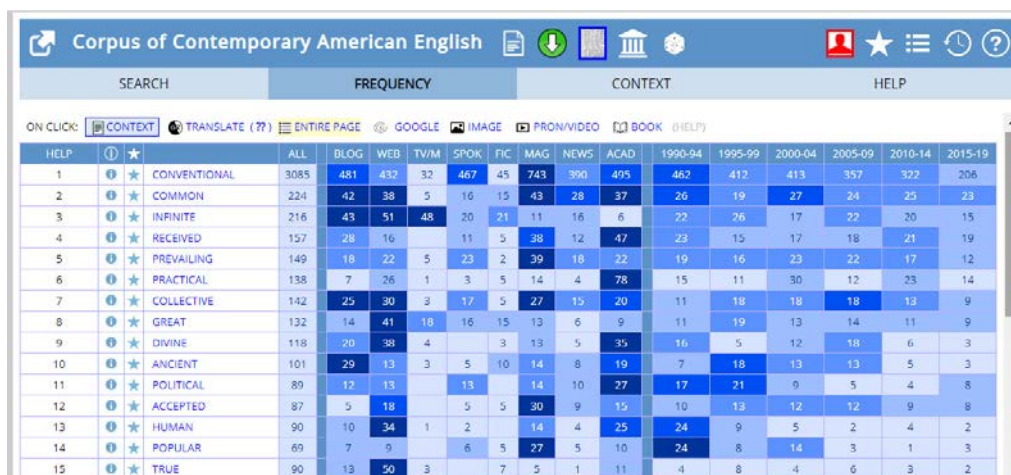
Fig. 7. Frequency of occurrences of the noun WISDOM in the Corpus of Contemporary American English (COCA) in 2015–2019

Interestingly, there is a notable discrepancy in frequency between the combination of WISDOM with the adjective “conventional” compared to other adjectives. The collocation “conventional WISDOM “ denotes “the beliefs that most people accept are correct” with its origin dating back to 1965-70, according to the Collins Dictionary (Wisdom, n. d.).

Fig. 8. Adjective collocations with the noun WISDOM

Figure 9 illustrates a significant decline in the frequency of the collocation “conventional WISDOM” between 2015 and 2019 inclusive when compared to the time period spanning from 1990 to 1995. Specifically, there was an approximate 55% reduction in the usage of this collocation during the latter time span. Conversely, when examining other collocations with adjectives, the disparity in frequency of use appears to be insignificant.

Fig. 9. Frequency distribution of adjective collocations with the noun WISDOM in 1990–1994 and 2015–2019

The present study also aims to analyze the most commonly used nouns preceding the word “WISDOM” in the pattern of NOUN + WISDOM. Figure 10 illustrates that in noun phrases, the noun preceding the head noun functions as a premodifier.

As depicted in Figure 10, the nouns that frequently occur before the noun WISDOM include: “folk”, “lady”, “sage”, “country”, and “son”. It can be inferred that when combined with nouns such as “lady”, “sage”, and “son”, the word WISDOM conveys the notion of “the innate ability of certain individuals to comprehend concepts that elude most others”.

Figure 10 clearly demonstrates that the noun “folk” exhibits a significantly higher collocation rate with the term “WISDOM” compared to other nouns. The collocations “folk WISDOM” and “woman WISDOM” denote “the wisdom or beliefs associated with or customary to the ordinary people of a specific country” (Wisdom, n. d.). These examples serve as evidence that numerous nouns can function as modifiers for other nouns, similar to the way adjectives modify nouns. These nouns are commonly referred to as attributive nouns.

Fig. 10. Attributive noun collocations with the noun WISDOM

According to Figure 11, there is a noticeable decline in the frequency of the collocation “folk WISDOM” from the period between 1990 and 1995 to the timeframe spanning 2015 to 2019.

Fig. 11. Frequency distribution of attributive noun collocations with the noun WISDOM in 1990–1994 and 2015–2019

The noun WISDOM can also exhibit the function of an attributive noun when combined with other nouns in post-position. A distributional analysis is employed to examine the compatibility of the studied word as an attributive element with various nouns, following the pattern WISDOM + NOUN. When positioned before the head word within a noun phrase, the noun WISDOM assumes a dependent role and functions as a premodifier, specifying certain aspects of the head noun.

It becomes evident that the attributive noun WISDOM was most frequently encountered in association with the noun “teeth” (or singular “tooth”) (Figure 12). The term “WISDOM tooth” refers to “the posterior tooth on each side of the jaw in humans” or “any of the four third molars that typically appear between the ages of 17 and 25”. The Collins Dictionary traces the origin of this phrase back to the years 1660-1670 (Wisdom, n. d.).

SEC 1 (1990-1994): 121,107,016 WORDS						SEC 2 (2015-2019): 122,751,878 WORDS					
WORD/PHRASE	TOKENS 1	TOKENS 2	PM 1	PM 2	RATIO	WORD/PHRASE	TOKENS 2	TOKENS 1	PM 2	PM 1	RATIO
1 [WISDOM] [TRADITION]	30	2	0.2	0.0	15.2	1 [WISDOM] [TOOTH]	41	30	0.3	0.2	1.3
2 [WISDOM] [TOOTH]	30	41	0.2	0.3	0.7	2 [WISDOM] []	4	0	0.0	0.0	3.3
3 [WISDOM] [TEACHER]	5	0	0.0	0.0	4.1	3 [WISDOM] [TREE]	2	0	0.0	0.0	1.6
4 [WISDOM] [SAYING]	4	0	0.0	0.0	3.3	4 [WISDOM] [WAY]	2	0	0.0	0.0	1.6
5 [WISDOM] [LITERATURE]	4	0	0.0	0.0	3.3	5 [WISDOM] [BUILDING]	2	0	0.0	0.0	1.6
6 [WISDOM] [AMULET]	4	0	0.0	0.0	3.3	6 [WISDOM] [BOOK]	2	2	0.0	0.0	1.0
7 [WISDOM] [TIME]	4	0	0.0	0.0	3.3	7 [WISDOM] [TRADITION]	2	30	0.0	0.2	0.1
8 [WISDOM] [TEACHING]	3	1	0.0	0.0	3.0	8 [WISDOM] [ARTICLE]	1	0	0.0	0.0	0.8
9 [WISDOM] [BRIDGE]	3	0	0.0	0.0	2.5	9 [WISDOM] [BLOG]	1	0	0.0	0.0	0.8
10 [WISDOM] [TRAJECTORY]	2	0	0.0	0.0	1.7	10 [WISDOM] [COLLAPSE]	1	0	0.0	0.0	0.8
11 [WISDOM] [BOOK]	2	2	0.0	0.0	1.0	11 [WISDOM] [DIVIDE]	1	0	0.0	0.0	0.8
12 [WISDOM] [BANDWAGON]	1	0	0.0	0.0	0.8	12 [WISDOM] [HOUSE]	1	0	0.0	0.0	0.8
13 [WISDOM] [DISCOURSE]	1	0	0.0	0.0	0.8	13 [WISDOM] [GESTURE]	1	0	0.0	0.0	0.8
14 [WISDOM] [DISCOUNT]	1	0	0.0	0.0	0.8	14 [WISDOM] [FLOUNDER]	1	0	0.0	0.0	0.8
15 [WISDOM] [CORPUS]	1	0	0.0	0.0	0.8	15 [WISDOM] [FIGURE]	1	0	0.0	0.0	0.8

Fig. 12. Utilization of the noun WISDOM as an attributive noun in 1990–1994 and 2015–2019

The analysis of Figure 13 reveals that the frequency of the collocation “WISDOM tooth” remains relatively consistent across both investigated time periods. Notably, the data presented in this table highlight an intriguing observation: several collocations involving the noun WISDOM functioning attributively were prevalent during the period from 1990 to 1995 but are conspicuously absent in the texts of the corpus from 2015 to 2019. Examples of these include “WISDOM literature”, “WISDOM watch”, “WISDOM sayings”, and “WISDOM bridge”. Additionally, it is noteworthy that the phrase “WISDOM tradition” exhibited substantially higher usage frequency from 1990 to 1995 compared to the period from 2015 to 2019, whereas the collocation “WISDOM tooth” experienced a significant increase in usage during the latter time frame.

HELP	SEARCH	★	WORD/PHRASE	ALL	BLOG	WEB	TV/M	SPOK	FIC	MAG	NEWS	ACAD	1990-94	1995-99	2000-04	2005-09	2010-14	2015-19
1	🔍	★	[WISDOM] [TOOTH]	501	56	224	73	21	61	36	23	7	30	49	29	46	26	41
2	🔍	★	[WISDOM] [TRADITION]	71	4	8	1	4	1	41	12	12	30	11	5	8	3	2
3	🔍	★	[WISDOM] [LITERATURE]	45	5	5	1			9		25	4	6	16	3	6	
4	🔍	★	[WISDOM] [WATCH]	19					18	1			1			7	11	
5	🔍	★	[WISDOM] [BOOK]	15	1		1	1	1	5		6	2	1	6	1	2	2
6	🔍	★	[WISDOM] [TEACHING]	15	1	8				3		3	3	1	1			1
7	🔍	★	[WISDOM] [TEACHER]	10		1		1		8			5	2				2
8	🔍	★	[WISDOM] [WAY]	9					6	1		2		7				2
9	🔍	★	[WISDOM] []	11	2	3	1		1	2	1	1				2		4
10	🔍	★	[WISDOM] [FIGURE]	8	1					5	1	1		3	2		1	1
11	🔍	★	[WISDOM] [PANEL]	14	8	5				1								1
12	🔍	★	[WISDOM] [BRIDGE]	7							7		3	2	1			1
13	🔍	★	[WISDOM] [SAYING]	6						5		1	4		1			1
14	🔍	★	[WISDOM] [KEEPER]	5			1	1	1	3				2	1	1		1
15	🔍	★	[WISDOM] [TREE]	5				1	1	1	3			2		1		2

Fig. 13. Frequency distribution of collocations with the noun WISDOM in an attributive position in 1990–1994 and 2015–2019

Based on the data presented in Figure 14 below, a clear pattern emerges, indicating that the verbs that accompany the noun WISDOM exhibit similarity between the two periods under investigation. The most frequently utilized verbs in both time frames are “to say”, “to hold”, “to come”, and “to suggest”.

HELP	SEARCH	FREQUENCY	CONTEXT	OVERVIEW												
1	[WISDOM] [SAV]	190	35	21	5	27	8	53	29	12	24	27	29	20	19	15
2	[WISDOM] [HOLD]	151	12	12	2	6	7	56	23	33	17	19	20	31	26	14
3	[WISDOM] [COME]	79	17	15	6	4	9	16	5	7	10	13	7	4	5	8
4	[WISDOM] [SUGGEST]	56	8	5	1	1	1	16	8	16	6	9	9	6	7	6
5	[WISDOM] [GO]	37	9	4	2	4	3	13	1	1	7	2	6	3	3	3
6	[WISDOM] [GAIN]	28	7	1	2			3	6	9	4	2	5	1	4	4
7	[WISDOM] [TELL]	23	5	3	5			2	1	4	1	6	2	3	1	2
8	[WISDOM] [DICTATE]	19	3	2	1		1	6	2	4	2	1	4	2	3	2
9	[WISDOM] [REQUIRE]	17	1	2	1	2	1		1	9	1	2	6	3		2
10	[WISDOM] [KNOW]	25	2	18	1		3	1			1	3		1		
11	[WISDOM] [LET]	18	2	4	11		1					4	7	1		
12	[WISDOM] [SEEM]	20	4	6		3	3	1	2	1	4	1		3	2	
13	[WISDOM] [CONTAIN]	16	3	3	3			1	4	2	2	2	1	1	2	2
14	[WISDOM] [OFFER]	14		4			1	4		5	5	3	1		1	
15	[WISDOM] [BECOME]	17	7	4				3		3	3			1	1	1

Fig. 14. Verbs used with the noun WISDOM in the post position

Having analyzed the data presented in Figure 15 below, it becomes evident that during the investigated time periods, the noun WISDOM is frequently preceded by verbs such as “to gain”, “to seek”, “to receive”, “to find”, “to impart”, and “to bring”. Notably, the frequency of verb collocations involving “to receive”, “to impart”, and “to bring” demonstrated an increasing trend over time, whereas the collocations “to find WISDOM” and “to get WISDOM” ceased to occur entirely. These VERB + WISDOM collocations depict a dependency relationship, wherein the noun WISDOM assumes the role of an object within the sentence.

HELP	SEARCH	FREQUENCY	CONTEXT	OVERVIEW												
1	[GAIN] [WISDOM]	56	11	15	8	1	5	10	1	5	2	10	3	4	8	3
2	[SEEK] [WISDOM]	43	9	13	2	1	5	5	2	6	4	4	2	4	3	4
3	[RECEIVE] [WISDOM]	36	6	6	3	2	1	11		7	4	3	7	4	1	5
4	[FIND] [WISDOM]	38	10	13	3	1	4	6	1		4	3	3	1	4	
5	[IMPART] [WISDOM]	33	13	2	2	1	1	5	8	1	1	2	2	4	5	4
6	[BRING] [WISDOM]	31	8	5	1	2	5	3	4	3	1	2	3	6	3	3
7	[LACK] [WISDOM]	32	8	10	6		1	4	1	2	1		5	2	4	2
8	[COME] [WISDOM]	31	7	10	6	4	1	3				3		4	3	4
9	[CALL] [WISDOM]	26	2	7			3	8	2	4	4	1	3	6	2	1
10	[GIVE] [WISDOM]	30	7	13			2	1	3	4	4		3	3		
11	[GET] [WISDOM]	26	4	12	3	1	2	4			2	2	1	1	4	
12	[USE] [WISDOM]	21	7	5	1	3		2	1	2	1	2	3		1	2
13	[ACQUIRE] [WISDOM]	16	3	2	1			3	2	1	4	2	3	4	1	1
14	[LEARN] [WISDOM]	18	1	8				5	3		1	1	2	4	2	
15	[NEED] [WISDOM]	17	3	4	2	1	4	2	1		2	2	1	1	2	2

Fig. 15. Verbs preceding the noun WISDOM

An analysis of the determiners frequently employed in association with the noun WISDOM (refer to Figure 16) reveals notable patterns. During the initial timeframe under investigation, the prevalent determiners included “that”, “much”, “some”, “more”, and “this”. In the subsequent period of the study, the determiners most frequently utilized were “some”, “this”, “that”, “all”, “what”, and “own”.

The data presented in Figure 17 demonstrates a consistent usage of conjunctions such as “and”, “that”, and “or” following the noun “WISDOM” in both time periods.

Regarding noun phrases featuring the preposition “of” in conjunction with the noun WISDOM functioning as the head of the noun phrase, it is noteworthy that such constructions frequently occur in the COCA corpus during the initial time period. Figure 18 presents a sample, revealing the frequent usage of noun phrases like “WISDOM of hindsight”, “WISDOM of king”, “WISDOM of government”, “WISDOM of experience”, “WISDOM of generation”, and “WISDOM of age”. In the latter time period, within the COCA texts, the following phrases appear: “WISDOM of elder”, “WISDOM of legislation”, and “WISDOM of crowd”.

SEE CONTEXT: CLICK ON WORD (ALL SECTIONS) OR NUMBER (SPECIFIED SECTION) [HELP...]

SEC 1 (1990-1994): 121,107,016 WORDS

WORD/PHRASE	TOKENS 1	TOKENS 2	PM 1	PM 2	RATIO
1 [THAT] [WISDOM]	23	15	0.2	0.1	1.6
2 [MUCH] [WISDOM]	14	2	0.1	0.0	7.1
3 [SOME] [WISDOM]	12	16	0.1	0.1	0.8
4 [MORE] [WISDOM]	11	4	0.1	0.0	2.8
5 [THIS] [WISDOM]	11	15	0.1	0.1	0.7
6 [SUCH] [WISDOM]	8	4	0.1	0.0	2.0
7 [WHOSE] [WISDOM]	6	4	0.0	0.0	1.5
8 [ALL] [WISDOM]	6	9	0.0	0.1	0.7
9 [SAME] [WISDOM]	4	2	0.0	0.0	2.0
10 [ANY] [WISDOM]	4	5	0.0	0.0	0.8
11 [OWN] [WISDOM]	4	7	0.0	0.1	0.6
12 [WHATEVER] [WISDOM]	3	1	0.0	0.0	3.0
13 [WHICH] [WISDOM]	3	0	0.0	0.0	2.5
14 [MOST] [WISDOM]	2	0	0.0	0.0	1.7
15 [WHAT] [WISDOM]	2	8	0.0	0.1	0.3

SEC 2 (2015-2019): 122,751,878 WORDS

WORD/PHRASE	TOKENS 2	TOKENS 1	PM 2	PM 1	RATIO
1 [SOME] [WISDOM]	16	12	0.1	0.1	1.3
2 [THIS] [WISDOM]	15	11	0.1	0.1	1.3
3 [THAT] [WISDOM]	15	23	0.1	0.2	0.6
4 [ALL] [WISDOM]	9	6	0.1	0.0	1.5
5 [WHAT] [WISDOM]	8	2	0.1	0.0	3.9
6 [OWN] [WISDOM]	7	4	0.1	0.0	1.7
7 [ANY] [WISDOM]	5	4	0.0	0.0	1.2
8 [WHOSE] [WISDOM]	4	6	0.0	0.0	0.7
9 [SUCH] [WISDOM]	4	8	0.0	0.1	0.5
10 [MORE] [WISDOM]	4	11	0.0	0.1	0.4
11 [SAME] [WISDOM]	2	4	0.0	0.0	0.5
12 [MUCH] [WISDOM]	2	14	0.0	0.1	0.1
13 [LITTLE] [WISDOM]	1	1	0.0	0.0	1.0
14 [WHATEVER] [WISDOM]	1	3	0.0	0.0	0.3
15 [WHICH] [WISDOM]	0	3	0.0	0.0	0.0

Fig. 16. Determiners used with the noun *WISDOM*

SEE CONTEXT: CLICK ON WORD (ALL SECTIONS) OR NUMBER (SPECIFIED SECTION) [HELP...]

SEC 1 (1990-1994): 121,107,016 WORDS

WORD/PHRASE	TOKENS 1	TOKENS 2	PM 1	PM 2	RATIO
1 [WISDOM] [AND]	261	162	2.2	1.3	1.6
2 [WISDOM] [THAT]	97	63	0.8	0.5	1.6
3 [WISDOM] [OR]	23	12	0.2	0.1	1.9
4 [WISDOM] [AS]	8	9	0.1	0.1	0.9
5 [WISDOM] [THAN]	6	2	0.0	0.0	3.0
6 [WISDOM] [BUT]	5	2	0.0	0.0	2.5
7 [WISDOM] [NOR]	3	1	0.0	0.0	3.0
8 [WISDOM] [BECAUSE]	2	0	0.0	0.0	1.7
9 [WISDOM] [WHEN]	2	2	0.0	0.0	1.0
10 [WISDOM] [WHILE]	2	3	0.0	0.0	0.7
11 [WISDOM] [BEFORE]	1	1	0.0	0.0	1.0
12 [WISDOM] [UNTIL]	1	1	0.0	0.0	1.0
13 [WISDOM] [WHETHER]	1	0	0.0	0.0	0.8
14 [WISDOM] [WHERE]	1	0	0.0	0.0	0.8
15 [WISDOM] [NOW]	1	0	0.0	0.0	0.8

SEC 2 (2015-2019): 122,751,878 WORDS

WORD/PHRASE	TOKENS 2	TOKENS 1	PM 2	PM 1	RATIO
1 [WISDOM] [AND]	162	261	1.3	2.2	0.6
2 [WISDOM] [THAT]	63	97	0.5	0.8	0.6
3 [WISDOM] [OR]	12	23	0.1	0.2	0.5
4 [WISDOM] [AS]	9	8	0.1	0.1	1.1
5 [WISDOM] [WHILE]	3	2	0.0	0.0	1.5
6 [WISDOM] [WHEN]	2	2	0.0	0.0	1.0
7 [WISDOM] [BUT]	2	5	0.0	0.0	0.4
8 [WISDOM] [THAN]	2	6	0.0	0.0	0.3
9 [WISDOM] [UNTIL]	1	1	0.0	0.0	1.0
10 [WISDOM] [BEFORE]	1	1	0.0	0.0	1.0
11 [WISDOM] [NOR]	1	3	0.0	0.0	0.3
12 [WISDOM] [WHETHER]	0	1	0.0	0.0	0.0
13 [WISDOM] [WHERE]	0	1	0.0	0.0	0.0
14 [WISDOM] [SO]	0	1	0.0	0.0	0.0
15 [WISDOM] [RATHER]	0	1	0.0	0.0	0.0

Fig. 17. Conjunctions used after the noun *WISDOM*

SEE CONTEXT: CLICK ON WORD (ALL SECTIONS) OR NUMBER (SPECIFIED SECTION) [HELP...]

SEC 1 (1990-1994): 121,107,016 WORDS

WORD/PHRASE	TOKENS 1	TOKENS 2	PM 1	PM 2	RATIO
1 [WISDOM] [OF] [HINDSIGHT]	3	2	0.0	0.0	1.5
2 [WISDOM] [OF] [KING]	2	1	0.0	0.0	2.0
3 [WISDOM] [OF] [GOVERNMENT]	2	1	0.0	0.0	2.0
4 [WISDOM] [OF] [EXPERIENCE]	2	1	0.0	0.0	2.0
5 [WISDOM] [OF] [GENERATION]	2	1	0.0	0.0	2.0
6 [WISDOM] [OF] [AGE]	2	1	0.0	0.0	2.0
7 [WISDOM] [OF] [TRADITION]	2	0	0.0	0.0	1.7
8 [WISDOM] [OF] [COMPROMISE]	2	0	0.0	0.0	1.7
9 [WISDOM] [OF] [CHILD]	2	0	0.0	0.0	1.7
10 [WISDOM] [OF] [PSYCHIATRY]	2	0	0.0	0.0	1.7
11 [WISDOM] [OF] [PRACTICE]	2	0	0.0	0.0	1.7
12 [WISDOM] [OF] [PEOPLE]	1	1	0.0	0.0	1.0
13 [WISDOM] [OF] [TEAM]	1	1	0.0	0.0	1.0
14 [WISDOM] [OF] [PT]	1	0	0.0	0.0	0.8
15 [WISDOM] [OF] [TIME]	1	0	0.0	0.0	0.8

SEC 2 (2015-2019): 122,751,878 WORDS

WORD/PHRASE	TOKENS 2	TOKENS 1	PM 2	PM 1	RATIO
1 [WISDOM] [OF] [ELDER]	3	1	0.0	0.0	3.0
2 [WISDOM] [OF] [MAN]	3	0	0.0	0.0	2.4
3 [WISDOM] [OF] [LEGISLATION]	2	0	0.0	0.0	1.6
4 [WISDOM] [OF] [CROWD]	2	0	0.0	0.0	1.6
5 [WISDOM] [OF] [HINDSIGHT]	2	3	0.0	0.0	0.7
6 [WISDOM] [OF] [PEOPLE]	1	1	0.0	0.0	1.0
7 [WISDOM] [OF] [TEAM]	1	1	0.0	0.0	1.0
8 [WISDOM] [OF] [TRUMPISM]	1	0	0.0	0.0	0.8
9 [WISDOM] [OF] [YOUTH]	1	0	0.0	0.0	0.8
10 [WISDOM] [OF] [HUMANITY]	1	0	0.0	0.0	0.8
11 [WISDOM] [OF] [PROTAGONIST]	1	0	0.0	0.0	0.8
12 [WISDOM] [OF] [PRESERVING]	1	0	0.0	0.0	0.8
13 [WISDOM] [OF] [RETRIBUTION]	1	0	0.0	0.0	0.8
14 [WISDOM] [OF] [SANCTION]	1	0	0.0	0.0	0.8
15 [WISDOM] [OF] [SPEAKER]	1	0	0.0	0.0	0.8

Fig. 18. Noun phrases with the head noun *WISDOM* and the preposition “of”

Having analyzed the noun phrases featuring the preposition “of” where the noun *WISDOM* serves as the dependent, several recurring patterns have been revealed, namely “word of *WISDOM*”, “pearl of *WISDOM*”, “source of *WISDOM*”, “book of *WISDOM*”, “part of *WISDOM*”, and “age of *WISDOM*”. The overall results demonstrate minimal variation between the two periods under examination (see Figure 19). However, it is noteworthy that the noun phrase “word of *WISDOM*”

exhibited a growing popularity in the latter of the two periods, contradicting the overall decline in the usage of the noun “WISDOM” over time.

The screenshot shows the COCA interface with search results for 'WISDOM' with the preposition 'of'. The results are split into two sections: SEC 1 (1990-1994) and SEC 2 (2015-2019). The table below summarizes the data from the screenshot.

SEC 1 (1990-1994): 121,107,016 WORDS						SEC 2 (2015-2019): 122,751,878 WORDS					
WORD/PHRASE	TOKENS 1	TOKENS 2	PM 1	PM 2	RATIO	WORD/PHRASE	TOKENS 2	TOKENS 1	PM 2	PM 1	RATIO
1 [WORD] [OF] [WISDOM]	56	88	0.5	0.7	0.7	1 [WORD] [OF] [WISDOM]	88	56	0.7	0.5	1.5
2 [PEARL] [OF] [WISDOM]	15	14	0.1	0.1	1.1	2 [LOT] [OF] [WISDOM]	16	3	0.1	0.0	5.3
3 [SOURCE] [OF] [WISDOM]	10	2	0.1	0.0	5.1	3 [PEARL] [OF] [WISDOM]	14	15	0.1	0.1	0.9
4 [BOOK] [OF] [WISDOM]	7	1	0.1	0.0	7.1	4 [BIT] [OF] [WISDOM]	12	7	0.1	0.1	1.7
5 [PART] [OF] [WISDOM]	7	0	0.1	0.0	5.8	5 [PIECE] [OF] [WISDOM]	10	4	0.1	0.0	2.5
6 [BIT] [OF] [WISDOM]	7	12	0.1	0.1	0.6	6 [LOVE] [OF] [WISDOM]	5	1	0.0	0.0	4.9
7 [AGE] [OF] [WISDOM]	6	1	0.0	0.0	6.1	7 [GODDESS] [OF] [WISDOM]	5	2	0.0	0.0	2.5
8 [BEGINNING] [OF] [WISDOM]	6	3	0.0	0.0	2.0	8 [NUGGET] [OF] [WISDOM]	4	1	0.0	0.0	3.9
9 [PURSUIT] [OF] [WISDOM]	6	4	0.0	0.0	1.5	9 [PURSUIT] [OF] [WISDOM]	4	6	0.0	0.0	0.7
10 [VOICE] [OF] [WISDOM]	4	1	0.0	0.0	4.1	10 [SEAT] [OF] [WISDOM]	3	1	0.0	0.0	3.0
11 [PERSONIFICATION] [OF] [WISDOM]	4	0	0.0	0.0	3.3	11 [STORE] [OF] [WISDOM]	3	1	0.0	0.0	3.0
12 [PIECE] [OF] [WISDOM]	4	10	0.0	0.1	0.4	12 [SORT] [OF] [WISDOM]	3	0	0.0	0.0	2.4
13 [MEASURE] [OF] [WISDOM]	3	1	0.0	0.0	3.0	13 [BEGINNING] [OF] [WISDOM]	3	6	0.0	0.0	0.5
14 [COURSE] [OF] [WISDOM]	3	0	0.0	0.0	2.5	14 [LOVER] [OF] [WISDOM]	2	1	0.0	0.0	2.0
15 [FOUNT] [OF] [WISDOM]	3	0	0.0	0.0	2.5	15 [REPOSITORY] [OF] [WISDOM]	2	1	0.0	0.0	2.0

Fig. 19. Noun phrases with the preposition “of” and the noun WISDOM

Conclusions. In summary, it is evident that the noun WISDOM maintains consistent semantic usage across both studied periods. However, its frequency of use experienced a nearly 50% decline from 2015 to 2019, compared to the period of 1990-1994, indicating a clear tendency towards reduction. Interestingly, certain collocations demonstrated an opposite trend, becoming more popular over time. These collocations include “WISDOM tooth” and “word of WISDOM”.

Regarding adjective usage with the noun WISDOM, commonly employed adjectives include “conventional”, “common”, “infinite”, “received”, “prevailing”, “collective”, “practical”, “great”, “divine”, and “ancient”. Nouns acting in an attributive role before WISDOM are “folk”, “lady”, “sage”, “country”, and “son”. Within noun phrases, “WISDOM” is also used attributively with nouns such as “tooth”, “tradition”, “literature”, and “sayings”. In the noun phrases with the preposition “of”, WISDOM appears as the head word in collocations such as “WISDOM of hindsight”, “WISDOM of king”, “WISDOM of government”, “WISDOM of experience”, “WISDOM of generation”, and “WISDOM of age”. Additionally, as a dependent word in noun phrases with “of”, WISDOM forms a part of collocations like “word of WISDOM”, “pearl of WISDOM”, “source of WISDOM”, “book of WISDOM”, “part of WISDOM”, and “age of WISDOM”. The verbs following WISDOM remain virtually consistent in both studied periods, including “to say”, “to hold”, “to come”, and “to suggest”. Furthermore, WISDOM often appears after verbs such as “to gain”, “to seek”, “to receive”, “to find”, “to impart”, and “to bring”.

Additionally, the research findings suggest that the areas of usage and the most frequent collocations and noun phrases involving the noun WISDOM do not differ significantly between the two periods.

Undoubtedly, English has been the language that has benefited the most from corpus application in language studies, primarily due to the field’s origins and development in English-speaking countries, particularly the United Kingdom and the United States of America. The utilization of corpora to comprehend the most commonly used language patterns within a specific timeframe or dynamics is undoubtedly indispensable and remains relevant.

BIBLIOGRAPHY

- Жуковська, В. В. (2020). *Лінгвістичний корпус як новітній інформаційно-дослідницький інструментарій сучасного мовознавства*. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 31(70). 3, 1, 113–119.
- Ковбасюк, Л. А. (2017). *Корпусна лінгвістика та германістика: Теоретичні засади і перспективи*. Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Філологічні науки. (1), 9–14.
- Definition of WISDOM. (б. д.). Merriam-Webster: America’s Most Trusted Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/wisdom>.
- English-Corpora: COCA. (б. д.). English Corpora: most widely used online corpora. Billions of words of data: free online access. URL: <https://www.english-corpora.org/coca/>.

- Nouns. (б. д.). Cambridge Dictionary | English Dictionary, Translations & Thesaurus. URL: https://dictionary.cambridge.org/grammar/british-grammar/nouns_2.
- Wisdom. (б. д.). Collins COBUILD Advanced Learner's English. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/wisdom>.
- Wisdom | meaning of wisdom in longman dictionary of contemporary english | LDOCE. (б. д.). Longman Dictionary of Contemporary English | LDOCE. URL: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/wisdom>.

REFERENCES

- Zhukovska, V.V. (2020). *Linhvistychnyi korpus yak novitnii informatsiino-doslidnytskyi instrumentarii suchasnoho movoznavstva* [Linguistic corpus as the latest information and research toolkit of modern linguistics]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii*. 31 (70). 3, 1, 113–119.
- Kovbasiuk, L.A. (2017). *Korpusna linhvistyka ta hermanistyka: Teoretychni zasady i perspektyvy* [Corpus Linguistics and German Studies: Theoretical Foundations and Perspectives]. *Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnoho universytetu imeni Mykoly Hoholia. Filolohichni nauky*. (1), 9–14.
- Definition of WISDOM. (n. d.). Merriam-Webster: America's Most Trusted Dictionary. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/wisdom>
- English-Corpora: COCA. (n. d.). English Corpora: most widely used online corpora. Billions of words of data: free online access. <https://www.english-corpora.org/coca/>
- Nouns. (n. d.). Cambridge Dictionary | English Dictionary, Translations & Thesaurus. https://dictionary.cambridge.org/grammar/british-grammar/nouns_2
- Wisdom. (n. d.). Collins COBUILD Advanced Learner's English. <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/wisdom>
- Wisdom | meaning of wisdom in longman dictionary of contemporary english | LDOCE. (n. d.). Longman Dictionary of Contemporary English | LDOCE. <https://www.ldoceonline.com/dictionary/wisdom>

УДК 81'373.23:82-3

DOI <https://doi.org/10.24919/2518-1602.2023.8>

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ АНТРОПОНІМІВ РОМАНУ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА «ЧОРНИЙ ВОРОН. ЗАЛИШЕНЕЦЬ»

Любов ДИКА,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри правових та інформаційних технологій, Хмельницький інститут соціальних технологій Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» (Україна, Хмельницький) lyuba_22_77@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-9049-286X>

Research ID: JFS-3782-2023

Наталія ГОЛЯРДИК,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (Україна, Хмельницький) ambassador2151@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9624-7582>

Research ID: JED-9318-2023

У статті проаналізовано антропоніми, виявлені в художньому творі Василя Шкляра «Чорний Ворон. Залишенець». Окреслено функціональне навантаження поетонімів у художній мові твору; подано семантичну характеристику виявлених у тексті роману власних назв персонажів. З'ясовано, що ономастичний простір аналізованого твору Василя Шкляра є виражальним компонентом зображуваних тогочасних подій, що реалізує образну структуру та відтворює авторську манеру мовотворчості письменника.

Ключові слова: антропонім, онім, поетонім, псевдонім, семантика, Василь Шкляр.

FUNCTIONAL AND STYLISTIC ANALYSIS OF ANTHROPONYMS IN VASIL SHKLYAR'S NOVEL "BLACK RAVEN. LEFTOVER"

Lyubov DYKA,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the Department of Legal and Information Technologies, Khmelnytskyi Institute of Social Technologies of the Open University of Human Development "Ukraine" (Ukraine, Khmelnytskyi) lyuba_22_77@ukr.net

Natalia GOLYARDYK,

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor at the Department of Psychology, Pedagogy and Socio-Economic Disciplines, Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine (Ukraine, Khmelnytskyi) ambassador2151@gmail.com

The article analyzes the anthroponyms found in the artistic work of Vasyl Shklyar "Black Raven. The Leftover". The functional load of poemonyms in the artistic language of the analyzed work is outlined; the semantic characteristics of the proper names of the characters revealed in the text of the novel are presented. It has been found that the onomastic space of the analyzed work of Vasyl Shklyar is an expressive component of the depicted contemporary events, which realizes the figurative structure and reproduces the writer's authorial manner of language creation.

It was found out that a special place in Vasyl Shklyar's novel "Black Raven. The Leftover", among all the linguistic means used by the author for the artistic design of the work, is the name of the heroes - anthroponyms. This is a widespread system of onyms, each of which has its own lexical-semantic properties. All components of the anthroponymic system of the work, especially nicknames (pseudonyms), were constructed by the writer as a result of a creative approach in covering of real events of the UPA period. Thanks to the skillful use of his own names and nicknames in the analyzed

text of the novel, Vasyl Shklyar achieves brilliant perfection in portraying the subtlest nuances of the inner world of the heroes, achieves unique results in the characterization of the characters.

Having outlined the functional load of onyms in the artistic language of the analyzed work of Vasyl Shklyar, we researched the poemonyms we discovered are characterized by polyfunctionality. Yes, the leading function of the mutes in the novel "Black Raven. The Leftover" is nominative. It serves first of all to identify the object, which is actually designated by one or another proper name.

As a result of our research, we discovered a significant number of onyms, some of which play a leading role in the plot of the work, that is, they are used the most widely; others – create the background of the story (toponyms and other categories of onyms), so they are marked by less active use.

Key words: *anthroponym, onym, poemonym, pseudonym, semantics, Vasyl Shklyar.*

Постановка проблеми. Лінгвістичне дослідження онімного простору художнього твору є важливим та невід'ємним складником глибинного розуміння тексту та усвідомленням прихованих смислів. Власні назви у художньому творі – це особлива мовознавча одиниця, оскільки онім у літературному тексті функціонує як елемент стилістичної системи, має емоційно-оцінний компонент, набуває різноманітних асоціацій і смислових зв'язків, трансформується відповідно до тематики, стилю, умов своєї реалізації (Терещенко, 2012 с. 154).

Власні назви становлять універсальну лексичну категорію художнього твору, яка бере участь у реалізації авторської концепції світобачення, у побудові певного художнього образу, зображенні його дій. Крім того, онім є надзвичайно багатоплановим компонентом художнього тексту, який може реалізувати свої численні можливості як засіб творення образу відповідно до жанрових особливостей твору, авторських завдань, психологічних й інтелектуальних даних читача. Мова художніх текстів має свої ономастичні особливості, які потрібно з'ясувати, оскільки власні назви є істотним, функціонально значущим складником творів художньої літератури.

Аналіз досліджень. Оніми як розгалужена система власних назв стали предметом активного дослідження в сучасному українському мовознавстві (Л. Белей, Г. Бучко, Д. Бучко, Т. Гриценко, Ю. Карпенко, Н. Колесник, В. Котович, З. Купчинська, Л. Масенко, Л. Скрипник, М. Торчинський, П. Чучка та ін.).

Усебічне та ґрунтовне вивчення різних типів літературно-художніх онімів та визначення їхнього функціонального, конотативного й експресивного наповнення у межах певного твору належить до актуальних мовознавчих досліджень. Значний внесок у розробку теоретичних питань літературної ономастики зробили такі відомі вчені, як Л. Белей, В. Калінкін, Ю. Карпенко, Л. Новіцька, Н. Попович, І. Хлисту́н та ін.

Своєрідність літературної ономастики як самостійної дисципліни обстоювали такі мовознавці, як В. Григор'єв, Ю. Карпенко, Л. Колоколова, Н. Михайлівська, О. Немировська, Т. Немировська та ін. Вчення про літературно-художню онімію значно доповнюють дослідження Т. Гриценко, А. Зеленько, О. Карпенко, Г. Лукаш, М. Мельник, Т. Крупеньової, Л. Селіверстової, О. Усової та ін.

Хоча сьогодні існує значна кількість мовознавчих досліджень щодо вживання онімної лексики у творах художньої літератури, однак ономастикон сучасної української прози ще потребує детального розгляду та вивчення, зокрема цікавим постає питання використання поетонімів у романі Василя Шкляра «Чорний Ворон. Залишенець».

Мета статті – дослідити специфіку стилістичного використання антропонімів у творчості Василя Шкляра (на прикладі роману «Чорний ворон. Залишенець»).

Виклад основного матеріалу. Онімія в художньому творі – явище надзвичайно складне й багатоаспектне. Саме від майстерності автора дібрати власні назви відповідно до потреб контексту, жанрових особливостей твору залежить сприйняття художнього тексту читачем. Оскільки семантична глибина онімів необмежена, то насамперед авторові важливо самому осмислити цю глибину та майстерно передати її у формі відповідних контекстів за допомогою влучного, вираженого словесного оточення (Белей, 1993, с. 39).

Як зазначає Б. Гриценко, «...вибір власних назв та їхній органічний зв'язок із цілісністю художнього твору іноді вважають мірилом висоти художнього слова письменника» (Гриценко, 2002, с. 93).

Відомий український мовознавець Ю. Карпенко вважає, що онімія визначається особистістю автора та мотивами його творчості, нормами місця, часу, соціального середовища (Карпенко,

2000, с. 22). Тож упевнено можна сказати, що ономастикон художнього тексту – важливий засіб вияву індивідуально-авторської картини світу.

Погоджуємося із думкою В. Калінкіна, що оніми в тексті художнього твору несуть у собі яскраво виражене семантичне навантаження, мають незвичайне звукове оформлення, прихований асоціативний фон. Власна назва завжди надає тексту особливого колориту, може виражати спеціальний зміст, у якому концентровано виражений авторський задум. Крім того, система імен певного твору – це завжди носій конотацій історичного, соціального, локального та національного плану, що найперше стосується реалістичних творів (Калінкін, 2003, с. 53).

Відома сучасна дослідниця-літературознавиця О. Стадніченко високо оцінює творчий доробок Василя Шкляра, зазначаючи, що він займає центральне місце в сучасній українській літературі: «...твори на історичну тему мають специфічне завдання – формувати національну свідомість, розкривати і примножувати історичний і духовний досвід людства, давати моральні уроки майбутнім поколінням (Стадніченко, 2010, с. 308).

Зазначимо, що всі свої історичні романи Василь Шкляр писав, спираючись на історичну правду та користуючись архівними документами, тож його історичні твори можна вважати художньо-документальними. Для них (у тому числі й для роману «Чорний Ворон. Залишенець») письменник обирає важливі історичні, національні та загальнолюдські проблеми, створює напружені сюжетні лінії, що, у свою чергу, дозволило автору використати досить широкий ряд власних назв – антропонімів, топонімів тощо.

Антропоніми, вживані Василем Шкляром у його романі «Чорний ворон. Залишенець», відображають уявлення, замисел автора, його ставлення до носіїв і, у свою чергу, формують сприйняття образу, мотивують ставлення до нього читача. Конструюючи літературно-художні антропоніми, Василь Шкляр обирає найбільш характерну ознаку персонажа, щоб досягти бажаного ефекту у сприйнятті образу. Серед усіх компонентів літературного тексту антропоніми виступають важливими та необхідними складниками і займають неабияке місце у структурі та композиції художнього твору. Вони мають цілеспрямоване ідейно-художнє значення. Вдалий вибір письменником оніма не лише надає образу завершеності, конкретності, а й безпосередньо характеризує його.

Антропонімічний простір роману Василя Шкляра «Чорний ворон. Залишенець» дуже розмаїтий: *Чорний Ворон, Євдося, Прокіп Пономаренко, отець Олексій, отаман Василь Чучупака, Варфоломій, Денікін, Іван Гонта, Онися, матінка Єпистинія, Ціля, Довгов'язий, Гоцман, баба Марія, сотник Завірюха* та ін. (Шкляр, 2015). Загалом в аналізованому творі нами виявлено 197 антропонімів.

Зазначимо, що автор досить ретельно добирає кожне ім'я для своїх персонажів, що великою мірою сприяє осмисленню художнього задуму письменника. Здебільшого в цьому творі переважають українські власні назви, серед яких є як загальноновживані, так і рідкісні, архаїчні та інонаціональні антропоніми, імена, утворені словотворчими афіксами на позначення малих чи молодих осіб, імена з емоційною оцінкою, андроніми, прізвиська, псевдоніми, сатирично-політичні антропоніми.

Першим і головним персонажем у романі «Чорний Ворон. Залишенець» виступає сам отаман загону повстанців Холодного Яру з псевдонімом *Чорний Ворон*. В образі *Чорного Ворона* (справжнє прізвище *Чорновус*) письменник втілює, на нашу думку, найкращі риси не тільки мужнього воїна, захисника рідної землі, а взагалі змалював збірний образ незламного, непереможного українського народу. *Чорний Ворон* – справжній патріот своєї країни. Він служив у царській армії, але з приходом більшовиків приєднався до повстанських загонів отамана *Гризла*: «*Колись офіцерові ударного батальйону смерті Черноусову навіть уві сні не могло привидітися, що він стане курінним 25-го Черкаського куреня і, зупиняючи ешелони на станції Бобринській, ставитиме до муру тих солдатів та офіцерів, з якими пліч-о-пліч ішов за «царя і отечество...»*» (Шкляр, 2015, с. 35).

Загалом псевдоніми посідають в антропонімічній системі роману «Чорний ворон. Залишенець» важливе місце. Будучи різновидом власних найменувань героїв твору, вигаданим особовим найменуванням, псевдоніми використовують представники окремих груп суспільства (письменники, публіцисти, композитори, актори, художники, співаки, громадсько-політичні діячі, злочинні елементи) поряд із своїм справжнім іменем та прізвищем або замість них з метою конспірації через причини особистісного, політичного та юридичного характеру (Павликівська, 2009, с. 240).

Як зазначає Н. Павликівська, найчисленнішими у громадсько-політичній псевдонімії ХХ століття були псевдоніми членів ОУН-УПА (Павликівська, 2009, с. 240). Зважаючи на характер висвітлених у творі подій, саме особисто вигадані, прибрані головними героями роману Василя Шкляра «Чорний Ворон. Залишенець» прізвиська (іноді імена) використовувалося для того, щоб приховати своє справжнє найменування й уникнути переслідування владою себе й своїх рідних.

В аналізованому романі ми виявили 32 власні назви – псевдоніми, що становить 16,2 % від усіх антропонімів: *Чорний Ворон, Вовкодав, Вовкун, Чорт, Зірвиголова, Ходя і Біжу, Гамалія, Завірюха* та ін.

Оскільки в романі висвітлено повстанську боротьбу українців проти окупаційної влади у 1920-х роках, то, відповідно до змісту передачі реальних подій, текст твору насичений власними назвами – псевдонімами (прізвиськами) отаманів. В основі творення усіх цих псевдонімів наявна, на нашу думку, характерна ознака особи. Так, псевдоніми *Чорний Ворон, Вовкодав, Хмара, Ходя, Біжу, Гонта-Лютий, Зірвиголовата* ін. – це найменування отаманів або людей, які брали участь у висвітлених у творі історичних подіях.

Саме прізвиська на позначення осіб ґрунтуються на таких характерних ознаках, як акцентування певних аспектів діяльності, особливості зовнішнього вигляду, характеру поведінки, тобто є описовими назвами, характеризують особу за певними її властивостями. Наприклад, головний отаман іменується у романі *Чорним Вороном*, можливо, за зовнішнім виглядом. *Чортом* називали Веремієвого ад'ютанта, вважаємо, також за зовнішнім виглядом: «*Якось уночі до них знову прибався Чорт – Веремієв ад'ютант, що мав кругле совине лице і такий же, як у сови, закандзюблений ніс....*» (Шкляр, 2015, с. 178); «*...Не бійся, Ганнусю, це Чорт, - сказав Веремій. – Гарний хлопець, то він тільки зверху такий набурмосений*». *Чорт спробував усміхнутися, проте став ще страшнішим...*» (Шкляр, 2015, с. 46); «*...козак із широко ошкіреним ротом, з якого визирали чималі ікла... Цей любить воювати тіки вночі. Через те й назвали його Вовкулакою ...*» (Шкляр, 2015, с. 39); «*...Як він умів роздрочити хлопців до гарячого діла! Як його розбурхував запах московської крові...*» (Шкляр, 2015, с. 361). Тому і прізвисько, на нашу думку, міг отримати за схожістю з вовком.

Невіруючий – це прізвисько козака *Хоми*, який ніколи нікому не вірив, з недовірою ставився до всього, про що говорять такі рядки: «*Хома, звісно ж не вірив, що Хмара загинув*» (Шкляр, 2015, с. 362); «*Еге, налякаєш, – не повірив йому Невіруючий Хома*» (Шкляр, 2015, с. 316); «*Невіруючий Хома дивувався, як можна вірити богині-жінці*» (Шкляр, 2015, с. 361).

Представника Китаю в УНР *Чань Хунь Мунь* Василь Шкляр наділяє псевдонімом *Ходя*, оскільки, як пояснює автор, тоді саме так називали китайців: «*...Після того, як ми його прихотили на Лебединській цукроварні під час вистави «Шельменко-денщик», Ходя без особливої муштри напрочуд швидко прижився в нашому загоні. Як тут і був... Ходя скидався на якогось Тугай-бея... Ходя виявився віртуозом рукопашної сутички...*» (Шкляр, 2015, с. 121). Крім того, письменник для іменування згаданого героя використовує здрібніло-пестливі форми звертання: «*Ходюню, вперед...*», даючи цим певну оцінку характеристику персонажу.

Як бачимо з наведених прикладів, Василь Шкляр переважно дає вмотивовану характеристику псевдонімів персонажів роману.

Усі антропоніми, виявлені нами в романі «Чорний Ворон. Залишенець», залежно від носія найменування вважаємо за доцільне поділити на такі групи:

1) антропоніми – найменування чоловіків: *Василь Чучупака, Петро Чучупака, Прокіп Пономаренко, Яша Гальперович, Павло Солонько, Симон Петлюра, дядько Трохим, Афанасій Карпович Колюжний, Петрусь, Костя Блакитний, Сиром'ятніков, Красуцький, Варфоломій, Шаєвич, брати Момоти, Ларіон Загородній, отець Олексій, лісник Гречаний, командир ескадрону Митрюха Герасімов, Яків* та ін.; загалом 119 одиниць, що становить 60,4 % від усіх антропонімів.

2) антропоніми – найменування жінок: *Євдося, Ганнуся, Танасиха, матінка Єпистимія, Онися, Уля, Тіна (Валентина), баба Марія, Єва, Меланя* та ін.; таких онімів ми виявили 23 одиниці (11,6 %).

3) власні назви відомих людей, істориків, письменників, громадських діячів, літописців, князів тощо: *Тарас Шевченко, Квітка-Основ'яненко, Мойсей, Максим Залізняка, Наливайко, гетьман Хмель, Леся Українка, Шуберт, князь Потоцький, Гіппократ, Ленін* тощо; усього

23 найменування (11,6 %). Названі особи не є персонажами аналізованого твору, а лише згадуються Василем Шклярем задля висвітлення подій.

Серед виявлених груп антропонімів фіксуємо значну кількість зменшено-пестливих імен, якими автор іменує героїв на зразок *Маруся, Петрусь, Юрась*. Такі оніми набувають певної експресії, що проявляється у доброзичливому ставленні персонажів один до одного: *Ганнуся, Захарко, Зінько, Євдося, Івась, Карпусь, Куземко (Кузьма), Ларик, Меланя, Микитась, Митя, Онися, Охтанась (Панас), Сашуня, Уля, Юрась*.

Відповідно до висвітлених в аналізованому романі історичних подій розгортання сюжету в тексті твору переважають антропоніми на позначення осіб чоловічої статі: *Василь Чучупака, Павло Солонько, Сеня Кацман, Мефодій, Петрусь* та ін.

Трьома прикладами засвідчено у тексті аналізованого роману іменування особи за патронімом: *Бениха, Танасиха, Хтодиха*: «Вони вдвох випивали по чарці, до столу підтюпцем дріботіла заклопотана Бениха...» (Шкляр, 2015, с. 39); «Ганнуся з матір'ю, вхопивши одежину, повилітали з хати, а Танасиха шкандибала за ними вслід...» (Шкляр, 2015, с. 108), «...Вона вхопила десяток яєць, побігла до ворожки Хтодихи...» (Шкляр, 2015, с. 67).

Зазначимо, що в історичному романі В. Шкляра «Чорний Ворон. Залишенець» фіксуємо велику кількість прізвиськ, що належать росіянам, тобто антропоніми російського походження з досить-таки виразною негативною характеристикою: *Антропов, Козицький, Какавишинов, Косовороткін, Сиромятников, Козлодоев, Кузякін, Глазунов, Дьяконов, Хлопушин, Болбочан, Чеботарьов, Лисин, Семедянкін, Безпамятний, Щербак, Самохін, Карпухин, Ленский, Бергавинов, Ледяев, Вольський, Кандигін, Голубчик*. Усі вони тільки називають героїв, хоча до деяких автор подає тлумачення, тобто є характеристичними власними назвами: *начальник ревкому Долбоносів* («У нього й справді був ніс-долото, плескатий і довгий, як у качура»); *воєнком Красуцький* («добродушний і хитрий хохол, чепурний та наодеколонений, як і всі потайні п'яниці»).

Говорячи про функціональне призначення поетонімів у художньому тексті (на прикладі історичного роману «Чорний Ворон. Залишенець»), зазначимо, що більшість дослідників мови творів вважають, що без аналізу онімного простору справжнє розуміння тексту, його глибинних, підтекстових змістових шарів, просто неможливе. Власні назви дають неоціненну інформацію для інтерпретації цього тексту, нерідко й таку, що іншими способами не виражена. Вони забарвлюють, увиразнюють текст, виконуючи й істотну текстотвірну функцію (Карпенко, 2000, с. 69).

Свого часу багатьма ученими-ономастами було висунуто ряд розгорнутих функціональних класифікацій літературної онімії. Одну з них, орієнтовану тільки на літературну антропонімію (за термінологією автора: літературно-художню антропонімію), розробив Л. Белей, виділивши чотири групи літературних антропонімів – нейтральні, характеристичні, дейктичні та ідеологічні (Белей, 1995, с. 8–10).

В інших працях з літературної ономастики можна зустріти й інші рубрикації поетонімів, але вони не є принциповим запереченням одна одної, розставляючи лише дещо інші акценти на членуванні стилістичного навантаження власних назв у художньому тексті. Зазначимо, що таке членування практично завжди є певною мірою штучним, умовним, оскільки оніми в тексті високої художності виконують одразу багато різних функцій: їм органічно притаманна поліфункціональність (Белей, 1995, с. 15–16).

Стилістичні функції власних назв, виявлених нами в тексті аналізованого роману, надзвичайно різноманітні: від звичайного іменування персонажів, їх характеристичної ролі до відтворення сутності та реальності зображуваних у романі подій. Текст історичного роману «Чорний Ворон. Залишенець» – багатий ономастичний простір, заповнений всіма можливими розрядами власних назв, серед яких значну кількість становлять власні найменування людей, які одержали додаткове семантичне наповнення завдяки майстерному використанню автора твору.

З огляду на те, що у сюжетній канві твору є багато персонажів, мова роману надзвичайно насичена антропонімами, тож стає майже онімічною. Провідними антропонімами твору є, звичайно, імена головних героїв: *Чорний Ворон, Веремія, Василь Чучупака, Семен Чучупака, Вовкулака, Ганнуся, Гонта-Лютій, Добривечір, Євдося, Завірюха, Тіна (Валентина), Ходя, Чорт* та ін.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, антропонімія історичного роману Василя Шкляра «Чорний Ворон. Залишенець» представлена значною кількістю власних назв. Здебільшого це назви-псевдоніми, а також імена (як в офіційному варіанті, так і в розмовно-побутовому або зменшено-пестливому), імена та прізвиська, рідше – власні назви на

позначення імені по батькові та прізвище. Перспективою подальших наукових розвідок може бути дослідження онімного простору творів Василя Шкляра, а також художнього доробку інших сучасних українських письменників.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Белей, Л. (1995). *Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX–XX ст.* Ужгород.
- Белей, Л. О. (1993). *Літературно-художня антропонімія як джерело розвитку національного іменника українців.* Мовознавство, 3, 35–40.
- Гриценко, Т. Б. (2002). *Ономастикон художнього тексту як окрема мікросистема (на матеріалі історичних романів про Хмельниччину).* Науковий вісник, 12, 105–110.
- Калінкін, В. (2003). *Онімний простір та поетонімосфера: загальне і специфічне в обсязі й змісті.* Наукові записки. Мовознавство. Тернопіль, I, 24–27.
- Карпенко, О. Ю. (2000). *Про літературну ономастику та її функціональне навантаження.* Записки з ономастики: зб. наук. пр. Одеса: Астропринт, 4, 68–74.
- Карпенко, Ю.О. (2000). *Мова топонімів – мова землі: онімізація тексту як художній засіб у романі Ліни Костенко «Берестечко».* Історико-літературний журнал. Одеса, 5, 75–80.
- Павликівська, Н.М. (2009). *Питання української псевдонімії XX ст.* Вінниця: «Глобус-Прес».
- Стадніченко, О.О. (2010). *Роман Василя Шкляра «Чорний Ворон»: історична та художня правда.* Вісник Запорізького національного університету, 2, 307–312.
- Терещенко, Л. В. (2012). *Семантика, структура і стилістичні особливості чоловічого антропонімікону в романі Михайла Стельмаха «Правда і кривда».* М.П.Стельмах і сучасність: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Хмельницький, 153–160.
- Шкляр, В. (2015). *Чорний ворон. Залишенець: роман.* Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля».

REFERENCES

- Belay, L. (1995). *Funktsional'no-stylistychni mozhlyvosti ukrayins'koyi literaturno-khudozhn'oyi antroponimiyi XIX-XX st.* [Functional and stylistic possibilities of Ukrainian literary and artistic anthroponymy of the XIX-XX centuries]. Uzhhorod. [in Ukrainian].
- Belay, L.O. (1993). *Literaturno-khudozhnya antroponimiya yak dzherelo rozvytku natsional'noho imennyka ukrayintiv.* [Literary and artistic anthroponymy as a source of development of the national noun of Ukrainians]. Linguistics, 3, 35-40. [in Ukrainian].
- Hrytsenko, T.B. (2002). *Onomastykon khudozhn'oho tekstu yak okrema mikrosystema (na materialy istorychnykh romaniv pro Khmel'nychynu).* [The onomasticon of the artistic text as a separate microsystem (based on the material of historical novels about the Khmelnytsky region)]. Scientific Bulletin, 12, 105-110. [in Ukrainian].
- Kalinkin, V. (2003). *Onimnyy prostir ta poetonimosfera: zahal'ne i spetsyfychno v obsyazi y zmisti.* [Onymic space and poetonimosphere: general and specific in scope and content]. Proceedings. Linguistics. Ternopil, I, 24-27. [in Ukrainian].
- Karpenko, O.Yu. (2000). *Pro literaturnu onomastyku ta yiyi funktsional'ne navantazhennya.* [About literary onomastics and its functional load]. Notes on onomastics: coll. of science Ave. Odessa: Astroprint, 4, 68–74. [in Ukrainian].
- Karpenko, Yu.O. (2000). *Mova toponimiv – mova zemli: onimizatsiya tekstu yak khudozhniy zasib u romani Liny Kostenko «Berestechko».* [The language of toponyms is the language of the land: onimization of the text as an artistic tool in Lina Kostenko's novel «Berestechko»]. Historical and literary magazine. Odessa, 5, 75–80. [in Ukrainian].
- Pavlykivska, N.M. (2009). *Pytannya ukrayins'koyi psevdonimiyi XX st.* [The issue of Ukrainian pseudonyms of the 20th century], Vinnytsia: «Globus-Press». [in Ukrainian].
- Stadnichenko, O.O. (2010). *Roman Vasylya Shklyara «Chornyy Voron»: istorychna ta khudozhnya pravda.* [Vasyl Shklyar's novel «Black Raven»: historical and artistic truth]. Bulletin of Zaporizhzhya National University, 2, 307–312. [in Ukrainian].
- Tereshchenko, L.V. (2012). *Semantyka, struktura i stylistychni osoblyvosti cholovichoho antroponimikonu v romani Mykhayla Stel'makha «Pravda i kryvda».* [Semantics, structure and stylistic features of the male anthroponymicon in Mykhailo Stelmakh's novel "Truth and Lie"]. M.P. Stelmakh and modernity: materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference. Khmelnytskyi, 153-160. [in Ukrainian].
- Shklyar, V. (2015). *Chornyy voron. Zalyshenets': roman.* [Leftover Black Raven: A Novel]. Kharkiv: Book Club «Family Leisure Club». [in Ukrainian].

УДК 373.3.015.3:159.955

DOI <https://doi.org/10.24919/2518-1602.2023.9>

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ОСНОВА СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ

Леся КОЛТОК,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти,
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Україна, Дрогобич)
lesia_koltok@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7560-4296>

У статті розглянуто проблему переорієнтації освітнього процесу початкової школи на забезпечення ефективних умов для розвитку критичного мислення школярів. Доведено необхідність порівняння та узагальнення відомих теорій критичного мислення, визначення змісту критичного мислення та його особливостей. Уточнено сутність поняття «мислення». Виявлено, що одним із його видів є критичне мислення. Розкрито значення критичного мислення в житті людини. Визначено характеристики, які впливають на формування критичного мислення. Виокремлено підходи до організації освітнього процесу, які уможливають розвиток навичок критичного мислення. Визначено певні умови, які можуть заохочувати та стимулювати критичне мислення в учнів.

Ключові слова: молодші школярі, мислення, критичне мислення, характеристики критичного мислення, особливості критичного мислення.

CRITICAL THINKING AS THE BASIS OF MODERN APPROACHES IN THE FORMATION OF A STUDENT'S PERSONALITY

Lesia KOLTOK,

Ph.D. in Education, Associate Professor at the Department of Pedagogy and Methods of Primary Education,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych) lesia_koltok@ukr.net

The article focuses on the problem of reorientation of the educational process of the primary school to ensure effective conditions for the development of critical thinking of schoolchildren. The necessity of comparing and generalizing the existing theory of critical thinking, defining the content of the essence "critical thinking" and its peculiarities has been proved. The essence of the concept "thinking" has been specified. It is revealed that one of its types is critical thinking. The significance of critical thinking in human life has been revealed. The necessity of using the method of content analysis for clarification of the concept "critical thinking" has been proved. According to the results of content analysis, the categorical features of this concept have been determined. The author's definition of the concept "critical thinking" has been proposed: scientific thinking, aimed at making the person's own decision by using intellectual and communicative techniques. It is revealed that critical thinking begins with the formulation of a problem (judgment) that needs to be solved; continues to search and comprehension of the information (arguments); construction of convincing argumentation; ends with making the decision (conclusion) as for the resolving of the issue. The structure of critical thinking has been defined: problem statement, information search, clear argumentation, decision making. The content of each structural component has been revealed and the role of a primary school teacher has been defined on each of them. The peculiarities of critical thinking of junior school children, such as: independence, analyticity, logic, sociality, have been determined. The idea is that the teacher should pay attention to the development of not only the pupils' intellectual and communicative techniques, but also personal qualities necessary for productive exchange of ideas: openness to the perception of other thoughts, tact, tolerance, and mobility. It is noted that the further scientific research requires the study of the purpose, content, methods and forms of development of critical thinking of junior schoolchildren.

Key words: younger schoolchildren, thinking, critical thinking, characteristics of critical thinking, features of critical thinking.

Постановка проблеми. Сьогодні суспільство потребує освіти для розвитку компетентних та активних особистостей. Сучасна модель освіти спрямована на досягнення кінцевого результату – розвиток людини – через призму формування ключових компетентностей. Для того, щоб бути успішним учнем, недостатньо володіти певним обсягом знань у тій чи тій галузі, необхідно також володіти певним обсягом знань, умінь та навичок в інших сферах. Важливо, щоб діти, які закінчили школу і стали дорослими, не були пасивними об'єктами впливу, а вміли самостійно шукати необхідну інформацію, висловлювати власну думку з певних питань, брати участь у дискусіях, знаходити аргументи та контраргументи. У центрі уваги сучасної освіти мають бути не лише академічні знання, а й комплекс заходів, які розвивають навички мислення учнів. Загальною метою освіти сьогодні є розвиток культури особистості, яка включає в себе культуру мислення, спілкування і дії.

Впровадження нових, особистісно-орієнтованих педагогічних технологій у освітній процес початкової школи є необхідною умовою активної пізнавальної діяльності учнів. Нестандартна, цікава, творча робота пробуджує в дітей інтерес до знань, сприяє емоційному, психічному та інтелектуальному розвитку школярів. Однією з методик, яка допомагає учням засвоювати певні знання та розвивати свої особистісні якості, є мистецтво критичного мислення.

У Концепції Нової української школи наголошено на необхідності навчити дітей критично мислити, аналізувати ситуації та відповідну інформацію, вирішувати складні проблеми, вивчати і враховувати альтернативні думки, приймати правильні рішення, дискутувати і спілкуватися з іншими (див. ще: Пометун та ін., 2016).

Розвиток критичного мислення є міждисциплінарною та універсальною стратегією. Важливим постає вміння самостійно працювати; чітко й точно висловлювати свої думки усно та письмово; формувати особисті погляди, засновані на розумінні різного досвіду, ідей та уявлень; розв'язання не вирішених досі проблем; самокерована освіта, уможливлення таких освітніх результатів, як здатність співпрацювати та працювати в команді. Саме тому критичне мислення має важливе значення для національної системи освіти.

Мета статті полягає у вивченні теоретичних засад технології критичного мислення; теоретичному обґрунтуванні методів та прийомів, що сприяють формуванню критичного мислення в учнів початкової школи.

Аналіз досліджень. Питанням розвитку критичного мислення займаються багато науковців. Вагомою визнано концепцію Л. Виготського про зони найближчого розвитку, ідею Д. Ельконіна та В. Давидова про те, як можна навчити вчитися, погляди Ш. Амонашвілі та В. Сухомлинського на розвиток пізнавальної активності. Вчені порушують питання розвитку вміння самостійно осмислювати матеріал, виконувати нестандартні завдання, робити висновки та визнавати помилки у себе та своїх однокласників.

Проблему розвитку критичного мислення досліджували такі сучасні науковці, як Г. Мошковська, О. Пехота, О. Пометун, Л. Пироженко, І. Сущенко, О. Чуба та ін. Вони розглядали її у контексті оновлення змісту освіти і впровадження новітніх освітніх технологій. У свою чергу, зарубіжні дослідники (Д. Дьюї, К. Меридіт, Ж. Піаже, Д. Стіл, Ч. Темпл) описують процес надбання навичок критичного мислення як набуття компетентності і її реалізації з урахуванням системи вищих індивідуальних і суспільних цінностей та ідеалів.

Аналіз сучасної науково-педагогічної та методичної літератури показує, що змінити шкільну освіту неможливо без використання методів, заснованих на діалозі, моделюванні ситуацій вибору та вільному обміні думками.

Виклад основного матеріалу. Для побудови демократичної держави важливо виховувати та навчати людей мислити незалежно та творчо. Однією з причин повільного розвитку суспільства є те, що значна кількість людей не готова свідомо брати участь у цьому процесі, критично аналізувати факти та події, впроваджувати нові ідеї в усі сфери життя суспільства, звільнитися від конформізму та догматизму. Доля суспільства певною мірою залежить від наявності чи відсутності цих характеристик. Критичне мислення є не лише наслідком демократичного життя, але й чинником його формування (Чуба, 2013, с. 202).

Мислення – це внутрішній та іманентний процес людського існування, який у літературі переважно визначається так: «Критичне мислення, на відміну від мислення, пов'язане з діяльністю, думками, текстами, вчинками та соціальними явищами» (Пометун, 2010, с. 63). Конкретніше – це пошук помилок, невідповідностей і суперечностей у міркуваннях, поведінці

тощо. Для того, щоб мислення людини набуло ознак критичності, воно має зіткнутися з «суспільними стандартами» та критеріями, увійти у простір комунікації. Незважаючи на те, що в науковій літературі представлено широке розмаїття досліджень, присвячених критичному мисленню, розуміння самого поняття «критичне мислення» залишається неповним. У багатьох дослідженнях критичне мислення розглядається як «механізм контролю», який змушує нас робити моральний вибір і співвідносити свою поведінку з нормами, цінностями та оцінками інших людей. Критичне мислення асоціюється з виявленням помилок та обґрунтуванням припущень як істинних. Однак важливою складовою частиною цих понять у будь-якій дисципліні є виявлення помилок: пошук логічних помилок, дослідження основ знань та їх застосування – виявлення прихованих припущень та упереджень; виявлення та формулювання стереотипів та упереджень, їх аналіз та обґрунтованість; формулювання альтернативних шляхів вирішення проблем та дилем; оцінка правильності, достовірності та ґрунтовності суджень.

Критичне мислення також слід розуміти як процес розгляду ідей з різних точок зору та у порівнянні з іншими ідеями, відповідно до їхньої змістовної релевантності. Критичне мислення – це протилежність догматичному мисленню, яке піднімає людину до рівня, коли нею неможливо маніпулювати і вона не боїться думати, оцінювати і порівнювати. Така людина запитує себе і суспільство: «А що, якби було інакше?», «А що, якби було по-іншому?». Тому розвиток критичного мислення необхідний і є незаперечною умовою суспільного прогресу. Виходячи з цих положень, можна побачити, що перед сучасною школою стоїть завдання формування незалежної та вільної особистості, здатної самостійно розбиратися в явищах довкілля і відстоювати власну думку.

Критично мисляча людина – це людина, яка усвідомлює і має базові переконання, самостійно аналізує інформацію, робить власний вибір і може достовірно обґрунтувати свою думку (Белкіна, 2014, с. 39). Особливе значення мають моральні, гуманістичні та критичні оцінки ситуацій і власної поведінки. Характеристики, які допомагають визначити людину як критично мислячу:

- толерантність до інших думок, тобто здатність уважно слухати інші думки та оцінювати різні способи вирішення проблем;
- компетентність – готовність використовувати знання реальних фактів і подій для обґрунтування власної думки;
- інтелектуальна активність – використання інтелектуальної ініціативи в конфронтаційних ситуаціях;
- допитливість – здатність заглиблюватися в сутність джерел інформації;
- незалежність думки – не боятися не погоджуватися з групою та некритично сприймати думки інших;
- вміння дискутувати – готовність вислуховувати протилежні погляди;
- інсайт – здатність бачити суть питань, явищ та інформації; не відволікатися на деталі;
- самокритика – розуміння особливостей власного мислення (Мошовська, 2016, с. 95).

Сучасна школа покликана розвивати у кожного учня звичку до активної участі у вирішенні важливих проблем життя колективу, вміння формувати, висловлювати і відстоювати власну думку, поважати думку інших. Неможливо підготувати молодь до життя, бездумно і безпосередньо засвоюючи готові істини.

Критичне мислення, як й інші риси особистості, формується в молодшому шкільному віці. Дослідження критичного мислення у цій віковій групі проводилися переважно в останні десятиліття. Орієнтація сучасної школи на розвиток особистості учня і формування мислячої, соціально активної людини багато в чому визначає необхідність вивчення феномену критичного мислення у нових умовах розвитку освіти.

Молодший шкільний вік становить особливий інтерес для вивчення динаміки розвитку критичного мислення. Це пов'язано з тим, що діти характеризуються високим ступенем пластичності психічних процесів. Вплив навчання на розвиток критичного мислення в початкових класах має бути особливо значним, оскільки саме в цьому віці навчальна діяльність є провідною.

Дослідники виокремлюють кілька підходів до організації освітнього процесу, які уможливають розвиток навичок критичного мислення:

- необхідне одночасне засвоєння предметних знань (міждисциплінарність) та навичок критичного мислення;

- навички критичного мислення набуваються через повторення довільних вправ;
- роль вчителя, дорослих та «діалогу» є важливою для розвитку навичок критичного мислення;
- організаційні форми взаємодії між дітьми, які «навчаються разом», що створюють умови для практики критичного мислення та інших розумових навичок і їх тренування;
- активна робота є необхідною умовою для вияву критичного мислення;
- у центрі уваги має бути учень, а не вчитель (це питання педагогічної технології);
- будь-який предмет можна структурувати для розвитку критичного мислення (Чуба, 2013, с. 207).

Працюючи над методикою розвитку критичного мислення, важливо усвідомлювати, що навчити учнів критичного мислення з першого ж уроку практично неможливо. Таке мислення формується поступово і стає результатом щоденних зусиль учителів та учнів. Чіткого алгоритму дій вчителя для розвитку критичного мислення в учнів не існує. Проте можна виокремити певні умови, які можуть заохочувати та стимулювати критичне мислення школярів:

- приділяти певну кількість часу вивченню та обговоренню відомих поглядів і формулюванню власних висновків;
- дати учням можливість поміркувати, записати свої припущення і вирішити, чи вони є правильними, чи неправильними;
- створити атмосферу очікування різних думок;
- залучати учнів до дискусій і вимагати від них відповідальності за прийняті рішення;
- поважати та цінувати думки інших (Мошовська, 2016, с. 96).

Критичне мислення формується і розвивається під час опрацювання інформації, розв'язання проблем, вирішення питань, оцінки ситуацій та вибору раціональних методів.

Існують відповідні умови для формування та розвитку критичного мислення: етапи навчання мають бути спланованими; учитель повинен послуговуватися конкретними, заздалегідь підготовленими технологічними прийомами.

Розвиваючи критичне мислення, вчителі повинні дотримуватися такої послідовності:

- набуття знань про природу критичного мислення та усвідомлення необхідності набуття навичок критичного мислення;
- формування навичок критичного мислення через виконання спеціальних алгоритмічних правил;
- виконання практичних дій щодо застосування навичок критичного мислення в типових ситуаціях;
- застосовування навичок критичного мислення до нового матеріалу та нетипових ситуацій (Мошовська, 2016, с. 97).

Важливою педагогічною умовою формування в учнів критичного мислення є розвиток зацікавленості та дружньої співпраці на уроці, активна участь у парній та груповій роботі. З дитинства слід вчити учнів формувати власні думки, погляди та переконання незалежно від інших. Для розвитку позитивної самооцінки у дітей молодшого шкільного віку дуже важливо, щоб вони відчували, що дійшли висновку в результаті самостійного дослідження, який є прийнятним і для інших членів колективу, і для вчителя.

Висновки. Реформування вітчизняної освіти з акцентом на технологію критичного мислення є одним із шляхів входження України у світовий освітній простір. Ця технологія дозволяє одночасно і більш ефективно розвивати низку компетентностей учнів. Насамперед, це «вміння вчитися», тобто здатність самостійно здобувати знання у всіх вимірах освітнього простору. Учні вчаться організовувати свою роботу для вирішення реальних проблем і досягнення бажаних результатів, розвивають навички самоуправління, самооцінки та самовдосконалення. Співпраця між учнями та з учителями сприяє формуванню демократичної соціальної компетентності. Учні вчаться спільно визначати проблеми та цілі, ефективно співпрацювати, самостійно та відповідально приймати рішення, раціонально вирішувати конфлікти.

Використання методик розвитку критичного мислення є одним із шляхів виховання сучасної, активної особистості, здатної проявляти ініціативу та діяти відповідно до чинного законодавства. Зокрема, використання прийомів розвитку критичного мислення в навчанні має сприяти формуванню в дітей молодшого шкільного віку розумових і мовних навичок, розвитку їхньої креативності, виробленню вміння чітко та логічно будувати власні висловлювання відповідно до комунікативних цілей і конкретних ситуацій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Белкіна, О. В. (2014). *Критичне мислення учнів початкових класів*. Практична психологія та соціальна робота. 5, 37–44.
- Державний стандарт початкової освіти*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/5a8/de2/5e1/5a8de25e1504c877583228.doc>
- Мошковська, Г. (2016). *Використання технології критичного мислення з метою формування ключових компетентностей учнів*. Нова педагогічна думка. 4 (88), 94–97.
- Концепція Нової української школи*. URL: <https://osvita.ua/doc/files/news/520/52062/new-school.pdf>.
- Пометун, О., Суцценко, І. *Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи: метод. посіб. для вчителів*. Київ, 2017. 96 с.
- Пометун, О. І., Пилипчатіна, Л.М., Суцценко, І.М., Баранова, І.О. (2010). *Основи критичного мислення: навчальний посібник для учнів старших класів загальноосвітньої школи*. Тернопіль, 2010. 216 с.
- Чуба, О. (2013). *Формування критичного мислення як психолого-педагогічна проблема сучасності*. Педагогіка і психологія професійної освіти. 3, 202–208.
- Bloom, B.S. (1994). *Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals*. Handbook I, cognitive domain. New York : Longman, 1994. 112 p.

REFERENCES

- Bielkina, O.V. (2014). *Krytychne myslennia uchniv pochatkovykh klasiv* [Critical thinking of elementary school students]. *Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota*. 5, 37–44. [in Ukrainian].
- Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity* [State standard of elementary education] Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/5a8/de2/5e1/5a8de25e1504c877583228.doc> [in Ukrainian].
- Moshkovska, H. (2016). *Vykorystannia tekhnolohii krytychnoho myslennia z metoiu formuvannia kliuchovykh kompetentnostei uchniv* [Using critical thinking technology to form key competencies of students]. *Nova pedahohichna dumka*. 4 (88), 94–97. [in Ukrainian].
- Kontseptsiiia Novoi ukrainskoi shkoly* [Concept of a new Ukrainian school]. Retrieved from: <https://osvita.ua/doc/files/news/520/52062/new-school.pdf> [in Ukrainian].
- Pometun, O., & Sushchenko, I. (2017). *Putivnyk z rozvytku krytychnoho myslennia v uchniv pochatkovoї shkoly: metod. posib. dlia vchyteliv* [Fundamentals of Critical Thinking: A tutorial for high school students in a secondary school]. Kyi. 96 s. [in Ukrainian].
- Pometun, O.I., Pylypchatina, L.M., Sushchenko, I.M., & Baranova, I.O. (2010). *Osnovy krytychnoho myslennia: navchalnyi posibnyk dlia uchniv starshykh klasiv zahalnoosvitnoi shkoly* [Fundamentals of Critical Thinking: A tutorial for high school students in a secondary school]. Ternopil, 216 s. [in Ukrainian].
- Chuba, O. (2013). *Formuvannia krytychnoho myslennia yak psykholoho-pedahohichna problema suchasnosti*. [Formation of critical thinking as a psychological and pedagogical problem of the present]. *Pedahohika i psykholohiia profesiinoї osvity*, 3, 202–208. [in Ukrainian].
- Bloom, B.S. (1994). *Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals*. Handbook I, cognitive domain. New York: Longman, 1994. 112 p. [in English]

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІ ОНІМИ У ЗБІРЦІ ПОЕЗІЙ МАРІЇ МАТІОС «ЖІНОЧИЙ АРКАН У САДУ НЕТЕРПІННЯ»

Віра КОТОВИЧ,

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Україна, Дрогобич) virako@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6370-8135>

Research ID: M-6500-2018, <http://www.researcherid.com/rid/M-6500-2018>

У статті здійснено аналіз літературно-художніх онімів (антропонімів, теонімів, агіонімів, ойконімів, гідронімів, хоронімів) збірки поезій Марії Матіос «Жіночий аркан у саду нетерпіння». Досліджено онімну метафору як один із ключових способів функціонування промовистих імен у текстопросторі. Простежено процес конотонімізації власних назв, одиниць, які належать до пропріальної лексики, називають одиничний об'єкт, але набувають вторинного конотативного змісту. Виокремлено оніми, які набирають у поезії М. Матіос символічного сенсу. Закцентовано на художній специфіці поетонімів як елементах індивідуально-авторської картини світу.

Ключові слова: антропонім, ойконім, гідронім, периферійні оніми, літературно-художній онім, конотація, метафора, лінгвокультурологічний аспект, ономастичістика, поезія Марії Матіос.

LITERARY AND ARTISTIC NAMES IN THE COLLECTION OF POEMS BY MARIA MATHIOS "THE WOMEN'S IN THE GARDEN OF IMPATIENCE"

Vira KOTOVYCH,

Doctor of Philology, Professor, Head of the Chair of Ukrainian Language, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych) virako@ukr.net

The article analyzes the literary and artistic onyms (anthroponyms, theonyms, agionyms, oikonoms, hydronyms, horonyms) of the collection of poems by Maria Mathios "The women's arcanum in the garden of impatience". The onymic metaphor is studied as one of the key ways of the functioning of figurative names in the text space. It has been proven that poemonyms as a relevant component of an artistic text are endowed with a significant emotional, expressive and figurative potential, the realization of which is provided by their ability to be semantically reinterpreted, develop an associative background, undergo conotonymization, on the basis of which lexical stylistic tools, in particular metaphor, are formed. The process of conotonymization of proper names, units that belong to the proper vocabulary, are called a single object, but acquire a secondary connotative meaning. Arising in the process of metaphorical functioning as onyms of figurative nomination, they become lexically meaningful and enriched with referential connotation. Names that gain symbolic meaning in the poetry of Maria Mathios are singled out. A symbol is a form of expression and transmission of the spiritual content of culture through certain material objects or specially created images and actions - signs of this content. The symbol is not the most deeply analyzed in the context of culture, since culture itself is a thin and interconnected web of symbols as a means of expressing human meaning and human relationships. It is emphasized that over the course of thousands of years, people's imagination and historical experience change, poeticize, make legendary events and circumstances, but leave the symbolic words-names and the real fame of their bearers unchanged. The identification of the symbol as an onomastic sign is also specific.

The symbolism of a proper name is closely intertwined with connotativeness and associativity: association is always the basis for the birth of a symbol, and the symbol itself often becomes the heart of a conotonym. Emphasis is placed on the artistic specificity of the poemonyms of the collection of poems by Maria Mathios "The women's arcanum in the garden of impatience" as elements of an individual author's picture of the world.

Key words: anthroponym, oikonym, hydronym, peripheral onima, literary and artistic name, connotation, metaphor, linguistic and cultural aspect, onomastylistics, poetry by Maria Mathios.

Постановка проблеми. Марія Матіос – не тільки одна з найвідоміших сучасних письменниць, поетес, політичних та громадських діячок, але й випускниця філологічного факультету Чернівецького державного університету (тепер – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича), факультету, на якому ономастика була (та й зараз залишається) однією з найважливіших граней мовознавчого зацікавлення. Тож не випадково оніми в її творах – то тонке сплетіння висоти літературно-художнього мислення та глибини лінгвістичного пізнання. Ю. Карпенко наголошує, що «диференціальна, розрізнявальна функція, провідна й переважно єдина для реальних власних назв, будучи наявною і в художньому тексті, не відіграє там головної і взагалі істотної ролі. Головним є те, що ж промовляє власна назва» (Карпенко, 2008, с. 9).

Аналіз досліджень. Ономастикон художнього твору став об'єктом мовознавчого опрацювання шойно від початку 60-х років минулого століття. Сьогодні когорта дослідників, яких уважаємо класиками літературної ономастики (Л. Белей, В. Калінкін, Ю. Карпенко, Є. Отін), суттєво розширилася. Ведемо мову про вагомий вклад у цю ділянку роботи Н. Бербер, Е. Боевої, А. Вегеш, В. Галич, І. Ільченко, О. Карпенко, Т. Крупеньової, Н. Колесник, Г. Лукаш, М. Мельник, Т. Немировської, Н. Торчинської, М. Торчинського, М. Федурко та ін.

Творчість Марії Матіос активно досліджують і літературні критики, і мовознавці. Насамперед слід виокремити монографію Г. Насмінчук «Стильове розмаїття прози Марії Матіос» (Насмінчук, 2009), а також дослідження Л. Баранської, Г. Вишневіської, І. Гайдаєнко, Н. Дашенко, Т. Євтушиної, М. Ємельянової, О. Кульбабської, Ю. Литвин, І. Набитовича, М. Стецьк, І. Хижняк та ін.

Частково розглянуто та проаналізовано й онімний простір творів письменниці. Антропоніми у мові прози М. Матіос проаналізувала З. Бакум. Дослідниця зосередила увагу на антропонімах творів «Солодка Даруся», «Нація. Одкровення», «Москалиця», «Мама Маріца – дружина Христофора Колумба», «Майже ніколи не навпаки», «Щоденник страченої», «Юр'яна і Довгопол», «Млин мерців», «Містер і місіс Ю-ко в країні укрів» та зазначила, що вони є «невичерпним джерелом історії власне українських антропонімів, які вказують на символічність номінації людей різних епох. Марія Матіос досить ретельно добирає кожне ім'я для своїх персонажів, що великою мірою сприяє осмисленню художнього задуму письменниці. Здебільшого в цих творах переважають загальноновживані власні назви, рідкісні, архаїчні та інонаціональні антропоніми, імена, утворені словотворчими афіксами на позначення малих чи молодих осіб, імена з емоційною оцінкою, андроніми, прізвиська, псевдоніми, сатирично-політичні антропоніми» (Бакум, 2010, с. 197).

Комплексному дослідженню антропоетонімікону оповідання М. Матіос «Апокаліпсис», з'ясуванню семантико-функціональних особливостей та зображальних можливостей пропріальної лексики, її ролі у створенні художнього образу та формуванні інтертекстуальності художнього твору присвячена праця Н. Бербер «Антропоетонімікон оповідання «Апокаліпсис» Марії Матіос: інтертекстуальний параметр» (Бербер, 2014), а визначенню лінгвістичної природи онімної метафори та метафоричного перифразу, специфіці тропеїчного функціонування поетонімів – її ж стаття «Метафоричне функціонування поетонімів у художньому дискурсі Марії Матіос» (Бербер, 2017).

Біблійні оніми в поетичному дискурсі Марії Матіос проаналізувала Р. Яцків та довела, що «теонім *Бог (Господь, Христос)*, антропоніми *Марія, Адам, Єва, Іуда*, ойконіми *Єрусалим, Содом*, оронім *Голгофа* набувають не лише символічності, образності, метафоричності, обростаючи численними аналогіями, але й розкривають внутрішній світ ліричної героїні, виявляють авторський релігійний світогляд, виконують образо- й текстотвірну функції, несуть у собі неабиякі асоціації, спрямовані на пізнання християнства як найвищого сенсу людського життя» (Яцків, 2016, с. 286).

Мета статті – проаналізувати літературно-художні оніми збірки поезій Марії Матіос «Жіночий аркан у саду нетерпіння», довести, що метафоризовані поетоніми є органічним складником її індивідуально-авторського світобачення.

Виклад основного матеріалу. «Твір починається з назви, – зазначає Ю. Карпенко. – Принаймні для читача, а нерідко – і для письменника, творця. Назва акумулює в собі художній задум, ідейний зміст твору, становить його візитну карточку. Якщо шукати в творі найважливіше слово, то ним, безперечно, треба визнати назву твору» (Карпенко, 2008, с. 29). Коли йдеться про твір поетичний – то й поготів. Поети зрідка дають окремі назви своїм віршам. Зазвичай назвою поетичного твору стає його перший рядок. У М. Матіос є кілька поезій, у назвах яких

закодовано онім. Таке закодування аж ніяк не є випадковим. Авторка зосереджує увагу читача на особовому імені персонажа, на топонімі, вагомому і в художньому, і в екзистенційному плані: «Багатослівне послання поетові Василеві Кожелянкові з нагоди його творчого вечора 26 лютого 1997 року в Чернівцях» (с. 14)¹ та «Дидактива з української топонімії в час сінокошу біля Писаного Каменя» (с. 11).

Ставлення Марії Матіос до постаті Василя Кожелянка, українського письменника, поета, журналіста, політичного аналітика, основоположника напряму альтернативної історії в новітній українській літературі, «найкращого і найактивнішого літературного агента та адепта проукраїнськості» (Віталій Квітка), прочитуємо не тільки з тексту вірша, але й з того, яких варіантів набуває антропонім *Василь* та скільки разів його вжито: ...*Я прийшла б, Василю, в декольте...* (с. 14); *Але все, Василечку, не те* (с. 14); *Це, Василю, вже не епатаж* (с. 14); *І оці, Василечку, слова...* (с. 15); *Отаке, мій братчику Василю* (с. 15). Емоційну насагу імені глибоко доповнює апелюєтив *братчику*.

У тексті наступного вірша письменниця двічі вживає топонім *Писаний Камінь* (назва гори, яка знаходиться недалеко від села Верхній Ясенів Верховинського району Івано-Франківської області; скельний комплекс). Позитивна конотація ороніма особливо зримо постає на тлі контексту з проєкцією на вагомість описуваного об'єкта: *Стою у траві. / Вітри в голові. / А в головах – Писаний Камінь* (с. 11); *Лини Писаний Камінь – фортеця чи фон...* (с. 11) та відповідно контекстів, які супроводжують інші оніми цього твору: *острах: Вертають дощі з Бухаресту* (с. 12); *прихована іронія: Я знаю: престижно квиток на Орлі* (с. 12) і нарешті підкреслена байдужість чи навіть прихована зневага: *Я теж би хотіла в там-той Тель-Авів...* (с. 13).

Дослідники вважають, що в художньому творі немає непромовистих імен. І в цьому переконаємося, проаналізувавши навіть такий на перший погляд непромовистий елемент твору, як присвята. Присвята – «напис на початку твору, який вказує, кому присвячено або кому дарують цей твір» (Словник VIII, 1977, с. 8). Збірка П. Тичини «Замість сонетів і октав», до прикладу, присвячена Г. Сковороді, позаяк її орієнтиром стала «філософія серця» великого мислителя. Окремі вірші М. Матіос теж містять у собі присвяту – заувагу (ім'я, прізвище чи ініціали), що вказує на особу, якій присвячено твір: *Назарієві Губчуку* (с. 10), *Михайлові Губчуку* (с. 28), *М. Г.* (с. 44), *М. К.* (с. 54; с. 62), *Анні Черновській* (с. 181), *пам'яті Василе Левіцкі* (с. 193), *В. Герасим'юкові* (с. 195), *Вірі Китайгородській* (с. 197), *Катерині Міщенко* (с. 210), *С.* (с. 216), *М. Г.* (с. 220). І якщо у віршах-присвятах відомим особам знаходимо апелювання до їхньої творчості чи до якоїсь життєвої події, то в інших – своєрідні аналогії між прізвищем / іменем (*Михайлові Губчуку* (с. 28)) та ініціалами (*М. Г.* (с. 44); *М. Г.* (с. 220)), а згодом відшуковуємо ім'я персонажа, з яким розмовляє вже не поетеса, а лірична героїня твору: *Маріко, ти? / Михайле – я... / У час такий гаддя не має сили. / Яке твоє божественне ім'я. / Ім'я твоє. / І ти який вродливий* (с. 223).

В інших віршах, очевидно, – подібний мистецький прийом: спочатку *С.* (с. 216) – присвята від авторки, а згодом *Злива різка, мов шабля, / серце січе і ребра. / Сергію! / Сьогодні ладна / На ешафот за тебе...* (с. 141) – щирі зізнання від ліричної героїні. Ще в іншій поезії відшуковуємо своєрідну ономастичну підказку: *Твоє ім'я з шести забутих літер / До губ моїх притулить пізній вітер...* (с. 47).

«Поетоніми як релевантний компонент художнього тексту наділені вагомим емоційно-експресивним та образним потенціалом, реалізація якого забезпечена їхньою властивістю семантично переосмислюватись, розгортати асоціативний фон, зазнавати конотонімізації, на основі чого формуються лексичні стилістичні засоби – тропи, зокрема метафора» (Бербер, 2017, с. 27). Метафоричного значення в поезії М. Матіос набувають навіть імена та прізвища відомих осіб. Серед них ім'я персонажа, відданістю рідному народові, силою, мужністю якого авторка захоплюється чи не найбільше – *Олекса Довбуш*.

Міняю свого білого імені плями / На Довбуша. / І не менше! (с. 230); *Чекаю свого Довбуша. / Чекаю. / Ми всі такі: чекаємо когось. / Чеканням, як віками, обростаю, / Але чекаю. / Довбуша. Свого* (с. 143) – у цьому тексті поетонім, співвідносний із реальним денотатом, з позитивною конотацією, з високим рівнем емоційної експресії; йдеться вже не про *Довбуша* як такого, а про особу, достойну бути *Довбушем*. Витончений багатоаспектний прийом поетичного синтаксису

¹ Тут і далі покликання на тексти віршів здійснюємо за виданням: Матіос Марія. Жіночий аркан у саду нетерпіння. Львів: ЛА «Піраміда», 2007. 308 с.

в наведеній строфі (с. 143) можна іменувати інверсійною парцельованою анепіфорою (Котович, 2022, с. 138). В іншому місці відтворена негативна характеристика особи чи осіб, які не відповідають якостям, притаманним *Олексі Довбушові / Довбушукам: І що не Олекса Довбуш ти...* (с. 294); *Через мене куриться земля / Під кіньми Довбушуків і оних* (с. 294).

Метафоричним постає й образ *Дзвінки (Дзвінчукової): Іду шукати на себе напасті, / Наче невірниця Дзвінчукова* (с. 230); *І що я сучасна жінка Дзвінка* (с. 294), виписаний авторкою то як антропонім *Дзвінка*, то як андронім *Дзвінчукова*.

Нерідко в поезії М. Матіос антропоніми набувають символічного сенсу. Ім'я Леоніда Каденюка, першого і поки що єдиного астронавта незалежної України, символізує космос (*Земляче-гордосте Каденюче! / Катапультуйте мене у космос* (с. 87); *Чи так добре було і йому в космосі? / Запитати б у Л. Каденюка...* (с. 89)), хоча цикл «Після апокаліпсису» написано зовсім не про славетного космонавта.

Символом відлюдкуватості, втечі від «хворобливої цивілізації» стає образ французького художника-постімпресіоніста *Поля Гогена: Я не можу – як Гоген – на Таїті* (с. 164), а взірцем гармонійного злиття людини з природою – постать художника та філософі *Миколи Реріха: Осінні екстази лісів – / Живі, що з полотен Реріха* (с. 245).

Власне ім'я відомої особи з екстрасенсорними здібностями авторка вводить до своїх текстів без будь-яких коментарів (*Буде знаний хіба що Вангою / Терем, де догорає сніг* (с. 174)), про інших, не таких відомих, наводить відповідні ремарки (*Вже Нічай розсовує хмари* (с. 12), де *Нічай – ворожбит із Верховини* (с. 12)).

Особливої метафоричності та найвищого символізму набуває в поезії (як і в прозі) Марії Матіос антропонім *Марія*. І, гадаємо, не тільки тому, що є іменем самої авторки та ліричної героїні її творів, але й через те, що воно є одним із центральних християнських імен, яке стало для українців не лише знаком іменування, але й символом віри, святописемним іменем.

Прикметно, що поетеса творить метафоричний образ імені, навіть не називаючи його: *Моя ім'я з п'яти фатальних літер...* (с. 47); *А наші імена – з Великих Літер* (с. 47). А далі вкладає в це ім'я найсвятіші почування: *Бо святе твоє, доппо, лоно – / Найлюбіша Маріє-жінко* (с. 78); найглибшу тугу: *«Дунаю-море, Маріє-зоре...» / Хтось це простогнав – і зник* (с. 80), найвищий рівень досконалості: *Я погідна – як осінь срібна. Я солодка – як майський мед. Я нечутна – як в жилах рідна / Кров («Із кожного дня Марії»)* (с. 290). І тільки вживання цього імені у розмовному буковинському варіанті *Маріка* (див. Трійняк 2005, с. 213) нагадує, що йдеться не про *Богородицю Марію (І Богородиці – мене...* (с. 211)), а про звичайну земну жінку, яку *«...любиш ти цю грішницю Маріку»* (с. 223).

Послугування повними та розмовними варіантами імен (... *баби Гафія і Настасія / тіло / оцетом натирали...* (с. 212)), уживаним у побуті прізвиськом (*Баби мої зілля варили, / до Івана Дмитрикового йшли промовляти...* (с. 212); ... *Приснилися лише привіти / від Дмитрикового Івана* (с. 213)), чи родовим прізвиськом (*Ми сховаємося на край світу, / У Товарниці, в Григоряка* (с. 220)) – не поодинокий спосіб засвідчити, що персонажі віршів мають своїх реальних прототипів.

Однак фраза *«Це місто церков і соборів», – Іван знає, що Іван каже* (с. 215) – наскрізь метафорична, бо заставляє читача думати: чи йдеться про конкретного *Івана*, чи про *Івана* як узагальнений образ людини самовпевненої (пор. прислів'я: *Про мене, Семене, аби я – Іван; Не дай Боже, з Івана пана тощо*).

Теоніми – власні назви Бога, божества в будь-якій релігії, міфології тощо – знайшли в поезії М. Матіос неоднозначне трактування: від безапеляційної прихильності та поклоніння *Богові, Христові, Богородиці* (див. Яцків, 2016, с. 282–287), через поетичну інтерпретацію біблійних персонажів: *Яка ж ти, Божя глино, нетривка, / Слизька, як із благословення Хама. / Бо як дрижиш ти, Євина рука, / Від однієї думки про Адама* (с. 64) до іронії чи навіть сарказму, коли йдеться про давньогрецьких богів та верховних олімпійських божеств: *Та цвях український в моїй голові, / Як в Зевса – Афіна Паллада* (с. 13); *Ти з лісу слів вродив собі Венеру...* (с. 175); *Парад дешевих Афродит / Тебе не скине із царци* (с. 9).

Промовистими стали в поезії Марії Матіос агіоніми – імена святих, за якими названо релігійні свята. Давні християнські традиції – здійснювати відлік часу, спираючись на дні пам'яті святих та інші релігійні дати церковного календаря, з ранніх років органічно ввійшли в життя авторки. Найчастіше згадано свято *Петра й Павла*, вочевидь тому, що з ним пов'язано немало

не просто народних (*Не все в середу Петра; До Петра нема тепла, по Петрі – то й по теплі*), а чисто «жіночих» сподівань на омріяні щасливі дні, образно переосмислених поетесою: *Купається жінка в петрівку. / Вже й Петра. / І вже середа* (с. 37); *А в жінки – четвер. / І по Петрі* (с. 37); *«Не завжди в середу Петра»* (с. 37); *Але згадай / На Петра чи Іллі, / Коли сльота уміє душу стерпу, / Що я – / долонька рідної ріллі, / Яку не віддають і перед смертю* (с. 10).

В поезії «За християнським календарем» розписаний рік життя ліричної героїні (панни), грішної, як і всі смертні, виправданої і благословенної на новий Божий день *Георгієм-Зміборцем*: *...Де у водах Петра і Павла / Утопилося -надцять днів* (с. 202); *Богородиці дві – і всує! – / Відмовляють неспасний гріх* (с. 202); *Покриває сама Покрова / Її голівоньку, Боже мій!* (с. 202); *Від Димитрія – до Михайла, / Й Миколая її фалди* (с. 202); *Як візьмуть її на Василя...* (с. 202); *Бо на списках святого Георгія / Сонцем писаний Божий день* (с. 203).

В окремих текстах можемо вести мову про так звану подвійну метафору, закодовану в назві християнського свята, яка відповідає на питання не тільки коли?, але й чому?: *... Під Покрову чи до Івана / Візьмуть музику: трембітачів* (с. 198). Особливим відкриттям Марії Матіос є майстерне поєднання вживання агонімів у нейтральному значенні та в образному, метафоричному: *Варвари... / Сави... / Миколая... / І Богородиці – мене...* (с. 211); *Вчора – Паска. / А завтра – Юрія, / А сьогодні – Стрітення нас* (с. 108).

Топоніми – власні назви природних або створених людиною об'єктів – відіграють у поезії Марії Матіос особливу роль. Віддану любов до своєї малої батьківщини поетеса часто демонструє, послуговуючись колишніми назвами поселень. Світ розпочинається для авторки з *Тисової Рівні* (колишня назва села *Розтоки*, в якому народилася письменниця): *Тисова Рівня. Вранішній етюд* (с. 234). Згодом оповідь про *Урбан* (колишнє село *Гарячий Урбан*, околиця Чернівців): *Пливе Урбаном вересневий дзвін – / І тане на акацієвих межах* (с. 181); роздуми про *Усть-Путилову* (тепер село *Усть-Путила*) та про *Кам'яну-Багачку* (інші назви – *Закам'яніла Багачка, Зачарована Скеля*), що асоціюється з людиною – «красивою камінною статуєю із розірваним з туги серцем»: *І я стала Кам'яною Багачкою / з Усть-Путилови* (с. 278) і нарешті – щире вболівання за долю колишнього *Сторонця-Путилова*: *... А роки в Сторонця-Путилова / Відібрали навіть ім'я* (с. 243) (*Сторонець-Путилів* – стара назва теперішнього смт *Путила*). Географічні назви так багато важать для авторки, що вона сміливо вводить і ойконіми, і мікротопоніми, й ороніми у свої тексти з твердим переконанням, що для правильного прочитання контексту читач повинен сам з'ясувати, де розташовані відповідні об'єкти: *Шлагбаум в Космач?* / *Прав у Прокураву* (с. 48) (*Космач* та *Прокурава* – сусідні села); *Розтечемося в Цецинському лісі / Листками молоді черемши* (с. 109) (*Цецино* – найвища гора Чернівецької височини, розташована на західній околиці Чернівців); *Аж на край світу, як Штивйори...* (с. 134) (гора (верховина) *Штивйори*, розташована на захід від села *Селятин*, що за 145 км. (крайсвіт!) від Чернівців).

Топонімні метафори Марії Матіос завжди проходять крізь призму свого, рідного. І якщо *Чорне море* найкраще біля *Варни*, то *Черемош* – біля отчого села *Розтоки*: *Як Чорне море біля Варни, / Як Черемош біля Розтік* (с. 134). *Чорногора* (найвищий гірський масив Українських Карпат) асоціюється з поняттям 'дуже високо': *Мене сповила б тиха млість, / І в Чорногору б сон подався...* (с. 65); шум річки *Товарниця* – зі звуками оперного театру в Мілані *Ла-Скала*: *Ридма риди потік Товарниця – / Дублер невизнаний Ла-Скал* (с. 122).

Перфектні знання з ономастики допомагають авторці збірки «Жіночий аркан у саду нетерпіння» їх художньо інтерпретувати. Назва хутора *Малинешний* прямо чи опосередковано пов'язана з *малиною*: *Немов малина – в Малинешнім* (с. 134); назва села *Космачі* – з родом (родиною) *Космачів*: *І дзвонять з рідних Космачів / Доці – як дзвони великодні...* (с. 195); *Мов незнищенні Космачі, / Зійшлися враз безперешкодно* (с. 195). А назви чужих географічних об'єктів залишаються чужими, з нейтральною конотацією: *Бухарест (Вертають доці з Бухаресту* (с. 12)); *Багдад (Чи шейх прилетить із Багдаду* (с. 76)); печери *Кумран (Я – пергамент / З печер Кумрана* (с. 132)); *Гобі, Сахара, Пекін (І розвернулося серце моє на Гобі, / Чи в Сахару, Чи де він, отой Пекін?* (с. 179)); *Кимполунг (Від Кимполунгу – крок у Сторонець* (с. 193)).

Гідронімам – власним назвам водних об'єктів, природним чи створеним людиною – теж відведено неабияку роль у поезії Марії Матіос. Вона згадує назви рік *Двіна, Десна* (с. 76), *Дунай* (с. 249), *Дністер* (с. 296). І ті згадки – наскрізь метафоричні. *Двіна* і *Десна* в природі ніколи не можуть зійтися (*Двіна (Західна Двіна)* – річка в Європі, в Балтійському регіоні; *Десна* – ліва

притока Дніпра басейну Чорного моря), але навіть якби це сталося – авторка переконана в неможливості здійснення описуваної далі події: *Хай гроші змінє казна, / Зійдуться Двіна і Десна <...> / Ніхто нам тепер не завадить* (с. 76).

Лексема *Дунай / дунай* в українській мові та етнокультурі – багатозначна. *Дунай* – 1) ріка в Східній Європі, яка протікає нижнім своїм річищем по території України, впадаючи в Чорне море; 2) (з малої літери) розлив води, взагалі велике її нагромадження; раніше дунаєм звалося будь-яке водоймище, оскільки саме слово (його корінь) означає воду взагалі; 3) (з великої літери) можливо, міфологічна істота як уособлення річки, потоку, навіть моря (за: Жайворонок, 2006, с. 206–207). Така багатозначність і лягла в основу створеного Марією Матіос метафоричного образу: *А ти десь за тихим Дунаєм / І за дунаями розлук* (с. 249).

Гідронім *Дністер* набув у творі поетеси свого чисто «буковинського колориту» завдяки ретельно проставленому наголосу – *Дні́стер*, а не *Дністе́р*: *Шукаю ради / в осінніх падалиць / в нічийному лісі над Дні́стром; І плачу – запекла пікетувальниця – / похилих дерев над Дні́стром; ...нас виловить ранок – як тих / повстанців – / і скине у тихий Дні́стер* (с. 296).

Промовистими стають у віршах навіть хороніми – власні назви території, області, району, краю. Вони (*Галичина, Буковина, Гуцулія*) набувають у контексті додаткової конотації: *Хіба що почнеться війна, / Збунтується Галичина...* (с. 76); *Тут dolce Буковина* (с. 193); *Та летить над світом Гуцулія / У наступний час. / А з нею – й ми* (с. 233).

Цікавим компонентом текстопростору Марії Матіос є надання статусу онімів окремим аплітивам. Такий художній прийом допомагає авторці надати актуалізованим лексемам особливій експресії: *Бо жінка на ймення Свобода / Свої відчиняє брами* (с. 101); *Стоїть мара з сумним іменням – Мука / В димах розлук* (с. 63); *Та інша сука на ім'я Розлука / Сміється мені хитро із-під брів* (с. 63).

Висновки. Однією з рис індивідуального авторського мовостилію Марії Матіос є володіння високим мистецтвом послуговуватися власною назвою. Здійснений аналіз дає підстави стверджувати, що оніми в її поезії відіграють експресивну, інформативну та текстотвірну функції. Більшість із них має тропеїчне, передусім метафоричне, наповнення, деякі зазнають конотативних трансформацій та набувають значень слів-символів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Бакум, З. (2010). *Антропоніми у мові творів Марії Матіос*. Інформаційні технології в освіті. 12, 197–200.
- Бербер, Н. М. (2014). *Антропоетонімікон оповідання «Апокаліпсис» Марії Матіос: інтертекстуальний параметр*. Записки з ономастики. 17, 54–62.
- Бербер, Н. М. (2017). *Метафоричне функціонування поетонімів у художньому дискурсі Марії Матіос*. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мовознавство. 1 (27), 27–31.
- Жайворонок, В. В. (2006). *Знаки української етнокультури: словник-довідник*. Київ: Довіра.
- Карпенко, Ю. (2008). *Літературна ономастика: збірник статей*. Одеса: Астропринт.
- Котович, В. (2022). *Поезія Марії Матіос як експлікатор експресивного синтаксису*. Актуальні проблеми синтаксису: сучасний стан і перспективи дослідження: матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 110-річчю від дня народження професора Іларіона Слинька. 137–137.
- Насмінчук, Г. Й. (2009). *Стильове розмаїття прози Марії Матіос: монографія*. Кам'янець-Подільський. *Словник української мови (1970–1980): в 11 т.* Київ : Наукова думка.
- Трійняк, І. І. (2005). *Словник українських імен*. Київ : Довіра.
- Яцків, Р. Б. (2016). *Біблійні оніми в поетичному дискурсі Марії Матіос*. Актуальні проблеми філології та перекладознавства. 10 (3), 282–287.

REFERENCES

- Bakum, Z. (2010). *Anthroponymy u movi tvoriv Marii Mathios*. [Anthroponyms in the language of the works of Maria Mathios]. *Informatsiini tekhnolohii v osviti*. 12, 197–200. [in Ukrainian].
- Berber, N.M. (2014). *Antropoetonimikon opovidannia «Apokalypsus» Marii Mathios: intertekstualnyi parametr*. [Anthropoetonymicon of the story "Apocalypse" by Maria Mathios: an intertextual parameter]. *Zapysky z onomastyky*. 17, 54–62. [in Ukrainian].
- Berber, N.M. (2017). *Metaforychne funktsionuvannia poetonimiv u khudozhnomu dyskursi Marii Mathios*. [The metaphorical functioning of poemonyms in the artistic discourse of Maria Mathios]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka*. Seria: Movoznavstvo. 1 (27), 27–31. [in Ukrainian].

- Zhaivoronok, V.V. (2006). *Znaky ukraïnskoi etnokultury: slovnyk-dovidnyk*. [Signs of Ukrainian ethnoculture: dictionary-reference]. Kyiv: Dovira. [in Ukrainian].
- Karpenko, Yu. (2008). *Literaturna onomastyka: zbirnyk statei*. [Literary onomastics: a collection of articles]. Odesa: Astroprint. [in Ukrainian].
- Kotovych, V. (2022). *Poeziia Marii Matios yak eksplikator ekspresyvnoho syntaksysu*. [The poetry of Maria Mathios as an exponent of expressive syntax]. Aktualni problemy syntaksysu: suchasnyi stan i perspektyvy doslidzhennia: materialy Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii, prysviachenoï 110-richchiu vid dnia narodzhennia profesora Ilariona Slynka. 137–137. [in Ukrainian].
- Nasminchuk, H.Y. (2009). *Stylove rozmaïttia prozy Marii Matios: monohrafiia*. [Stylistic diversity of the prose of Maria Mathios: a monograph]. Kamianets-Podilskyi. [in Ukrainian].
- Slovnyk ukraïnskoi movy (1970–1980)* [Dictionary of the Ukrainian language]: v 11 t. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
- Triiniak, I. I. (2005). *Slovnyk ukraïnskykh imen*. [Dictionary of Ukrainian names]. Kyiv: Dovira. [in Ukrainian].
- Yatskiv, R.B. (2016). *Bibliini onimy v poetychnomu dyskursi Marii Matios*. [Biblical onyms in the poetic discourse of Maria Mathios]. Aktualni problemy filolohii ta perekladoznavstva. 10 (3), 282–287. [in Ukrainian].

УДК 811.161.2'373:32

DOI <https://doi.org/10.24919/2518-1602.2023.11>

АНТРОПОЦЕНТРИЧНИЙ ВИМІР МЕТАФОРИ У ТВОРАХ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ПРОЗАЇКІВ 20–30-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Олена КРАВЧЕНКО-ДЗОНДЗА,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фундаментальних дисциплін початкової освіти,
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Україна, Дрогобич)
olencha1968@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4857-3460>

Research ID: N-8769-2018

У статті проаналізовано особливості метафоричного осмислення світу західноукраїнськими письменниками. Розглянуто комунікативно-прагматичні ситуації, які репрезентують мовленнєві пріоритети письменника у виборі тих чи тих художніх засобів. Метафори є засобом створення індивідуальної мовної картини світу (як відображення лінгвокогнітивного рівня мовної особистості).

Західноукраїнські письменники початку ХХ століття стали генераторами несподіваних семантичних конотацій, образно-поетичних смислів, змінюючи повсякденну мову і способи сприймання світу, вдаючись до нових засобів художньої типізації задля психологічної характеристики персонажів.

Ключові слова: антропоцентризм, метафора, індивідуальна мовна картина світу.

THE ANTHROPOCENTRIC DIMENSION OF METAPHOR IN THE WORKS OF WESTERN UKRAINIAN NOVELISTS OF THE 20–30S OF THE TWENTIETH CENTURY

Olena KRAVCHENKO-DZONDZA,

PhD (Pedagogy), Associate Professor at the Department of Fundamental Disciplines of Primary Education,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych) olencha1968@gmail.com

The article analyses the peculiarities of metaphorical comprehension of the world by Western Ukrainian writers (on the example of prose of the 20-30s of the twentieth century). The anthropocentric paradigm has set new tasks in the study of language, the use of new methods of language research, new approaches to the analysis of its units, categories, and rules.

Metaphors are a means of creating an individual linguistic picture of the world (as a reflection of the linguistic personality's linguistic cognitive level), since the individuality of the world picture is manifested in the possibility of free choice of certain linguistic means as dominant and stylistic ones, since each person, especially a writer, has a specific, inherent vision of the world, which is necessarily reflected in the choice of linguistic means.

The anthropocentric paradigm necessitates the study of the evolution of the Ukrainian literary language from the standpoint of a fundamentally new view of the Western Ukrainian literary process of the early twentieth century. The study of the linguistic and cognitive level of the linguistic personality of a Western Ukrainian writer shows that the individual linguistic picture of the world of the authors is determined by social, historical, national factors, an objective picture of the world, worldview and philosophical positions of the authors.

Metaphor as a stylistic device of extraordinary capacity in the works of Western Ukrainian prose writers develops an independent theme. By personifying the realities of nature, authors of psychological works personify them, giving them the functions of living beings. In this way, they achieve an understanding of the commonality of all living things on earth, their interdependence and interdependence. Nature is a companion of human experiences and suffering. This gives the prose writers' artistic language a deep lyricism and philosophical sound. Western Ukrainian writers

of the early twentieth century became generators of unexpected semantic connotations, figurative and poetic meanings, changing everyday language and ways of perceiving the world, resorting to new means of artistic typification for the psychological characterisation of characters.

Key words: *anthropocentrism, metaphor, individual linguistic picture of the world.*

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістиці проблема антропоцентричної наукової парадигми є актуальною і досить суперечливою. Антропоцентрична парадигма поставила нові завдання в дослідженні мови, використанні нових методик дослідження мови, нових підходів при аналізі її одиниць, категорій, правил. Визнання принципу антропоцентризму в лінгвістиці створює необхідність вивчення мови в соціально-культурному контексті. У зв'язку з цим перед лінгвістикою постають нові завдання, зумовлені необхідністю вивчення мовних явищ у тісному взаємозв'язку з комунікативною діяльністю людини.

Аналіз досліджень. Антропоцентризм тісно пов'язаний з В. фон Гумбольдом, в працях якого простежуються витоки лінгвофілософської концепції антропоцентризму, які стимулювали науковців до дослідження проблеми людського чинника в мові. У ХХ столітті антропоцентризм починає трактуватися як основна властивість мови. Французький лінгвіст Е. Бенвеніст вважає цю властивість мови суб'єктивною, а у своїй дослідницькій роботі «Про суб'єктивність» він позначає її не тільки відмінною рисою мови, а й необхідною умовою її існування (цит. за: Бацевич, 2004, с. 48). Продовжувачем традиції В. фон Гумбольда у вітчизняному мовознавстві став О. Потебня, який стверджував: мова виступає єдино властивим для кожного народу способом сприймати й осмислювати світ. У праці «Із записок у ділянці руської граматики» лінгвіст визначає антропоморфізм як іманентну властивість людської думки: «Мислити інакше, якимось по-людськи (суб'єктивно), людина не може» (Потебня, 1985, с. 161).

У системно-функціональному аспекті постає естетика слова 20-30-х років ХХ ст. у дослідженні Л. Ставицької, в якому науковиця стверджує, що через метафору передається «чистий» екзистенціальний зміст, тобто відтворюється мікрообраз часу (Ставицька, 1996, с.15). Вітчизняні лінгвісти зосереджують увагу на вивченні мовно-культурного феномену письменника як виразника специфіки асоціативного мислення мовної особистості адресанта.

Мета статті – спираючись на антропоцентричну наукову парадигму, проаналізувати особливості метафоричного осмислення світу західноукраїнськими письменниками (на прикладі прози 20-30-х років ХХ століття).

Виклад основного матеріалу. Антропоцентричний підхід ґрунтується на інтерпретації тексту в аспекті його породження (авторська позиція) і сприйняття (позиція читача). Людина виступає організатором як на рівні створення, так і на рівні сприйняття, а саме:

- автор створює текст для читача;
- автор відображає (свідомо чи підсвідомо) факти, події, переживання на основі дійсності, знання про яку виражаються в тексті, створюючи індивідуально-авторську картину світу;
- автор звертається до ресурсів мовної системи, обираючи ті мовні засоби, які передають його творчий задум;
- читач, відчуваючи вплив тексту, прагне зрозуміти його і проникнути у творчий задум автора;
- читач намагається уявити авторську картину світу і створити образ. Таким чином, сам процес тлумачення тексту читачем пов'язаний з усвідомленим або неусвідомленим осмисленням тексту.

Сучасна лінгвістика продовжує вивчати проблеми слововживання в творах художньої літератури. Специфіка мови художньої літератури виявляється в особливому, зумовленому конкретними естетичними завданнями твору, стилістично цілеспрямованому вживанні, трансформації й актуалізації матеріалу загальної мови. Досліджуючи мову художнього твору, необхідно враховувати «глобальний вертикальний контекст» творчості письменника, естетичну позицію автора, спосіб його художнього мислення, ставлення до культурно-філологічної традиції (Ставицька, 1996, с. 11). Естетичне відношення до мови у кожного автора детерміновано власне індивідуальною поетикою. Кожному письменнику притаманний власний погляд на естетичну дієвість стилістичних ресурсів, наданих мовною системою. Їх вибір, характер використання й організації дає змогу визначати думку автора про можливості загальномовного фонду щодо змістового наповнення й емоційно-естетичного впливу твору.

У комунікативній лінгвістиці мова художнього твору розглядається як ідіостиль, що відображає мовну картину світу за допомогою індивідуальної «граматичної виразності» (Бацевич, 2004, с. 123). Мовний стиль письменника – це система засобів мовного відображення, організована в єдність світоглядом і творчою індивідуальністю художнього слова. Художні еталони, асоціативно-образні норми і стереотипи національного світорозуміння транслюються у художньому творі певної епохи через метафору, у зв'язку з цим вона постає базою лінгвокультурного процесу. Йдеться про використання мовностилістичних засобів народної мови, літературної мови автором шляхом розширення і створення нових значень слів. Зокрема, метафора є потужним механізмом вираження інтенцій мовця. Саме через образно-метафоричне мислення, що створює аксіологічні цінності, культурні концепти, спільнота реалізує свою національну ідентичність. І саме метафорі належить провідна роль серед мовних засобів, які здатні експлікувати картину світу окремої мовної особистості й представників мовної епохи. Адже метафора створює певну когнітивну модель довкілля та формує окремі концептуальні сфери, відображає структуру когніції (досвід, знання) адресанта, є провідною ознакою художньо-образного мислення, важливим чинником структурної впорядкованості тексту і світу в цілісність (Єщенко, 2018, с. 4).

Художній дискурс, на думку Л. Піхтовникової, – це комунікативна подія, диференційною ознакою якої «є репрезентація знань, що не має безпосереднього прагматичного втілення. Ця ознака об'єктивується в тому, що всі імена в художньому творі не мають реальних денотатів, а контекст і екстралінгвістичні умови існування об'єктів у дискурсі створюються автором. Мета художнього дискурсу полягає в емотивному впливові на адресата» (Піхтовникова, 134, с. 161). Отже, літературно-художня комунікація є адресатно спрямованою. При цьому необхідно зважати і на культурний контекст, і на сукупність історичних, національних обставин та особистісних інтенцій.

У метафоричному дискурсі комунікативна взаємодія між адресантом і адресатом має певну специфіку. Насамперед адресант (автор) прагне віднайти такі комунікативні параметри, які забезпечили б вплив на почуття адресата (читача), пробудження відповідних емоцій, формування естетичних ідеалів тощо (Єщенко, 2018, с. 7). Оскільки автор є творцем власної художньої картини світу (з героями, мовними законами, художньо-образними засобами), він через текст репрезентує власні думки та емоції. Форма комунікації у прозовому тексті відходить на другий план, а змістова її частина – на перший. Письменник у прагненні представити весь світ досягає його крізь призму власного відчуття, інтегруючи мову у семантичних інноваціях, індивідуально-авторських метафорах.

Комунікативно-прагматичні ситуації репрезентують мовленнєві пріоритети письменника у виборі тих чи тих художніх засобів. Так, автори можуть вплітати у метафоричні структури несподівані для художнього стилю одиниці – діалектизми, просторічні слова. Асоціації і створені автором мовні одиниці іноді постають як результат віддзеркалення етнокультурного феномена, традиції збереження інформації. Метафори є засобом створення індивідуальної мовної картини світу (як відображення лінгвокогнітивного рівня мовної особистості), оскільки індивідуальність картини світу виявляється в можливості вільного вибору тих чи інших мовних засобів як доміантних і стилетворчих, оскільки кожній людині, особливо письменникові, притаманне якесь специфічне, тільки йому властиве бачення світу, що обов'язково відображається і у виборі мовних засобів.

Антропоцентрична парадигма обумовлює потребу вивчення еволюції української художньої мови з позицій принципово нового погляду на західноукраїнський літературний процес початку ХХ століття. Західноукраїнські письменники початку ХХ століття «спирали свою творчість на західноєвропейських модерних літературних напрямках і нові мистецькі досягнення західноєвропейських письменників переносили на український ґрунт» (Радзикович, 1947, с. 140), при цьому не нехтуючи традиціями української літературної класики. Молоді письменники утверджували гуманістичний пафос творчості своїх попередників. Водночас вони стали генераторами несподіваних семантичних конотацій, образно-поетичних смислів, змінюючи повсякденну мову і способи сприймання світу, вдаючись до нових засобів художньої типізації задля психологічної характеристики персонажів.

Вивчення лінгвокогнітивного рівня мовної особистості західноукраїнського письменника показує, що індивідуальна мовна картина світу авторів зумовлена соціальними, історичними,

національними чинниками, об'єктивною картиною світу, світоглядними та філософськими позиціями авторів.

Метафора як стилістичний засіб надзвичайної місткості у творчості західноукраїнських прозаїків розвиває самостійну тему. Персоніфікуючи реалії природи, автори психологічних творів, уособлюють їх, надаючи функції живих істот. Цим самим досягається розуміння спільності усього живого на землі, його взаємозалежності і взаємообумовленості. Природа виступає супутником людських переживань, страждань. Це надає художньому мовленню прозаїків глибокого ліризму й філософського звучання. Наприклад, в Осипа Турянського – *небо примостилося, небо кам'яніє, гори-велетні сховали білі голови в чорних хмарах, ліс ніс у далечінь стогони і прокльони, гори до гір притулилися і наче шепочуть до себе*; чи у Богдана Лепкого – *місяць блід зі страху перед сонцем, молодий ранок здирав темну опону ночі, ранок гасив зорі, будив птахи і цвітам очі обмивав росю, позіхає ріка своїм переддосвітнім шумком, місячне сяйво... сріблястою бляхою побиває ворота*, у Марка Черемшини – *небо позіхає, річка голос ловила*.

Привертають увагу метафори у повісті Богдана-Ігоря Антонича «На другому березі», складні за структурою і змістом, що доречніше в поетичних творах, а в прозовому вони є здебільшого своєрідним декором, прикрашенням: *над скрипкою світла запало щільно тяжке віко ночі, набиване цвяхами зір; синя парасоля погідного неба; кленове листя хмар на ясній блакиті*. Пишучи цей твір, Антонич мав уже поетичний досвід, що далось взнаки у незвичних для прозового тексту метафорах.

На увагу заслуговують метафоричні утворення із незвичною сполучуваністю метафоризованих компонентів, що відображають психологічний стан людини: *її думки ще з весільного дерева не позлітали* (Марко Черемшина), *спомини із жалем ткали плахту* (Василь Стефаник), *мовчанка вибачала устам за їх сором'язливість* (Микола Рудницький).

Автори творять метафоричні контексти, в яких концепти *голос, туга* набувають сенсорних характеристик: «забута *туга* пригнала до Люксембурга» (О. Маковей), «*Голос* шукав згуби, бив собою о скали, вибігав у село на скаргу» (М. Черемшина), «*Голос* скаржився постократ, що його ув'язнили в мертво холодне кружало з бездушною метелю» (Б.-І. Антонич). Окрім уявлень про *душу* як безсмертну і світлу субстанцію, в українській картині світу існують тлумачення її як чогось демонічного: «Але й *душа* окута цвинтарним муром, сумом ночі» (О. Турянський); «*Душа* сидить в скалі, як злодій» (В. Стефаник).

Чорний колір символізує негативні переживання, тому створені Осипом Турянським художні образи є цілком вмотивованими і містять досвід духовного освоєння світу багатьма поколіннями: страшний («Чорні хмари закрили задрістю сонце і блакить неба й повисли над ними, як велетенські чорні крила всесвітнього духа знищення»), темний («А там недалеко на край небі гори – велетні сховали білі голови в чорних хмарах...»). Таке тяжіння західноукраїнських письменників до асоціативно-ускладненої метафоризації обумовлене, в першу чергу, впливом модерністської естетики, яка вимагала від авторів уваги до особистих почувань, мінливих настроїв, всієї складності індивідуальної свідомості. По-друге, прикметним для цих письменників було експериментування зі словом, введення елементів натуралізму, експресіонізму тощо.

Лінгвокогнітивний рівень охоплює інтелектуальну сферу мовної особистості письменника. Виокремивши мовні елементи, що є відображенням картини світу, можна назвати унікальні риси мовної особистості. До таких елементів на лінгвокогнітивному рівні належить усе, що відображає творчий, індивідуальний характер автора тексту. На наш погляд, це насамперед метафори як репрезентанти знань про світ особистості письменника. Метафори є засобом створення індивідуальної мовної картини світу (як відображення лінгвокогнітивного рівня мовної особистості), оскільки індивідуальність картини світу виявляється в можливості вільного вибору тих чи інших мовних засобів як домінуючих і стилетворчих.

Висновки. Основне стилетворче навантаження у творах західноукраїнських письменників 20-30-х рр. ХХ ст. сконцентроване на імпліцитних метафорах. Більшість таких структур постають на основі використання незвичних, досить оригінальних мовних одиниць, виконують допоміжну функцію образного моделювання, підпорядковуючись вираженню певних сентенцій автора, його філософії та світогляду. Художня комунікація репрезентує насамперед не комбінацію загальновідомих відношень реального світу, а бачення авторів початку ХХ ст., яке є складним і вимагає багатокомпонентного синтагматичного розгортання образу. Трагування

метафор потребує ширшого фразового оточення, яке виходить за межі сполучуваності двох слів і може функціонувати як цілісний дискурс. Отож мова західноукраїнської літератури 20-30-х рр. ХХ ст. – це складний художньо-мовний простір, який побудований за принципом антропоцентризму та інтелектуалізації метафори.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Бацевич, Ф. С. (2004). *Основи комунікативної лінгвістики*. Київ : ВЦ «Академія».
- Єщенко, Т. (2018). *Текстово-антропоцентричний вимір метафори українських поетів 1990-х*. Київ : Академвидав.
- Пихтовникова, Л. С. (2015). *Метафора и метаметафора в немецкоязычном художественном дискурсе: когнитивный и прагмалингвистический аспекты*. Харків : ХНУ имени В. Н. Каразина.
- Потебня, О. (1985). *Естетика і поетика слова*. Київ : Мистецтво.
- Радзикович, В. (1947). *Історія української літератури. Нова доба*. Мюнхен.
- Ставицька, Л. О. (1996). *Естетика слова у художній літературі 20-30 років ХХ ст. (системно-функціональний аспект)* : автореф. дис. ... докт. філол. наук. Київ : Ін-т укр. мови НАН України.

REFERENCES

- Batsevych, F.S. (2004). *Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky* [Fundamentals of communicative linguistics]. Kyiv: VTs «Akademiiia». [in Ukrainian].
- Ieshchenko, T. (2018). *Tekstovo-antropotsentrychnyi vymir metafory ukrainskykh poetiv 1990-kh*. [The Textual and Anthropocentric Dimension of Metaphor by Ukrainian Poets of the 1990s.]. Kyiv: Akademvydav. [in Ukrainian].
- Pykhtovnykova, L.S. (2015). *Metafora y metametafora v nemetsko-yazyichnom khudozhestvennom dyskurse: kohnytnyynii y prahmalynhvystycheskyi aspektyi* [Metaphor and metametaphor in German-language artistic discourse: cognitive and pragmlinguistic aspects]. Kharkiv: KhNU named after V. N. Karazin. [in Ukrainian].
- Potebnia, O. (1985). *Estetyka i poetyka slova* [Aesthetics and poetics of the word]. Kyiv: Art. [in Ukrainian].
- Radzykevych, V. (1947). *Istoriia ukrainskoi literatury. Nova doba*. Miunkhen. [in Germany].
- Stavytska, L.O. (1996). *Estetyka slova u khudozhnii literaturi 20-30 rokiv XX st. (systemno-funktsionalnyi aspekt)* [Aesthetics of the word in fiction of the 20-30s of the twentieth century (systemic and functional aspect) (PhD thesis)]. Kyiv: Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine. [in Ukrainian].

НАГОЛОШУВАННЯ СУФІКСАЛЬНИХ ТА СУФІКСАЛЬНО-ПРЕФІКСАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ ПЕРШОГО СТРУКТУРНОГО КЛАСУ В ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ СИМОНЕНКА

Леся ЛЕГКА,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Україна, Дрогобич) lesya.lehka@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5462-3746>

У статті проаналізовано закономірності й акцентуаційні особливості дієслів першого структурного класу із суфіксами -ува- (-юва-) у поезії Василя Симоненка.

З'ясовано, що суфіксальні та суфіксально-префіксальні дієслова з суфіксом -ува-(-юва-) складають два акцентні типи: К – кореневий та РС – рухомий у межах суфікса. Переважає акцентний тип РС. Акцентний тип РС у поезії Василя Симоненка представлений значною кількістю дієслів і відповідає сучасному літературному наголошуванню. Однаково репрезентовані дієслова рухомо-суфіксального типу як суфіксальні, так і префіксально-суфіксальні, серед них – незначна кількість запозичених вербативів. Префіксально-суфіксальні утворення акцентного типу РС у поетичних текстах мають такі самі наголоси, як і їхні безпрефіксні кореляти. На сучасному етапі розвитку мови дієслова з суфіксом -ува, (-юва) є найпродуктивнішим класом слів, що творяться в основному від іншомовних іменників.

Вербативів акцентного типу К із суфіксом -ува- (-юва-) зафіксовано значно менше, переважають префіксально-суфіксальні дієслівні форми, які утворені за допомогою різних префіксів, в основному – це дієслівні форми недоконаного виду. Декілька суфіксальних дієслів із суфіксом -ува- (-юва-) засвідчено з кореневим наголосом. Загальні тенденції наголосової літературної норми зберігаються у поетичному мовленні Василя Симоненка. Поезія впливає на закріплення наголосу, формування літературної акцентної норми.

Ключові слова: акцентування, акцентний тип, наголошування дієслів, суфіксальні, префіксально-суфіксальні дієслова, акцентна норма.

ACCENTUATION OF SUFFIXAL AND SUFFIXAL-PREFIX VERBS OF THE FIRST STRUCTURAL CLASS IN THE POETRY OF VASYL SYMONENKO

Lesia LEHKA,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the Department of Ukrainian Language, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych) lesya.lehka@gmail.com

The article considers the patterns and accentuation features of verbs of the first structural class with the suffixes --uva- (-yuva-) in poetry Vasyl Symonenko.

It was found that suffixal and suffixal-prefix verbs with the suffix -uva-(-yuva-) have two accent types: K – root and RS – mobile within the suffix. The accent type of MS predominates. The RS accent type in Vasyl Symonenko's poetry is represented by a significant number of verbs and corresponds to modern literary emphasis. Equally used verbs of the mobile-suffix type are both suffixed and prefixed-suffixed. Among them there is a small number of borrowed verbatives, for example: atakuvaty, eskortuvaty, limituvaty, protestuvaty, triumfuvaty.

Prefix-suffix formations of the RS accent type in poetic texts have the same stresses as their prefix-free correlates. At the current stage of language development, verbs with the suffix -uva, (-yuva-) are the most productive class of words that are mainly formed from nouns of foreign origin.

As for the accent type K of the verbative with the suffix -uva- (-yuva-), much less is recorded. Prefix-suffix verb forms that are formed by means of various prefixes prevail, mainly – these are verb forms of the imperfective form: vyvershuvaty, vyboriuvaty, vyspivuvaty, vozvelychuvaty. Only a few

suffixed verbs with the suffix -uva- (-yuva-) are attested with a root stress: to boast, to rejoice, to murmur. The general tendencies of the emphatic literary norm are preserved in Vasyl Simonenko's poetic speech. Poetry influences the fixation of emphasis, the formation of the literary accent norm.

Key words: *accentuation, accent type, accentuation of verb, suffixed, prefix-suffixed verbs, accent norm.*

Постановка проблеми. Актуальним є акцентуаційне дослідження поетичних творів Василя Симоненка. Поета-шістдесятника Василя Симоненка по праву вважають душею українського національно-культурного відродження. Борець за справедливість, який став супроти зла радянської системи. Перша збірка віршів «Тиша і грім», яка вийшла 1962 року, засвідчила масштаб особистості автора, який стрімко ввійшов у літературу і відразу став народним поетом. Творчість Василя Симоненка на втратила своєї актуальності й тепер.

Іван Дзюба зауважує: «Василь Симоненко мислив великими масштабами і високими категоріями, не втрачаючи при цьому конкретності бачення і земної закоріненості, побутової насиченості. Він з юнацьким нетерпінням підносив вічні питання людського духу. Що таке світ? Хто ти в цьому світі? Яка ціна людського життя?» (Дзюба, 2006, с. 25). Для Симоненка кожна людина – це цілий Всесвіт, особливий макрокосмос, і тільки від суспільства залежить чи реалізується вона чи ні. Думка ця генетично пов'язана з вченням філософії серця Григорія Сковороди. Філософська поезія «Ти знаєш, що ти людина?», як і колись, у 60-ті роки, утверджує національну гідність окремої людини та всього народу; це риторичне питання, безсумнівно, є актуальне для багатьох і сьогодні.

Мати, Україна, Вітчизна – наскрізні образи Симоненкової поезії. Мати – основа роду, джерело духовності, моралі: «Можна все на світі вибирати, сину, Вибрати не можна тільки Батьківщину» – це глибинна матерна наука любові до рідної землі. Тому так просто, правдиво, зворушливо, ніжно, переконливо звучать поетові слова.

Любов до України в поезії Василя Симоненка промовляє до людської душі з великою силою, що вбирає в себе всю міру правди і справедливості – історичної, соціальної, національної. Його синівське почуття до України употужнене й вигострене болем за історичні кривди в минулому та усвідомленням комплексу неблагополучних явищ, пов'язаних із спотворенням національної політики, вилученням із української культури цілої низки дорогоцінних імен, забуттям минувшини, втратою історичної пам'яті, зневаженням рідної мови, втратою національного самоусвідомлення та поваги до самих себе. Поет стверджував право своєї нації на буття і майбуття.

Наголошування дієслів у поезії Василя Симоненка ще не були предметом окремого вивчення. Наголос як засіб ритмомелодики віршування є визначальним при вивченні індивідуального мовостилію та має важливе значення, зокрема у формуванні мовленнєвої звучності та стилістичній довершеності. У поезії виявляються власні особливості мовного вжитку поета, наголосові діалектизми, авторські акценти тощо. Особливості акцентування лексем у віршах зумовлені різними причинами: версифікаційним малюнком, ритмічною і фразовою організацією, збереженням чи порушенням віршового розміру, дотриманням ритму при перекладі поетичних творів, а також різними просодичними ситуаціями.

Загальні тенденції наголосової літературної норми зберігаються у поетичному мовленні Василя Симоненка, поезія впливає на закріплення наголосу, формування літературної акцентної норми.

Мета статті – проаналізувати закономірності й акцентуаційні особливості дієслів із суфіксами -ува- (-юва-) у поезії Василя Симоненка, зіставивши з наголошуванням у сучасній українській літературній мові; виявити вживання варіантів наголосу, їхню частотність, акцентуаційний розвиток, вказати на функції наголосу в дієсловах; з'ясувати просодичні ситуації, авторську акцентуацію, стилістичне навантаження наголосу дієслів у поезії Василя Симоненка.

Фактичним матеріалом послугувала книга: Симоненко В. А. Твори: у 2 т. Т. 1: Поезії. Казки. Байки. З неопублікованого. Проза. Літературні статті. Сторінки щоденника. Листи. / Упоряд. Г. П. Білоус, О.К. Лищенко. Черкаси: Брама-Україна, 2004. 424 с.

Ілюстрація прикладів з поетичних текстів, наголоси визначено за ритмічною будовою. Арабськими цифрами позначено сторінку. Акцентні типи позначено великими літерами наголошених морфем – префіксальний (П), кореневий (К), суфіксальний (С), флексійний (Ф). Акцентуаційний аналіз зроблено на основі структурного поділу дієслівних основ, запропонованого В. Винницьким (Винницький, 2002, с. 312–410).

Виклад основного матеріалу. Наголошування слів та їх кодифікація є актуальною та однією із найскладніших проблем, починаючи з XVI–XVII ст., коли вже в стародавніх українських граматиках простежувалися питання наголосу. Дотримання норм української літературної мови, зокрема вимови, акцентування, інтонування вкрай важливі з соціально-професійного, культурно-освітнього погляду, бо від цього залежить процес спілкування.

Акцентологи В. Скляренко, В. Винницький, А. Зинякова, К. Іваночко, Л. Легка, О. Рязанова, Г. Кобирилка, Л. Палей, М. Сачко та ін. аналізували версифікаційне та стилістично-сміслові навантаження наголосу у поетичних текстах класиків української літератури, зважаючи на віршовий розмір, наголосову варіантність, а також на фонетичні, словотвірні, граматичні процеси, пов'язані з історичним розвитком мови.

Дієслова мають складну систему слово- і формотворення, серед інших лексико-граматичних класів слів – найбільш розвинену словотвірну систему. Словотвірними засобами в них є префікси, суфікси, інтерфікси, постфікси, відповідно творяться префіксальним, суфіксальним, префіксально-суфіксальним способами від основи коренів різних частин мови. За допомогою спеціальних класифікаційних суфіксів формуються структурні класи дієслів. Дієслово, на відміну від інших самостійних частин мови, має своєрідну наголосову систему. Власні закономірності спостерігаємо як у наголошуванні інфінітивних форм, так і при відмінюванні дієслів. Наголошування дієслів значною мірою залежить від морфемної будови, зокрема від наявності відповідного класифікаційного (тематичного) суфікса дієслівної основи. Важливе значення має також наявність інших суфіксів (іменникових, прикметникових), оскільки дієслівні форми, як відомо, походять від слів різних морфологічних класів (Винницький, 2002, с. 313).

В. Русанівський установив певні закономірності наголошування дієслівних основ у сучасній українській літературній мові. Мовознавець зазначив, що при визначенні акцентного типу дієслова (акцентний тип – це загальна схема розміщення наголосу у словоформах певної кількості слів, які належать до певної частини мови) важливе значення має належність його до того чи того структурного класу, а також взаємовідношення різних наголошених форм у межах структурного класу основ. Проте переважно цього виявляється замало, а тому потрібно врахувати і наявність певних суфіксів у дієслівних основах, походження дієслова, виду співвідносності дієслівних основ тощо (Русанівський, 1971, с. 34).

Оскільки наголос української мови є морфологічним, або морфонологічним, у чому його принципова відмінність від наголосу в праслов'янській мові, який, як відомо, був фонетичним, то основним принципом є аналіз акцентного явища з урахуванням усієї сукупності морфологічних чинників. Тож акцентне явище аналізується як таке, що супроводжує передусім словотвірну діяльність мовної системи. Словотворення, у свою чергу, є породженням морфології мови, тобто закономірностей її лексико-граматичної структуризації (Задорожний, 2005, с. 60).

У поезії Василя Симоненка представлені дієслова з різними суфіксальними основами, ми зосередимо увагу на дієсловах із суфіксом -ува- (-юва-), які належать до першого структурного класу.

За допомогою суфіксів -ува-(-юва-) утворюються дієслова від іменників, рідше – прикметників та прислівників. У поетичному вжитку Василя Симоненка представлені два акцентні типи наголошування суфіксальних і префіксально-суфіксальних дієслів.

Акцентний тип К. Кореневий нерухомий наголос в однині та множині особових форм мають вербативи з різними суфіксами в основі інфінітива. Дієслова кореневого акцентного типу мають постійний наголос. До них зокрема належать дієслова I дієвідміни із суфіксами -ува- (-юва-), якщо в основі інфінітива в усіх цих дієсловах наголошується голосна кореневої морфемі. У поезії Василя Симоненка репрезентовані такі дієслова недоконаного виду:

Вивершувати: «І лиш один закоханий поет, затиснувши у жмені чуба, Вивершував любовний тріолет» (с. 277).

Вибрікувати: «І вибрикував, як лоша, І, напевне, була у п'ятах Пелюсткава його душа» (с. 68).

Вибірювати: «Живе лиш той, хто не живе для себе, Хто для других вибірює життя» (с. 39).

Повикручувати: «Хочуть ці лукаві круки Повикручувать нам руки» (с. 250).

Виспівувати: «А він вимовляє, Виспівує гарячі прості слова» (с. 190).

Вистукувати: «І в мене серце, мов несамовите, Вистукує любов у білий світ» (с. 213).

Вистрібувати: «Він росте, як і інші діти, І вистрибує, як усі» (с. 67).

Возвеличувати: «Народе мій! Титане непоборний, що небо підпирає голубе! Твій гордий подвиг не принизять жорна – вони лиш возвеличують тебе» (с. 37).

Гребувати: «Не викопуй з могили зла. І не гребуй моєю любов'ю» (с. 147).

Заколісувати: «Не заколисуй ненависті силу» (с. 221).

Закручувати: «Вихор всівся на сіру хату І закручував стріху в зеніт» (с. 128).

Залізувати: «І проміння залізує рани З закатованих ніччю дерев» (с. 128).

Облізувати: «Бухту спокою облизує прибіій» (с. 103).

Обурювати: «І пливе, й ховрахів обурює, Повне ніжності й повне сил» (с. 128).

Одгримувати: «Верни назад! – одгримує луною» (с. 211).

Підспівувати: «Сам собі підспівувать не стану, Нізачо себе не проклену – Буду славить голубі тумани, Гіркоту приємну долину» (с. 225).

Приваблювати: «Милує нас, приваблює і горне Краса садів казкава і ясна» (с. 288).

Приказувати: «Тільки приказував, як проганяв» (с. 254).

Прислужувати: «Та не піддавшись зарібку легкому, Я не прислужував ніколи і нікому» (с. 233).

Перепродувати: «Люди часто живуть після смерті: Вріже дуба, а ходить їсть, Перепродує мислі підтерті У завулках тісних передмість» (с. 127).

Пробуджувати: «Не пробуджуй злоби в мені!» (с. 146).

Префіксально-суфіксальна форма дієслова у 1 особі однини *помитарствувати* має значення *поневірятися*: «Я ж не вітер – чоловік, Помитарствую, поб'юся та й засну колись навік» (с. 134).

Похвіськувати: «Гонить хлопчик гуси по стежині, Прутиком похвіськує в траві» (с. 173).

Радувати: «І твої манірні жести, і кокетство навісне Не драгують, не дивують – тільки раду-ють мене» (с. 275).

Розвішувати: «Дурило, звичайно, розвішує вуха» (с. 257).

Ремствувати: «Заплава ремствувати стане на ріку» (с. 265).

Розмішувати: «Але правди в брехні не розмішуй, Не ганьби все підряд без пуття» (с. 117).

Розпанахувати: «Біль у душу мою закрадається вужем, відчай груди мені розпанахує, рве» (с. 44).

Розхлюпувати: «Не розхлюпує моєї печалі, Душу зрадою не бентеж» (с. 146).

Префіксально-суфіксальні дієслова із суфіксом -ува- (-юва-), які утворені за допомогою різних префіксів від суфіксальних дериватів, засвідчено значно більше, ніж суфіксальних з кореневим акцентним типом наголошування. В основному – це дієслівні форми недоконаного виду.

Дієслів *акцентного типу РС* (рухомий наголос у межах суфікса) у поетичному вжитку Василя Симоненка більше (78 дієслів), ніж із кореневим акцентуванням. Це дієслова з наголосом на суфіксі -ува́-, в яких наголос рухомий в межах цього суфікса: у формах теперішнього часу однини та множини і в наказовому способі він падає на голосний -у́-. Таке наголошування в українській мові засвідчене здавна та збігається із сучасною літературною акцентною нормою. Переважають у поезії Василя Симоненка дієслова, які перед суфіксом -ува́- не мають інших суфіксів, а також слова іншомовного походження.

Атакувати: «Відгодована злість, і хитрість, І закута в броню брехня Атакують добро і щирість Серед ночі й білого дня» (с. 152).

Байдикувати: «Чи викинути серп і йти байдикувати» (с. 222).

Бунтувати: «Я люблю тебе іншу – коли ти бунтуєш, Коли гнівом під кручі клекаче Дніпро» (с. 199).

Вирувати: «Мелькають червоні жупани, Вирус, кипить Дніпро» (с. 190). *Воювати:* «І знову сам воюю проти себе» (с. 192).

Врятувати: «Ми врятуємо всесвіт од сорому, од брехні, боягузтва й ганьби» (с. 201).

Вікувати: «Хлюпа щастя дзвінкою хвилею, ніби тут вікувало воно» (с. 236). *Галасувати:* «Галасують всі щодуху, оком чують, вухом бачать, Догори ногами скачуть» (с. 247).

Гартувати: «Я живу тобою і для тебе, Вийшов з тебе, в тебе й перейду, Під твоїм високочолом небом Гартував я душу молоду» (с. 123).

Гидувати: «Тільки джаз в ресторані гримне І кривлюсь я, гидую і п'ю. Баба-осінь ридас нестримно У спустошену душу мою» (с. 276).

Гуртуватися: «Гуртувались мляві звуки у сузір'я слів» (с. 153).

- Глузувати*: «І над твоїм розстріляним коханням Скажено глузували солов'ї» (с. 107).
Дарувати: «Нареченим їх дарують, заплітають у вінки» (с. 52).
Загвалтувати: «І ось його наближені шакали На цілий ліс гуртом загвалтували» (с. 263).
Заворкувати: «Джерелом вдарить ніжність із грубості, Заворкують живі струмки» (с. 136).
Закувати: «Та квюла старість закує морозом Пошерхлі і спотворені уста». (с. 284).
Ескортувати: «Дядька затримали чи впіймали – Дядька в сільраду ескортували» (с. 215).
Існувати: «Можна жить, а можна існувати, Можна думать – можна повторять, Та не можуть душу зігрівати Ті, що не палають, не горять!» (с. 177).
Квітувати: «Щоб квітував на диво всього світу Козацький геніальний родовід!» (с. 156).
Красуватися: «В них красується, ясніє мрій дитинна чистота» (с. 52).
Лімітувати: «У нас до того мудрі всі та вчені, що лімітуємо чорнило і папір» (с. 256).
Лютувати: «Під небом кривавіли чвари І лютувало зло» (с. 104).
Майструвати: «Любить квіти на луках рвати, Майструвати лука в лозі» (с. 67).
Мандрувати: «За тобою завше будуть мандрувати Очі материнські і білява хата» (с. 94).
Милувати: «Милує нас, приваблює і горне Краса садків казкова і ясна» (с. 288). *Наймитувати*: «Чи долю проклясти за лютий недорід І до сусіда йти наймитувати» (с. 222).
Ночувати: «Ті, що в перинах ночуєте Й не купались ніколи в росі» (с. 200).
Подарувати: «Подаруй мені хвилину – і забудуться жалі» (с. 142).
Почастувати: «Данило з радістю ковтне й дубову глицю, Аби почастували на дурницю» (с. 160).
Пустувати: «Сміються, бігають, пустують, мріють Малесенькі замурзані сонця» (с. 174).
Протестувати: «Але я протестую, волаю: не треба!» (с. 85).
Пульсувати: «І чую: пульсують соки У тіло моє з землі» (с. 97).
Рахувати: «І лиш годинник холодно й спокійно Рахує дні, розтрачені дарма» (с. 56).
Римувати: «Я і сам би був сонячно радий, Коли б віршів не вмів римувать» (с. 191).
Руйнувати: «О, не забудьте, люди, Своїх братів, що нині неживі, Що руйнували світ тиранства і облуди» (с. 56).
Рятувати: «Рятуйте мене, люди, – Без мене ж і для вас життя не буде...» (с. 270).
Слугувати: «Біля печі вона, мов бранець, Слугувала під шурхіт спідниць» (с. 41).
Струмувати: «З них струмує жовтаво-синя Віковічна печаль дібров» (с. 41). *Тріумфувати*: «Життя тріумфувало у двобої, Життя крізь смерть утвердило себе» (с. 107).
Успадкувати: «Ми в світ прийшли успадкувати славу, Діла і думи, й чесні мозолі, Батьків велику полум'яну справу, Щоб захистити правду на землі» (с. 54).
Цілувати: «І ти під одиноким ліхтарем Розмашисто другого цілувала» (с. 278). *Чудуватися*: «Буду, мамо горда і щаслива, З тебе чудуватися повік» (с. 129). *Шанувати*: «Та пісні мене найперше вчили Поважати труд людський і піт. Шанувать Вітчизну мою милу, Бо вона одна на цілий світ» (с. 62).

Шматувати: «Тебе вінчали з кривдою і злом, Байстрятам шматували на утіху» (с. 106).

Шикуватися: «Кораблі! Шикуйтеся до походу!» (с. 103).

Шинкувати: «Земля кричить. Шинкують кров'ю війни» (с. 56).

Висновки. Щодо акцентного типу **К** вербативів із суфіксом -ува- (-юва-) можемо висновувати, що з кореневим нерухомим акцентуванням їх зафіксовано мало. Значно більше префіксально-суфіксальних дієслів, які утворені за допомогою різних префіксів, зазвичай – це дієслівні форми недоконаного виду: *вивершувати, виборювати, виспівувати, возвелічувати*. Тільки декілька суфіксальних дієслів із суфіксом -ува- (-юва-) засвідчено з кореневим наголошенням: *гребувати, радувати, ремствувати*.

Аналіз мовного матеріалу дозволяє зробити висновок, що акцентний тип **РС** у поезії Василя Симоненка представлений достатньо кількісно й відповідає сучасному літературному наголошуванню. Префіксально-суфіксальні утворення акцентного типу **РС** у поетичних текстах мають такі самі наголоси, як і їхні безпрефіксні кореляти. Однаково репрезентовані дієслова рухомо-суфіксального типу як суфіксальні, так і префіксально-суфіксальні, серед них – незначна кількість запозичених вербативів: *атакувати, ескортувати, лімітувати, протестувати, тріумфувати*.

На сучасному етапі розвитку мови дієслова з суфіксом -ува, (-юва-) є найпродуктивнішим класом слів, що творяться в основному від іншомовних іменників. Загальні тенденції

наголосової літературної норми зберігаються у поетичному мовленні Василя Симоненка. Поезія впливає на закріплення наголосу, формування літературної акцентної норми.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Винницький, В. М. (2002). *Деякі теоретичні питання акцентології*. Мовознавство. 5, 4–25.
- Винницький, В. М. (2002). *Українська акцентна система: становлення, розвиток*. Львів: Біблос.
- Задорожний, В. Б. (2005). *Незавершені процеси акцентних перетворень у групі дієслів*. Мовознавство. 2, 59–68.
- Русанівський, В. М. (1971). *Структура українського дієслова* Київ: Наукова думка.
- Симоненко, В. А. (2004). *Твори: У 2 т. – Т. 1: Поезії. Казки. Байки. З неопублікованого. Проза. Літературні статті. Сторінки щоденника. Листи* Черкаси: Брама-Україна.

REFERENCES

- Vynnytskyi, V. M. (2002). *Deiaki teoretychni pytannia aktsentolohii* [Some theoretical questions on accentuation]. *Movoznavstvo*. 5, 14–25. [in Ukrainian].
- Vynnytskyi, V.M. (2002). *Ukrainska aktsentna systema: stanovlennia, rozvytok* [Ukrainian accentuation system: emergence, development]. Lviv: Biblos. [in Ukrainian].
- Zadorozhnyi, V.B. (2005). *Nezaversheni protsesy aktsentnykh peretvoren u hrupi diiesliv* [Unfinished processes of accent transformations within the verb group]. *Movoznavstvo*. 2, 59–68. [in Ukrainian].
- Rusanivskyi, V.M. (1971). *Struktura ukrainskoho diieslova* [The structure of a Ukrainian verb]. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
- Symonenko, V.A. (2004). *Tvory: u 2 t. T. 1: Poezii. Kazky. BaiKy. Z neopublikovanoho. Proza. Literaturni statii. Storinky shchodennyka. Lysty* [Works: in 2 volumes. V.1: Poetry. Fairy-tales. Fables. From unpublished. Prose. Literary articles. Diary pages. Letters]. Cherkasy: Brama-Ukraina. [in Ukrainian].

УДК 373.3.016:811.161.2'367. 624

DOI <https://doi.org/10.24919/2518-1602.2023.13>

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Лілія ЛУШПИНСЬКА,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри філологічних дисциплін початкової та дошкільної освіти, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (Україна, Тернопіль) liliya1505@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9581-6368>

Research ID: K-5365-2018, publons.com/researcher/1913216/liliia-lushpynska

У статті досліджено процес формування мовної особистості в умовах професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. З'ясовано, що мовна особистість – це поєднання в особі мовця його мовної компетенції та мовленнєвої діяльності, прагнення до творчого самовираження, вільного, автоматичного здійснення різнобічної мовної поведінки. Їй притаманне розуміння суспільних функцій мови, постійне збагачення активного словника, свідоме засвоєння граматичної будови, фонетичних, ритмо-мелодійних особливостей української мови, усвідомлення мови як фундаментальної субстанції в системі культурних цінностей людини та суспільства. Доведено, що екзистенція мовної особистості реалізується передовсім через вербальну діяльність.

Ключові слова: мова, мовна особистість, вербальне довкілля, професійна підготовка вчителя, учитель початкових класів.

THE FORMATION OF LANGUAGE PERSONALITY IN THE CONDITIONS OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS THE PRIMARY SCHOOL

Liliia LUSHPYNSKA,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the Department of Philological Disciplines of Primary and Preschool Education, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University (Ukraine, Ternopil) liliya1505@gmail.com

The article examines the process of language personality formation in the conditions of professional training of future primary school teachers. It was found that language personality is a combination of the speaker's language competence and speech activity, the desire for creative self-expression, free, automatic implementation of versatile speech behavior. It is characterized by an understanding of the social functions of the language, constant enrichment of the active dictionary, conscious assimilation of the grammatical structure, phonetic, rhythmic and melodic features of the Ukrainian language, awareness of language as a fundamental substance in the system of cultural values of man and society. A person as a linguistic individual absorbs information about the natural and spiritual environment and realizes his spiritual potentials precisely in the process of creative addition to the cultural heritage. In the complex of problems facing the higher pedagogical school today, a special place is occupied by the preparation of students for practical activities. The future teachers must have the most up-to-date knowledge, acquire thorough practical competence, and develop creative qualities. This especially applies to the training of primary school teachers, because the primary level is the main one in the general education system.

It is emphasized that nowadays in the context of linguistic didactic and linguistic methodological questions of modern Ukrainian language education, the components of the linguistic personality are important: linguistic and communicative social requests, motivational needs and perfect competences; thorough language knowledge and mobility of their use; linguistic consciousness and self-awareness of linguistic Ukrainian personalities; national cultural conformity of the linguistic personality; knowledge of concepts and language signs of national culture; language ability and language ability; language sense; language taste; conscious aesthetic language behavior; language stability.

It has been proven that the existence of a linguistic personality is realized primarily through verbal activity. The professional training of the future primary school teacher involves the formation of a linguistic personality, for which in-depth study of the language serves as a source of knowledge of the culture, mentality, worldview and worldly feeling of the people.

Key words: *language, language personality, verbal environment, teacher's professional training, primary school teacher.*

Постановка проблеми. Формування мовної особистості – процес складний і багаторівневий. Прагнення суспільства виховати молодь гідною викликів часу і здатною відповідати на них реалізується передусім спеціально організованою виховною системою, де школа – на першому місці. Звичайно, що тут задіяні й інші структурні елементи суспільства, серед яких є й такі, які навіть не зауважують свого впливу на стан та генезу вербальних процесів. Але оскільки спілкування базується на мові, без якої суспільна комунікація неможлива, людина вбирає в себе усе розмаїття вербальних номінацій і конотацій, у яких стикаються духовні потоки, збагнути які можна лише прискіпливою увагою до слова (Біленко, 2003, с. 46).

Для кожного суспільства важливі проблеми виховання, про яке В. Сухомлинський писав: «Виховання – найтонше душевне доторкання людини до людини, і, якщо ми хочемо, щоб вихованець наш виріс справжнім громадянином, який розуміє обов'язок і відповідальність, уміє бути добрим і непохитним, ласкавим і суворим, залюбленим у добро і непримиренним до зла, ми повинні доторкатися до нього серцем» (Сухомлинський, 1977, с. 600). Суспільство неможливе без мови, і мовна особистість може реалізувати свою людську сутність саме шляхом оволодіння та раціонального послуговування словом.

Аналіз досліджень. Над проблемою формування мовної особистості плідно працюють відомі українські лінгводидакти та мовознавці О. Біляєв, Н. Голуб, О. Горошкіна, Т. Донченко, С. Караман, Л. Мацько, Л. Струганець, Т. Окуневич, М. Пентилюк, І. Хом'як та ін. О. Гриджук наголошує, що «залежно від того, наскільки усвідомлено ставиться людина до мови, наскільки розуміє її важливість у становленні власної особистості, вона й формує або ж не формує власну мовну особистість» (Гриджук, 2016, с. 24).

Сьогодні ведемо мову про національно-культурний компонент у системі формування мовної особистості (Ф. Бацевич, М. Вашуленко, С. Єрмоленко, Л. Мацько та ін.), компетентнісний підхід до формування мовної особистості в умовах професійної підготовки вчителя (Л. Варзацька, М. Плющ, Ю. Романенко, О. Савченко, О. Семенов та ін.), формування мовної особистості в лінгвокультурному просторі (В. Жайворонок, В. Кононенко, О. Селіванова, Н. Шумарова та ін.) тощо. Вкрай актуальною залишається й проблема формування мовної особистості в умовах професійної підготовки вчителя.

Мета статті – розглянути основні аспекти формування мовної особистості в умовах професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. «Мовна особистість – це поєднання в особі мовця його мовної компетенції, прагнення до творчого самовираження, вільного, автоматичного здійснення різнобічної мовної діяльності. Мовна особистість свідомо ставиться до своєї мовної практики, несе в собі відбиток суспільно-соціального, територіального середовища, традицій виховання в національній культурі» (Українська, 2001, с. 95). Проблема формування мовної особистості слід розглядати у діалектичному зв'язку об'єктивних і суб'єктивних аспектів екзистенції особистості й суспільства. Конкретне суспільство виробило певні норми відносин, в основі яких зазвичай лежить традиція. Кожне слово несе в собі ознаки часу своєї з'яви, але ці ознаки не завжди можуть бути зауважені. Тож у мовленнєвому процесі у взаємодію вступають різні за походженням слова. Іноді вони зразу виявляють одне зі своїх значень, приховуючи в тіні інші, іноді постають конотаційні новації. Саме тому важливо з'ясувати екологію слова в освітньому процесі, адже воно починає функціонувати як самостійний елемент в оточенні інших не в механічному поєднанні, а в живому контакті. Для кожної людини слова, якими вона послуговується, можуть бути символами або шаблонами, новотворами чи стереотипами, але вони завжди оживають у процесі мовлення. Людина оперує і тими словами, які є в суспільній скарбниці віддавна, і тими, що входять до активного вжитку назвами нових реалій – речей чи фактів або подій (див. ще: Біленко 2003, с. 143–144). Тож плекати в собі мовну особистість – це й активно реагувати на ті вербальні зміни, які відбуваються в суспільстві.

Людина як мовна особистість вбирає в себе інформацію про природне та духовне довкілля і саме в процесі креативного доєднання до культурного спадку реалізовує свої духовні потенції. Із незорого культурного багатства вона бере передовсім те, що їй пропонує освітня система. Оскільки все базується на мові, її первинна інтенція «полягає в тому, щоб говорити щось про щось; цю інтенцію і мовець, і слухач розуміють безпосередньо. Для них мова завжди націлена на щось, чи, точніше, у неї подвійна націленість: одна – ідеальна (сказати щось), друга – реальна (сказати про щось). У такому русі світ мови перетинає відразу два пороги: поріг ідеальності смислу і – по той бік цього смислу – поріг співвіднесеності. Завдяки цим двом порогам і руху трансценденції мова має намір говорити; вона справляє вплив на реальність і свідчить про дію реальності на мислення» (Рікер, 2002, с. 129–130). Тож маємо два важливі аспекти об'єктно-суб'єктної реалізації мови в масштабах суспільства через конкретну мовну особистість.

Що ж пропонує суспільство молодій людині, яку хоче виховати? Ще В. Сухомлинський переконував, що не можна допускати в молодого покоління навіть зародження думки про те, що колись буде «нескінченний медозбір»: «Чим повніші наші комори, тим більше ми повинні вносити меду у свій всенародний вулик, тим більше ми повинні піклуватися про квіти, що дають нектар, тим суворішими повинні бути наші оцядливості і непримиренність до марнотратства» (Сухомлинський, 1977, с. 145). Тобто в суспільстві (а, отже, в освітніх та виховних закладах, передусім) повинна бути налаштованість на активну діяльність, на працю, сподвижництво.

У комплексі проблем, які стоять сьогодні перед вищою педагогічною школою, особливе місце посідає підготовка студентів до практичної діяльності. Майбутні вчителі повинні мати найсучасніші знання, здобувати ґрунтовні практичні компетентності, розвивати творчі якості. Особливо це стосується підготовки вчителів початкової школи, адже початкова ланка – головна в системі загальної освіти, а українська мова є тут важливим предметом, тож навчальній дисципліні «Сучасна українська мова з практикумом» має відводитися багато уваги у фаховій підготовці майбутніх учителів.

Основними завданнями курсу «Сучасна українська мова з практикумом» є розуміння суспільних функцій мови, постійне збагачення активного словника, свідоме засвоєння граматичної будови, фонетичних, ритмо-мелодійних особливостей української мови, усвідомлення мови як фундаментальної субстанції в системі культурних цінностей людини та суспільства, в формуванні мовної особистості.

Відбір матеріалу і його виклад зумовлений логікою самої науки про мову, завданнями формування активної мовної поведінки майбутнього вчителя. У ній передбачено ознайомлення студентів з досягненнями сучасної мовознавчої науки, враховано нові підходи до тлумачення багатьох лінгвістичних явищ.

2022 рік, російсько-українська війна, утвердили наше бачення ваги української мови в житті суспільства та місії українства у світі.

Вивчення курсу розпочинаємо викладом питання про предмет і завдання вивчення цієї дисципліни у вищому навчальному закладі, розкриттям поняття української мови як державної мови українського народу та як феномену культури української нації. Студенти мають також усвідомити основоположні поняття сучасної української літературної мови; функції мови; розуміти сучасну мовну ситуацію в Україні.

У розділах «Фонетика і фонологія», «Орфоепія», «Графіка й орфографія» зосереджуємо увагу на таких основних питаннях, як співвідношення звука й фонему, фонему й букви, позиційні чергування звуків, чергування голосних та приголосних фонем, правила української вимови тощо, знання яких дає вчителю лінгвістичне обґрунтування методики навчання учнів читати і писати, сприяє підвищенню грамотності студентів, допомагає в оволодінні орфоепічними нормами.

Відомості про лексико-семантичні групи слів, принципи класифікації лексичного складу за походженням, сферою вживання тощо викладаємо у розділах «Лексикологія», «Фразеологія», «Лексикографія». Вивчення цього матеріалу допоможе майбутньому вчителю вдумливо проводити роботу з розвитку мовлення, аналізувати тексти художніх творів, спираючись на принцип текстоцентризму. Учителю початкової школи необхідно вміти користуватися словниками, тож передбачено вивчення студентами усіх видів словників та довідників.

У розділах «Морфеміка» і «Словотвір» акцентовано увагу на способах та засобах творення нових слів, на виробленні компетентностей морфемного і словотвірного аналізу.

Під час вивчення граматики студенти мають усвідомити систему частин мови, їхні основні категорії і форми та стилістичне використання останніх, зрозуміти закономірності побудови синтаксичних одиниць, особливості їхнього використання у зв'язному мовленні.

За вивчення багатьох тем з фонетики та граматики студенти отримують низку історичних відомостей, які допомагатимуть їм глибше пізнати будову сучасної української мови, сприятимуть розвиткові лінгвістичного мислення. Важливо, щоб майбутні вчителі початкових класів навчилися оцінювати кожну з лінгвістичних одиниць в аспекті їхньої ролі в структурі тексту.

«Мовна особистість – індивід, який володіє сукупністю здатностей і характеристик, які зумовлюють створення й сприйняття ним текстів, що вирізняються рівнем структурно-мовної складності та глибиною й точністю відображення дійсності» (Бацевич, 2009, с. 212). Основним елементом будь-якого тексту є слово. Воно є аналогом якогось явища чи процесу – реального або віртуального, характеризується валентністю, тобто може сполучатися з іншими словами у розмаїті комбінації, створюючи при цьому найнеочікуваніші змістові наповнення. При сполучуваності з іншими словами розкриваються різні його грані, явні в одному варіанті й приховані в іншому. Саме тут оприлюднюється багатоаспектність слова, яка, власне, і виникає від взаємодії з іншими словами. Феномен, відповідником якого є слово, не існує відірвано від реальної суспільної практики, від людей, неоднакових за самосвідомістю, соціальним статусом, мовленнєвою поведінкою тощо. Тож написане чи промовлене слово сприймається по-різному: на одну людину діє позитивно, на іншу – протилежно.

Л. Мацько наголошує, що нині в контексті лінгводидактичних і лінгвометодичних запитів сучасної української мовної освіти, важливими є такі її складники: «мовнокомунікативні суспільні запити, мотиваційні потреби і досконалі компетенції; ґрунтовні мовні знання і мобільність їх використання; мовна свідомість і усвідомлення себе мовними українськими особистостями; національна культуровідповідність мовної особистості; знання концептів і мовних знаків національної культури; мовна здатність і мовна здібність; мовне чуття; мовний смак; усвідомлена естетична мовна поведінка; мовна стійкість» (Мацько, 2009, с. 26–27).

Є такі суспільні реалії, які завжди виявляються в комунікації. Найперше – вплив соціальної страти на вербальний обладунок (знак і значення). Мовець завжди має перед собою не просто аудиторію, а матеріалізовану модель, яку він уявно створив перед цим спілкуванням; він шукає відповідну лексику, аргументацію, обмірковує варіанти емоційного забезпечення, прагнучи достукатись до слухача. При цьому слово постає як офіційний «агент трансляції». Але особистість мовця та слухача (а вони обидва – мовні особистості, тобто активно включені до мовного і мовленнєвого процесу) завжди накладається на слово, додаючи йому специфіки.

Філософи та соціологи зазначають, що слово, взяте з духовної тотальності, щоразу є новотвором, оскільки із суспільного доробку береться (вилучається) один компонент-клітинка і наповнюється суб'єктивним змістом. Людина бере слово як форму, утворену конвенційними зусиллями багатовікової суспільної практики (загальновідому форму, готову до використання кожним суб'єктом, направлену до послуг будь-кого, доступну і водночас незахищену від спотворень); ця форма перетворюється з можливості на дійсність саме своїм уведенням через суб'єктивне наповнення власною енергією дійової особи. Якраз тому, що в це слово влито неповторний зміст (оскільки душа кожного суб'єкта унікальна, його ментальність є продуктом онтогенетичного процесу в контексті філогенезу), воно завжди актуалізоване. У вживанні іншим суб'єктом воно буде іншим, попри тотожну зовнішню форму (див.: Український соціум, 2020, с. 122; с. 146).

Сьогодні, говорячи про мовну особистість, не можемо не торкнутися такого питання, як свобода особистості. Важливо наголосити, що свобода може бути реалізована внаслідок автономної діяльності члена суспільства, якому дані якісь права, для якого визначена межа поведінки, відмінної від інших людей. Звідки беруться ці відмінності? Вони зумовлені статусом цього члена суспільства, покладеними на нього обов'язками. Але людина виконує обов'язки так, як вона їх розуміє (попри те, що вони можуть бути докладно виписані). Захотіти діяти по-іншому може така людина, яка уникла повного конформізму, визначила свою життєву позицію і вміє організувати себе та інших, щоб досягти конкретної мети. Тут найважливіший момент саме у з'ясуванні, як людині вдалося зосередитися саме на власній думці, чим породжене її окреме прагнення зробити щось інакше, ніж загал, що сприяло пробудженню її суб'єктивних духовних потенцій. В однакових умовах здобуваючи освіту, черпаючи знання з тих самих джерел, люди

формуються різними, і в цьому виявляється їхня особиста неповторність. Саме тому вони не можуть бути тотожними мовними особистостями. Наскільки ця неповторність значуща для кожного суб'єкта? Дослідники вважають, що саме так виявляється рівень свободи особистості. Тези про приреченість людини на свободу і про втечу від свободи особливо актуальні сьогодні. Сартр писав: «Людиною людина робить себе сама. Вона не лише така, якою себе уявляє, але й така, якою хоче стати. І оскільки вона виявляє свою волю вже після «прориву до існування», вона є тим, ким себе творить». Ці слова вельми значущі: процес «роблення із себе чогось» відбувається переважно під впливом слова, мовлення, у вербальному докільлі, коли інформація будь-якого змісту і спрямованості входить у духовний світ людини і вносить до нього корективи. Трансляція знання в навчальному процесі – це не механічне переливання якихось відомостей із авторитетного джерела до свідомості студента (учня), а багатогранний процес адаптації нових апеляцій до відомого раніше знання. Ця адаптація ніколи не буває однозначною, бо складні психічні процеси в кожній людині специфічні, попри наявність загальних закономірностей. Нікому не вдасться обчислити, скільки і яких струн людської душі збуджує конкретне слово за одних обставин, а скільки – за інших, адже навіть грубо соматичні характеристики відіграють свою роль, що вже казати про тонку матерію духовного світу (Біленко, 2009, с. 167–169).

Для М. Вашуленка мовна особистість – це передусім мовленнєва особистість. Вона «характеризується не лише тим, що вона знає про мову, а й тим, як вона може її використовувати» (Вашуленко, 2001, с. 11). Вчений переконаний, що про мовну особистість можемо говорити тільки тоді, коли особа володіє мовленнєвою здібністю. У сучасній психології розроблено модель мовленнєвої здібності. У ній закладено, з одного боку, найважливіші складники мовної системи, а з іншого – основні види мовленнєвої діяльності. «Відомі такі рівні мовленнєвої здібності, які вчитель має брати до уваги у процесі професійної діяльності: 1. Рівень правильності (дотримання мовних норм, нормативність мовлення). 2. Рівень швидкості – обґрунтований розподіл мовленнєвої дії в часі. 3. Рівень насиченості – багатство словника і граматичних форм, виражальних мовних засобів, які виходять за межі мінімуму тих мовних засобів, які необхідні для досягнення звичайного рівня. 4. Рівень адекватного вибору – вибір можливих форм на основі адекватності висловлювання програмі, задуму, ситуації спілкування, зорієнтованості на слухача, його можливості у сприйнятті словесної інформації» (Вашуленко, 2001, с. 13–14).

Цю думку обстоює Л. Струганець, наголошуючи, що поняття мовної особистості нерозривно зв'язане з поняттям мовної свідомості, а її формування є комплексним процесом мовного виховання і мовної освіти на ґрунті національної мови, на основі мовних знаків національної культури.

Формуванню мовної особистості в умовах професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи сприяє низка факторів, які слушно виокремили у своєму дослідженні Н. Бородіна, С. Каленюк. Найперше вчені називають текстоцентричний підхід до вивчення мови. Текст уможливує розглядати кожне мовне явище практично, демонструє виражальні стилістичні функції засобів української мови на кожному з рівнів мови. Компетентнісний підхід передбачає спрямованість мовної освіти на формування комунікативної компетентності. Когнітивно-комунікативний підхід – це усвідомлення лексичного, граматичного та стилістичного багатства української мови. Для розвитку соціокультурної компетентності особливу увагу слід приділяти власне українській лексиці, що є одним із основних засобів відображення національно-мовної картини світу українців. Важливим чинником формування мовної особистості є розвиток комунікативності, одним із ключових аспектів якої є здатність адекватно відображати особистісні якості.

Застосування сучасних технологій навчання мови формують здатність творчо, критично мислити, розвивають уміння й бажання висловити власну думку щодо обговорюваної проблеми та обґрунтувати її, добираючи адекватні аргументи та приклади. Застосування в навчальному процесі прийому «занурення в мову», сприяє активізації україномовного мовленнєвого середовища (Бородіна, 2015, с. 79).

Висновки. Отже, екзистенція мовної особистості реалізується передовсім через вербальну діяльність. Професійна підготовка майбутнього вчителя початкових класів передбачає формування мовної особистості, для якої глибинне вивчення мови слугує джерелом пізнання культури, ментальності, світобачення та світовідчуття народу. Мовна особистість – це патріот України

з глибокими національними, духовними, моральними цінностями. Це високоосвічена людина, здатна адекватно реагувати на всі виклики суспільства, а в сучасних умовах російсько-української війни – готова захищати свою мову, свою ідентичність, незалежність своєї держави.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Бацевич, Ф. С. (2009). *Основи комунікативної лінгвістики: підручник*. Київ : ВЦ «Академія».
- Біленко, Т. (2003). *Феномен слова в українських реаліях (філософський аспект): монографія*. Київ : Знання України.
- Бородина, Н., Каленюк, С. (2015). *Формування мовної особистості учнів як провідне завдання мовної освіти*. *Studia methodologica*. 41, 79–83.
- Вашуленко, М. (2001). *Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-річного початкового навчання*. *Початкова школа*. 1, 11–14.
- Гриджук, О. Є. (2016). *Мовна особистість як актуальний об'єкт дослідження в сучасній лінгводидактиці*. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. IV (42), 87. 24–27.
- Рікер, Поль (2002). *Інтелектуальна автобіографія. Любов і справедливість*. Київ : Дух і літера. 2002.
- Струганець, Л. В. (2019). *Розвиток поняттєво-категорійного апарату культури мови*. У просторі культури мови і стилю. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго. 95–104.
- Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів* (2001) / За ред. С. Я. Єрмоленко. Київ : Либідь.
- Український соціум: соціально-політичний аналіз сучасності та прогноз майбутнього* (2020): збірник матеріалів XXII Всеукраїнської наукової конференції викладачів, молодих науковців і студентів. Харків : Право.
- Сухомлинський, В.О. (1977). *Вибрані твори*. Київ : Радянська школа. 1977.

REFERENCES

- Batsevych, F.S. (2009). *Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky: pidruchnyk*. [Basics of communicative linguistics: a textbook]. Kyiv: VTs «Akademii». [in Ukrainian].
- Bilenko, T. (2003). *Fenomen slova v ukrainskykh realiakh (filosofskyi aspekt): monohrafiia*. [The phenomenon of the word in Ukrainian realities (philosophical aspect): monograph]. Kyiv: Znannia Ukrainy. [in Ukrainian].
- Borodina, N., & Kaleniuk, S. (2015). *Formuvannia movnoi osobystosti uchniv yak providne zavdannia movnoi osvity*. *Studia methodologica*. 41, 79–83. [in Ukrainian].
- Vashulenko, M. (2001). *Formuvannia movnoi osobystosti molodshoho shkoliara v umovakh perekhodu do 4-richnoho pochatkovooho navchannia*. [The formation of the language personality of a junior high school student in the conditions of the transition to 4-year primary education]. *Pochatkova shkola*. 1, 11–14. [in Ukrainian].
- Hrydzhuk, O.Ye. (2016). *Movna osobystist yak aktualnyi obiekt doslidzhennia v suchasni linhvodydaktytsi*. [Linguistic personality as an actual object of research in modern linguistic didactics]. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. IV (42), 87. 24–27. [in Ukrainian].
- Riker, Pol (2002). *Intelektualna avtobiohrafiia. Liubov i spravedlyvist*. [Intellectual autobiography. Love and justice]. Kyiv: Dukh i litera. 2002. [in Ukrainian].
- Struhanets, L.V. (2019). *Rozvytok poniattievo-katehoriinoho aparatu kultury movy*. [Development of the conceptual and categorical apparatus of language culture]. *U prostori kultury movy i styliu*. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho. 95–104. [in Ukrainian].
- Ukrainska mova. Korotkyi tлумачnyi slovnyk linhvistychnykh terminiv* (2001) [Ukrainian language. A brief explanatory dictionary of linguistic terms] / Za red. S. Ya. Yermolenko. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].
- Ukrainskyi sotsium: sotsialno-politychnyi analiz suchasnosti ta prohnoz maibutnoho* (2020) [Ukrainian society: a social and political analysis of the present and a forecast of the future]: zbirnyk materialiv XKHII Vseukrainskoi naukovoї konferentsii vykladachiv, molodykh naukovtsiv i studentiv. Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian].
- Sukhomlynskyi, V.O. (1977). *Vybrani tvory*. [Selected works]. Kyiv: Radianska shkola. 1977. [in Ukrainian].

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ЗРАДНИК» У РОМАНІ Р. ІВАНИЧУКА «ВОГНЕННІ СТОВПИ»

Юліана НЕСТЕРОВИЧ,

аспірантка кафедри української мови та славістики, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (Україна, Тернопіль) yu.nesterovych@tnpu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-8817-5616>

Research ID: ІУТ-2196-2023

У статті проаналізовано основні засоби вербалізації концепту «зрадник» у романі Р. Іваничука «Вогненні стовпи», визначено їх семантико-функціональні особливості. З'ясовано, що вербалізаторами згаданого концепту найчастіше є іменники (загальні назви людей, антропоніми, збірні й абстрактні іменники, зооніми), дієслова, поодинокі – фразеологізми. Словесне вираження концептуальним смислам надають також окремі словосполучення й речення, які виступають непрямими вербалізаторами концепту.

Ключові слова: *концепт, вербалізатор, зрадник, концептуальний смисл, Роман Іваничук.*

VERBALIZATION OF THE CONCEPT “TRAITOR” IN R. IVANYCHUK’S NOVEL “FIERY PILLARS”

Yuliana NESTEROVYCH,

Postgraduate at the Department of General Linguistics and Slavic Languages, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University (Ukraine, Ternopil) yu.nesterovych@tnpu.edu.ua

The article analyzes the main means of verbalizing the concept “traitor” in R. Ivanychuk’s novel “Fiery Pillars”, and defines their semantic and functional features. It was found the verbalizers of the mentioned concept are most often nouns. Among the nouns, that are common names of people, we singled out the following verbalizers: traitor, apostate, sacrilegious, gunner, whistleblower, provocateur, janissary, executioner, etc. Many words indicate the characterological features of people, their moral defects, for example: coward, scoundrel, cretin. There are even obscene words among this group. A number of verbalizers objectify the conceptual meaning of “a person with a sense of national inferiority”. They include the following nouns: underman, stranger, enemy, mercenary, nobody, slave, etc. Among the verbalizers of the concept “traitor” in the text of the work we single out anthroponyms such as: Yuda, Janus, Barabash, Nis, Bryukhovetskyi, Andrii Bulba. The concept also finds verbal expression through abstract and collective nouns (adaptation, fratricide, treason, apostasy, conformity, duplicity, humility, fornication). Its verbalizers are singly zoonyms (bug, cockroach).

Less often, the concept “traitor” is verbalized with the help of verbs. Among them are the following words: report, sell out, run away, go wild, etc. Single verbalizers are phraseological units.

Verbal expression of conceptual meanings is also provided by separate word combinations and sentences (simple and complex, narrative and interrogative), which act as indirect verbalizers of the concept, creating the appropriate context.

The mentioned verbalizers of the concept “traitor” give a description of people who commit treason, contain an assessment of various aspects of treason, highlight this negative social phenomenon in all its complex dimensions and understandings.

The study of the concept of «traitor» and related concepts in Roman Ivanychuk`s works is promising.

Key words: *concept, verbalizer, traitor, conceptual meaning, Roman Ivanychuk.*

Постановка проблеми. Упродовж останніх десятиліть у лінгвістичній науці помітно зріс інтерес до дослідження особливостей пізнання людиною світу через мовні засоби, а також зворотного процесу – відбиття в мові індивіда, етносу, людства загалом особливостей

індивідуального, загальнонаціонального, вселюдського досвіду за допомогою вербалізованих символів. Як наслідок, увагу лінгвістів почала привертати не лише мова людини, але й людина в мові.

Американський мовознавець Д. Еверетт стверджує, що мову формувала культура, а не навпаки. Цим науковець засвідчує чималу роль лінгвістичної прагматики у становленні й розвитку людської комунікації. До того ж, зазначає Д. Еверетт, мова не виникла тоді, коли людина почала вимовляти окремі слова. Мова виникла тоді, коли людина вступила в діалог з іншою людиною (Еверетт, 2019, с. 17–23). З цього випливає висновок, що є сенс досліджувати мову як динамічну структуру, що знаходить своє вираження, втілення і, зрештою, сенс під час взаємодії людей, обміну думками і досвідом, сприйняття світу через призму культури, до якої належить індивід. Широке поле для такого дослідження пропонує лінгвоконцептологія.

Основну її одиницю – концепт – часто розглядають у двох площинах: когнітивній та культурологічній, що зафіксовано у низці визначень згаданого поняття (Голубовська, 2016, с. 152). Вагомість культурологічного аспекту в структурі концепту відзначає чимало дослідників. Так, О. Селіванова пропонує термін «константи культури», підкреслюючи, що це «відносно стійкі концептуальні структури свідомості, що несуть культурно ціннісну інформацію та представлені у знакових предметах культури, зокрема, у текстах, явищах природної мови» (Селіванова, 2006, с. 250). Таким чином, джерельною базою для дослідження окремих концептів можуть слугувати тексти художніх творів, адже письменники як представники певної культури вибудовують таку структуру концепту, яка є органічною для їх співвітчизників і в національному, і в загальнолюдському контексті.

Варто зазначити, що концепти є динамічними структурами, які можуть обростати новими смислами у вирі історії. Тож саме твори, написані в жанрі історичної прози, дають можливість дослідити смисли, які домінували в певний період у мовній спільноті, а також порівняти їх із особливостями вербалізації поняття в іншій історичній період чи з іншими мовними спільнотами, культурами. Такий матеріал дослідження є особливо актуальним під час аналізу концептів, структура яких зазнавала змін під впливом тих чи інших історичних реалій. Концепт «зрадник» зараховуємо до таких. Те, що згадане поняття споконвіку цікавило українців, на думку Н. Троші, доводить усна народна творчість, яка є багатогою на сюжети, пов'язані із проблемою зради (Троша, 2019, с. 139). З того часу письменники часто порушували її у своїй творчості.

Аналіз досліджень. Аналізу концептів «зрада», «зрадник» у творчості українських письменників присвятила наукові розвідки низка науковців. Так, засоби вербалізації концепту «зрада» в однойменному романі Є. Кононенко дослідила О. Дуденко (Дуденко, 2021). Ю. Левчук описала концепт «зрадник» у текстах Лесі Українки та О. Кобилянської. Дослідниця визначила його як одну із жанрових домінант творчості письменниць (Левчук, 2013). Згаданий концепт досліджувався також в окремих його площинах. Скажімо, С. Кобута описав його реалізацію в громадянській площині, проаналізувавши особливості концепту «державна зрада» в романах Івана Багряного «Сад Гетсиманський» та Джорджа Орвелла «1984» (у порівняльному аспекті) (Кобута, 2012). Низку наукових досліджень концепту «зрада» в українській та англійській мові здійснила Л. Ясногурська (Ясногурська, 2018).

Мета статті – визначити засоби вербалізації концепту «зрадник», а також їх семантико-функціональні особливості в романі Р. Іваничука «Вогненні стовпи».

Виклад основного матеріалу. Концепт «зрадник» широко репрезентований у творчості Р. Іваничука, зокрема в романі-тетралогії «Вогненні стовпи». Загалом, у тексті згаданого твору налічуємо понад п'ятдесят згадок імені концепту та спільнокореневих з ним слів (*зрада, зрадник, зрадити, зрадливий, зрадливість, зраджений, зрадницький, зраджено* тощо).

Поняття «зрадник» у романі об'єктивується більш ніж сімдесятьма (!) концептуальними смислами. Різноманітними за частиномовною належністю, структурою, лексичним значенням є вербалізатори згаданого концепту. Найчастіше вони представлені іменниками, серед яких загальні назви людей, антропоніми, абстрактні та збірні іменники, зооніми тощо. Поодиноким концепт вербалізується за допомогою дієслів (у тому числі дієприкметників), а також фразеологізмів. Виокремлюємо й непрямі вербалізатори, до яких відносимо словосполучення та різноманітні реченнєві структури, які, вплітаючись у контекст, імпліцитно репрезентують концепт «зрадник». Співвідношення засобів вербалізації згаданого концепту можна простежити на прикладі поданої нижче діаграми (рис. 1).

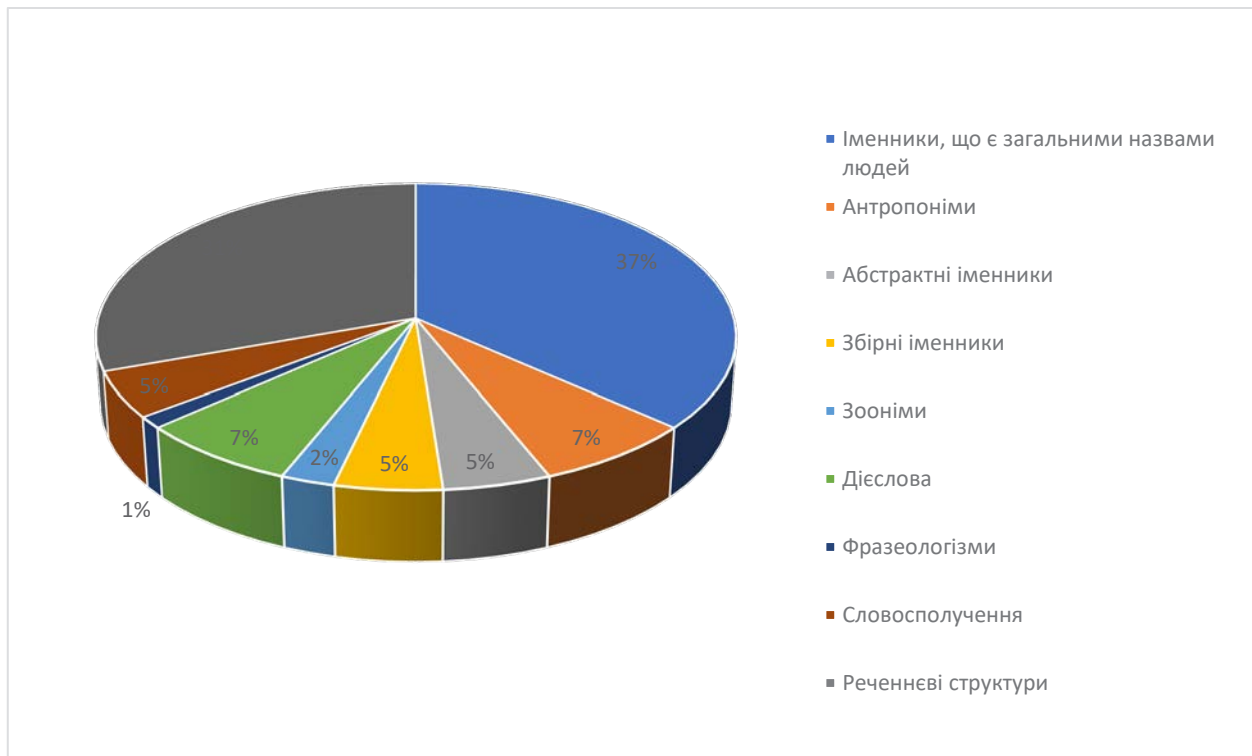

Рис. 1. Засоби вербалізації концепту «зрадник» у романі Р. Іваничука «Вогненні стовпи»

Як помітно з діаграми, найчисельніший пласт вербалізаторів концепту «зрадник» становлять, що не дивно, іменники. З-поміж них найбільше тих, які є загальними назвами людей. Окремі такі вербалізатори є близькими за значенням до імені концепту, наприклад, **запроданець** («...уже минув його, й від серця відлягло, що не напоровся на якогось озброєного **запроданця**...» (Іваничук, 2019, с. 456)) або **відступник** («...лейтенант не бажав слухати напуття свого ворога – Андрусякового батька, він відгороджувався супротивом кожному його слову, яке намагалося наблизити **відступника** до минулого – щоб він повернув його собі як належне» (Іваничук, 2019, с. 308)).

Вербалізатором концептуального смислу «той, хто змінив релігію» є іменник **вихрест**, який часто використовують щодо юдеїв, які – добровільно чи вимушено, заради порятунку – перейшли в християнство. Дія роману «Вогненні стовпи» розгортається в різних часових площинах, але основна сюжетна лінія припадає на часи Другої світової війни та закріплення радянської влади на заході України. У ті буремні часи саме заради порятунку євреїв нерідко приймали християнство: «...**Йосафат**, стоячи в гурті хористів біля криласу, придивлявся до облич двох єврейок-**вихресток**, Сальомеї і Руфіни...» (Іваничук, 2019, с. 72). Із релігією пов'язаний інший вербалізатор – **святотатець** – який, проте, в тексті твору передає особливості сприйняття персонажами тих людей, які чинять наругу над національними символами, зокрема над українським прапором: «...а **Онуфрій**... взявся обома руками за жердку, на якій висів прапор, зламав її, зірвав полотнище й почав шматувати... Василь прискочив до **святотатця** й схопив його за оборки китаря: «Ти що робиш, московський **запроданцю**?!» (Іваничук, 2019, с. 242). Як бачимо, слова «святотатець» і «запроданець» використовуються в одному ряді, як синоніми щодо людини, яка зрадила національну ідею.

І справді, персонажі твору доволі часто – заради вигоди, зі страху, бажаючи вислужитись, рятуючи життя – запобігають перед новою владою, наражаючи цим на небезпеку (катування, заслання, смерть) рідних, знайомих, навіть себе. Доносили одне на одного й самі представники каральних органів у тоталітарній державі. Атмосфера всеохопного страху й недовіри панувала скрізь, не лише серед цивільного населення. Виокремлюємо низку вербалізаторів, які характеризують таких персонажів твору: **навідник**: «**Юрко Васютин** ще встиг оглянутися, він упізнав **навідника**...» (Іваничук, 2019, с. 94); **сексот**: «О, ти ще попляшеш, **бандерівський виплодку**, – станеш у мене слухняним **сексотом**...» (Іваничук, 2019, с. 152); **донощик**: «...в

системі державної безпеки всі до одного службовці були **донощиками** й не могли ними не бути: існував неписаний закон про кару за недонесення...» (Іваничук, 2019, с. 212); **провокактор**: «... а що коли лжебуркути, які вже нині... почали сточувати організм Повстанської Армії, згодом проїдять її... й вона ізсередини струхлявіє; в який спосіб виявляти **провокакторів**, кого запідозрювати, кому вірити, а кого знищувати...» (Іваничук, 2019, с. 175); **стробок**: «...ось лежить герой, зв'язаний своїм командиром, який напевно ще вчора розпалював у свого підлеглого героїчний дух, а нині стоїть з піднятими руками і просить в **стробки**...» (Іваничук, 2019, с. 212–213); **тайняк**: «часом здавалося, що всі, навіть знайомі, служать **тайняками** в НКВД й займаються тільки тим, що висліджують його» (Іваничук, 2019, с. 228–229).

Найболючішою є зрада колишніх побратимів, від яких не очікуєш підступу, яким довіряєш безумовно. Важливою для українців проблемою, яку в багатьох своїх історичних романах порушує Р. Іваничук, є яничарство. У переносному значенні **яничар** – це людина, яка, переходячи на бік ворога, стає катом власного народу. Представлений цей вербалізатор концепту «зрадник» і в романі-тетралогії «Вогненні стовпи»: «...ведуть партизанів... **свій** своїх веде... Боже, яка ганьба! – провадить братів до тюрми й оком не кліпне... **яничар** проклятий...» (Іваничук, 2019, с. 220). Епітет «проклятий» підсилює негативне оцінювання згаданого концептуального смислу. Натрапляємо у тексті твору і на вербалізатор **кат**: «...твої батьки воювали за Україну так само, як і ми, а ти став **катом** для своїх людей» (Іваничук, 2019, с. 390).

Серед вербалізаторів концепту «зрадник» виокремлюємо низку іменників, які характеризують людей за особливостями характеру, моральними якостями. Серед них трапляються навіть обсценні слова. Наведемо приклади: **боягуз**: «десь там, у Потоках, мліють від страху вдова Марія й білокоса Наталка, невже ти, Мироне, забув про неї? ...але чого ти, **боягузе**, клявся мені, що любиш Наталку і жити без неї не можеш» (Іваничук, 2019, с. 13); **падлюка**: «“Ми мусимо стати героями” – так оце і є той твій героїзм, **падлюко**, і як це могло статися, що ти зрадив товариша по зброї, і що тепер робити?» (Іваничук, 2019, с. 221); **негідник**: «Піднімайся, Болідов, піднімайся, **негіднику**, я прийшов по твоє життя» (Іваничук, 2019, с. 233) (згаданий персонаж Болідов був таємним агентом спецслужб, через якого загинуло багато національно свідомих людей); **кретин**: «...Павло вже вернутися не міг – краще загинути, ніж жити серед цієї сірої зграї зрадників і **кретинів**...» (Іваничук, 2019, с. 235) (тут слово «кретин» вживається не як медичний діагноз, а в переносному (лайливому) значенні, яке фіксується у тлумачному словнику: «Дурень, тупа, нікчемна людина; ідіот»); **виблядок**: «Цей **виблядок** – тільки подумати: син петлюрівського полковника! – ...лютує по селах, мов скажена собака, – ти б тільки подивився на тих змасакрованих дівчат, яких він залишає після себе!..» (Іваничук, 2019, с. 368). Цей вербалізатор також об'єктивує концептуальний смисл «той, хто знущається над власним народом; яничар».

Зрадниками у творі нерідко постають люди з почуттям національної меншовартості. Цей концептуальний смисл вербалізується ганебним расистським терміном «унтерменш» (недолюдина) у переносному значенні: «...і скис герой при першому випробуванні, бо за своєю ментальністю зроду був **унтерменшем**» (Іваничук, 2019, с. 162). Почуття національної меншовартості часто властиве українцям, яким прививали ненависть до власного народу. Прикладом такого «перевиховання» є лейтенант Шпола, батько якого був полковником війська Петлюри. Репресувавши батьків, радянська влада помістила Шполу і тисячі інших таких, як він, у дитячі будинки, де їх виховували в радянському дусі, прививали зневагу до власної нації. Не менш трагічним явищем є свідомий перехід на сторону ворога, колабораціонізм. Для співвітчизників такі люди стають **чужинцями**, **ворогами**, **найманцями**, а також **невільниками**, **рабами**: «... ти ніколи не матимеш своїх, зраднику, й сам навіки станеш **чужинцем** на своїй землі!.. Іваничук, 2019, 215); «Це кажу вам я – лейтенант Шпола, син петлюрівського полковника, засуджений ним до катівського ремесла, я – найлютіший ваш **ворог**, який за все своє життя не зумів забути хохлацької мови, і в жилах моїх ще й досі тече отруйна жовто-блакитна кров!» (Іваничук, 2019, с. 314); «Та невже тобі не соромно, що ти **невільник, раб**? Ти пішов проти власного народу, став **найманцем**, зрадником!» (Іваничук, 2019, с. 279). Водночас багатьма українцями усвідомлюється й трагізм явища, коли людей змалку виховують яничарами, тому упівський командир називає Шполу **потопельником** і наголошує на тому, що лейтенант ще може повернутися до власної ідентичності, зійти зі шляху зради: «Вони відібрали в тебе батьків, волю, землю, сором, віру, вони все забрали в тебе, крім мови, якої ти не зумів забути, тож

вчепися зараз за цю стебелину, **потопельнику**, ти ще зможеш прибитися до свого берега, ти ж іще українець!» (Іваничук, 2019, с. 279). Шполу, який втратив життєві й національні орієнтири, співвітчизники вважають **зайдою**, та все ж не покидають надії на те, що такі, як він, відчують поклик власної крові й повернуться до свого коріння, перестануть бути **ніким**: «- Чому ж ти воюєш на боці скаженої зграї сталінських бандитів, які знищили твоїх батьків?... Цієї миті **зайда** мав сам вирішити свою долю: перестане бути зайдою або навіки залишиться ним» (Іваничук, 2019, с. 291); «Ти ж українець, хлопче, тож вернися до України, ти нині **ніхто**, але кимось стань – не може людина бути ніким!» (Іваничук, 2019, с. 278).

Окрему групу вербалізаторів концепту «зрадник» у романі «Вогненні стовпи» становлять іменники-антропоніми. Серед них – імена біблійних, міфологічних, історичних та літературних постатей. Наприклад: **Юда**: «*Юрко Васютин* ще встиг оглянутися, він упізнав **навідника** і виплюнув йому в обличчя слово «**Юда!**» (Іваничук, 2019, с. 94); **Янус**: «*Натягати* на обличчя маски **Янусів**, – знову вставила *Юлія*, – а коли вони приростуть до шкіри, то й довічно *Янусами* залишимося: дволикість стане нормою нашої поведінки...» (Іваничук, 2019, с. 163); **Іван Барабаш**, **Іван Ніс**, **Іван Брюховецький**: «*Та якщо б* протягом всієї нашої історії так легко, як оце ти зараз, відмовлялися українці від України, то ми б давно вже її не мали, бо ж були в нас і **Барабаші**, і **Носи**, і **Брюховецькі**, та й яничарів усіх мастей мали-сьмо подостатком...» (Іваничук, 2019, с. 164); **Андрій Бульба**: «*Мирон* приходять до батьків..., він мліє зі страху, що *Богдан* може вийти з тюрми з тавром запродаця, і якби це сталося – чи уб'є батько **зрадника**, як *Тарас Бульба Андрія*» (Іваничук, 2019, с. 231).

Окремі вербалізатори концепту виступають не назвами людей, а збірними чи абстрактними іменниками. Наведемо кілька прикладів:

- **пристосуванство**: «...думка про майбутнє *Йосафатове пристосуванство*... *закрадалася* в його свідомість...» (Іваничук, 2019, с. 162);
- **братовбивство, хриstopродавство**: «...і яка то демонська сила кинула у вир смертельного двобою дітей однієї матері – України, який то гаспид примушував до **братовбивства та хриstopродавства**...» (Іваничук, 2019, с. 305);
- **відступництво**: «...то ж вони **відступництвом** рятувалися від смерті, й хлопцеві було жаль вродливих юдейок» (Іваничук, 2019, с. 72);
- **конформізм**: «...ти ступаєш на шлях **конформізму**, *Йосафате*, а тому й на волі будеш невільним, й створена тобою наука стане надбанням чужинця...» (Іваничук, 2019, с. 138);
- **дволикість**: «*Ми ж мусимо* вчитися, працювати, дітей виховувати, досягаючи при тому науку толерантності, брехні й **дволикості**... Коли ж відмовимося від подібних імперативів, то всі належні нам місця в суспільстві... займуть чужинці...» (Іваничук, 2019, с. 162);
- **покора**: «*Онуфрій* запобігливо заглядав майорові в очі й чекав його повелінь, готовий безвідмовно їх виконати, бо тільки **попора** й вірна служба панові можуть врятувати йому життя й достаток, якого власними руками доробився...» (Іваничук, 2019, с. 244);
- **блуд**: «*Так, певне, думав Господь, дивлячись... на Василів блуд*... [тут – подружня зрада – Ю. Н.]» (Іваничук, 2019, с. 136).

Виокремлюємо кілька вербалізаторів концепту, які є зоонімами, зокрема **блощиця**, **тарган**: «*Не українець він... І не москаль! Це пайдьошник, блощиця, тарган!*» (Іваничук, 2019, с. 279). У цьому ж градаційному ряді спостерігаємо народне прізвисько «пайдьошник» – зневажлива назва неохайних та брутальних червоноармійців, які «визволяли» захід України.

Концепт «зрадник» отримує словесне вираження також через дієслова, серед яких такі лексеми: **доносити**, **доповісти**, **запродатися**, **втікати**, **здичіти** тощо. Наведемо кілька прикладів із тексту: «...зрозумів тепер чотар: про все, що відбувалося в селі, **доносив** у Коломию *Онуфрій*, адже від нього дізналося село, що в п'ятницю прийде облава» (Іваничук, 2019, с. 242); «... *Шкрупила мусить доповісти* про нинішню розмову кому слід, поки його не випередив *Болідов*» (Іваничук, 2019, с. 201); «...люди нині ніби **здичіли** – свої, а гірші від ворогів *найтяжчих*...» (Іваничук, 2019, с. 126). Одним із вербалізаторів концепту виступає дієприкметник **скацапілі** (тобто ті, які стали кацапами). Йдеться про українців, на яких має чималий вплив російська пропаганда, внаслідок чого вони підпадають під вплив ворога: «*Мищанинові, бачте, забагато поезії: він хоче мати банк, фабрику, він прагне заповісти найвищу сходинку серед політиків, він вважає школу вертепом, який те й робить, що продукує скацапілих священників і примітивних урядників, - навіщо їм розуміти прекрасне?*» (Іваничук, 2019, с. 22).

Зраду у творі репрезентує також фразеологізм **юдина плата**, тобто тридцять срібняків, за які Юда, як вважається, зрадив Ісуса: «...легко біглося Гулейчукові по **юдину плату** за кров...» (Іваничук, 2019, с. 473).

Окремі вербалізатори концепту представлені словосполученнями. Вони об'єктивують різні форми зради, у тому числі:

– подружню зраду: «...баба *Маруся* нагадувала дідові **його** молодечий **гріх із сільською лярвою**...» (Іваничук, 2019, с. 31);

– зраду, вчинену союзниками: «...*тож хто виявився зрадником: ми, які замість обіцяної автономії отримали паціфікацію, Березу й ті самі права, які мали наші предки до Хмельницького, чи ви, котрі угоду між Петлюрою й Пилсудським так віроломно порушили?*» (Іваничук, 2019, с. 55);

– проституцію: «*Ах ти ж, курво гестапівська, чо' не втекла зі своїми німаками, яке ти маєш право галасувати нині славу цим обірванцям?*» (Іваничук, 2019, с. 128).

Часто концепт «зрадник» знаходить своє вербальне вираження за допомогою цілих реченневих структур, побудованих за принципом простих неускладнених, простих ускладнених, складних речень, речень із прямою мовою, а також питальних речень. Наведемо по одному прикладу таких конструкцій:

– просте неускладнене речення: «*Проміняв я тебе на сатанинські папірці...*» (Іваничук, 2019, с. 458);

– просте ускладнене речення: «...*враз їхній учитель, порадник, ще й лікар залишає громаду, рятуючи себе самого...*» (Іваничук, 2019, с. 32);

– складне речення: «...*він люто їх нищив, розчавлював, плюндрував, щоб ніхто не міг почути, що вони розмовляють майже так само, як він*» (Іваничук, 2019, с. 295);

– речення з прямою мовою: «...*вийшов увіський старшина з піднятими вверх руками й гукнув до облавників: “Виходжу з повинною!”*» (Іваничук, 2019, 211-212);

– питальне речення: «...*чи справжні партизани знають, як ти з людьми поводишся?*» (Іваничук, 2019, с. 140).

Висновки. Отже, концепт «зрадник» у романі Р. Іваничука «Вогненні стовпи» представлений багатьма вербалізаторами. Серед них помітну групу становлять іменники, які є загальними назвами людей (37%), антропонімами (7%), збірними (5%) й абстрактними (5%) іменниками, зоонімами (2%). Словесне вираження концепту здійснюється також за допомогою дієслів (7%), поодинокі – фразеологізмів (1%), а також словосполучень (5%) і різноманітних реченневих структур (31%). Вербалізатори концепту «зрадник» у романі об'єктивують численні аспекти зради як негативного суспільного явища та дають характеристику людям, які її скоюють. Це, зокрема, ті, що зраджують рідних, друзів, побратимів, мають комплекс національної меншовартості, діють під впливом страху, вигоди, примусу тощо. Перспективним є всебічний аналіз концепту «зрадник» у прозі Романа Іваничука, адже завжди актуальна проблема зради є однією з центральних у його творчості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Голубовська, І. (2016). *Сучасна українська лінгвоконцептологія: стан і перспективи розвитку*. Актуальні проблеми філології та перекладознавства: зб. наук. праць. 10(1). Хмельницький.
- Дуденко, О. (2021). *Вербалізація концепту «зрада» в однойменному романі Євгенії Кононенко («Зрада» (Zrada, made in Ukraine))*. Актуальні проблеми філології та перекладознавства: зб. наук. праць. 21, 1. Хмельницький. DOI: 10.31891/2415-7929-2021-21-8.
- Еверетт, Д. (2019). *Походження мови. Як ми навчилися говорити / пер. з англ. Геннадій Шпак*. Київ : Наш формат.
- Іваничук, Р. (2019). *Вогненні стовпи*. Харків : Фоліо.
- Кобута, С. (2012). *Художня реалізація концепту «державна зрада» в романах Івана Багряного «Сад Гетсиманський» та Джорджа Орвелла «1984»: порівняльний аспект*. (Вип. 27). Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: Філологічна.
- Левчук, Ю. (2013). *Концепти «зрадник» та «в'язень» як жанрові домінанти творів О. Кобилянської та Лесі Українки*. Науковий вісник Чернівецького національного університету. Слов'янська філологія. 697–699.
- Селіванова, О. (2006). *Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія*. Полтава : Довкілля-К. *Словник української мови в 11 томах*. URL: <http://sum.in.ua> (дата звернення: 20.08.2023).

- Троша, Н. (2019). *Художня репрезентація концепту «відступник» у літературній творчості Олександра Довженка*. (Вип. 13). Літератури світу: поетика, ментальність і духовність. Кривий Ріг. DOI: 10.31812/world_lit.v13i0.2379.
- Ясногурська, Л. *Концепт ЗРАДА: лінгвокультурний та корпуснобазований підходи (на матеріалі української та англійської мов)*. (Дис ... канд. філол. наук: 10.02.15). Рівне, 2018.

REFERENCES

- Holubovska, I. (2016). *Suchasna ukraïnska lnhvokontseptolohiia: stan i perspektyvy rozvytku* [Modern Ukrainian linguistic conceptology: state and prospects of development]. *Aktualni problemy filolohii ta perekladoznavstva: zb. nauk. Prats*, 10 (1). Khmelnytskyi. [in Ukrainian].
- Dudenko, O. (2021). *Verbalizatsiia kontseptu 'zrada' v odnoimennomu romani Yevhenii Kononenko («Zrada (Zrada, made in Ukraine)»)* [Verbalization of the concept 'betrayal' in Evgenia Kononenko's novel of the same name («Zrada (Zrada, made in Ukraine)»)]. *Aktualni problemy filolohii ta perekladoznavstva*, 21, 1 Khmelnytskyi. [in Ukrainian].
- Everett, D. (2019). *Pokhodzhennia movy. Yak my navchylysia hovoryty* [Origin of the language. How we learned to speak]. (Shpak H. Trans.). Kyiv: Nash format. [in Ukrainian].
- Ivanychuk, R. (2019). *Vohnenni stovpy [Fiery Pillars]*. Kharkiv: Folio. [in Ukrainian].
- Kobuta, S. (2012). *Khudozhnia realizatsiia kontseptu «derzhavna zrada» v romanakh Ivana Bahriianoho «Sad Hetsymanskiy» ta Dzhordzha Orvella «1984»: porivnialnyi aspekt* [Artistic realization of the concept «treason» in Ivan Bagryany's novels «The Garden of Gethsemane» and George Orwell's «1984»: a comparative aspect]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia», Ser. : Filolohichna*, 27 [in Ukrainian].
- Levchuk, Yu. (2013). *Kontsepty «zradnyk» ta «viazen» yak zhanrovi dominanty tvoriv O. Kobylianskoi ta Lesi Ukrainky* [The concepts of «traitor» and «prisoner» as genre dominants in the works of O. Kobylyanska and Lesya Ukrainka]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho natsionalnoho universytetu. Slovianska filolohiia*, 697-699. [in Ukrainian].
- Selivanova, O. (2006). *Suchasna lnhvistyka: terminolohichna entsyklopediia. [Modern linguistics: a terminological encyclopedia]*. Poltava: Dovkillia-K. [in Ukrainian].
- Slovyk ukraïnskoi movy v 11 tomakh*. [Dictionary of the Ukrainian language in 11 volumes]. Retrieved from: <http://sum.in.ua> . [in Ukrainian].
- Trosha, N. (2019). *Khudozhnia reprezentatsiia kontseptu «vidstupnyk» u literaturnii tvorchosti Oleksandra Dovzhenka* [Artistic representation of the concept of "renegade" in the literary works of Oleksandr Dovzhenko]. *Literaturny svitu: poetyka, mentalnist i dukhovnist*, 13. Kryvyi Rih. [in Ukrainian].
- Yasnogurska, L. (2018). *Kontsept ZRAДА: lnhvokulturnyi ta korpusnobazovanyi pidkhody (na materialy ukraïnskoi ta anhliiskoi mov)* [The concept BETRAYAL: linguistic and cultural and corpus-based approaches (on the material of Ukrainian and English languages)]. *Candidate's thesis*. Rivne. [in Ukrainian].

UDC 811'373

DOI <https://doi.org/10.24919/2518-1602.2023.15>

THE NEOPHRASEOLOGISATION OF THE POLITICAL DISCOURSE IN ENGLISH AND UKRAINIAN MASS MEDIA

Iryna PATEN,*Ph.D. in Philology, Associate Professor at the Department of Ukrainian Language, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych) irynapaten79@gmail.com***ORCID:** <http://orcid.org/0000-0001-8706-6149>**Research ID:** N-6942-2018**Liliia SOBOL,***Ph.D. in Philology, Associate Professor at the Department of English Language Practice, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych) lilia.sobol@gmail.com***ORCID:** <http://orcid.org/0000-0001-7233-5756>

The rationale for this research topic is that each and every language is enriched by new notions. Linguistic innovations appear every day. Their emergence, their functioning, as well as principles used to create new words or phrases have been, are, and will always be the focus of attention in linguistics. The article investigates the neophraseology of the political discourse in mass media outlets. It has been proved that the political discourse in Ukrainian and English language mass media outlets has long been accustomed to adopt neologisms (separate words as well as phrases). Mass media outlets are characterised by their social appraisability which, in mass media discourse, is implemented by its principal tools – neophraseologisms.

Key words: *political discourse, mass media discourse, innovation, neologisms, neophraseology, new phraseology, phraseology.*

НЕФРАЗЕОЛОГІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНОГО МЕДІЙНОГО ДИСКУРСУ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)

Ірина ПАТЕН,*кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Україна, Дрогобич) irynapaten@gmail.com***Лілія СОБОЛЬ,***кандидат філологічних наук, доцент кафедри практики англійської мови, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Україна, Дрогобич) lilia.sobol@gmail.com*

Коронавірусна інфекція, повномасштабне вторгнення РФ на територію України, глобальні світові процеси (культурні, економічні, політичні тощо), релігійні та воєнні конфлікти, науково-технічний прогрес, тероризм тощо не лише наповнюють новим змістом відомі раніше слова, але і суттєво збагачують ту чи ту мову неологізмами.

Актуальність теми наукової розвідки зумовлена стрімким збагаченням будь-якої мови новими поняттями, позаяк поява мовних інновацій, їхнє функціонування, принципи творення нових слів чи сполук були, є і залишаються предметом пильної уваги мовознавчих досліджень.

Публіцистичні тексти українських та англійських засобів масової комунікації рясніють мовними новотворами, адже ЗМІ – головний розповсюдjuвач нової інформації. Аудиторія швидко та легко сприймає ті неологізми, у яких подано максимум інформації у максимально простій структурі.

У статті акцентовано увагу на політичному медійному дискурсі. З'ясовано, що це конгломерація двох видів дискурсу: політичного та медійного. Політичний дискурс є найвпливовішим явищем сучасної політичної комунікації, масмедійний – канал цієї комунікації, позаяк саме масмедіа популяризують важливі політичні ідеї.

Мета статті – дослідити корпус неофразеології політичного медійного дискурсу української та англійської мов.

У політичному медійному дискурсі українського та англійського соціумів давно спостерігаємо тенденцію до використання неологізмів (від слів до фразеологічних сполук). Характерною особливістю засобів масової комунікації є соціальна оцінність, головним засобом, який реалізує її у медійному дискурсі, – неофразеологізм.

Неофразеологія – сфера вторинної номінації, яка по-новому називає давно відомі явища, оригінально позначає ті чи ті події, надає їм оцінку, оживлює тексти знайомими образами, надає експресивності, і тим самим привертає увагу адресата, водночас істотно послаблює цензуру і дозволяє вільно висловлювати думки.

Ключові слова: політичний дискурс, масмедійний дискурс, інновація, неологізми, неофразеологія, фразеологія.

Problem statement. The COVID-19 pandemic, Russia's full-scale invasion into Ukraine, global cultural, economic, and political processes, religious and military conflicts, scientific and technical progress, terrorism – all of these are topics which are not only providing new meanings to previously existing words but also enriching a language with neologisms.

Lexical innovations help us describe and comprehend new phenomena which, all of a sudden, have become part of our everyday life (Zatsnyi, 2008) due to the fact that “a necessity arises to have, at one's disposal, a word or a symbol to denote a new *notion* (whereby the notion *per se* – and the necessity to have that notion – always emerges *before* its corresponding derivant word comes to life); a necessity to supplement a certain semantic field with a new (or a modernised) functional unit or to invest an old notion with a new (additional or updated) meaning (that is, with a new *sememe*) – and this calls for a new form – and hence, a new word” (Zhaivoronok, 1999, p. 35).

Sensitivity and dynamic nature of the lexical and semantic level is responsible not only for the appearance of new words or terms but also new phraseological units which have not yet been reflected in lexicographical sources (records).

Academic researchers largely prefer to research those language innovations that emerge in the realm of mass communication since they present a convenient method to convey information. The main thing is that the World Wide Web is a powerful vehicle of communication, mass information, and intellectualisation.

Analysis of prior researches. The issue of appearance of innovations in the language system, principles for creation and classification of neologisms, their functioning as well as principles used to create new words or phrases have been, are, and will always be the focus of attention in linguistics since rapid enrichment of any language with new notions is of great interest to researchers.

Dynamics of phrasemicon were in the focus of Ukrainian and foreign academic researchers, specifically: N. Babych, L. Skrypnyk, Yu. Zatsnyi, L. Ponomariv, V. Bilonozhenko, V. Zhchenko, B. Azhniuk, I. Andrusiak, L. Arkhyenko, M. Bakina, K. Bezpoiasko, A. Brahina, V. Vokalchuk, O. Zemska, Ye. Karpilovska, Zh. Koloiz, L. Krysin, O. Styshov, O. Serbenska, A. Smerchko, I. Rott, M. Xoi, J. Algeo, R. Baayen, G. Cannon, K. Fischer, B. Gardin, P. Gilbert, D. Herberg, J. Sheidlower et al. In their numerous studies, academic researchers emphasise the semantic and formal integrity of phrasemes, the essence of expressive potential of phraseological units, semantic transformation and modification of phraseological composition etc. Certain Anglo-American (J. Algeo, R. Baayen, G. Cannon, J. Simpson) and French linguists (A. Darmsteter, L. Deroy, B. Gardin, L. Guilbert) have investigated theoretical and methodological questions of neology; there are also multiple works by Ukrainian linguists that are dedicated to basic phrase-building tendencies (I. Plah, I. Bielikova), phraseological modifications and innovations in press (S. Ptashnyk, T. Sverdun, N. Lysetska, A. Smerchko), political phraseologisms (Ya. Bylytsia, K. Lepa), social and political phraseology focusing on different languages (A. Hryhorash, I. Braha, O. Cherednychenko, H. Minchak, K. Lepa, Ya. Bilytsia, I. Naumova, Yu. Shuvalova, N. Yankin, A. Bakhi, V. Fleisher et al.).

Phraseological novelties in various realms of communication – mass media in particular – have been investigated by the following Ukrainian academic researchers: O. Styshova, O. Taranenko, L. Pashynska, N. Skyba et al. That said, the issue of lexical innovations in modern-day linguistics calls for a more careful in-depth examination since the neophraseological corpus keeps growing and become more diverse.

The **objective of the article** is to study the corpus of novel phraseology of the political discourse in English and Ukrainian mass media.

Principal narrative. The doctrine of discourse stipulated a framework for a discourse focusing on mass media outlets covering all of the communicative contexts (hereinafter referred to as mass media): press, radio, TV, ad panels etc. By and large, the mass media discourse is being interpreted by academic researchers as a derivative from the overall concept of discourse (Miroshnychenko, 2020, p. 38) and is, first and foremost, related to the recognition of the leading role of mass media in people's contemporary language and their social existence. The language of mass media is one of the most influential areas of language application. As the time flows, its influence not only fades away but also increases.

The modern-day discourse expands communication and information channels which helps broaden the readers' audience (in numerical terms) and more promptly react to changes occurring in the life of people and society. As Yu. Polovynchak aptly notes, "the mass media discourse is characterised by significant influence exerted by opinion leaders whose information is received, comprehended, relayed, and used by a wider audience" (Polovynchak, 2014). Politics is the centrepiece of this discourse. Politics is political science put into practice, as implemented in institutional political discourse (Kryvenko, 2016, p. 34).

Political discourse is a complex subject for a research which has long been in the focus of attention not only of linguists but also linguopsychologists, culturologists, psychologists, sociologists, historians. At the same time, each of this academic discipline focuses on different aspects of functioning of this discourse.

The political discourse is the most important phenomenon in contemporary political communication. It has been researched by both Ukrainian (H. Pocheptsov, I. Klymenko, N. Nahorna, K. Serazhym, N. Akinchyts, A. Sotnykov, O. Sheihal) and foreign (G. Lakoff, V. Benoit, R. Andersen, Ch. Mouffe, E. Laclau, J. Banks, R. Wodak, P. Drulak, An. Musolff, M. Schroeter, T. Adrianus V. Dijk) academic researchers focusing on linguistic leverage upon issues of control, domination, social and communicative inequality, and ultimately upon matters of state power.

Ukrainian academic researcher H. Pocheptsov asserts that method of researching political language may be employed not only by linguists. After all, if one understands the mechanism of language functioning, the symbolic nature of its doctrine of symbolic essence, one can conduct a somewhat accurate analysis of political reality. If one decides to analyse the political discourse from the standpoint of political linguistics, it shall only be examined as a 'deed of language' committed by political actors – which will eventually not correspond with the generally accepted understanding of political discourse as virtual reality wherein a certain politically and culturally united community has found itself. As we analyse utterances by politicians, academic researchers draw attention to peculiarities of political culture and the conscience of a specific *socium* (Kryvenko, 2016, p. 32). In this manner, the academic researcher has laid the foundation for the comprehension of discourse as a complex communicative phenomenon comprised of texts as well as extralingual factors (sender's background knowledge, his convictions, instructions etc) (Serazhym, 2002, p. 57).

One important function of the political discourse is its impact upon the recipient whereby the aim is to modify the recipient's political convictions and urge him to take actions that are beneficial to the sender. Using numerous syntactic, lexical, and intonational tools as well as secondary nomination tools (such as metaphors, metonymies, periphrases, terminologisms, phraseologisms, and other kinds of new lexical innovations) constitutes an important method used by politicians in their speeches to influence minds of recipients. The political discourse presents itself as an institutional environment of sorts, with its own terminology and vocabulary.

The principal channel used for political communication and a mediator between the political discourse and society is the discourse taking place in mass media. Modern-day mass media outlet the strongest tool used to psychologically influence the human mind, a tool used for state propaganda – particularly political propaganda. Mass media are an arena on which different political powers and their opinions collide.

Hence, the political and mass media discourse is inextricably linked and intertwined with each other (Prokopenko, 2013, p. 5).

Modern-day linguistic studies tend to merge different varieties of discourse into one, unified kind. "Mass media texts ... are being created in order to keep the people politically and socially aware"

(Norman Fairclough). Besides, mass media outlets actively interfere with political processes nowadays whereas politicians find it very challenging to exist without the communication support provided by mass media which are the actual vehicles making important political ideas popular and widespread. Therefore, the political discourse in mass media is a diverse constellation of processes and products of language activity in the realm of mass communication interacting with each other in a complex manner (T. Dobrosklonska). This kind of discourse characterises the information field of mass media or is implemented in the dimension of mass communication produced by mass media outlets (Ye. Kozhemiakin). Considering the fact that mass media use their outlets to spotlight a country's political events, we deem it just to consider all of them cumulatively, as a single matter.

The opinion columns in modern-day Ukrainian and English mass media contain a lot of neologisms.

Neologisms are “new formations, loanwords, as well as insertions and embeddings into language that are caused by a redistribution of meanings in various kinds and modes of speech; a renaissance of words and phrases from the olden days can likewise be observed thereby” (Serbenska, Voloshchak, 2001). For A. Ray, a neologism is “a vocabulary unit, a word, its element or a phrase whose meaning can efficiently function within a specific model of communication and which had never had a material shape – nor a linguistic shape – on its previous stage of vocabulary's development. This novelty – which can be observed in relation to the precise and empirical definition of vocabulary content – is, as a rule, corresponding with speaker's actual specific perception” (Rey, 1995, p. 97).

Mass media outlets are the principal disseminators of new information. Newspapers, magazines, journals, the Internet are the most perceptive sensors detecting new language tendencies. That is why journalists who ‘initiate’ new notions, put them into practice, are eager to introduce new words into their vocabulary. Let us note that society is quick to absorb those neologisms that convey as much information as possible and are as simple as they can be, since any such term is more of a “container of emotions which we all were experiencing at a certain time”: *арестовлення, байрактарити, депутатизація, зомбоящик, ковідіоти, макронити, путлер, путініст, рашисти, свинособаки, чорнобайти, чмобіку // putinism, Twintern, pluto-populism, hacktivism, patchwriting, Eurogeddon, Covidiots, Tergiversator, zioncrats, covidivorcer: **Ворог не перестає чорнобайти: рахунок вже 12:0*** (Telegraf.in.ua/2022) // ***Donald Trump's pluto-populism laid bare for all the sound and fury, the president is governing like a traditional Republican*** (Financial Times, 2017).

It should be noted that *Urban Dictionary*, an online dictionary of English slang and jargon phrases, increasingly contains more and more words related to the Russian-Ukrainian War: The term *Chornobaivka* is used as a synonym of *spawn kill*, a more conventional phrase: “*russians went to sleep in Chornobaivka... again; Chornobaites*, a pejorative term to describe people who repeat the same mistake but expect a different result. It is inspired by the Ukrainian village of Chornobaivka in the Kherson region, which Russian forces repeatedly tried and failed to take during the course of the war. In intercepted conversations released by the Ukrainian security services, Russian forces refer to the village as ‘purgatory’ for them and a ‘cemetery’ for their equipment” (<https://www.politico.eu/article/rashists-mordor-tractor-troops-ukraines-new-language-of-war/>).

One important function of political discourse in mass media is its functional influence. Phraseology, owing to its image richness and emotional breadth, is one of the tools used to influence. Phrasemes act as hints suggesting a manner in which the recipient is to consider and process the content of a message (Moseichuk, 2012, p. 175). Hence, the impact of phraseological unit remains all but unnoticed by the recipients who (subconsciously) absorb such hints/suggestions. That said, influence may also be exerted through aesthetics and entertainment, if the recipient manages to correctly ‘decode’ a certain phraseme and its symbolic meaning. In order to be able to decode them, the recipient should possess some kind of background knowledge: *Російська еліта все більше стурбована тим, що путін з'їхав з глузду, але більшості з них не вистачає мужності зробити реальні кроки до змін* (Країна інфо, 08.02.2023); *путін тягне час і вважає, що Україна і Захід виснажаться раніше за росію* (Країна інфо, 26.02.2023) // ... *prime minister for a while yet, his departure (while necessary) is nothing like sufficient to **stop the rot** that Conservative governments have spread across the UK* (The Sunday Times, July 10th, 2022); ... *To be honest I thought this was going to be **a once in a blue moon** affair – fabulous but not that practical* (The Times, November 29th, 2017).

Whereas none of academic researchers' object against the terms *phraseologism* and *neologism* – which are well-established categories in linguistics – the term *neophraseologism* is a new one and has not been justified so far (Romaniuk, 2015).

Phraseological innovations (neophraseologisms) are the realm of secondary communication which creates a new name to denote a notion that has long been known to people. A long time ago, Charles Bally pointed to the fact that well-instilled combinations undergo changes; he thereby asserted that a phraseological combination of words, apart from its constant component, may also have a variable component – that is, certain words/elements of an idiom may be replaced/substituted and the integrity of this word grouping remains intact. As of today, this characteristic is noted by contemporaries who argue that phraseological system of any language may be characterised by relative stability. Time-tested, individualised and then socialised, phrasemes modify their form over time; they reveal their natural essential properties which ensure their functioning in speech: *У цьому сенсі здивував вже ексгенпрокурор Рябошапка, який «за п'ять хвилин до розстрілу» таки сказав своїм вчорашнім партнерам і однодумцям все, що думає про їхній погорілий театр («Високий замок», 12.03–18.03.2020) // We also know there are **known unknowns** – that is to say, we know there are some things we do not know. But there are also **unknown unknowns**, the ones we don't know we don't know (The Washington Post, 01.07.2021); *How a British Greta Thunberg **burst the Westminster bubble**. Scarlett Westbrook, 18, is the youngest policy writer in Britain and is trying to get a climate education bill passed in the Commons* (<https://www.thetimes.co.uk/article/24/02/2023>).*

In the political realm, new phraseological units emerge under the influence of multiple historical and political impacts; they reflect phenomena and events of international relations, world politics etc, considering the fact that the political life of the world has been, is, and will always be a popular topic for any conversation: “The most widespread driving forces for creation and functioning of neophraseologisms are the updated sociopolitical and sociovernacular phenomena; new economic circumstances, social relations, the appearance of clearly outlined social strata, numerous political parties, factions, unions etc” (Skyba, 2005, p. 9). All of the abovementioned factors undergo change as life dictates new realia and calls for another kind of attitude, for a re-appraisal. These new, stable word groupings supplement and enrich political mass media phraseological microfield. This is an important tool used for political propaganda and activism, promoting one's ideas, struggle versus any state, political party, politician, and/or civil activists (Styshov, 2015, p. 20).

Active usage of neophrasemes in the political discourse maintained by mass media is explained by the ability of these units to denote certain events, phenomena, to assess them, to animate texts with familiar images, to invest the author's speech with expressiveness and thereby draw and hold the recipient's attention and shaping his attitude towards the information submitted therewith.

In addition to the above, it should be noted that neophraseologisms reinvigorate the language of mass media as they bring in witticisms, juiciness, naturalness, create a specific system of images, invest with expression and fuel with energy: *Вірус ненависті з лабораторії «Кварталу». ... Тому найнебезпечнішим вірусом, який вже не гіпотетично, а реально вразив українців, є, далєбі, не китайський COVID-19, а **вірус ненависті і злоби**, що його культивує екстравагантна групка, <...>, а тепер мутувала до статусу правлячої верхівки («Високий замок», 27.02–04.03.2020) // The country's two big oil refineries have been destroyed. ... The Serb army have become **a sitting duck**, claimed Armed Forces Minister Doug Henderson. 'What?!' Orbán **throws cold water** on Ukraine's NATO hopes Budapest's relationship with Kyiv takes another nosedive* (Politico, April 21, 2023).

Another complicated matter in current linguistics is the discrimination between phraseological units and periphrases which has caused the emergence of a separate category: phraseological periphrases (Makarets, 2012, p. 29; Fedurko, Paten, 2022, p. 182): Мир під ракетним обстрілом. Як Росія намагається схилити Україну до переговорів (Українська правда, 17 квітня 2023). *Мисливець за копальнями: чому Пригожин сконцентрував ПВК «Вагнер» на штурмі Бахмута* (<https://www.radiosvoboda.org/a/pvk-vahner-pryhozhyn-shturm-bakhmuta-interes-kopalni/32259613.html>). *І чому ПВК «Вагнер» так званого «кухаря путіна» Євгена Пригожина хвиля за хвилию веде штурм на цьому напрямку? Відповіді на ці питання озвучив координатор стратегічної комунікації Ради з нацбезпеки США Джон Кірбі* (<https://www.radiosvoboda.org/a/pvk-vahner-pryhozhyn-shturm-bakhmuta-interes-kopalni/32259613.html>); *Забужско назвала Кремль «світлим гонником»* (<https://gazeta.ua/articles/culture/>); *Російська влада причетність своїх військових до цих злочинів спростовує і називає «Бучанську різанину» фейком і провокацією. Щоправда, доказів своїх слів Кремль так і не навів* (BBC News Україна, 07.05.2022) // *'President of the rich' Emmanuel Macron gives Legion d'honneur to Jeff Bezos* (<https://www.telegraph.co.uk/world-news/2023/02/24/>); *At the Ramstein meeting Friday, Ukraine, Germany and Poland agreed*

to establish a maintenance and service centre in Poland for the Leopard 2 main battle tanks being provided to Kyiv. The **'armoured fist'** formed by collaborative efforts will thwart the terrorist regime's aggression against Europe and the entire free world (Politico, April 21, 2023).

Neophrasemes of the political mass media realm are a sort of a subsystem of professionally oriented symbols fulfilling a number of important functions: nominative, cognitive, informative, pragmatic, evaluative, expressive etc. V. Cherednychenko stresses that phraseological innovations do not present the full picture of the world; they only provide language speakers with necessary fragments (Cherednychenko, 2005, p. 5): *податки до люстрації доведуть; під лежачий камінь газ не тече; фермер фермеру ока не виключе // voucher program, Duvet days, blue-on-blue, hollow army, hillbilly armour, meat tag.*

Conclusions and prospects for upcoming research into the topic. The role of phraseological neologies consists in the fact that it is a verbal reflection of reality in society and an indicator of dynamism of the literary language; it is also an important indicator of language's resiliency. Within the political discourse taking place in mass media, neophrasemes fulfil two pragmatic tasks: to attain informative and evaluative saturation and emotional expressiveness. Using neophrasemes, an author is able to describe facts in the environment in a new, more apt manner; he conveys the language and culture conditions of society, its values, its impact upon human mind (sometimes also bordering on manipulation, since 'manipulating human minds' is a topic of political discourse) and relays the *modus operandi* of everyday life in a simple and easy way. Apt usage of neophrasemes invests texts with brilliance, conciseness, preciseness and expressiveness as we notice these qualities in speeches uttered by politicians; it helps them achieve their goals; it allows them to be brief but use a rich system of images to convey the essence of expression, to reinvigorate one's speech, to draw the attention of listeners.

In the future, we aim to expand this to an in-depth research into neologisation and neophraseologisation of the political discourse in Polish and German mass media.

BIBLIOGRAPHY

- Жайворонок, В. (1999). Лексична підсистема мови і значення мовних одиниць. *Мовознавство*, 6, 32–46.
- Зацний, Ю., Янков, А. (2008). *Інновації у словниковому складі англійської мови початку XXI століття: англо-український словник*. Вінниця: Нова книга.
- Кривенко, С. (2016). *Семантична парадоксальність політичного дискурсу (теоретико-методологічний аналіз)*. (Дис. канд. політ. наук). Львів.
- Макарець, Ю. (2012). *Перифразові номінації в українському публіцистичному дискурсі: монографія*. Київ: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова.
- Мірошніченко, М. (2020). *Стислий текст в українському масмедійному дискурсі* (Дис. канд. філол. наук). Дніпро.
- Мосейчук, О. (2012). Публіцистичний дискурс як контекст реалізації комунікативного впливу на масового адресата. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 65, 174–177.
- Половинчак, Ю. (2014). *Мобілізаційний та маніпулятивний потенціал дискурсу соціальних медіа в умовах перехідного суспільства*. URL: http://nbuvfiar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id.
- Прокопенко, А. (2013). *Інтерв'ю в передвиборчому американському дискурсі: структурно-семантичний та комунікативно-прагматичний аспекти* (Автореферат канд. філол. наук). Донецьк.
- Романюк, С. (2015). Фразеологізми та неофразеологізми в українському політичному дискурсі. *Studia Ukrainica Posnaniensia*, 3, 249–257.
- Серажим, К. (2002). *Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність (на матеріалах сучасної газетної публіцистики): монографія*. Київ: Нац. ун-т ім. Тараса Шевченка.
- Сербенська, О., Волощак, М. (2001). *Актуальне інтерв'ю з мовознавцем: 140 запитань і відповідей*. Київ: Просвіта.
- Скиба, Н. (2005). Активні фразеотворчі процеси в українській публіцистичній і художній прозі кінця XX – початку XXI століть (Автореферат дис. канд. філол. наук). Київ.
- Шишов, О. (2015). Неофраземи в суспільно-політичному дискурсі українських масмедіа. *Філологічні студії*, 4, 19–23.
- Федурко, М., Патен, І. (2022). Засоби вторинної номінації як стилістично-виражальний потенціал масмедійного дискурсу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 58, 179–184.
- Чередниченко, В. (2005). *Інноваційна фразеологічна вербалізація в англійській мові (лінгвокогнітивний та соціолінгвістичний параметри)* (Автореферат дис. канд. філол. наук). Запоріжжя.
- Rey, A. (1995). *Semantics*. Cambridge, Cambridge University Press.

REFERENCES

- Zhaivoronok, V. (1999). *Leksychna pidsystema movy i znachennia movnykh odynyt* [The lexical subsystem of the language and the meaning of linguistic units]. *Movoznavstvo*, 6, 32–46 [in Ukrainian].
- Zatsnyi, Yu., Yankov, A. (2008). *Innovatsii u slovnykovomu skladi anhliiskoi movy pochatku XXI stolittia: anhlo-ukrainskyi slovnyk* [Innovations in the vocabulary of the English language at the beginning of the 21st century: English-Ukrainian dictionary]. Vinnytsia: Nova knyha [in Ukrainian].
- Kryvenko, S. (2016). *Semantychna paradoksalnist politychnoho dyskursu (teoretyko-metodolohichniy analiz)* [Semantic paradoxicality of political discourse (theoretical and methodological analysis)]. (Master's thesis). Lviv [in Ukrainian].
- Makarets, Yu. (2012). *Peryfrazovi nominatsii v ukrainskomu publitsystrychnomu dyskursi* [Periphrastic nominations in Ukrainian journalistic discourse]: monohrafiia. Kyiv: Vyd-vo NPU im. M.P. Drahomanova [in Ukrainian].
- Miroshnychenko, M. (2020). *Styslyi tekst v ukrainskomu masmediinomu dyskursi* [Concise text in Ukrainian mass media discourse] (Master's thesis). Dnipro [in Ukrainian].
- Moseichuk, O. (2012). *Publitsystrychnyi dyskurs yak kontekst realizatsii komunikatyvnoho vplyvu na masovoho adresata* [Journalistic discourse as a context for implementing communicative influence on a mass addressee]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka*, 65, 174–177 [in Ukrainian].
- Polovynchak, Yu. (2014). *Mobilizatsiyni ta manipulyatyvnyi potentsial dyskursu sotsialnykh media v umovakh perekhidnoho suspilstva* [The mobilization and manipulative potential of social media discourse in the conditions of a transitional society]. Retrieved from: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id [in Ukrainian].
- Prokopenko, A. (2013). *Interviu vperedvyborchomu amerykanskomu dyskursi: strukturno-semantychni ta komunikatyvno-prahmatychni aspekty* [Interview in pre-election American discourse: structural-semantic and communicative-pragmatic aspects] (Master's thesis). Donetsk [in Ukrainian].
- Romaniuk, S. (2015). *Frazeolohizmy ta neofrazeolohizmy v ukrainskomu politychnomu dyskursi* [Phraseologisms and neo-phraseologisms in Ukrainian political discourse]. *Studia Ukrainica Posnaniensia*, 3, 249–257 [in Ukrainian].
- Serazhym, K. (2002). *Dyskurs yak sotsiolinhvalne yavyshe: metodolohiia, arkhitektonika, variatyvnist (na materialakh suchasnoi hazetnoi publitsystryky)* [Discourse as a sociolinguistic phenomenon: methodology, architecture, variability (on the materials of modern newspaper journalism)]: monohrafiia. Kyiv: Nats. un-t im. Tarasa Shevchenka [in Ukrainian].
- Serbenska, O., Voloshchak, M. (2001). *Aktualne interviu z movoznavtsem: 140 zapytan i vidpovidei* [Current interview with a linguist: 140 questions and answers]. Kyiv: Prosvita [in Ukrainian].
- Skyba, N. (2005). *Aktyvni frazeotvorchi protsesy v ukrainskii publitsystrychnii i khudozhnii prozi kintsia XX – pochatku XXI stolit* [Active phrase-forming processes in Ukrainian journalistic and artistic prose of the late 20th – early 21st centuries] (Master's thesis). Kyiv [in Ukrainian].
- Styshov, O. (2015). *Neofrazemy v suspilno-politychnomu dyskursi ukrainskykh masmedia* [Neophrases in the socio-political discourse of the Ukrainian mass media]. *Filolohichni studii*, 4, 19–3 [in Ukrainian].
- Fedurko, M., Paten, I. (2022). *Zasoby vtorynnoi nominatsii yak stylistychno-vyrazhalnyi potentsial masmediinoho dyskursu* [Means of secondary nomination as a stylistic and expressive potential of mass media discourse]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia*, 58, 179–184 [in Ukrainian].
- Cherednychenko, V. (2005). *Innovatsiina frazeolohichna verbalizatsiia v anhliiskii movi (linhvokohnityvnyi ta sotsiolinhvistychni parametry)* [Innovative phraseological verbalization in English (linguistic and sociolinguistic parameters)] (Master's thesis). Zaporizhzhia [in Ukrainian].
- Rey, A. (1995). *Semantics*. Cambridge, Cambridge University Press [in English].

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ПРЕДМЕТНОГО ТА АКЦІОНАЛЬНОГО ФРЕЙМІВ КОНЦЕПТУ *ЖИТТЯ* У ФРАЗЕОЛОГІЧНІЙ ПАРАДИГМІ ЕПІСТОЛЯРІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Ангеліна РАЗУМНА,

студентка факультету української та іноземної філології, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Україна, Дрогобич) razumnaangelina@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0663-3645>

Петро МАЦЬКІВ,

доктор філологічних наук, професор кафедри української мови, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Україна, Дрогобич) petro_matskiv@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1853-5375>

У статті досліджено на матеріалі фразеологічного наповнення епістолярної спадщини Лесі Українки концепт *ЖИТТЯ* як феномен мовної картини світу письменниці з окресленням його кореляції з етнічним світосприйняттям. З'ясовано, що концепт *ЖИТТЯ* містить у собі декілька базових фреймів: предметний та акціональний. Перший з них розкривається квалітативною, квантитативною та часопросторовою моделями, а другий відображає варіативну роль *ЖИТТЯ* як агенса та пацієнса, що формує взаємозумовлені інтенції *ЖИТТЯ* та розвитку, реалізації *ЛЮДИНИ*.

Наповнення епістолярії фразеологізмами антропонімного, зоонімного характерів системи міфопростору, біблійного походження, авторськими варіаціями репрезентує реляцію індивідуально-авторської системи світосприйняття з християнською та етнічно скерованою, що простежується в імпліцитній образній канві *ФО* (хрест; шлях, ґрунт, хата).

Ключові слова: концепт *ЖИТТЯ*, акціональний фрейм, предметний фрейм, когнітивна лінгвістика, фреймове моделювання, фразеологічна одиниця.

VERBALIZATION OF THE SUBJECT AND ACTION FRAMES OF THE CONCEPT OF *LIFE* IN THE PHRASEOLOGICAL SYSTEM OF THE LESIA UKRAINKA'S EPISTOLARY HERITAGE

Anhelina RAZUMNA,

Student at the Faculty of Ukrainian and Foreign Philology, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych) razumnaangelina@gmail.com

Petro MATSKIV,

Doctor of Philology, Professor at the Department of the Ukrainian Language, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych) petro_matskiv@ukr.net

In the article, based on the phraseological content of the Lesya Ukrainka's epistolary heritage, the concept of *LIFE* as a Lesya Ukrainka's worldview has been analyzed. We also outlined the correlation of conceptual content with the component of collective ethnic worldview. It was found that the concept of *LIFE* contains several basic frames (according to S. Zhabotynska): subject and action. The first of it is revealed by qualitative, quantitative, spatial and temporal models, and the second contains a variable *LIFE* as the role of an agent and a patient, which forms mutually determined intentions of *LIFE* and development, realization of a *MAN*. On the one hand, in the schemes of the action frame, *LIFE* is perceived as the action of something unknown, and therefore, it is synthesized with the concepts of *FATE* and *GOD*, and *MAN* is characterized by the possibility of changing events, therefore, it arises only from the concept of *GOD* (because a person has freedom of choice and is endowed with creativity). On the other hand, *LIFE* is a process to *DEATH* and includes in its experience, human development

and at the same time closely borders on the concept of TIME (subjective and objective). Verbalization of the subject frame is displayed through the model of time and space, which basically contains the metaphor of the path. The image of the movement highlights the path of human evolution/death and at the same time forms a nation-centric component of existence (on the native land and outside the Motherland). Here we can trace the metaphorical nature of phraseological units, which contain the images of roots, houses, and the flight of birds to warm countries, can be traced, which is inherent in the Ukrainian linguistic and cognitive picture of the world, can be traced here.

As for the quantitative model, it defines LIFE as the basis of God's creation of the living (from birth to death), and qualitatively expresses the perception of the LIFE process as a complex, completed test. HUMAN is the key concept with which the concept of LIFE is connected in the analyzed discourse.

Also, the filling of the epistolary with phraseology of anthroponymic, zoonymic images of the system of mythospace, of biblical origin, with authorial variations represents the relationship between the writer's individual authorial worldview system and the Christian and ethnically oriented one. We trace this in the implicit symbolism of phraseological units (cross; path, hut and its parts). In this way, a scenario is formed, according to which LIFE is a process aimed at the development and improvement of the deep structure of a person (through changes, frequent trials).

Key words: *concept of LIFE, action frame, subject frame, Cognitive Linguistics, frame analysis, phraseological unit.*

Постановка проблеми. У сучасних лінгвістичних дослідженнях все частіше простежується використання концептуального аналізу, за допомогою якого лінгвісти мають змогу концентровано відобразити системи знань та людського досвіду. Насамперед, ЖИТТЯ є одним із універсальних концептів, наповнення якого репрезентує і етнокультурний компонент, що окреслює не лише особливість когнітивного аспекту індивідуально-авторського дискурсу, але й глибину мовної картини світу та світосприйняття певного народу. Моделювання концепту різногранно відображається кризь базове фреймове наповнення, синтезування в якому повноцінно (через часопросторові, каузацийні, кількісно-якісні, компаративні ознаки (за С.А. Жаботинською)) дозволяє осягнути елементи знань, які формують цілісний простір організації інформації у перспективі динамічної складової (сценаріїв). Варто зауважити, що саме кризь фразеологічну площину якнайповніше розкривається феномен ЖИТТЯ, об'єктивуючи етносвідомість і національну картину світу в цілому, що виявляється у специфічній метафоричній складовій фразем.

Аналіз останніх досліджень. Ментальні моделі світосприйняття стали ключовими у працях науковців ХХІ століття, у яких розкривається комунікативно-ментальна сторона свідомого кодування дійсності.

Дослідження концепту ЖИТТЯ як універсалії концептуальної складової національної картини світу відображалось у працях багатьох мовознавців (О. Близнюк у контексті українсько-італійського паремійного фонду, Є. Демідкіна на матеріалі німецької мови; О. Грушак, О. Приходченко у сегменті давньоанглійської мови та ін.). Окремо розглядалися цими науковцями також кореляції концепту ЖИТТЯ із іншими концептами, прерогативно в дихотомії «життя-смерть», та його ментальні репрезентанти у складових афористичних, фразеологічних, паремійних структурах, однак у епістолярній складовій Лесі Українки когнітивна фразеологічна система ще не була вивчена.

Актуальність статті зумовлена недостатнім дослідженням фразеологічного наповнення епістолярної спадщини Лесі Українки через декодування ментальних одиниць структури світосприйняття письменниці. У її листах червоною ниткою проходять інтенції думок, ідей, глибин духовно-моральної складової, скерованих на націокультурне тло системи мисленнєвої діяльності, а вкраплення фразеологічних конструкцій створює унікальний пейзаж усвідомлення феноменів існування та буття внутрішнього світу Лесі Українки.

Мета статті полягає у з'ясуванні особливостей вербалізації предметного та акціонального фреймів концепту ЖИТТЯ в індивідуально-авторській мовній картині світу Лесі Українки з окресленням його когнітивного переплетіння в націоцентричній структурі етносвідомості через фразеологічне наповнення дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Листування розкриває особистість якнайглибше, адже у результаті маємо можливість простежити хід думок, безпосередньо долучитись до внутрішнього світу адресата. Феномен листування ще з античності репрезентувався як високе

мистецьке вміння, що набувало філософсько-моральних інтенцій та окреслило розвиток процесу захисту в судовому мистецтві, яке пізніше трансформувалося в аспект ораторства. Епістолярія письменників цікава своєю глибиною наповнення та багатогранністю, адже окрім літературно-критичних оцінок, обговорення суспільно-політичних, побутових, соціально-історичних, політичних, мовознавчих, літературних, літературознавчих, етнографічних тем, можна простежити ціннісну складову індивідуальності світочів культури під час їхніх полемік.

Епістолярна спадщина широко розкриває інтелектуальне та внутрішньо-духовне наповнення письменниці. Власне універсальний онтологічний концепт ЖИТТЯ маніфестує світобачення Лесі Українки, її увиразнення систем буття та існування, а через фразеологічну площину вербалізації маємо можливість долучитись до етнічної свідомості через метафоричні, абстрактно-символічні компоненти структури.

Поняття «життя» походить з індоевропейського *g^uei- (жити») (Етимологічний, 1982). Сьогодні відомі такі його дефініції: «1. Існування всього живого; 2. Стан живого організму в стадії розвитку, зросту. 3. Період існування кого-небудь; вік. 4. Спосіб існування кого-небудь (конкретно суб'єкта). 5. Жива істота. 6. Прояв фізичних і духовних сил живих істот (енергетична складова). 7. Пожвавлення, рух, посилення діяльності живих істот. 8. Сукупність явищ, що характеризують існування, визначають розвиток чого-небудь (неістот, абстрактних понять). 9. Те, що реально існує; дійсність» (Словник, 1971, с. 535).

Конструкція семантичного наповнення концепту ЖИТТЯ синтезована номінативним полем його мережі. З'єднувальними її ланками є фрейми як елементи «представлення знань, що містять інформацію про певний фрагмент людського досвіду» (Голубовська, 2011, с. 54)

Розглядаючи комбінацію фреймів у багатогранності модусів мисленнєвої парадигми: власне особистісної, соціальної та етнічно скерованої, за основу їхнього розкриття беремо структуру С. Жаботинської, яка містить такі пропозиціональні схеми-складники концепту, як предметний, посесивний, ідентифікаційний, акціональний та компоративний фрейми (Жаботинська, 1999, с. 14).

Найбільше репрезентує концепт ЖИТТЯ схема предметного фрейму, яку можна окреслити через:

- 1) квантитативну модель: ЖИТТЯ є СТИЛЬКИ (одне);
- 2) квалітативну модель: ЖИТТЯ є ТАКИМ (складним, сповненим випробувань);
- 3) просторову: ЖИТТЯ є ТАМ (матерія; на Батьківщині, за межами рідного краю);
- 4) темпоральну: ЖИТТЯ є ТОДІ (у лінійному прогресі; до смерті).

ЖИТТЯ нерозривно пов'язане з існуванням живих істот; ми розглядаємо його у синтезі з концептом ЛЮДИНА. Як спосіб буття, ЖИТТЯ корелює також з акціональною схемою у вияві: ЛЮДИНА (агенс) діє ТАК (обирає одну із можливостей (векторів) подієвості ЖИТТЯ): *зав'язувати світ* (Леся Українка, 1978, т. 9, с. 285). У цьому аспекті ЛЮДИНА є частиною БОГА; такою, яка розкриває своє творче начало та може через власну силу волі, внутрішню свободу скеровувати в певне русло зміну подій та процес не тільки власного становлення, алей зміни в житті інших людей.

Паралельно розкривається акціональний фрейм: ЖИТТЯ впливає на людину, де розкривається домінантне панування ДОЛІ (ФАТУМУ), яка пасивно скеровує певний хід життєвих подій. Варіацією загальноновживаного фразеологізму *іронія долі* відображається *жарт долі* (Леся Українка, 1978, т. 9, с. 339), а також письменниця використовує такі сполуки: *доля закине* (Леся Українка, 1978, т. 9, с. 128) *як впасти в фаталізм* (Леся Українка, 1978, т. 9, с. 407), *зла воля* (Леся Українка, 1978, т.9, с. 386), *доля судить* (Леся Українка, 1978, т. 9, с. 295), *доля (ласкаво) поглядає* (Леся Українка, 1978, т. 9, с. 73), *доля політшала* (Леся Українка, 1978, т.9, с.325), *доля судила* (Леся Українка, 1978, т. 9, с. 295), *бути зраненим долею* (Леся Українка, 1978, т. 9, с. 213), *зложити зброю долі* (Леся Українка, 1978, т. 9, с. 217), *бути збитим долею* (Леся Українка, 1978, т. 9, с. 213), що розкривають і в позитивній, і негативній конотаціях заздалегідь визначені послідовності подій, випадковості (з грец. – *tuhe* – як позначення фортуни, вдачі та *ananke* – вимушеність певної дійсності). Також простежуються фразеологічні одиниці, що скеровують підкорення людини Богові та усвідомлення її обмеження свободи волі: *ходити під Богом, закон Божий* (Леся Українка, 1978, т. 9, с. 240)

Отже, можемо окреслити дві схеми акціонального фрейму: ДОЛЯ, БОГ є агенсами щодо людини, які скеровують її процес існування; та у зворотному вияві моделювання людина довіряє

долі, Богові, шанує Вищі сили та пасивно їм підкоряється, тому є агенсом щодо ФАТУМУ (ДОЛІ), БОГА (ЖИТТЯ в обох випадках є пацієнсом).

Водночас невід'ємною складовою частиною існування є якість, що визначає внутрішній стан людини та її можливості. Квалітативний фрейм крізь фраземіку, використану Лесею Українкою, експлікується схемою ЖИТТЯ *є складне, проблемне*. Ключовою складовою фрейму є аспект християнської парадигми світосприйняття, яка часто відображає процес життя, наповнений стражданнями та випробуваннями. Це і підкреслила Леся Українка такими фразеологізмами біблійного походження, як *прибити (себе) на хрест* (Леся Українка, 1978, т. 10, с. 386), *нести свій хрест* (Леся Українка, 1978, т. 10, с. 95), перше з яких окреслює важкість становища, спричиненого хворобою Лесі Українки, а друге – відображає страждання у професійній складовій (щодо важкості заробітку письменників на той час), адже найбільше своє ЖИТТЯ вона вбачає у повноті реалізації. Варто виокремити, що з'єднувальною ланкою між реалізацією, працею та самим процесом існування у фразеологічній складовій простежується метафора *шляху* (що зустрічається ще і через синонімічні форманти «дорога», «путь»). Декодування такого образу усвідомлюється як процес становлення людини, набуття досвіду, збереження і нагромадження знань, вмінь, навичок. Фразеологічні одиниці, які розкривають цю метафоричну складову, можемо виділити такі: *шукати правий шлях* (Леся Українка, 1978, т. 9, с. 380), *стати на (показаний) шлях* (Леся Українка, 1978, т. 9, с. 145), *іти на путь* (Леся Українка, 1978, т. 9, с. 328), *уготовувати путь (для інших)* (Леся Українка, 1978, т. 10, с. 105), *навертати на праву путь* (Леся Українка, 1978, т. 9, с. 73) (як варіант фразеологізму *направляти на путь істини*), що експлікують можливості/перепони для реалізації; скеровування інших людей до напрямку розвитку когось-небудь). Водночас перепони у процесі реалізації та самовдосконалення скеровуються такими ФО як *загородилась дорога* (Леся Українка, 1978, т. 9, с. 365), *перебивати стежку (комусь)* (Леся Українка, 1978, т. 9, с. 401), *нема дороги* (Леся Українка, 1978, т. 9, с. 256).

Асоціативний зв'язок життя як шляху є досить продуктивним у когнітивній моделі сприйняття світу європейця та українця зокрема, адже ще крізь фольклорні форми часопростору простежуються шляхи подорожей, які і є життям протагоніста, часто символізують його становлення, розвиток під час набуття досвіду з різних ситуацій поза рідним домом, дорогу до чого він шукає та знаходить сам. Також шлях стає площиною для розкриття соціального життя і становлення людини. У живописі часто дорога передається як еволюція внутрішнього світу людини (Ван Гог, Е. Мунк та ін.). Відповідно образ шляху водночас і постає як здобуття досвіду. Тож ЖИТТЯ розкривається як загальнолюдський, лінгвокультурний концепт та етноконцепт.

Простежуємо, що з'єднувальною ланкою відображення ЖИТТЯ як шляху є образ *руху* – прогресу (що є частиною слоту РЕАЛІЗАЦІЯ), зміни вектору життєвого напрямку, регресу (до СМЕРТІ). Перший зауважуваний аспект можна окреслити з акцентуацією певного вибору людиною свого майбутнього. Через фразеологічний простір епістолярії Лесі Українки простежуються сполуки, які передають відчуття генетичного закорінення, статичності як пріоритетності життєвого скерування (*мати під собою ґрунт* (Леся Українка, 1978, т. 10, с. 126), *вibrати собі куток* (Леся Українка, 1978, т. 9, с. 374), *(бути) в своїй хаті* (Леся Українка, 1978, т. 10, с. 95), де сферою донором є жіноче начало). Формант опори простежується і у ФО *пустити коріння* (Леся Українка, 1978, т. 10, с. 245), де є сферою донором чоловіче начало. Імпліцитно вираженим є ще класичне сприйняття світу як дерева. Через неоплатонізм корінь є еманційною домінантою і містить у собі зібрання хаотичної структури Універсуму. Не можна не зауважити, що ще і Н. Хомський при окресленні «лінгвістичного дерева» виділяє первісну точку S, яка тримає структуру далі дихотомійної динаміки впорядкування граматичної системи мови. Водночас простежуються й опозиційні фразеологічні одиниці, що скеровують зовнішню інтенцію руху та відображають вихід за межі рідного краю. Так, продуктивним є образ вирію у ФО зоонімного характеру (що окреслює перебування, характерне українським птахам) *полетіти у вирій* (Леся Українка, 1978, т. 9, с. 91), *тягне у вирій* (Леся Українка, 1978, т. 9, с. 100). Образна складова вирію межує із міфологічними уявленнями щодо наповнення у цьому місці силою Сонця (форми первісного світу). Так розкривається просторова модель предметного фрейму за схемою ЖИТТЯ *є ТАМ* (на Батьківщині/за межами рідного краю).

Виокремлені фразеологізми репрезентують вертикальну модель космогенезу, яка амбівалентно від Хаосмосу до структури Космосу семантично диференціює одночасно елементи

сфери Реалісу (небесної) та Дійсності (земної). Сама резоматичність вибору семантичного матеріалу розкриває прошарки колективної підсвідомості, яка навпаки відображає далеко нелінійну, заплутану модель каналів-новоутворів, однак ці менші частини якісно доповнюють та розвивають загальну систему світовідчуття.

Також варто зауважити, що всі фразеологічні одиниці, у яких закодована метафора руху є вербалізованого типу, що у психоаналітичному вимірі формує ментальний зв'язок з процесуальністю і динамічністю. У картині світу ЖИТТЯ тісно пов'язане із концептом ЧАСУ, який виступає каузатором процесу існування до смерті в лінійній структурі (*увійти в Царство Небесне* (Леся Українка, 1978, т. 9, с. 213), *провести до вічного дому* (Леся Українка, 1978, т. 10, с. 358), а також вбачаємо і ФО антропонімного характеру, у якій смерть відображається через частину тіла – *кості не зібрати* (як форма зникнення життєвої опори).

Варто зазначити ширше, що ЧАС є багатошаровим хаотичним конструктом, яких охоплює і екзистенційну лінійність, циклічність (фізичний), і суб'єктивну протяжність (внутрішній), і множинність виміру у злитті (в ідеальній субстанції). Так, відображається схема квантитативної моделі: ЖИТТЯ є СТИЛЬКИ (одне) та темпоральної – ЖИТТЯ є ТОДІ (потягом періоду існування).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, концепт ЖИТТЯ є не лише репрезентантом індивідуального декодування процесу існування, але й етноконцептом, відображення домінуючих ознак у якому закодовані через міфологічні та християнські аспекти світосприйняття. Узагальненим сценарієм процесуальності ЖИТТЯ у фразеологічному просторі епістолярії Лесі Українки є процес становлення, реалізації з проходженням труднощів на шляху здобуття нового досвіду, максимально з можливою формою свободи скеровування власного вектору подієвості в русло самовдосконалення, зміцнення на рідній землі.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в осягненні дихотомійного концептуального наповнення фразеологічної площини епістолярії Лесі Українки ЖИТТЯ-СМЕРТЬ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Голубовська, І. О., Корольов, І. Р. (2011). *Актуальні проблеми сучасної лінгвістики: курс лекцій*. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет».
- Жаботинська, С. А. (1999). Концептуальний аналіз: *типи фреймів*. Вісник Черкаського університету. Сер.: Філологічні науки. 11, 12–25.
- Етимологічний словник української мови* (1982): в 7 т. Київ: Наукова думка, Т. 2.: Д–К / Укл.: Н. С. Родзевич та ін. Леся Українка (1978). *Зібрання творів*: у 12 т. Київ: Наукова думка. Т. 9; Т. 10: Листи (1876–1897).
- Словник української мови* (1971): в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства імені О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. Київ: Наукова думка. Т. 2: Г–Ж / ред. тому: П. П. Доценко, Л. А. Юрчук.

REFERENCES

- Holubovska, I.O., Korolov, I. R. (2011). *Aktualni problemy suchasnoi linhvistyky [Actual problems of modern linguistics]*. Kyiv: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Kyivskiyi universytet». [in Ukrainian].
- Zhabotynskia, S.A. (1999). Kontseptualnyi analiz: typy freimiv [Conceptual analysis: types of frames]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Ser.: Filolohichni nauky*, 11, 12–25. [in Ukrainian].
- Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy* (1982): v 7 t. [Etymological dictionary of the Ukrainian language]. Kyiv: Naukova dumka, T. 2.: D–K / Ukl.: N. S. Rodzevych ta in.
- Lesia Ukrainka (1978). *Zibrannia tvoriv: v 12 t.* [Collection of works] Kyiv: Naukova dumka. T. 9; T. 10: Lysty (1876–1897). [in Ukrainian].
- Slovnyk ukrainskoi movy* (1971) [Dictionary of the Ukrainian language]: v 11 t. / AN URSR, In-t movoznavstva imeni O. O. Potebni; redkol: I. K. Bilodid (holova) ta in. Kyiv: Naukova dumka. T. 2: H–Zh / red. tomu: P. P. Dotsenko, L. A. Yurchuk. [in Ukrainian].

УДК 811.161.2'42:821.161.2'06.09 (092)

DOI <https://doi.org/10.24919/2518-1602.2023.17>

МЕНТАЛЬНО-АКСІОЛОГІЧНА УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ ОБРАЗУ МАТЕРІ В МОВОТВОРЧОСТІ ПОЕТІВ-ШІСТДЕСЯТНИКІВ

Марія СТЕЦИК,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Україна, Дрогобич) stetsykmariast@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7161-0621>

Research ID: AAD-4393-2019, <http://www.researcherid.com/rid/AAD-4393-2019>

Анастасія СТЕЦИК,

студентка факультету журналістики, Львівський національний університет імені Івана Франка (Україна, Львів) stetsychka@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0009-0000-8003-4718>

У статті в лінгвостилістичному аспекті відрефлексовано експлікацію образу матері в мовотворчості українських поетів-шістдесятників І. Драча, Ліни Костенко, М. Вінграновського; зазначено, що у внутрішню форму імпліковані ментальні праглибини, простежено рецептивні стереотипи та ідіостильові особливості, що формують своєрідний матерецентризм авторського мовомислення (планетарність, позачасовість, позавимірність). Зроблено узагальнення, що ментально-аксіологічний лінгвофеномен образу матері найбільш універсально втілено в поезіях І. Драча, Ліни Костенко, М. Вінграновського.

Ключові слова: мовообраз, лінгвофеномен, символ, концепт, лінгвопоетика, мовомислення, асоціат, мовотворчість, матерецентризм, мовосвідомість, сема.

MENTAL-AXIOLOGICAL UNIVERSALITY OF THE IMAGE OF MOTHER IN LANGUAGE CREATION OF POETS OF THE SIXTIES

Mariia STETSYK,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the Department of Ukrainian Language, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych) stetsykmariast@gmail.com

Anastasia STETSYK,

Student at the Faculty of Journalism, Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine, Lviv) stetsychka@gmail.com

The article focuses on the intricate linguistic and stylistic interpretation of the image of mother in language creation of famous Ukrainian poets of the sixties Ivan Drach, Lina Kostenko and Mykola Vinhranovskyi. The authors note that the inner form of a symbolic and axiologically significant word-image implies mental profundities, traces receptive stereotypes, forms an individual associative space that does not always correlate with the folk song and traditional poetic mother-centrism of Shevchenko or Malyshko, although Kobzar's verified linguistic triad (**mother-woman, mother-Ukraine, Mother of God – Mary, the Virgin, Madonna**), which universally represents one of the crucial segments of the national poetic picture of the world, is observed quite clearly. The article tracks down the way philosophical aspects are actualized in the researched contexts (the immanence of maternal love and sacrifice, the inevitability of separation, pain, emotional turmoil, the inevitability of loss). Planetarian nature, timelessness, extra-dimensionality are intrinsic attributes of the linguistic thinking of I. Drach, Lina Kostenko, M. Vinhranovskyi. It is postulated that the authors' innovativeness lies in their ability to convincingly and appealingly combine mental (from the depths of people's worldview) and philosophical axiological foundations in presenting an image that is sensitive for national language awareness, and highlight its receptive universalism. It is emphasized that in most

*of Drach's texts, the word-image **mother** appears in common everyday situations. Her linguistic portrait is not stylized in a folk song or traditional poetic manner; it is natural, explicit, touching in its commonness. In "Chornobyl Madonna" and "Madonna of Crossroads" drama interacts with sacredness. The sanctity of motherhood, her nation protection mission permeates other contexts as well (in Lina Kostenko's poems of the Great War period). It is generalized that the mental-axiological linguistic phenomenon of the image of mother is the most universally embodied in the language creation of the researched poets of the sixties.*

Key words: language image, linguistic phenomenon, symbol, concept, linguopoetics, language thinking, associate, language creation, mother-centrism, language awareness, seme.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Ставлення до матері, поетична рефлексія її мовообразу в усі часи були особливими. Кожен митець намагався висловити проникливі слова вдячності найдорожчій людині, імплікуючи у внутрішню форму ментальні праглибини, певні рецептивні стереотипи, індивідуальні асоціації та неповторні форми художньої вербалізації. В українській поетичній традиції найбільш універсальне втілення слова-образу «мати» бачимо в мовотворчості Тараса Шевченка. У Кобзаревих текстах постає знаменита лінгвоментальна тріада (**мати-жінка, мати Україна, Божа Мати**), що універсально репрезентує один з вагомих сегментів національної поетичної картини світу. На думку відомого символознавця В. Жайворонка, саме довкола основного значення лексеми «мати» – «жінка стосовно дитини, яку вона народила», отже, найближча з рідні людина – сформувався розлогий паремійний ряд, у якому актуалізуються стрижневі семи «найрідніша людина», «близькість», «важливість», «опіка», «турбота» (див. про це: Жайворонок, 2006, с. 355–357). О. Потапенко, один із авторів «Енциклопедичного словника символів культури України», зазначає, що в українському фольклорі образ матері належить не лише до найбільш улюблених, а й частотних: «понад двісті прислів'їв склав їй вдячний народ, а скільки хвилюючих легенд, пісень, переказів» (Енциклопедичний, 2015, с. 479).

У народній мовосвідомості мати асоціюється не лише з безмежною жертовністю й водночас мудрістю та справедливістю, це ще й перший порадник, терплячий учитель та найкращий виховник. Саме материнська любов і жертовність – найсильніші й найдорожчі у світі, тобто на шкалі етноментальних етичних пріоритетів височіє материнська турбота й усеціла відданість матері своїм дітям. Навпаки, найбільшого осуду зазнають ті жінки, які нехтують своїм покликанням, десакаралізуючи тим самим вивірену тривалим часом і християнськими традиціями ідею святості материнства (див. про це: Енциклопедичний, 2015, с. 479).

Шевченкову традицію поетичної експлікації образу матері продовжив А. Малишко, передовсім своєю знаменитою «Піснею про рушник», що й нині залишається проникливим гімном материнству, з якого й відродилася перервана на довгі роки поетична дорога до матері (Стецик, 2022, с. 79). «У чому його (тексту) художня таїна», попри позірну простоту, непривабливість, навіть зайву перечуленість та певний смисловий алогізм (Є. Сверстюк)? «У тій особливій аурі, народженій фізично відчутним материнським теплом, рівно ж і синівським відчуттям безмежної вдячності та усвідомленого вічного боргу перед найріднішою людиною, що в народній уяві вже сотні років асоціюється з матеріалізованою щирою любов'ю, добром і жертовністю (Стецик, 2022, с. 79). Шевченкова, рівно ж і Малишкова, традиція уславлення жінки-матері органічно продовжилася й у творчості Бориса Олійника. У збірці «Сива ластівка» загалом та довершеній «Пісні про матір» на правду різногранно (тематично, настроєво, ціннісно) архетипний образ не лише крізнить, а і стає концептуально-духовним вістрям авторського мовомислення. У Б. Олійника лексема **мати** набуває міфологічної конотації, стає мовним знаком із внутрішньою формою «безсмертя» (Марфіна, 2011, с. 23).

У проникливих і драматичних контекстах, на «найвищих поетичних регістрах» експлікується образ матері в поетичних текстах знаних поетів-шістдесятників Івана Драча, Ліни Костенко, Миколи Вінграновського. У їхній поезії актуалізовано філософські мотиви материнської любові й жертовності, неминучої розлуки, болю й туги втрати. Планетарність, позачасовість, позавимірність – іманентні атрибути мовомислення досліджуваних поетів другої половини ХХ ст. – так чи так виявляються і в осмисленні та інтерпретації словообразу **мати**, але їхнє новаторство якраз у тому, що більшість із них зуміли художньо неповторно сумістити рівновеликі площини – ментальні (з праглибин народного світовідчуття) й філософські, аксіологічні первні, мистецький універсалізм.

В українській лінгвопоетиці матерецентрична проблематика відрефлексована різногранно й вичерпно, щоправда, з актуалізацією традиційних, інспірованих фольклором, рецептивно-інтерпретаційних аспектів. І все ж новітня ілюстративна база, головне це стосується творчого доробку Ліни Костенко, залучена лише спорадично. У статті дотримуємося функціонально-контекстуального і семантико-текстового підходів та загальних засад культурологічно-концептуального осмислення словообразу й тексту загалом (теоретичний доробок І. Дзюби, С. Єрмоленко, Л. Маленко, Л. Ставицької та ін.). У процесі лінгвоаналізу конкретних поетичних текстів в культурологічному аспекті спираємося на праці В. Жайворонка, В. Кононенка, О. Потапенка, а також на лексикографічні джерела символознавчого спрямування та на один із розділів довідника з культури української мови «Художнє слово – мовний знак культури». Максимально використовуємо інтерпретаційний досвід С. Єрмоленко, Г. Клочка, Т. Лещенко, Ж. Марфіної, Л. Мацько, Н. Мех, Є. Сверстюка, В. Сухенко, а також власні напрацювання (лінгвопоетологічні студії) над досліджуваним словообразом у доробку А. Малишка та Б. Олійника та ментальним і філософсько-аксіологічним феноменом поетичного матерецентризму.

Мета статті – на прикладі поетичної мовотворчості поетів-шістдесятників Івана Драча, Ліни Костенко та Миколи Вінграновського відрефлексувати й різногранно осмислити ментально-аксіологічний лінгвофеномен образу матері, простеживши основні семантико-символічні вектори його розгорання.

Виклад основного матеріалу. Кожен митець довкола концептуального й рецептивно-прецедентного й архетипного у системі української культури та її ціннісних констант словообразу «мати» формує неповторний художньо-аксіологічний та філософський мовопростір, накреслює особливі асоціативні зв'язки. Поезія Івана Драча, сонцепоклонника, що заповзвся, несучи «смак сонця на чолі», видобути «сіль сонця з глибини» буття», як, власне, й неповторна мовотворчість Л. Костенко, М. Вінграновського, В. Стуса, в аспекті мистецької репрезентації знакового й ментально чутливого та етично камертонного образу вражає особливою філософською заглибленістю, ностальгійністю, почасти – акцентованою сакральністю. Органічний матерецентризм, що передовсім асоціюється із творчістю А. Малишка, В. Симоненка, Д. Павличка, чи не найбільше – Б. Олійника, являє «іншого» Івана Драча, іншого в манері поетичної інтерпретації знакового словообразу. Іван Драч – великий бунтівник у царині традиційних художньо-образних засобів, творець парадоксів та інтелектуалізмів, поет, який на повен голос заявив свою «причетність планетарну» й водночас зумів, як ніхто інший, «вписати» у світовий поетичний космос чутливу українську душу у її буденних, часто трагічних метаморфозах, спровокованих суперечливим часом та його перманентними викликами (Тарнашинська, 2010, с. 25–58), ніжно й трепетно вивів на планетарну орбіту «самотню Матір край вікна» (Драч, 2007, с. 768). У більшості Драчевих текстів **мати** постає у звичайних, буденних ситуаціях, її лінгвопортрет не сконструйований (стилізований) у народнопоетичній манері, не романтизований, а природний, зрозумілий, буденний, зворушливо рідний. І саме ці контексти привносять у фольклорно-пісенну рецепцію неповторну віршову естетику через актуалізацію простого, звичного, з якого і складається наше життя. Опритомнюють та буквально епатують і рядки (звісно, фігурально-філософського плану): «Щодня свою **матір** гвалтуємо / Щодня свого батька вбиваємо...» (Драч, 2007, с. 735). Поета тривожить у ставленні до матері вже зведена в ранг поведінкових стереотипів байдужість, неповага, святотатство, що дисонує з віковими традиціями шанобливого й трепетного ставлення до найріднішої людини.

У збірному матерецентричному дискурсі семи «рідність», «захист», «турботливість» домінують. Зв'язок між матір'ю та дитиною особливий, якийсь містичний. Лише мати може «примітити зразу», що в її дитини чи з її дитиною щось не так, навіть якщо це така побутова дрібничка, як вимазані штани (для матері щодо дітей дрібниць не буває!): «Замурзався я на роботі – і **мати** примітила зразу / Заплямлені солідолом ще путні сірі штани» (Драч, 2007, с. 30). Мати – втілення глибинного альтруїзму, жертвовності, розуміння й непроминальної печалі: «**Мату** усе їм про сина, / Про першу дружину й про п'яту...» (Драч, 2007, с. 555).

У багатьох лексикографічних виданнях, передовсім символознавчого спрямування, експлікується поетична паралель **мати** – **втілена любов** у її сакральному розумінні, як найвища християнська чеснота, а хвилини дитинства – це справжній земний рай (Енциклопедичний, 2015, с. 479): «**Мамо**, скажи мені, / як казала в дитинстві, / золота моя ластівко!» (Драч, 2007, с. 447). І. Драч називає матір «золотою ластівкою» (у Б. Олійника – зворушливі й поетично вже

прецедентні образно-сміслові синтагми «сива ластівка», «сиве сонечко»), тобто увиразнює семантичні компоненти «сокровенне», «рідне», «тепле», «ласкаве». Мати – невичерпне касталіське джерело жертвовної любові, природної доброти, турботи й переживання.

Семи «заступництво», «працьовитість», «невсипушість» – домінантні значеннєві компоненти поетичної структури слова-образу «мати» в художній візії поета-шістдесятника. Вони неповторно й іноді парадоксально заломлюються крізь сюрреалістичну світосприймальну призму та модерні метафоричні експерименти: «Я бачу **матір**, як з кімнати / Вона проходить на балкон / І нумо жати, то сапати... / Йде місяць-сапка в її сон» (Драч, 2007, с. 337). Також ліричний герой І. Драча всім своїм єством шукає ту вічну трансцендентну свою і вселюдську Матір, шукає її «по вічних задуманих росах», але так і не може фізично (бо мати вже за межею) відчувати материнської любові, теплої дотику її спрацьованих рук: «Ти ходиш по вічних задуманих росах, / А я тебе, **мамо**, і досі не стрів...» (Драч, 2007, с. 184).

Нестерпно болить поету й те, що в теперішньому світі чимало людей нехтують моральними цінностями, зневажають Божі закони, легковажать четвертою Заповіддю Господньою («Шануй батька свого і матір свою»): «Та як здригнувся чорний атом, / Він **матір** згадує лиш **матом**...» (Драч, 2007, с. 646); «Ой іди ж ти, **мату**, / Куди-небудь собі прожити, / Бо ти нам не вдобна...» (Драч, 2007, с. 630). Поет апелює й до конкретних звироднілих негідників (яка фізично відразлива й ганебна паралель **мати** – **мат!**), і до людства загалом, що через зневагу матері збиваються на духовні манівці, вкарбовують смертельний гріх у майбутні ланки свого родоводу або ж навіть розривають (убивають!) його.

У структурі домінантного образного звороту – епітет «сива»: мати – це не лише досвід, терплячість, мудрість, а й драматична проминальність. В окремих рядках «мати» виростає до планетарних масштабів і своєю трансцендентною присутністю засвідчує (уже як символ-архетип) містичну все- і всюдиприсутність: «І наді мною вже застигла **мату**, / Мене крилом накривши од біди ... / І я побачив огню сльозину / У **матері** на звітренім лиці» (Драч, 2007, с. 296); «А **мату** **сива** і страшна пливла / Над білим світом по святій соломі / Кругом планети йшла – кругом стояла» (Драч, 2007, с. 116); «Внав чоловік під пальмами чужими / І бачить верболози й чагарі, / І **сиву матір** з сивими дверима, / Де туляться на кроквах дві зорі» (Драч, 2007, с. 506). В останній строфі – перегук зі знаменитими симоненківськими вербами і тополями, що «прийдуть з України, листям затріпочуть, тугою прощання душу залоскочуть» (Симоненко, 2011, с. 215), рядками, що перейшли в пісню.

Поезія І. Драча не позначена солодково-приторним сентименталізмом, банальною (до відрази) перечуленістю. Вона крізнить іроніями і сарказмами, парадоксами й епатажними формальними експериментами. І все ж, якщо йдеться про матір, поет мовомислить на рівні рецептивних реєстрів народної мовосвідомості. Демінутивні «матуся», «матусечка», «ріднесечка», «сивесечка», «скоресечко» позбавлені навіть мінімального штукарства чи стильових імітацій, вони природні, щирі, органічні: «**Матусечко сивесечка**, / Пустим мене скоресечко ...» (Драч, 2007, с. 540); «**Матусенько ріднесечка**, / Не люб мені, сивесечка...» (Драч, 2007, с. 178); «І **рідною матусею** зову, / І падаю в пазуху-мураву...» (Драч, 2007, с. 383). З іншого боку, тут імпліковані такі мотиви, як швидкоплинність життя й запізнїла покаїнна гіркота. Як нечасто в житті випадало бути з єдиною найріднішою людиною, як «мало сказати встиг».

У поетичній візії Ліни Костенко образ матері (Матері) вимальовується з відстані «сльози і серця» в безконечності Чумацького Шляху, за фатальним «німим порогом», як «вогник далеко в степу» (Костенко МП, 2011, с. 105). Увиразнюється драматична генералізована сема – «утрата найсвятішого, найсвітлішого й найріднішого»: «**мату** свій городець поле, – / все ще у пам'яті твоїй» (Костенко, 1989, с. 188). Ота «остаточна форма існування» найдорожчої людини, непроминальної «рідної рідності», як і в І. Драча, виростає до символу святості, жертвовності й невимовної туги за найдорожчою людиною: «стоїть **мату** моя при дорозі, заплітає у коси дощ» (Костенко РГ, 2011, с. 48). До слова, цей мотив наскрізний у тексті сучасного поета-пісняря Миколи Луківа: «Та й що я знав, / Коли із дому йшов, / Хіба я міг в ту пору зрозуміти / Яка святиня – мамина любов, / Яка то мука, / як лишають діти?». Саме ці поетичні рядки наведені у словниковій статті в Енциклопедичному словнику символів культури України (Енциклопедичний, 2015, с. 483). У глибокому й метафорично вишуканому вислові «заплітає у коси дощ» експліковано одвічну таїну – таїну переходу земного рубікону (фізичного виміру буття) й зойку-спомину за тими, хто був найдорожчим, чи не тому від болю «пам'ять хоче вуха затулити» (Костенко, 1989,

с. 308). Аналогічні асоціації відчитуємо і в філософській поезії «Мені снилась дорога...». Коли власна душа вже «*стоїть у пам'яті, як в повені*» (Костенко РГ, 2011, с. 105) на близькому й осяжному березі річки Стікс (не річки Геракліта!), образ Матері на німому порозі сприймається не як вишукана художня фігура, а насправду геніальна поетично-філософська рефлексія, що експлікує одвічний драматизм філософського проминання й проминальності, безсмертну діораму людської пам'яті, де на першому плані – мати (Мати!): «*Мені снилась дорога. Дорога і все. / Ні куди, ані звідки... Не знаю, не знаю./ Просто снилась дорога. Не шлях, не шосе / А й дорога й дорога. Іду. Проминаю. / Тільки десь ніби возник далеко в степах. / Може, **мати** стоїть на німому порозі / Може, це вже Чумацький, а може, й не шлях / Може, просто дорога. / Дорога в дорозі*» (Костенко МП, 2011, с. 105). Хоча внутрішня форма образного найменування **Чумацький Шлях** викликає найрізноманітніші поетичні асоціації, додаткові смисли й естетичні відтінки значень, у системі авторського мовомислення званої мисткині романтизований об'єкт зоряного неба постає символом вічності, безконечності, безсмертя, що органічно поєднується з мотивом таїни, загадковості, зачудованості людини величчю й незбагненністю Всесвіту (Культура, 1990, с. 278–279). У цитованій поезії (передостанній у збірці «Мадонна Перехресть») це не так образ величної краси, піднесеності, романтики душі, як омовлений стан драматизму швидкоплинності життя. Концептуальний акцент – на слові **шлях**, що усимволізовує життя як незбагнений феномен. А фізичний його вимір – лише мить у трансцендентній безмежності часопростору. Безсмертя і велич людини – у її пам'яті про найрідніших, вдячності їм, у виконаному обов'язку, у готовності до «*остаточної форми існування*» (Костенко МП, 2011, с. 51). В іншій поезії драматичні обертони образу матері інтенсифікуються епітетом «тоскний» та постають крізь призму потонулих у тумані літ зворушливих дитячих кадрів-спогадів: «*І голос мами, тоскний голос мами...*» (Костенко МП, 2011, с. 78).

У Ліни Костенко мати – це ще й невтомна, невсипуща трудівниця, стрижену сему підсилюють органічні й вивірені асоціати **бджілонька, полоти, мамин сад, руки матері**: «*Була у мене **мати, наче бджілонька.** / Тепер я тут лишилася сама*» (Костенко, 1998, с. 148); «*А **мати поле, мати поле.** / Земля тужавіє, тверда*» (Костенко, 1989, с. 188); «*Тих кілька яблук з **мамино** саду! / **Ріднесенька, пекла ще й пиріжки***» (Костенко, 1998, с. 56); «*... осінні яблука, що сумно пахнуть льохом, / **і руки матері, що яблука внесли***» (Костенко РГ, 2011, с. 47). «У всі часи мамині руки, жодної хвилячки не знаючи відпочинку, знаходили роботу: тягли з криниці воду, розпалювали вогонь, варили їжу, прасували, сіяли і жали, ткали і шили, голубили дітей...» (Енциклопедичний, 2015, с. 479). В історичному романі у віршах «Маруся Чурай» розтривожене материнське серце не могло витримати того болю й туги, коли бачило, як нещасливо склалося життя єдиної й унікально обдарованої доньки. Драматичний образ смерті Марусиної матері передається через посередництво фразеологізованого дескриптиву **повезли на білих волах** та болючого для ліричної героїні мотиву неоплаканості: «*Повезли мою **матір** на білих волах, / **неоплакану матір, неоплакану матір***» (Костенко, 1998, с. 91). Повторюючи епітет **неоплакану**, Ліна Костенко акцентує на драматизмі життєвої долі і легендарної поетки-піснярки, і її матері. Далі – фрагмент гіркої Марусиної сповіді, щирого каяття: «*Спочивай, **моя** **мамо**, там легше тобі. / Там ніхто не завдасть невігдойної муки. / Я йшла за тобою одна у юрбі. / От і всі твої, **мамо**, діти, і внуки*» (Костенко, 1998, с. 96–97).

У поезіях М. Вінграновського, як і в Ліни Костенко, працьовитість матері неодноразово акцентується й возвеличується, у матерецентричних віршах домінують філософські контексти. У цьому аспекті вражає довершений у художньо-концептуальному плані вірш «Мати білять яблуні в саду». Це – позірно непретензійна й водночас неймовірна історія, згорнутий до кількох рядків ментальний роман-епопея (чи кіноепопея, щось на кшталт знаменитої ілленківської «Толоки») тривалістю в житті однієї родини, насправді – сотень тисяч українських родин, обпалених війнами, катаклізмами, втратами, покалічених, але живих, як і їхня чисто вибілена ошатна вічна хата – жива, бо тут ще поруч «два сонця гарячих» – батько і мати, зрештою, ще поруч мати. Кульмінація, драматизм – в останньому рядку, у якому імпліковано перехід за межу: «*Сестри білять яблуні в саду. / Мати білять хату та у хаті. / Біля хати білий батько на канані / Вигріває війни і журбу. // Мати білять яблуні в саду. / Мати білять хату та у хаті. / Біля хати білий батько на канані...// Мати білять яблуні в саду. / Мати білять хату.// Білять хату*» (Вінграновський, 2004, с. 155). Густе автологічне письмо з єдиним тропеїчним зворотом (як у Шевченковому «Садку вишневого коло хати») – «*батько вигріває війни і журбу*» – додає

тексту особливого флеру, робить образ матері живим, зримим, фізично відчутним, концептуальним. У ньому органічно взаємодіють виразні фольклорні та імпліковані філософські первні. Максимальна візуалізація, своєрідна кадровість – вдала поетична знахідка М. Вінграновського. До слова, повага до старших, до батьків, головно до матері, закладені віковою традицією, що експлікується через граматичну сему – форму пошанної множини дієслова, поєданого з іменником у формі множини. Прикметно, що такі форми ще декілька десятиліть були доволі частотними в українському мовопросторі загалом і виражали традиційні аксіологічні уявлення українців. У символістичному лексикографічному джерелі саме мати ототожнюється з Берегинею роду, першою і наймудрішою вихователькою, порадицею та заступницею (Енциклопедичний, 2015, с. 479).

У фольклорному річищі, з актуалізацією ментальних первнів, змодельовано більшість поетичних образів матері в мовотворчості М. Вінграновського, а також образ Ганни Чураїхи («Маруся Чурай») – згорьованої вдови і стражденної Матері, в чю дитину «кидали словами, як багном» (Костенко, 1998, с. 14). У своїх поезіях М. Вінграновський часто згадує матір, яка співає колискові. Це – важливі спогади для серця, для душі, тому такі дорогі й щемливі ці колискові мамині пісні: «*Будемо ми спати, / а **мати** співати. / І ти, наш коточку, / задрімай у куточку*» (Вінграновський, 2004, с. 239). Просвітлена радість від зустрічі з батьком-матір'ю, соняшник, який зацвів пізньої осені для неньки, – усе це засвідчує велику любов сина до матері, батьків, породжує відповідний спектр асоціацій. У поета саме мати ототожнюється зі щасливою родиною: «*У промінні осіннього сонця / Я зустрів своїх батька-**матір***» (Вінграновський, 2004, с. 180); «*Зацвів для **матері** / Осінній пізній сонях*» (Вінграновський, 2004, с. 181).

Звертається автор до матері й у хвилини прощання «*Будеш, **мати**, мене проваджати, / Мене проваджати, та не забувати*» (Вінграновський, 2004, с. 154). Почуття любові до матері, Вітчизни експліковані і в таких рядках М. Вінграновського: «*Нехай свою Вітчизну, я покину / І друзів, батька-**матір** і кохану, – / Де мла застане, чи де світ застане, / Нехай мій дім там буде до загину*» (Вінграновський, 2004, с. 275). Процитовані рядки майстерно стилізовані в народнопісенній манері.

Ототожнення матері з рідною землею, з Україною, з її минулим, сучасним і майбутнім – лейтмотив мовотворчості багатьох українських поетів, зокрема І. Драча, Ліни Костенко, Б. Олійника, В. Симоненка, В. Стуса, А. Малишка. В узагальнено-філософському плані образ **України-матері** виростає до рівня символу національної святині (Стусова поезія «Сто років, як сконала Січ»), рівно ж національної трагедії, всеукраїнського терпіння, рабської покори життєвим викликам, знущанням і тортурам, планетарного лиха. У цьому аспекті найбільш промовистою є Чорнобильська мадонна І. Драча як утілення найтяжчих страждань і болю знедоленого народу. На думку М. Ільницького, «конкретні сцени й ситуації в Драчевій поемі розсунули рамки часу на століття й тисячоліття, впритул наблизивши горе чорнобильської матері до тої вічної скорбної матері..., що проходила по полю України» (Ільницький, 1988, с. 19): «*Над тобою схилилась, політик, / Чи впізнав ти цю маму-вдову? / Із мільярдом поганьблених діток / Вона долю несе світову*» (Драч, 2007, с. 682).

Україну І. Драч концептуально зближує з образом Тараса Шевченка: «*Рідній матері України / І рідному батьку Тарасові – / Все, що він сотворив, все, що я оспівав...*» (Драч, 2007, с. 693). Таке поєднання цілком природне, адже Шевченко – вірний і «вічний» син свого народу, своєї Батьківщини. Вона, Україна, – «синьоока матінка трави». Для її змалювання він використовує займенник «моя», пишається, що це його рідна, найдорожча, найкраща земля, й епітет «біла», який символізує чистоту і святість: «... *трави синьоока матінко / О Русь моя Русь моя Біла*», тобто актуалізує генералізовані сему «інтимність» (Драч, 2007, с. 500). У поемі «Чорнобильська мадонна» поет підносить образ України-матері до планетарного масштабу, втілюючи його в образі Мадонни. Проводячи в поемі паралель між трагедією України і бідою звичайної жінки, Драч поетично переконає: Чорнобильська катастрофа – такий же закономірний результат злочинного ставлення до України, як і негаразди синів через їхнє гріховне ставлення до матері.

Ліна Костенко, чю поетичну творчість, прозу, публіцистику (як і весь життєвий Чин!) не можна не вважати патріотичною, національно заангажованою, глибоко ідейною, майже ніде не виводить образу **України-матері**, лише в одному випадку (в історичному романі у віршах «Берестечко») ми зафіксували цей проникливий словоряд: «*Україно, Великомученице, зоре*

моїх нещастя! / Де сини твої, **мамо?**.. Тільки руки ламати. / Один за тебе умре. Другий тебе продасть. / Третій не знає, хто його мати» (Костенко, 1999, с. 106). Доходимо висновку, що в поезії Ліни Костенко наявний потужний імпліцитний образ України-матері, який вона свідомо не оприявнює за допомогою традиційних образно-поетичних засобів, аби не знівелювати, не спровокувати його сакральної внутрішньої суті.

Висновки. У проникливих і драматичних текстах Івана Драча, Ліни Костенко, Миколи Вінграновського актуалізовано лінгвофілософію материнської любові, відданості, жертвовності, неминучої розлуки, болю й туги втрати. У поетичних контекстах Ліни Костенко слово-образ **мати** набуває глибокого духовно-філософського осмислення, що часто трансформується у своєрідну філософему з акцентуванням таких компонентів, як «вічність», «всюдиприсутність», «незнищенність», «пам'ять роду і народу». Ліні Костенко належить оказіональний перифраз **бабуся – старша мама**. В історичному романі у віршах «Маруся Чурай» досліджуваний словообраз постає у своїх традиційних ментально-символічних вимірах: мати-жінка, Божа Мати. У поезіях І. Драча та М. Вінграновського **мати** ототожнюється з турботою, незрадливістю, із золотим дитинством, дивосвітом юних літ, тобто поетично розгортається органічний і вже прецедентний Малишків матерецентризм; з іншого – **мати** стає планетарним феноменом, філософсько-аксіологічною основою життя, драматичною у своїй проминальності і вічною у своїй незнищенності та пам'яті вдячних дітей. Наскрізною є й паралель **Україна – мати**, тобто традиційний матерецентризм трансформується в ментально-аксіологічну ідеологему авторського мовомислення. В осмисленні окресленого феномену і вбачаємо перспективи подальших лінгвостилістичних студій. Ілюстративний матеріал – мовотворчість В. Симоненка, В. Стуса, Д. Павличка, збірний поетичний дискурс Майдану та Великої війни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Вінграновський, М.С. (2004). *Вибрані твори*: у 3 т. Т. 1: поезії. Тернопіль: Богдан. 400 с.
- Дзюба, І. (2016). *Гармонія крізь тугу дисонансів*. Київ: Либідь. 584 с.
- Дзюба, І. (1986). *Передмова*. М. Вінграновський. *Вибрані твори*. Київ: Дніпро. 5–15.
- Дзюба, І. (2007). *Народжуй себе допоки світу. Передмова*. Іван Драч. Берло: книга поезій. Київ: Грамота. 5–26.
- Драч, І. (2007). *Берло*: книга поезій. Київ: Грамота. 912 с.
- Жайворонок, В.В. (2006). *Знаки української етнокультури*: словник-довідник. Київ: НАН України, Інститут мовознавства ім. О. Потебні. 703 с.
- Енциклопедичний словник символів культури України (2015) / За заг. ред. В.П. Коцура, О.І. Потапенка, В.В. Куйбіди. Корсунь-Шевченківський: ФОП Гаврищенко В.М. 912 с.
- Єрмоленко, С. (2010). Висока естетика поетичного слова Ліни Костенко. *Культура слова*, 73, 6–15. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Єрмоленко, С.Я. (2011). Весь у слові, як у сповиткові. *Культура слова*, 74, 6–13.
- Ільницький, М. (1988). Чорнобильська мадонна. *Літературна Україна*, 8. Київ.
- Клочек, Г.Д. (1987). Аналіз одного вірша. Мати сіяла сон Б. Олійника. *Радянське літературознавство*, 3, 37–42.
- Костенко, Л. (1989). *Вибране*. Київ: Дніпро. 559 с.
- Костенко, Л. (1998). *Маруся Чурай. Поезії*. Київ: Наукова думка. 7–147.
- Костенко, Л. (1999). *Берестечко*: історичний роман. Київ: Український письменник. 157 с.
- Костенко, Л. (2011). *Мадонна Перехресть*. Київ: Либідь. 112 с.
- Костенко, Л. (2011). *Річка Геракліта*. Київ: Либідь. 288 с.
- Культура української мови (1990): довідник / за ред. В.М. Русанівського. Київ: Либідь. 334 с.
- Лещенко, Т.О. (1983). Стоїть на видноколі світла мати. Інтимна лірика Б. Олійника на уроці позакласного читання. *Українська мова і література в школі*, 25–32.
- Марфіна, Ж. (2011). Я все віддам за одне недоспіване «мамо» (міфопоетика слова-образу мати у поезії Б. Олійника). *Культура слова*, 74, 22–27.
- Маленко, О.О. (2010). *Мовно-естетична інтерпретація буття в українській поетичній мовотворчості (від фольклору до постмодерну)*. Харків. 488 с.
- Масенко, Л.Т. (1987). Слово в поезії Івана Драча. *Українська мова і література в школі*, 1, 32–33.
- Мацько, Л. (2013). Мовна особистість А. Малишка як культурологічний феномен. *Культура слова*, 78, 7–11.
- Мех, Н. (2013). Пісня, що народ заколисала (образ пісні в поетичній мові А. Малишка). *Культура слова*, 78, 22–25.
- Симоненко, В. (2011). *Зажинок*. Черкаси: Брама-Україна. 536 с.
- Ставицька, Л. (1990). Серцем вистраждане слово. *Мовознавство*, 6, 23–32.

- Стецик, М.С., Тяжкун, Т.Ю., Стецик, А.В. (2022). Матеріцентризм поетичного мовомислення Андрія Малишка та Бориса Олійника. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*, 8, 78–82.
- Тарнашинська, Л. (2010). *Художній час як категорія індивідуального «Я»*. Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління: історико-літературний та поетикальний аспекти. Київ: Смолоскип. 632 с.

REFERENCES

- Vinhranovskiy, M.S. (2004). *Vybrani tvory* [Selected works]: u 3 t. T. 1: poezii. Ternopil: Bohdan. 400 s. [in Ukrainian].
- Dziuba, I. (2016). *Harmoniia kriz tuhu dysonansiv* [Harmoniia kriz tuhu dysonansiv]. Kyiv: Lybid. 584 s. [in Ukrainian].
- Dziuba, I. (1986). *Peredmovna* [Preface]. M. Vinhranovskiy. *Vybrani tvory*. Kyiv: Dnipro. 5–15 [in Ukrainian].
- Dziuba, I. (2007). *Narodzhui sebe dopoky svitu. Peredmovna*. Ivan Drach. Berlo: knyha poezii. Kyiv: Hramota. 5–26 [in Ukrainian].
- Drach, I. (2007). *Berlo: knyha poezii* [Book of poems]. Kyiv: Hramota. 912 s. [in Ukrainian].
- Zhaivoronok, V.V. (2006). *Znaky ukrainskoi etnokultury* [Signs of Ukrainian ethnoculture]: slovnyk-dovidnyk. Kyiv: NAN Ukrainy, Instytut movoznavstva im. O. Potebni. 703 s. [in Ukrainian].
- Entsyklopedychnyi slovnyk symboliv kultury Ukrainy* (2015) [Encyclopedic dictionary of cultural symbols of Ukraine] / Za zah. red. V.P. Kotsura, O.I. Potapenko, V.V. Kuibidy. Korsun-Shevchenkivskiy: FOP Havryshenko, V.M. 912 s. [in Ukrainian].
- Yermolenko, S. (2010). Vysoka estetyka poetychnoho slova Liny Kostenko. *Kultura slova*. 73, 6–15. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho [in Ukrainian].
- Yermolenko, S. Ya. (2011). *Ves u slovi, yak u spovytkovi* [High aesthetics of Lina Kostenko's poetic word]. *Kultura slova*. 74, 6–13 [in Ukrainian].
- Ilytskyi, M. (1988). Chornobylska madonna. *Literaturna Ukraina*. Kyiv. 8 [in Ukrainian].
- Klochek, H.D. (1987). Analiz odnogo virsha. Maty siiala son B. Oliinyka. [Analysis of one poem]. *Radianske literaturoznavstvo*, 3, 37–42 [in Ukrainian].
- Kostenko, L. (1989). *Vybrane* [Selected works]. Kyiv: Dnipro. 559 s. [in Ukrainian].
- Kostenko, L. (1998). *Marusia Churai. Poezii* [Poems]. Kyiv: Naukova dumka. 7–147 [in Ukrainian].
- Kostenko, L. (1999). *Berestechko: istorychnyi roman* [Berestechko: historical novel]. Kyiv: Ukrainskiy pismennyk. 157 s. [in Ukrainian].
- Kostenko, L. (2011). *Madonna Perekhrest* [Madonna of crossroads]. Kyiv: Lybid. 112 s. [in Ukrainian].
- Kostenko, L. (2011). *Richka Heraklita* [Heraclitus River]. Kyiv: Lybid. 288 s. [in Ukrainian].
- Kultura ukrainskoi movy* (1990): dovidnyk [Reference book]. / za red. V.M. Rusanivskoho. Kyiv: Lybid. 334 s. [in Ukrainian].
- Leshchenko, T.O. (1983). *Stoit na vydnokoli svitla maty. Intymna liryka B. Oliinyka na urotsi pozaklasnoho chytannia* [B. Oliinyk's intimate lyrics at the extracurricular reading lesson]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli*, 25–32 [in Ukrainian].
- Marfina, Zh. (2011). Ya vse viddam za odne nedospivane «mamo» (mifopoetyka slova-obrazu maty u poezii B. Oliinyka) [Mythopoetics of the word-image of mother in B. Oliinyk's poetry]. *Kultura slova*. 74, 22–27. [in Ukrainian].
- Malenko, O.O. (2010). Movno-estetychna interpretatsiia buttia v ukrainskii poetychnii movotvorchosti (vid folkloru do postmodernu). [Linguistic-aesthetic interpretation of existence in Ukrainian poetic language (from folklore to postmodernism)]. Kharkiv. 488 s. [in Ukrainian].
- Масенко, Л.Т. (1987). Слово в поезії Івана Драча. *Українська мова і література в школі*, 1, 32–33.
- Matsko, L. (2013). Movna osobystist A. Malyshka yak kulturolohichniy fenomen. [Malyshko's linguistic identity as a cultural phenomenon]. *Kultura slova*. 78, 7–11. [in Ukrainian].
- Mekh, N. (2013). Pisnia, shcho narod zakolysala (obraz pisni v poetychnii movi A. Malyshka). [The image of song in Malyshko's poetic language]. *Kultura slova*. 78, 22–25. [in Ukrainian].
- Symonenko, V. (2011). Zazhynok. Cherkasy: Brama-Ukraina. 536 s. [in Ukrainian].
- Stavytska, L. (1990). Sertsem vystrazhdane slovo. *Movoznavstvo*. 6, 23–32. [in Ukrainian].
- Stetsyk, M. S., Tiazkun, T. Yu., Stetsyk, A. V. (2022). Materetsentryzm poetychnoho movomyslennia Andriia Malyshka ta Borysa Oliinyka. [Mother-centrism of Andrii Malyshko and Borys Oliinyk's poetic language thinking]. *Naukovyi visnyk DDPU imeni I. Franka. Serii: Filolohichni nauky (movoznavstvo)*. 8, 78–82. [in Ukrainian].
- Tarnashynska, L. (2010). Khudozhnii chas yak katehoriia indyvidualnoho «Ja». [Artistic time as a category of individual 'I']. *Liudmyla Tarnashynska. Ukrainske shistdesiatnytstvo: profili na tli pokolinnia: (istoryko-literaturni ta poetykalnyi aspekty)*. Kyiv: Smoloskyp. 632 s. [in Ukrainian].

УДК 811.161.2'373.611:355.4(470:477)''20''
DOI <https://doi.org/10.24919/2518-1602.2023.18>

ВИЗВОЛЬНА ВІЙНА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ПРОТИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ У ДЗЕРКАЛІ УКРАЇНСЬКОГО СЛОВОТВОРЕННЯ

Марія ФЕДУРКО,

доктор філологічних наук, професор кафедри фундаментальних дисциплін початкової освіти, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Україна, Дрогобич)
mfedurko@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1148-3867>

Research ID: T-2629-2018, <http://www.researcherid.com/rid/T-2629-2018>

Оксана ФЕДУРКО,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри практики англійської мови і методики її навчання, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Україна, Дрогобич)
fedurko19@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2842-0555>

Research ID: T-2591-2018, <http://www.researcherid.com/rid/T-2591-2018>

У статті йдеться про зміни у структурі сучасного лексикону, детерміновані реаліями російсько-української війни. Наголошено на провідних функціях словотворення в лексико-семантичному полі «ВІЙНА» – номінаційній та оцінній: з одного боку, деривати номінують нові для суспільства поняття, а з іншого – передають ставлення мовців як до них, так і до вже відомих. Показано, що мова в ділянці словотворення зберігає свої провідні тенденції: до процесів найменування реалій війни вона найактивніше долучає механізми морфологічного словотворення. Продемонстровано також дієвість морфонологічних операцій у творенні похідних різного частиномовного статусу.

Ключові слова: *лексико-семантичне поле «ВІЙНА», словотворення, морфонологічна операція, морфологічний, лексико-синтаксичний та лексико-семантичний способи словотворення.*

THE VOLUNTARY WAR OF THE UKRAINIAN PEOPLE AGAINST THE RUSSIAN FEDERATION IN THE MIRROR OF THE UKRAINIAN WORD CREATION

Mariia FEDURKO,

Doctor of Philology, Professor at the Department of Primary Education Fundamental Disciplines, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych)
mfedurko@ukr.net

Oksana FEDURKO,

Ph.D. in Philology, Associate Professor at the Department of English Practice and Methods of its Teaching, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych)
fedurko19@gmail.com

The article deals with the changes in the structure of the modern lexicon, determined by the aggressive war of the Russian Federation against the Ukrainian state. The purpose of the article – on the materials of media texts to identify and characterize the wordforming and morphonological characteristics of lexical innovations associated with the concepts of the Russian-Ukrainian war and their meanings in Ukrainian language. The object is derivative units of the modern lexicon that signify the manifestations of war, and the subject is the methods and models of their existence. The basis for the investigation was new creations recorded on the Internet after the fullscale invasion of Russian troops into Ukraine. During the course of the research, it was confirmed that the vocabulary of each language is a dynamic structure, transformation in which represents the new realities of the social-political, economic and cultural life of the country, and useful tool for enriching the lexical word stock of language is word-creating resources. It has been said that

the main functions of word creation in the lexical-semantic field "VIYNA" are the nomination and evaluation functions: on the one hand, derivatives nominate new concepts for the society, on the other hand, they convey the attitude of the speaker as to them, as well to those already known. It is shown that the language in the word creation area preserves its principal tendencies: before the processes of naming the realities of war it most actively receives the mechanisms of morphological word creation, while derivatives from other methods of word creation (lexical-syntactic, lexical-semantic) among of the representatives of this field are also identified. The high productivity of the verbal suffix -u-, nominal suffixes -ець (-is/ець), -ист, -изм, and various types of abbreviation have been documented. The importance of morphonological operations (extension of phonemes, truncation of morphemes) in the creations of derivatives of different part-language status using the suffix method has also been demonstrated.

Key words: *lexical-semantic field "VIYNA", word creation, morphonological operation, morphological, lexical-syntactic and morphological-syntactic methods of word creation.*

Постановка проблеми. Мова насамперед у ділянці свого словника повсякчас активно «відгукується» на зміни в житті суспільства. Потуга цього «відгуку» прямо пропорційна суспільній вазі тої чи тої події, явища, факту. Сучасна визвольна війна українців проти російських загарбників не становить у цьому сенсі винятку. Як і кожна війна, вона втягує у свою орбіту всіх без винятку громадян: військових і цивільних, героїв і зрадників, дорослих і дітей, тих, хто за, і тих, хто проти, не полишаючи жодного з них байдужим до перемог і втрат, до героїзму і смерті, до радості і смутку, які потребують щораз нового осмислення й ословлення. Це закономірність, яку доволі давно зафіксовано і сформульовано, як і ту, що провідна роль у забезпеченні номінаційних потреб кожної спільноти належить словотворенню (Карпіловська та ін., 2017, с. 17; Кислюк, 2017, с. 8): дослідники динаміки слов'янських мов з'ясували, що серед слів-неологізмів на одну непохідну (зазвичай запозичену) одиницю припадає у середньому чотири-п'ять похідних (Кислюк, 2017, с. 8–9). Тож актуальним вважаємо поглянути на події російсько-української війни з позицій словотворення і його незмінного супутника – морфології.

Аналіз досліджень. Проблема оновлення словника засобами словотворення постійно перебуває в полі зору українських учених – дослідників динамічних процесів у системі сучасного лексикону. Цьому свідчення – численні праці як монографічного плану (Клименко та ін., 2008; Карпіловська та ін., 2017; Кислюк, 2017; Тараненко, 2015), так і лексикографічні видання (Карпіловська та ін., 2013; Нелюба, Редько, 2017), статті (Заскалета, 2017; Стишов, 2022) та доповіді (Карпіловська, 2022), оприлюднені після проголошення (точніше відновлення) 24 серпня 1991 року незалежності України. Таку зацікавленість дериватологів цими засобами пояснюємо їхньою роллю в розбудові сучасної української мови. Вони, повторимо слідом за А. Печерським, автором низки публікацій про мову в часі російсько-української війни на сторінках онлайн-медіа «АрміяINFORM», – важливий індикатор-показчик «вітальності-життєспроможності мови», «ознака того, що українське слово не заскніло у припалих пилом старих словниках, а активно живе серед українців у повсякденному вжитку» (Печерський, 2022), разом з іншими матеріальними знаками фіксує «знакові події цієї війни, успіхи і перемоги, катастрофічні поразки, образи нових героїв, що увійшли до пантеону слави, і лиходіїв», описуючи «досвід дискомфорту на рівні емоцій <...> і на екзистенційному рівні <...>» (Коник, 2019, с. 46). Стаття В. Заскалети – одна з перших наукових спроб відбору й осмислення неологічних одиниць, узуальних і okazіональних, сучасного лексикону, що віддзеркалюють реалії часів Революції Гідності, анексії Криму Російською Федерацією та воєнних дій на Сході України «на матеріалі коментувань публікацій у соціальних мережах» (Заскалета, 2017). І. Вітюк, С. Кухарьонюк (2023), А. Клименко, М. Кучер (2022), Т. Кремінь (2022) зафіксували основні зміни у словнику, зумовлені повномасштабною агресією, а Л. Шевчук на матеріалі дописів у телеграм-каналах українських та опозиційних російських блогерів встановила роль контамінацій в окресленні її реалій (Шевчук, 2022). Чергова (восьма) книга словника А. Нелюби та Є. Редька (2017) презентує лексико-словотвірні інновації, що з'явилися в різних стилях української мови впродовж 2015–2016 років, зокрема на позначення явищ і фактів російської агресії. Повномасштабне вторгнення в Україну, розпочате Російською Федерацією 24 лютого 2022 року, спричинилося до з'яви нових одиниць словника, які потребують не лише практичної фіксації, а й теоретичного осмислення.

Мета статті – на матеріалі насамперед медіатекстів виявити й описати словотвірні та морфологічні характеристики лексичних інновацій, пов'язаних із поняттями російсько-української війни та з осмисленням їх носіями української мови.

Виклад основного матеріалу. Ф. де Сосюр, обґрунтовуючи у своїх знаменитих лекціях понад століття тому динамічний характер мови, писав: «Безперервна діяльність мови, що зводиться до розчленування наявних у ній елементів на одиниці, містить у собі не тільки всі передумови для нормального функціонування мовлення, але також і всі можливості для аналогічних утворень <...>» (Сосюр, 1998, с. 263). У цьому твердженні актуалізовано важливу для нашого дослідження думку: ословлення дійсності – неперервний процес, що відбувається за усталеними в тій чи тій мові схемами, бо тільки в такому разі вона здатна виконувати свої найважливіші функції – когнітивну (допомагає людині пізнавати світ і фіксувати інформацію про нього) та комунікативну (передавати отриману інформацію іншому / іншим задля здійснення успішної діяльності й досягнення порозуміння та з вираженням, побіч того, власних оцінок і ставлень). Вагомі події чи явища в житті суспільства завжди такий процес динамізують, не кажучи вже про цю за своєю природою екзистенційну війну українського світу свободи й незалежності проти російського світу поневолення й рабства.

Щодо матеріалу дослідження зауважимо таке. Більшість аналізованих дериватів – це одиниці стилістично й емоційно марковані, значною мірою сленгові, що мають за джерело непросте воєнне повсякдення. Їх, на нашу думку, можна об'єднати поняттям і терміном *лексико-семантичне поле «Війна»*, бо кожна з них, попри різний частиномовний статус, походження, спосіб творення, значеннєві й конотативні характеристики, хай хоч якоюсь однією зі своїх семантичних ознак, але все ж дотична до понятійної сфери того лихоліття, яке випало на долю нинішньої України та її народу.

Почнемо з характеристики похідних, утворених морфологічним способом словотворення: він домінує не лише у системі мови (Карпіловська, 2022), а й у ЛСП «ВІЙНА». У ньому виявляємо, зокрема, похідні іменники – здебільшого суфіксальні деривати та різноманітні аббревіатури. Серед перших – назви осіб за національною (*Росія – росіянець*), ідеологічною (*рашизм – рашист, путінізм – путініст*) чи партійною належністю (*ОПЗЖ – ОПЗЖист*), належністю до військових організацій (*«Вагнер» – вагнерівець*), певних суспільних структур (*ЗСУ – ЗСУіст*), мистецьких колективів, груп тощо (*«Квартал» – «кварталівці»*), за політичними уподобаннями цих осіб (*Путін – путініст – путіністка; Кадиров – кадирівець*) чи певними їх учинками (*ухилитися / ухиятися – ухиянт; не втекти / не втік – невітка*), пор.: *Вагнерівці тисячами помирають в Україні, але їх стає дедалі більше* (Forbes Ukraine, 27.01.2023); *Отже, колишній ОПЗЖист, нардеп Григорій Мамка старанно пропихає у Верховній Раді правки, котрими намагаються списати всі найгучніші корупційні справи з моменту повномасштабного вторгнення росії в Україну* (Україна молода, 12.07.2023); *Невиправна німецька путіністка* (Україна молода, 12.07.23) – про Ангелу Меркель; *49-річному ухиянту з Хмельниччини присудили 3 роки тюрми* (Експрес, 7.02.2023). Трапляються в цій групі дериватів і слова-універби, пор. *пересічний громадян – пересічник* (Ютуб, 14.10.2023). Зафіксовані похідні із суфіксами-агументативами та меліоративами, проте в незвичному для кожного з них значенні, що зумовлено контекстом – див., для прикладу: *Сам маріуполець, Ядро виріс у цьому місті таким націоналюгою, яких у Львові чи Коломиї ще пошукати* (В. Шкляр); *Ракети рашистів продовжують атакувати Україну, але палає чомусь не у нас, а в самих росіянчиків* (Газета.ua, 16.12.2022); *Ми переживали, коли вони тікали назад, бо розуміли, що хлопчики* (про орків на Чорнобильській АЕС) *будуть їхати злі* (День, 27.02.2022) – зменшено-пестливий суфікс *-ик-* у словах *росіянчики, хлопчики* забезпечує їм негативну конотацію, тоді як *-уг-а* в *націоналюга* – позитивну. Вільну взаємодію суфіксів *-изм, -ист, -ець, -ант, -ник, -ик*, нульового з різними типами основ уможливорюють, за потреби, морфологічні операції чергування фонем в основі твірного слова – ММ «С//С» (*путін+изм*) та ММ «О//Ø+С'//С'» (*росіянець' / росіянч+ик, хлопец' / хлопч+ик*), нарощення суфікса за рахунок субморфа – ММ «Нс» (*вагнер+ів/ець*), усікання основи твірного – ММ «Уо» (*путінізм / путін'+-іст, націоналіст / націонал'+-уг-а*), ММ «Уо+С//С'» (*ухили / ухил'+-ант*).

У номінації абстрактних понять використовувано суфікси *-ацій-а, -изм* у поєднанні з питомими основами (*могил+із/ацій-а, вожд'+-изм*) та запозиченими (*інвалід+із/ацій-а*). Можливе позначення їх складними номенами, у яких обидва компоненти чи тільки базовий, наприклад,

фобія, терапія, окреслюваний ученими як основа-ідентифікатор (Клименко, 2008, с. 135), чужомовні: *Видима перспектива тотальної поразки призвела до шпійноманії та зрадофобії у РФ* (Ютуб, 14.10.2022); *І «арестовичетерапія», коли нас змушували вірити, що два-три місяці можуть «закрити» питання війни, а коли пройшло вже кілька разів по два-три, то в когось підступила депресія...* (Україна молода, 12.07.23). Трапляється основоскладання (із суфіксацією й чисте) і в іменниках-назвах осіб, утворених із використанням прийому мовної гри: *Чергові мирноплани: деталі візиту президента ПАР та інших лідерів африканських держав* (Ютуб, 16.05.2023); *фейкомети* (Ютуб, 23.09.22). Останній – шляхом поєднання запозиченої та питомої основ «усупереч правилам морфотактики сучасної дериваційної граматики» (Клименко, 2008, с. 98), спричиняючи посилену негативну оцінність дериватів. Вона чітко прочитується й у спільнокореновому з ним іменнику *фейчатина* (Ютуб, 10 вересня 2022 р.), до того ж зі схожих причин: чужомовна основа у взаємодії зі стилістично зниженим суфіксом

-*атин-а* (пор. із *зайчатина, телятина, лосятинна* тощо) детермінує з'яву у семантичній структурі деривата негативних конотативних характеристик. Зазначене стосується й похідних *зетка, зетнутий, Z-ідеологія*.

Пари локація – *релокація, нацифікація – денацифікація, українізація – деукраїнізація, держава – недодержава, нація – недонація, людяність – антилюдяність* (Дуже схоже, що путінський режим втратив у пастку власної пропаганди: переконання, що Україна нібито «*недодержава*», а українці «*недонація*» зіграли із загарбниками у 2014 р. і 2022 р. злий жарт (День, 22.04.2023); *Геноцид можна розглядати як «злочин злочинів», вершину антилюдяності ...* (День, 27.04.2022) засвідчують активізацію у системі сучасного словотворення префіксації, зокрема, і як «засобу творення емоційної й оцінної лексики» (Клименко, 2008, с. 158). Вони здатні слугувати базою для творення нових одиниць словника, здебільшого з участю морфонологічних трансформацій, що демонструють наявність у зібраному матеріалі деривати, наприклад, *денацифікація – денацифікаційний: Щоби уникнути цього конфлікту, на нас чекає великий денацифікаційний* (ММ «Ан») процес (УКРІНФОРМ, 17.09.2023), *релокація – релокувати(ся), релокований, релокант: Після початку військових дій в Україні релокувалися* (ММ «Уо+Ан») понад 30% читачів, які заповнили анкету від 5 квітня. Більшість *релокантів* (ММ «У+Ан») і тоді, й зараз – спеціалісти віком від 26–35 років (Україна молода, 16.06.2022); *З початку року релоковані* (ММ «Уо+Аг+Ан») підприємства, які «*поселилися*» у територіях Прикарпаття, сплатили до місцевих бюджетів понад 19 мільйонів гривень податкових платежів (Портал ексклюзивного контенту, 15.06.2023).

Префіксацію як стабільно активний спосіб використовувано й при творенні прикметників: *путінський – пропутінський* (Кремлівський проєкт оплатився сторницею під час та особливо після Євромайдану, коли *пропутінські* медіа дістали змогу змальовувати події у Києві як «*неонацистський путч*», а окупацію Криму та інтервенцію на Донбасі – як захист «*російськомовних співвітчизників*» від «*фашистської хунти*» (М. Рябчук), *колабораційний – антиколабораційний* (Головною передумовою змін на деокупованих Донеччині, Луганщині та в Криму має бути чітке *антиколабораційне* законодавство (УКРІНФОРМ, 17.09.2023).

Щодо суфігованих похідних прикметників – то це в основному деривати із суфіксами *-ськ-(-ів/ськ-): путін+ськ-ий, вагнер+ів/ськ-ий, рашист+ськ-ий*, також *-н- (-и/н-): ЗСУ+и/н-ий*.

Чи не найчисельнішою в аналізованому матеріалі виявилася група похідних, головно на позначення різновидів військової техніки і зброї, утворених за різними типами аббревіації. Зафіксовано а) звукові аббревіатури: *ТОТ* 'тимчасово окупована територія', *КАБи* 'керовані авіаційні бомби', *РЕБ* 'радіоелектронна боротьба'; б) буквені (літерні, ініціальні): *АГС* 'станковий автоматичний гранатомет', *БМП* 'бойова машина піхоти', *ПТРК* 'протитанковий ракетний комплекс'; в) складники: *медевак*; г) комбіновані: *тероборона, броневий автомобіль, бронемашинна, броневто, блокпост, стабпункт*. Стабільний, за Є. Карпіловською (2022), тип активності цього різновиду морфологічного способу підтверджує висока частотність слів-аббревіатур у мовленні військових і насиченість ними конкретних висловлень і текстів, пор.: *Спочатку Хільський записався до тероборони – готували «коктейлі Молотова», чергували на блокпостах* (Високий замок, 19.08 2023); *Уявимо, що «Госпітальєри», ПДМШ, МОАС, ЧХ, ЛБК тощо вийдуть. Тоді евакуація поранених на фронті просто стане* (УНІАН, 12.09.2023).

Ці одиниці підтверджують обґрунтовану ученими (Клименко, 2008, с. 247) здатність до творення похідних, зазвичай із включенням механізмів відповідних морфонологічних моделей:

ДНР – *деенер+ив/ець*, *деенер+ив/ськ-ий* (ММ «Нс»); див. у тексті: *Він згорить у своїй беємпешиці* (п. ф. *беємпе+ш/к-а* – ММ «Нс», пор. з пор. з *агеес+к-а*) *разом із переконаннями* (В. Шкляр). Не становлять винятків і деривати, утворені усіканням певних фрагментів твірного слова: *сепаратист – сепар*, *бронезилет – броник*.

«Дієслівне словотворення, – наголошують дослідники, – посідає важливе місце в українській мові, для неї характерне розгалужене між- і внутрішньочастиномовне дієслівне словотворення як для мови флективної з перевагою синтетизму в номінації» (Карпіловська, 2017, с. 309). Відмінникові дієслова із суфіксом *-и- (-і)* вони відносять до продуктивних словотвірних структур, наголошуючи на їх другому місці стосовно відмінникових утворень на *-увати* (Словотвір..., 1979, с. 180). Ця словотвірна модель не втратила своєї активності й у сьогоденні, продукуючи похідні вербативи зі значенням 'діяти за допомогою того, що позначено твірним словом' (Карпіловська, 2017, с. 311). Серед новотворів аналізованого лексико-семантичного поля їх теж не бракує пор.: «*Байрактар*» (тур. Bayraktar TB2, букв. 'прапороносець'; ударний оперативно-тактичний середньовисотний безпілотний літальний апарат) – байрактарити, «*Енлоу*» (NLAW, абр. від англ. Next Generation Light Anti-tank Weapon 'легка протитанкова зброя нового покоління') – енлоїти, «*Джавелін*» (FGM-148 Javelin, букв. 'дротик'; переносний протитанковий ракетний комплекс) – джавелінити, *стінгер* (FIM-92 Stinger, букв. 'жало'; переносний зенітно-ракетний комплекс класу «земля-повітря») – стінгерити, хаймарс (M142 HIMARS, абр. від англ. High Mobility Artillery Rocket System 'високомобільна артилерійська ракетна система') – хаймарсити. Як бачимо, твірні похідних цього словотвірного ряду – це запозичені власні назви різних видів зброї. Тож дієслову діяти у словотвірній парафразі цього типу похідних можна приписати семантичний відтінок 'знешкодити / знешкоджувати'.

Дієслова кошмарити, українити, чорнобаїти теж відносимо до цього словотвірного ряду, хоч їхні твірні – одиниці відмінного семантичного плану, пор.: кошмар (фр. *cauchemar*, від стар.-фр. *caucher* 'давити' та *mare* 'нічна примара') – «1. Важке, страшне, гнітюче видіння. 2. *перен., розм.* Що-небудь жажливе, огидне, гнітюче» (Словник, 1973, с. 317); Україна – «унітарна держава, складається з 24 областей, Автономної Республіки Крим і двох міст зі спеціальним статусом: Києва – столиці й найбільшого міста, і Севастополя» (Вікіпедія), Чорнобаївка – «село в Україні, центр Чорнобаївської сільської громади Херсонського району Херсонської області» (Вікіпедія). Значення 'вбити / вбивати, знешкодити / знешкоджувати' можна розглядати як потенційний елемент їхньої семантичної структури, результат смислової модифікації. Цьому підтвердження – тлумачні формули цих одиниць, які виявляємо на сторінках газетних та інтернет-видань, пор.: чорнобаїти 'наступати на ті самі граблі' (Суспільне, 3.08.2022); *українити* 'дати жорстку відповідь на невинуваті дії' (Детектор медіа, 25.07.2022). Вживано і префіксовані форми цього дієслова, пор. *зукраїнити*, *відукраїнити*, поряд з вербативами від інших основ, але конфіксальних: *Ірпінь – відірпенити*, *Гостомель – нагостомелити* (конфікси *від-...-и-, на-...-и-*), «*Стугна*» – *застугнути*, «*Нептун*» – *занептунити* (конфікс *за-...-ну-*).

До речі, дієслово *Ukrained* 'українити' вже 22 березня 2022 року з'явилося у відомому онлайн-новому словнику слів і фраз англійською мовою "Urban Dictionary", а *Chornobaites* 'чорнобаїти' 21 червня 2022 року – у посібнику "An English-language guide to Ukrainian slang" завдяки американській медіаорганізації Politico (Печерський, 2022).

Суфікс *-и-* може утворювати й неперехідні дієслова, але «від назв осіб за фахом, родом діяльності, станом у суспільстві» в значенні 'займатися тим, що властиве особі, названій твірною основою іменника-мотиватора' (Словотвір..., 1979, с. 181). Такі похідні наявні й у нашій вибірці, до того ж це в основному утворення від іменників-прізвищ керівників різного рангу, пор.: *волонтер – волонтерити*, *Кадиров – кадирити* 'видавати бажане за дійсне' (Суспільне, 3.08.2022); *Кім – кімити* 'зберігати оптимізм' (Читомо, 24.07.2022) Макрон – макронити 'робити стурбований вигляд щодо певної ситуації, усім це показувати, але нічого не робити по суті' (2+2, 1.04.2022), 'весь час розмовляти з Путіним ні про що' (Хвиля Десни, 14.06.2022); *Шольц – шольцити* 'весь час обіцяти, нічого не роблячи' (Хвиля Десни, 14.06.2022). Зафіксовано й вербатив *шольцитися*, дериват від *шольцити*, пор.: *Доки Шольц буде шольцитися і відтягувати ... то Польща надасть нам ці бойові танки* (24 канал, 19.01.2023). У творенні дієслова *шойгувати* 'вдавати, що все добре, коли це не так' (Детектор медіа, 25.07.2022) від прізвища московського міністра оборони *Шойгу* використано синонімічний суфікс *-ува-*. Його фіксуємо також у черезступеневому дериваті *хаймарсування* (Ютуб, 9.09.2022), пор. з черезступеневим

утворенням *арестовлення* ‘заспокійливе повідомлення’: *Арестович* – **арестов+и-ти* – *арестовл+енн-я*. Л. Шевчук (2022) трактує цей іменниковий дериват як результат контамінації, а саме як «накладання утнутої першої основи на початок другої: *Арестов[ич + повідом]лення* → *арестовлення*» (с. 177).

Дієслова *двохсотити*, *трьохсотити*, *іхтамнетити* (від *двохсотий* ‘убитий’, *трьохсотий* ‘поранений’, *іхтамнет* ‘те, чого не повинно бути’) «виражають значення дії, результат якої названий твірною основою мотивувального іменника» (Словотвір..., 1979, с. 180). Похідний за своєю суттю субстантивований прикметник *двохсотий* проявив до того ж доволі високу словотвірну активність: від нього зафіксовано в досліджуваному матеріалі деривати різного ступеня похідності, пор.:

двісті–двохсотий–двохсот+и-ти–за+двохсотити–задвохсотити+ся *двохсотити+ся* (Myslovo).

Гніздо іменника *Шольц* теж засвідчує певну тенденцію до розбудованості й, очевидно, тому, що носій цього прізвища – німецький канцлер, людина вагома в європейській та світовій політиці, але, на погляд не лише українців, доволі контроверсійна:

Шольц – *шольц+інг* ‘стосовно того, хто, пообіцявши щось, придумав відмовки, щоб не виконати його’; слово поширене й у західній пресі (Суспільне, 9.02.2023)

Шольц+ів/ськ-ий

шольц+и-ти – *шольцити+ся*

Не є одинаком і дієслово *волонтерити*: словотвірне гніздо з вершиною *волонтер*, окрім парадигми I ступеня, розбудоване також у глибину. Прикметне воно й тим, що всі без винятку його похідні – позитивно марковані з погляду аксіології одиниці:

волонтер – *волонтер+ств-о*

волонтер+іат: С. Жадан бере активну участь у *волонтеріаті* (В. Меньок)

волонтер+ськ-ий

волонтер+и-ти – *на+волонтерити*

На протигагу їм, усі утворення від прізвища очільника Чечні *Кадирова*, крім *антикадирівський*, – слова аксіологічно негативно марковані, що засвідчує вагомість у контексті зазначеного семантики основ-мотиваторів і пов’язаних із ними асоціацій, пор.:

Кадиров – *кадир+івець* – *кадирів+ськ-ий* – *анти+кадирівський*

кадир+ів/ськ-ий

кадир+и-ти

Більшість із проаналізованих дієслів утворені без залучення морфонологічних модифікацій. Виняток становлять деривати *енлоїти*, *кадирити*, *шойгувати*, *чорнобаїти*, *відірпенити*, *нагостомелити*. Дієслово *енлоїти* маркує операція нарощення твірної основи за рахунок субморфа -j-, позаяк вона вокалічна, на протигагу традиційній консонантності іменникових основ. Вербативи *кадирити*, *шойгувати*, *чорнобаїти* утворені із включенням механізмів усикання субморфів (відповідно /ов, /у, /івк-) в основі твірних іменників, а приєднання суфікса -и- у *відірпенити*, *нагостомелити* супроводжує депалаталізація кінцевих приголосних твірної основи (чергування C//C-типу).

Без морфонологічного супроводу спродуковані належні до аналізованого поля віддієслівні префіксальні похідні, і зрозуміло чому: префікс, питомий чи запозичений, взаємодіє з твірним словом загалом, здебільшого не вимагаючи від нього жодних адаптаційних перетворень: *колонізувати* – *реколонізувати* (*Коли Україна відверне спробу Росії її **реколонізувати**, Захід має підтримати повну свободу для імперських підданих Росії* (Україна молода, 16.06.2022), *гуманізувати* – *дегуманізувати* (*Російський лексикон **дегуманізує*** (HEINRICH-BÖLL-STIFTUNG, 28.06.2023), *окупувати* – *деокупувати*).

Лексико-синтаксичний спосіб словотворення не належить до переліку продуктивних. Проте його механізми теж долучені до продукування в ЛСП «ВІЙНА» неологізмів і мемів як одиниць яскраво маркованих з емоційно-оцінного погляду. Це здебільшого оказіональні утворення, серед яких – словозрощення з висловів-варваризмів і кальок: *аналоговнет* ‘щось, вигадане в росії’ (MUKASCHEVO.NET, 16.09.2023): *Аналоговнет*: експерт показав головну проблему російських БМП (УНІАН, 21.05.2023), *іхтамнет* ‘заперечення присутності росіян-загарбників в Україні’: *Помер колишній високопоставлений “іхтамнет”* (MILITARNYJ, 31.08.2021); *затридні* ‘нереалістичні плани’ (Детектор медіа, 25.07.2022): *Як відомо, першочерговою*

метою «спецоперації» бункерного діда ерефії було взяти Київ «затрудні» та замінити українську владу на своїх маріонеток (МК, 8.06.2022).

Інший різновид зрощень або ж, за Л. Шевчук (2022), контамінатив, – похідні на зразок *путлер*, утворені із по-різному усічених основ, пор.: *Пут[in + Гім]лер* → *Путлер*. «Злободенність» саме цього слова засвідчена не лише активним його уживанням, а й наявністю похідного від нього прикметника (відомий від 2014 р., див., наприклад, Кореспондент.net, 12.04.2014), утвореного за продуктивною словотвірною моделлю «іменник + -ськ- → прикметник»: *Принаймні, історична закономірність, яка пріснопам'ятним історичним матеріалізмом розглядалась як вияв діалектики в історичному процесі, спростувалася війною путлеровської ерефії проти України* (День, 26.04.2022).

Значно чисельніше, натомість, представлені лексико-семантичні деривати, тобто одиниці, що постали шляхом розвитку у семантичній структурі слова нових значень, навіть таких, котрі детермінують розпад полісемії й постання слів-омонімів. Серед них виявляємо як часто вживані й усім відомі одиниці (деякі з 2014 року), так і поодинокі й виявлені лиш у деяких текстах (індивідуально-авторська метафора). Про зрушення у семантичній структурі і перших, і других – від з'яви деяких семантичних відтінків чи конотацій до постання нових семем – «сигналізує новий контекст їх уживання, їхні нові лексична і синтаксична сполучуваність» (Карпіловська, 2017, с. 11), а відтак і спричинена ними видозміна функцій. До перших віднесемо лексеми *град(и)* 'російська реактивна система залпового вогню', *бавовна* 'вибух у Росії', *дискотека* – 'бойові дії', *Мордор* 'Росія', *Москва* 'московська держава'; *їжак* 'протитанкова конструкція', *орки* 'солдати російської армії', *приліт* 'влучання ворожої ракети чи снаряда у що-небудь', *натівець* 'людина, яка не дотримується своїх обіцянок', *нуль* 'лінія зіткнення з ворогом', *піксель* 'українська військова форма, забарвлення у стилі ЗСУ' – див. у контексті: *Почали сипати «градами»* (УНІАН, 11.09.2023), *Серпнева «бавовна» розквітає на російських аеродромах* (Кореспондент.net, 30.08.2023); *Наша чота недавно відбула дискотеку в Широкиному* (В. Шкляр); *Так і є досі: росіяни живуть у своєму Мордори, ненавидять весь світ, всіх вважають ворогами і мають одного авторитарного лідера Саурана* (DEXPENS, 21.03.2022); *Наше минуле – це суцільні поразки від москви, які ми часто отримували не на полі бою, а за столом переговорів* (Укрінформ, 17.09.2023); *Аж після повномасштабного вторгнення росії в Україну орками стали називати окупантів не лише самі військові, але й все населення України* (DEXPENS, 21.03.2022); *Ми не знаємо, які колони техніки знищив у своїх зведеннях пан Конашенков, але «Російський добровольчий корпус» не має втрат. P.S. Щодо фото вбитих «диверсантів», які гуляють мережею, – наші бійці носять мультикам, а не піксель ...* (Фокус, 23.05.2023). Важливість для сучасної української реальності цих слів, як і позначуваних ними понять, підтверджена залученням їх до продукування нових одиниць словника – як без морфонологічних перетворень: *Волонтери почали виробляти міні-Гради на базі пікапів* (AUTO-Consulting.03.07.2023), також в іншому орфографічному вияві – *мінігради*; *Наступної ночі – проти четверга, 10 серпня, – забавовнило в місті домодедово московської області* (Сільські вісті, 15.08.2023), так і з нарощенням, наприклад, словотворчого суфікса: *Один із них («подарунків») замаскували в орківській обгорілій зимовий бушлат...* (Сільські вісті, 15.08.2023). До менш активних неосемантизмів відносимо одиниці, поодинокі вживані в переносному значенні, наприклад: *«Вагнерівські» загони показали доволі цікавий «зоопарк» різних зразків техніки* (Defense Express, 24.06.2023); *Із Вінниці до Херсона вирушив «теплий» вантаж: з генераторами, портативними плитами, балонами і термосами* (День, 21.01.2023); *путін говорить Заходу і азійським країнам, що готовий «закрити» слабкі місця і зміцнити монстра, зробивши його водночас більш залежним від рф* (Високий замок, 14.09.2023); *Також прокурор-зрадник «зливав» рашистам дані про російських військовополонених та інформацію про добові паролі на українських блокпостах* (Високий замок, 15.09.2023). Як видно з наведених прикладів, такі лексеми часто вживано в лапках.

Висновки. Отже, система українського словотворення володіє багатим арсеналом засобів і способів фіксації змін у суспільстві, природі, пізнавальній і суспільній діяльності людини. Російсько-українська війна ці зміни педалювала, детермінувавши з'яву нових предметів, понять, фактів і явищ, які потребують осмислення, ословлення й оцінки. Зібраний і проаналізований фактичний матеріал підтверджує, що нові похідні одиниці, належні до лексико-семантичного поля «ВІЙНА», демонструють у структурно-семантичному плані підпорядкованість провідним дериваційним тенденціям і закономірностям, засвідчуючи в такий спосіб життєдайність і мобільність мовної системи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Вітюк, І., Кухарьонук, С. *Неологізми російсько-української війни*. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/158.pdf>.
- Заскалета, В.П. (2017). Події новітньої історії України в дзеркалі мови вебкоментарів (на матеріалі коментувань публікацій у соціальних мережах). *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ. Серія «Філологія. Педагогіка. Психологія»*, 35, 188–195. URL: <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/1291/zaskaleta4.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Карпіловська, С.А. (2022). Актуальні аспекти вивчення українського словотворення. 09.03. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=V6VvZnBnsCs>.
- Карпіловська, С.А., Кислюк, Л.П., Клименко, Н.Ф., Критська, В.І., Пуздирєва, Т.К., Романюк, Ю.В. (2013). Активні ресурси української номінації: Ідеографічний словник нової лексики. Київ: ТОВ «КММ».
- Карпіловська, С.А., Кислюк, Л.П., Клименко, Н.Ф., Критська, В.І., Пуздирєва, Т.К., Романюк, Ю.В. (2017). Вплив суспільних змін на розвиток української мови: *монографія*. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго.
- Кислюк, Л.П. (2017). Сучасна українська словотвірна номінація: ресурси та тенденції розвитку. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Клименко, А., Кучер, М. (2022). *Нова мова російсько-української війни. Медіакритика*. 04.06. URL: <https://www.mediakrytyka.info/ohlyady-analityka/nova-mova-rosiysko-ukrayinskoji-viiny.html>.
- Клименко, Н.Ф., Карпіловська, С.А., Кислюк, Л.П. (2008). *Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: монографія*. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго.
- Коник, А. (2019). Російсько-український конфлікт у дзеркалі ЗМІ: війна в пам'яті та війни пам'ятей. *Вісник Львівського університету. Серія «Журналістика»*, 45, 4–51. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/journalism/article/view/9983>.
- Кремін, Т. (2022). Новітні сленгізми-неологізми – мовне віддзеркалення війни. *Українформ*. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3490258-novitni-slengizmineologizmi-movne-viddzerkalenna-vijni.html>.
- Нелюба, А., Редько, Є. (2017). *Лексико-словотвірні інновації (2015–2016)*. Словник / заг. ред. А. Нелюби. Харків: Харківське історико-філологічне товариство.
- Печерський, А. (2022). Чорнобаїти і відукраїнити: сленг війни шириться світом. *АрміяINFORM*. 22. 06. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/06/24/chornobayity-i-vidukrayinyty-sleng-vijny-shyrytsya-svitom/>.
- Стишов, О. (2022). Особливості словотворення складних okazіоналізмів у сучасній українській мові. *Лінгвістичні студії*, 43, 41–52.
- Сосюр, Ф. де. (1998). *Курс загальної лінгвістики*. Київ: Основи.
- Словотвір сучасної української літературної мови*. (1979). Київ: Наукова думка.
- Тараненко, О.О. (2015). *Актуалізовані моделі в системі словотворення сучасної української мови (кінець ХХ – ХХІ ст.): монографія*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Шевчук, Л.В. (2022). Словотвірна контамінація як вияв лінгвокреативності на феномен війни (на матеріалі медіатекстів). *Записки з українського мовознавства*, 29, 172–185. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/33750/1/172-185.pdf>.

REFERENCES

- Vitiuk, I., Kukharonok, S. *Neolohizmy rosiysko-ukrainskoi viiny [Neologisms of the Russian-Ukrainian war]*. Retrieved from: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/158.pdf> [in Ukrainian].
- Zaskaleta, V.P. (2017). Podii novitnoi istorii Ukrainy v dzerkali movy vebkomentariv (na materialii komentuvan publikatsii u sotsialnykh merezhakh) [Events of the recent history of Ukraine in the mirror of the language of web comments (on the material of comments on publications in social networks)]. *Naukovyi visnyk kafedry YUNESKO KNLU. Serii Filolohiia. Pedagogika. Psykholohiia*. 35, 188–195. Retrieved from: <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/1291/zaskaleta4.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in Ukrainian].
- Karpilovska, Ye.A. (2022). *Aktualni aspekty vyvchennia ukrainskoho slovotvorennia [Current aspects of the study of Ukrainian word formation]*. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=V6VvZnBnsCs> [in Ukrainian].
- Karpilovska, Ye.A., Kysliuk, L.P., Klymenko, N.F., Krytska, V.I., Puzdyrieva, T.K., & Romaniuk, Yu.V. (2013). *Aktyvni resursy ukrainskoi nominatsii: Ideohrafichnyi slovnyk novoi leksyky [Active resources of the Ukrainian nomination: Ideographic dictionary of new vocabulary]*. Kyiv: TOV «KMM» [in Ukrainian].
- Karpilovska, Ye.A., Kysliuk, L.P., Klymenko, N.F., Krytska, V.I., Puzdyrieva, T.K., & Romaniuk, Yu.V. (2017). *Vplyv suspilnykh zmin na rozvytok ukrainskoi movy [The influence of social changes on the development of the Ukrainian language]*. Kyiv: Vydavnychi Dim Dmytra Buraho [in Ukrainian].
- Kysliuk, L.P. (2017). *Suchasna ukrainska slovotvirna nominatsiia: resursy ta tendentsii rozvytku [Modern Ukrainian word-formation: resources and development trends]*. Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho [in Ukrainian].

- Klymenko, A., & Kucher, M. (2022). *Nova mova rosiisko-ukrainskoi viiny [The new language of the Russian-Ukrainian war]. Mediakrytyka*. Retrieved from: <https://www.mediakrytyka.info/ohlyady-analytyka/nova-mova-rosiysko-ukrayinskoyi-viyny.html> [in Ukrainian].
- Klymenko, N.F., Karpilovska, Ye.A., & Kysliuk, L.P. (2008). *Dynamichni protsesy v suchasnomu ukrainskomu leksykoni [Dynamic processes in the modern Ukrainian lexicon]*. Kyiv: Vydavnychi Dim Dmytra Buraho [in Ukrainian].
- Konyk, A. (2019). Rosiisko-ukrainskyi konflikt u dzerkali ZMI: viina v pamiaty ta viiny pamiatei [Russian-Ukrainian conflict in the media mirror: war in memory and wars of memories]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya Zhurnalistyka*, 45, 44–51. Retrieved from: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/journalism/article/view/9983>. [in Ukrainian].
- Kremin, T. (2022). Novitni slengizmy-neologizmy – movne viddzerkalennia viiny [Russian-Ukrainian conflict in the media mirror: war in memory and wars of memories]. *www.ukrinform.ua*. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3490258-novitni-slengizmineologizmi-movne-viddzerkalenna-vijni.html> [in Ukrainian].
- Neliuba, A., & Redko, Ye. (2017). *Leksyko-slovotvirni innovatsii (2015–2016). Slovnyk [Lexical and word-forming innovations (2015–2016). Dictionary]*. (Neliuby, A. Eds.). Kharkiv: Kharkivske istoriko-filolohichne tovarystvo.
- Pecherskyi, A. (2022). *Chornobaity i vidukrainyty: sleng viiny shyrytsia svitom [Chernobaites and Ukrainians: the slang of war is spreading around the world]*. *ArmiiaINFORM*, 22.06 [in Ukrainian].
- Styshov, O. (2022). Osoblyvosti slovotvorennia skladnykh okazionalizmiv u suchasni ukrainskii movi [Peculiarities of word formation of complex occasionalisms in the modern Ukrainian language]. *Linhvistychni studii*, 43, 41–52 [in Ukrainian].
- Sosyur, F. de. (1998). *Kurs zahalnoi linhvistyky [General linguistics course]*. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
- Slovotvir suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy [Vocabulary of modern Ukrainian literary language]. (1979). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Taranenko, O.O. (2015). *Aktualizovani modeli v systemi slovotvorennia suchasnoi ukrainskoi movy (kinets XX–XXI st.) [Updated models in the word-formation system of the modern Ukrainian language (late 20th – 21st centuries)]*. Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho [in Ukrainian].
- Shevchuk, L.V. (2022). Slovtvirna kontaminatsiia yak vyjav linhvokreatyvnosti na fenomen viiny (na materialy mediatekstiv) [Word-forming contamination as a manifestation of linguistic creativity on the phenomenon of war (on the material of media texts)]. *Zapysky z ukrainskoho movoznavstva*, 29, 172–185. [dspace.onu.edu.ua](http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/33750/1/172-185.pdf). Retrieved from: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/33750/1/172-185.pdf> [in Ukrainian].

ФРАЗЕОЛОГЕМА «ВОВК» У СТРУКТУРІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ПОЛЬСЬКОЇ МОВ: ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ

Галина ФІЛЬ,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Україна, Дрогобич) filgalina1955@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9668-6849>

Ірина ПАТЕН,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Україна, Дрогобич) irynapaten@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/000-0001-8706-6149>

Research ID: N-6942-2018

У статті проаналізовано усталені вирази української та польської мов з фразеологемою «вовк» в етнокультурному аспекті, функціонування котрих свідчить про етнічну близькість обох народів, зв'язок із всесвітніми культурними процесами, частиною яких вони є; зазначено, що зоонімному компоненту у складі фразеологічної одиниці характерна національно-культурна специфіка; підкреслено, що джерелами національно-специфічних особливостей фразеологічних одиниць із компонентом-зоонімом слугують відмінності тваринного світу, інтелектуальні та моральні якості людини, характер її трудової діяльності, історичні умови формування мови; встановлено, що в носіїв української та польської мов усталені вирази із фразеологемою «вовк» вербалізують в основному негативну семантику – ворожість, жадібність, жорстокість, злість, кровожерливість, лицемірство, підступність; з'ясовано, що одні й ті ж явища дійсності у двох різних мовах мають подібні й відмінні національно-культурні характеристики.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, фразеологічний фонд, фразеологічна система, зіставний аспект, національно-культурна специфіка, етнокультура, семантика, конотативне значення.

PHRASEOLOGEM “WOLF” IN THE STRUCTURE OF PHRASEOLOGICAL UNITS OF THE UKRAINIAN AND POLISH LANGUAGES: ETHNO-CULTURAL ASPECT

Galyna FIL,

Ph.D. in Philology, Associate Professor at the Department of Ukrainian Language, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych) filgalina1955@gmail.com

Iryna PATEN,

Ph.D. in Philology, Associate Professor at the Department of Ukrainian Language, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych) irynapaten79@gmail.com

The established expressions of the Ukrainian and Polish languages with the phraseological unit “wolf” in the ethnocultural aspect has been analyzed in the article; the functioning of these units indicates the ethnic closeness of both peoples, the connection with the global cultural processes of which they are a part; it has been stated that the zonymic component in the phraseological unit is characterized by national and cultural specificity; it has been emphasized that the sources of nationally specific features of phraseological units with a zonym component are the differences of the animal world, the intellectual and moral qualities of a person, the nature of his labor activity, and the historical conditions of language formation; it has been established that among speakers of the Ukrainian and Polish languages fixed expressions with the phraseological unit “wolf” verbalize mainly negative semantics – hostility, greed, cruelty, anger, bloodthirstiness, hypocrisy,

treachery; it has been found that the same phenomena of reality in two different languages have similar and different national and cultural characteristics.

The purpose of the article is to reveal the structural and semantic features of phraseological units with the lexeme-component wolf, selected from modern phraseological dictionaries of the Ukrainian and Polish languages and to determine their role in expressing the ethnoculture of a particular people.

A detailed structural-semantic study of the established expressions of the Ukrainian and Polish languages in the ethnocultural aspect clearly testifies that the phraseological unit wolf evokes mainly negative images in the minds of a certain people and is associated with cruelty, greed, gluttony, hypocrisy, anger. The common and distinctive features in the structures of phraseological units of both languages is determined not by the properties of animals, but by their stay in the environment of a particular people, similarities and differences of national-historical conditions of life, mental, psychological and social features characteristic of a certain people and culture in general.

The analysis of established expressions with the phraseological unit wolf in both studied languages indicates an interesting prospect for further research of their internal form and connotative meanings in a comparative aspect in other languages (Ukrainian, English, German, French).

Key words: *phraseological units, phraseological fund, phraseological system, comparative aspect, national and cultural specificity, ethnoculture, semantics, connotative meaning.*

Постановка проблеми. Фразеологічні одиниці із зоонімним компонентом в українській та польській мовах прямо чи опосередковано своїми конотаціями пов'язані з етнокультурою народу. Вони відображають процес розвитку культури того чи того народу, і, як зазначають В. Мойсюк та Н. Луцик, «акумулюють національні знання, слугують проміжним елементом у дослідженні національної картини світу та її відтворення у мовній свідомості, будують різні світи та відображають динаміку руху людської життєдіяльності» (Мойсюк, 2021, с. 159).

Аналіз досліджень. В останні десятиліття фразеологічні одиниці із зоонімним компонентом досліджувалися на матеріалі української, польської та інших слов'янських та неслов'янських мов. В українській лінгвістиці цій проблемі присвячене дисертаційне дослідження Г. Онурійчук «Лінгвокультурологічний потенціал української етнофразеології: асоціативне поле «ЛЮДИНА В КОЛІ ІНШИХ ІСТОТ»», а також наукові праці І. Голубовської, Г. Доброльожі, В. Руснак, О. Левчук, Ю. Маркітанова та ін. Зоонімну лексику у фразеологічних одиницях польської мови обстежували Я. Анусевич, Й. Гурбіш, Є. Бартмінський, а також українські дослідники А. Болотнікова, А. Лотош, Ю. Сагата, Л. Скрипник, М. Пасюрківська та ін. У зіставному аспекті стійкі сполуки із зоонімним компонентом були об'єктом дослідження Н. Башук («Фразеологізми із зоонімним компонентом в німецькій та українській мовних картинах світу»), Є. Буточкіної і Я. Григошкіної («Зооморфні фразеологізми в англійській та українській мовах»), О. Коваленко і В. Рзаєвої («Функціонування зоосемізмів у фразеологізмах німецької та української мов»). Мовний образ вовка в українській та польській фразеології у порівняльно-зіставному аспекті описала М. Пасюрківська, розглянула символіку цієї тварини в її етнокультурному контексті – у міфології та фольклорі. Однак окремі аспекти цієї проблеми залишилися поза увагою.

Мета статті – виявити структурно-семантичні особливості усталених виразів із фразеологемою вовк, відібраних із сучасних фразеологічних словників української та польської мов й визначити їх роль у вираженні етнокультури того чи того народу.

Виклад основного матеріалу. Тваринний світ досить різноманітний, однак як українці, так і поляки мають спільних мешканців за рахунок географічної близькості. Спостерігаючи впродовж великого проміжку часу за природою диких тварин, фіксували закономірності, які поступово закладали у семантику фразеологічних одиниць. Дослідження їх структурно-семантичних особливостей у контексті культури свідчить про схожість усталених виразів, а часом навіть про ідентичність, дозволяє виявити національну специфіку в значенні фразеологізмів із компонентом-зоонімом, яка проявляється у ставленні того чи того народу до явищ навколишньої дійсності.

Дослідниця О. Левченко переконливо доводить, що національно-культурна специфіка фразеології полягає у: 1) способі членування світу, що відображає особливості менталітету (по-перше, явище фразеологічної безеквівалентності, яке не заперечує існування аналогічних вербалізованих значень на лексичному рівні чи у формі невербалізованої фонові

національно-культурної інформації; по-друге, опрацьованість певних концептуальних просторів, тобто існування різної кількості одиниць, що вербалізують концепт у досліджуваних мовах); 2) способів вербалізації (використанні тих чи тих метафоричних принципів, прототипних уявлень); 3) заповненні загалом типової для зіставлюваних мов метафоричної моделі на вербальному рівні специфічними компонентами (наприклад, безеквівалентними словами); 4) відображенні прототипних та стереотипних уявлень у фразеологічних ремінісценціях національних прецедентних текстів (Левченко, 2005, с. 44).

За твердженням О. Семенової, джерелами національно-специфічних особливостей фразеологічних одиниць із компонентом-зоонімом слугують відмінності тваринного світу, особливості життя, характер трудової діяльності, цінності, історичні умови формування мови (Семенова, 2019, с. 113).

Н. Башук та М. Пасюківська також вважають, що зоонімний компонент у складі фразеологічної одиниці має яскраво виражену національно-культурну специфіку, яка визначає його асоціативні зв'язки і дозволяє використовувати такі усталені вирази для характеристики зовнішності, соціального статусу, міжособистісних відносин, поведінки, психоемоційного та фізіологічного станів, інтелектуальних здібностей, відношення до роботи та рис характеру людини та інші якості (Башук, 2020, с. 200; Пасюківська, 2009, с. 15).

Відомий польський мовознавець Я. Анусевич стверджує, що для відтворення цілісного образу певного фрагменту реальності доцільно здійснити порівняльний аналіз з іншими європейськими мовами, а ще важливіше, з мовами, які належать до інших культурних традицій, з метою встановлення подібності у виборі, оцінці, культурному досвіді стосовно того чи того явища (Андрусевич, 1995, с. 118–119).

Фразеологічний фонд як української, так і польської мов широко представлений стійкими сполуками із компонентами-зоонімами – назвами диких тварин. Найбільш численну групу утворюють усталені вирази з фразеологемою вовк – хижаком родини собачих. У фразеологічному словнику польської мови сказано, що *wilk* – *zwierzę drapieżne podobne do dużego psa* (Słownik, 1996, 2, с. 1146).

Вовк «як символ хижацтва, невгамовного голоду», за твердженням В. Жайворонка, є породженням злої сили, творінням Сатани (Жайворонок, 2006, с. 103). Отож, як бачимо, вовка асоціюють з нечистою силою. На думку Г. Онуфрійчук, це пов'язано з тим, що вовк полює у темряві, є підступним та ще й у Повний Місяць завиває (Онуфрійчук, 2016, с. 102).

В українській та польській фразеоструктурах вовк наділений переважно негативними конотаціями, що, безумовно, пов'язується з його природною вдачею (Пасюківська, 2005, с. 32). Образу вовка властиві такі негативні конотації, як: ворожість, жадібність, жорстокість, злість, кровожерливість, лицемірство, підступність. М. Петришин підкреслює, що фразеологема вовк в усталених виразах «символізує знищення, страх, агресію» (Петришин, 2014, с. 164).

Вовк-хижак постійно голодний, тому у свідомості людини утвердився як тварина, яка дуже багато їсть: *голодний як вовк* // *wilczy głód, drapieżny/krwiożerczy/zajadły/zgłodniały/żarłoczy wilk*. Порівняння апетиту з вовчим вказує на його надмірність: *вовчий апетит* // *wilczy apetyt*. Усталені вирази української мови *накинутися на обід як вовки голодні*, *вовка голод з лісу гонить*, *вовк кишки догризає* символізують невгамовний голод, голодне життя, ненажерливість вовка.

«Тривалий час помилково вважали, що вночі вовк виє з голоду, тому вираз *побачити вовчу зізду* й до сьогодні має символічне значення 'заяти голоду, злиднів'» (Енциклопедичний, 2015, с. 138).

На основі символічних характеристик в українській мові виникли стійкі сполуки з фразеологемою вовк, які вербалізують концепт НЕВДЯЧНІСТЬ: *скільки вовка не годуй, він усе в ліс дивиться*; *годуй вовка, щоб він тебе з'їв*, ЖАДІБНІСТЬ: *як (мов, ніби та ін. [голодні] вовки на віцю*, БАЙДУЖІСТЬ: *хоч вовк траву їж*, ЗЛІСТЬ: *вовче серце*, ПІДЛІСТЬ: *піти вовчою стежкою*.

Блискучі злі очі вовка сприяли функціонуванню в обстежуваних культурах усталених виразів *дивитися/глянути вовком* // *patrzeć/popatrzeć/spoglądać wilkiem, jak wilk komu z oczu patrzy*, тобто 'дивитися неприязно, озлоблено, ворожо, з-під лоба, тримаючи злість на когось'.

Як в українській, так і в польській мовах асоціативні зв'язки цієї тварини з людиною спричинили функціонування фразеологічної одиниці з *вовками жити*, *по-вовчому вити* // *wilkami żyje/wyje*, яку вживають тоді, коли людина, потрапляючи до певного колективу/соціуму починає жити за його законами, переймає їхню поведінку, жести, манери, тобто змінюється у гіршу сторону.

Стійка сполука *вовк в овечій шкурі* // *wilk w baraniej skórze, wilk w owczej skórze* характеризує людину, яка під маскою доброзичливості приховує злі наміри – хитрість, брехливість, підступність, лицемірство: *Tu [Кузьма] мусиш бути богобоязним, тихим і смирним, як ягня, щоб не довідався хто, що ми вовки в овечій шкурі* (І. Карпенко-Карпий) // *Po czym w następnym kazaniu odkryte zostało wiernym, iż wilk w owczej skórze zakradł się do owczarni. Ale jeszcze i wtedy nie padło z ambony nazwisko starego człowieka* (Szelburg-Zarebina, Miasteczko aniołów).

У польському фразеологічному просторі вовк постає як досить кровожерлива тварина, яка роздирає і нищить худобу: *bierze wilk i liczone/rachowane*. Найчастіше жертвою вовка є коза: *kozio zdrowie, głód wilczy*. Дослідниця зоонімічної лексики польської фразеології М. Пасюрківська зазначає, що окремі усталені вирази застерігають, що ворожа, хижацька поведінка вовка не залишиться без кари. Пор. укр.: вовка за його вчинки чекає розплата : *віділлються вовкові овечі сльози; смалений вовк; ловить вовк, а як піймають, то шкуру здирають*, пол.: *nosie wilk razy kilka, poniosą wilka, gdy się wilk zestarzeje, skubie go i wrona* (Пасюрківська, 2005, с. 32), *zjadł wilk psa, zjedli potem psi wilka*. Страх, викликаний не тільки виглядом вовка, але і самою його назвою, відображено в польській мові: *nie wywołuj wilka z lasu*, тобто не потрібно провокувати нещастя.

Особливістю поведінки вовка є його виття – неприємний, жакливий, моторошний звук: *ktoś wuje jak wilk*. За народними віруваннями виття вовка бояться навіть найсильніші звірі – вони ховаються й намагаються уникати зустрічі з хижакком. Про що свідчать усталені вирази з фразеологемою вовк у польській мові: *jeleń, kiedy wilka zoczy, od smakowitej paszy od razu odskoczy*. Образ вовка в усталених виразах *вовка бояться – у ліс не ходити* // *kto się wilka boi, niech do lasa nie chodzi* навіює страх.

Для вираження безвихідного, скрутного становища, великого відчаю, розпачу через неможливість що-небудь змінити українці вживають фразеологічні одиниці *хоч вовком вий, хоч вовком труби, вити вовком* (Філь, 2021, с. 8). Специфічним для українців є також усталений вираз *впіймати (піймати, спіймати, вхопити) вовка за вухо (за вуха)* зі значенням ‘виявити сміливість, кмітливість, спритність, уміти використати що-небудь з користю для себе’.

Однак вовкові властиві і позитивні конотації. Як в українській, так і в польській культурах функціонує фразеологічна одиниця *морський вовк* // *wilk morski* зі значенням ‘досвідчений моряк’: *Нам головне – до моря добратися. А там на корабель юнгами влаштуємось, куди хоч попливемо, справжніми морськими вовками станемо* (Ю. Збанацький) // *Wszedł na salę powitany gromkimi brawami... Sprężysty, mocny, uosobienie tego, jak zwykliśmy wyobrażać sobie «morskiego wilka»* (Prz. 76, 1652).

Фразеологема вовк у свідомості українців має позитивну конотацію і в усталених виразах *з’їсти вовка, стріляний вовк, старий вовк* характеризує людину, яка ґрунтовно, до тонкощів вивчила що-небудь, набула великого досвіду в якійсь справі.

Отже, універсальними характеристиками значення фразеологеми *вовк* є три семантичні ознаки: *вовк* – ‘хижа тварина’, ‘ненажерлива’, ‘віє по ночах’.

Висновки. Детальне структурно-семантичне дослідження усталених виразів української та польської мов в етнокультурному аспекті яскраво засвідчує, що фразеологема *вовк* викликає в основному негативні образи у свідомості того чи того народу й асоціюється з жорстокістю, жадобою, ненажерливістю, лицемірством, злістю. Наявність спільних та відмінних рис у структурах фразеологічних одиниць обох мов зумовлена не властивостями тварин, а їх перебуванням у навколишньому середовищі того чи того народу, схожістю та розбіжністю національно-історичних умов життя, ментальних, психологічних і соціальних особливостей, властивих певному народу і культурі загалом.

Аналіз усталених виразів з фразеологемою *вовк* в українській та польській мовах вказує на цікаву перспективу подальшого дослідження їх структурно-семантичних особливостей у зіставному аспекті з іншими мовами – англійською, німецькою, французькою.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Anusiewicz, J. (1995). *Językowo-kulturowe definicje znaczeń wyrazów językowych. Lingwistyka kulturowa. Zarys problematyki*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Башук, Н. (2020). Фразеологізми із зоонімічним компонентом в німецькій та українській мовних картинах світу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: «Філологія», 9 (77), 200–203.*

- Білоноженко, В. (2013). *Фразеологічний словник української мови*. Т. 1.
- Жайворонок, В. (2006). *Знаки української етнокультури*.
- Коцура, В., Потапенко, В., Куйбіда, В. (2015). *Енциклопедичний словник символів культури України*.
- Левченко, О. (2005). *Фразеологічна символіка: лінгвокультурологічний аспект: монографія*.
- Мойсюк, В., Луцик, Н. (2021). *Зоосемічний та флоросемічний символи як компоненти фразеологічних одиниць французької мови*. Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи, V: Динаміка наукових та освітніх досліджень в умовах пандемії: колективна монографія. 159–168.
- Онуфрійчук, Г. (2016). *Лінгвокультурологічний потенціал української етнофразеології: асоціативне поле «Людина в колі інших істот»* (Дис. канд. філол. наук). Київ.
- Пасюківська, М. (2009). *Зоонімічна лексика в польській фразеології: склад, семантика, функції*. (Автореферат канд. філол. наук). Київ.
- Пасюківська, М. (2005). Образ вовка у польській та українській фразеології: етнокультурний і лінгвістичний аспекти. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*, 16, 29–33.
- Петришин, М. (2014). *Фразеологізми з компонентом-зоонімом у латинській мові*. *Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія*, 692–693, 161–165.
- Семенова, О. (2019). Семантико-прагматичні особливості зоофразеологізмів. *Закарпатські філологічні студії*, 7, 1, 112–115.
- Skorupka, S. (1996). *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Т. 1.
- Філь, Г., Патен, І. (2021). Фразеологема-фаунонім у структурі фразеологічних одиниць української та білоруської мов: лінгвокультурологічний аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 52, 2, 7–11.

REFERENCES

- Anusiewicz, J. (1995). *Językowo-kulturowe definicje znaczeń wyrazów językowych*. *Lingwistyka kulturowa. Zarys problematyki*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego [in Polish].
- Bashuk, N. (2020). *Frazeologizmy iz zoonimichnym komponentom v nimetskii ta ukraïnskii movnykh kartynakh svitu* [Phraseologisms with a zoonymic component in German and Ukrainian language pictures of the world]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*. Serii «Filolohiia». 9 (77), 200–203 [in Ukrainian].
- Bilonozhenko, V. (2013). *Frazeolohichniy slovnyk ukrainskoi movy*. Т. 1 [in Ukrainian].
- Zhaivoronok, V. (2006). *Znaky ukrainskoi etnokultury* [Signs of Ukrainian ethnoculture] [in Ukrainian].
- Kotsura, V., Potapenko, V., Kuibida, V. (2015). *Entsyklopedychnyi slovnyk symboliv kultury Ukrainy* [Encyclopedic dictionary of cultural symbols of Ukraine] [in Ukrainian].
- Levchenko, O. (2005). *Frazeolohichna symbolika: lnhvokulturolohichniy aspekt* [Phraseological symbolism: linguistic and cultural aspect]: monohrafiia [in Ukrainian].
- Moisiuk, V., Lutsyk, N. (2021). *Zoosemichnyi ta florsemichnyi symvoly yak komponenty frazeolohichnykh odynyts frantsuzkoi movy* [Zoosemic and florsemic symbols as components of phraseological units of the French language]. *Rozvytok suchasnoi osvity i nauky: rezultaty, problemy, perspektyvy, V: Dynamika naukovykh ta osvitynykh doslidzhen v umovakh pandemii: kolektyvna monohrafiia*. 159–168 [in Ukrainian].
- Onufriichuk, H. (2016). *Linhvokulturolohichniy potentsial ukrainskoi etnofrazeolohii: asotsiatyvne pole «Liudyna v koli inshykh istot»* [The linguistic and cultural potential of Ukrainian ethnophraseology: the associative field “Man in the circle of other beings”]. (Dys. kand. filol. nauk). Kyiv [in Ukrainian].
- Pasiurkivska, M. (2009). *Zoonimichna leksyka v polskii frazeolohii: sklad, semantyka, funktsii* [Zoonymic vocabulary in Polish phraseology: composition, semantics, functions]. (Avtoreferat kand. filol. nauk). Kyiv [in Ukrainian].
- Pasiurkivska, M. (2005). *Obraz vovka u polskii ta ukrainskii frazeolohii: etnokulturnyi i lnhvistychnyi aspekty* [The image of the wolf in Polish and Ukrainian phraseology: ethnocultural and linguistic aspects]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Literaturoznavstvo. Movoznavstvo. Folklorystyka*. 16, 29–33 [in Ukrainian].
- Petryshyn, M. (2014). *Frazeolohizmy z komponentom-zoonimom u latynskii movi* [Phraseologisms with a zoonym component in the Latin language]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Hermanska filolohiia*. 692–693, 161–165 [in Ukrainian].
- Semenova, O. (2019). *Semantiko-prahmatychni osoblyvosti zoofrazeolohizmiv* [Semantic and pragmatic features of zoophraseology]. *Zakarpatski filolohichni studii*, 7, 1, 112–115 [in Ukrainian].
- Skorupka, S. (1996). *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Т. 1 [in Polish].
- Fil, H., Paten, I. (2021). *Frazeolohema-faunonim u strukturi frazeolohichnykh odynyts ukrainskoi ta biloruskoi mov: lnhvokulturolohichniy aspekt* [Phraseologeme-faunonym in the structure of phraseological units of the Ukrainian and Belarusian languages: a linguistic and cultural aspect]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia*. 52, 2, 7–11 [in Ukrainian].

РЕЦЕНЗІЇ

УДК 81-11(477)(049.321)

DOI <https://doi.org/10.24919/2518-1602.2023.20>

СЛОВО В МОВІ: ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ТРАДИЦІЇ, ДОСВІД, ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ (РЕЦЕНЗІЯ НА ВИПУСК 31 ЗБІРНИКА НАУКОВИХ ПРАЦЬ «ЛЕКСИКОГРАФІЧНИЙ БЮЛЕТЕНЬ» ЗА РЕДАКЦІЄЮ Є.А. КАРПІЛОВСЬКОЇ¹)

Світлана ГІРНЯК,

доктор філологічних наук, професор кафедри фундаментальних дисциплін початкової освіти, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Україна, Дрогобич) s.girnjak10@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7264-0312>

Research ID: ID: I-3030-2018, <http://www.researcherid.com/rid/I-3030-2018>

THE WORD IN THE LANGUAGE: LEXICOGRAPHIC TRADITIONS, EXPERIENCE, DEVELOPMENT PROSPECTS (REVIEW OF VOLUME 31 OF THE COLLECTION OF SCIENTIFIC WORKS “LEXICOGRAPHIC BULLETIN” EDITED BY YE.A. KARPILOVSKA)

Svitlana HIRNIAK,

Doctor of Philological Sciences, Professor at the Department of Fundamental Disciplines of Primary Education, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych) s.girnjak10@gmail.com

У рецензованому збірнику запропоновано дослідження провідних учених, які сприяють розв'язанню проблем лексикографії сучасної української мови. У розвідках проаналізовано теоретичні засади створення словників, узагальнено лексикографічний досвід, схарактеризовано сучасні тенденції укладання словників різних типів, розглянуто проблеми структурного, семасіологічного, комунікативного аналізу мовного матеріалу як підґрунтя його кодифікації та параметризації у словнику.

Збірник складається з таких розділів:

1. Лексикологія, фразеологія та лексикографія: теорія та практика (с. 9–100).
2. Словникові матеріали (с. 101–194).
3. Рецензії (с. 195–209).
4. Хроніка (с. 210–218).
5. Ювілеї (с. 220–231).
6. Сторінка пам'яті (с. 232–234).
7. Лексикографічні консультації (с. 235–236).

Окреслимо актуальність тематики окремих розвідок, що ввійшли до першого розділу збірника, зокрема М. Жуйкової «*Параметричні прикметники в дефініціях конкретної лексики і поняття видової норми*», яку дослідниця присвятила аналізу функціонально-семантичного навантаження параметричних прикметників загального розміру (*великий – малий, large – small, duży, wielki – mały* й ін.), які використовуються мовцями як маркери величини певних об'єктів. Авторка доводить, що словникові дефініції на позначення звичних, поширених предметів та явищ нашого світу демонструють відсутність якогось сталого, обов'язкового набору семантичних ознак, а також показують суб'єктивність їх відбору. Дослідниця слушно зауважує: «Для багатьох лексикографічних праць, створених у ХХ ст., характерні намагання описати не слова,

¹ Лексикографічний бюлетень : збірник наукових праць / відп. ред. Є.А. Карпіловська. Київ, 2022. Вип. 31. 242 с.

а поняття, позначені словами, а також тенденція до зайвої науковості, коли тлумачний словник набуває ознак довідника з певної галузі знань» (с. 10).

У розвідці *«Повернена лексика як ресурс для заміни вкраплені і кальок»* Є. Карпіловська запропонувала шляхи і способи повернення до активного вжитку слів, що до здобуття Україною незалежності перебували або й нині перебувають у пасивному словниковому запасі. Розвідка буде цікавою як науковцям, так і студентам-філологам, зокрема під час вивчення теми *«Активна і пасивна лексика української мови»*, адже сьогодні ми намагаємося повернути до життя низку українських слів, які зафіксовані в словниках початку ХХ ст., активізувати масив питомої лексики та «якомога повніше залучити уже наявні внутрішні номінаційні ресурси мови для виконання нових когнітивних і комунікативних завдань суспільного життя в Україні на початку ХХІ ст.» (с. 32).

Стаття *«Складні прикметники в сучасній українській літературній мові: орфографічний і лексикографічний аспекти»* З. Козиревої дасть змогу проілюструвати студентам як філологічних, так і нефілологічних спеціальностей динаміку орфографічних норм, зокрема розглянути особливості правопису складних прикметників. Уважаємо, що це питання є одним з найбільш суперечливих і актуальних ще й тому, що словники, якими послуговуються студенти, подають іншу норму, яка не відповідає чинному *«Українському правопису»* 2019 року, а це призводить до написання з помилками і спричиняє, як доречно наголошує дослідниця, *«розхитування правописних норм сучасної української літературної мови»* (с. 48).

Уміщені у цьому розділі статті постають актуальними, оскільки:

- висвітлюють сучасне бачення особливостей оказіонального словотворення в текстах електронних медій та соцмережах (*Л. Кислюк «Оказіональне словотворення як ресурс сучасної української комунікації»*);

- пропонують методіку опрацювання текстів сучасної перекладної літератури та шляхи наповнення реєстру й ілюстративної бази новітнього тлумачного словника активного типу (*Н. Сніжко «Сучасна перекладна література у складі тлумачного «Словника української мови активного типу»*);

- актуалізують питання живої мови як лінгвістичного джерела, зокрема для лексикографічного кодифікування узусу (*О. Тищенко «Варіантність заголовних одиниць у Звенигородській картотеці А.Ю. Кримського»*);

- показують історію розроблення в українській фразеографії теоретичних і практичних підходів до формування реєстру тлумачних фразеологічних словників, а також окреслюють особливості побудови дефініції в тлумачних фразеологічних словниках (*Т. Цимбалюк-Скопненко «Фразеографування в академічному тлумачному словникарстві: ідеї, реалізація, проблеми»*) тощо.

У другому розділі збірника подано цінні для лексикографів словникові матеріали, які:

- містять відомості про дієслівні керування, що зазнали ідеологічного тиску за радянської доби, оскільки відображали національну специфіку дієслівного керування в українській літературній мові (*Л. Колібаба, В. Фурса «Призабуті та утрачені керування дієслів (матеріали до другого видання «Словника дієслівного керування»*));

- відображають тематичну групу *«Людина»* *«Українсько-польсько-англійського тематичного словника»*, доповнену синоніми як літературного стилю, так і розмовного, зокрема діалектизмами, вульгаризмами та застарілими словами, а також фразеологізмами і стійкими порівняннями (*І. Мирошніченко, І. Стогній «Тематична група «Людина» «Українсько-польсько-англійського тематичного словника» (словникові матеріали)»*);

- розкривають семантичне навантаження лексичних термінів на позначення таких аспектів життєдіяльності людини і суспільства, як *цінності* (зокрема й релігійні) та *норма* (*З. Козирева «Мовна норма як загальнонаціональна цінність (словникові матеріали)»*);

- описують мовні одиниці, передусім сталі сполучення слів, дібрані з текстів збірників статей, виступів, інтерв'ю, фейлетонів, памфлетів І.М. Дзюби (*І. Самойлова «Сталі сполучення слів у публіцистиці І.М. Дзюби (за матеріалами «Словника мови творчих особистостей України другої половини ХХ – початку ХХІ століття»*));

- подають лексикографічне опрацювання мови російсько-української війни на основі студіювання текстів різних стилів і жанрів провідних українських письменників (Василя Шкляра, Світлани Талан, Галини Вдовиченко, Міли Іванцової, Дари Корній, Сергія Жадана, Юлії Ілюхи тощо) й аналізують наповнення мовно-виражальної системи української ментальності символами волі, української

незалежності, боротьби українців за демократію і прогресивний розвиток людства (Н. Сніжко «*Номінативні засоби відображення російсько-української війни (словникові матеріали)*»);

– пропонують словникові статті лексичних одиниць, які використовує Г. Тютюнник в оповіданнях, новелах, повістях і творах для дітей, зокрема представлено розмовну і стилістично марковану лексику, слова з образним значенням, авторські фразеологічні одиниці та паремії (Л. Дідун «*Відображення ідіолекту Григора Тютюнника у «Словнику мови творчих особистостей України другої половини ХХ – початку ХХІ століття» (словникові матеріали)*»).

Уважаємо, що систематизовані авторами цього розділу словникові матеріали будуть корисними не тільки для дослідження динаміки мови і мовомислення українців, моделювання мовної та концептуальної картин світу, а й для укладання ідеографічних, загальномовних тлумачних словників тощо. Подані матеріали можуть ефективно використовуватися як викладачами, так і студентами під час підготовки до лекційних і практичних занять з розділу «Лексикологія, фразеологія, лексикографія».

У третьому розділі збірника подано чотири рецензії, зокрема Є. Карпіловської на словник української поетичної мови харківської дослідниці О. Тележкіної «*Іменник в поетичній мові Василя Мисика: словник сполучуваності (на матеріалі збірки «Чорнотроп»)*» (2017 р.); З. Козирєвої на словник Ганни Дидик-Меуш і Олени Слободзяник «*Українські краєвиди ХVІ – ХVІІІ ст.: слово – текст – словник*» (2015); Л. Мовчун на «*Словник українських рим*» (укладач В. Краснопольський (2019 р.) та Ю. Цигвинцевої на «*Вебсловник жіночих назв української мови*» (укл. Олена Синчак) (2022 р.), які привертають увагу читачів до аналізованих видань, допомагають побачити їхню оригінальність, а також містять рекомендації щодо практичного застосування цих лексикографічних джерел.

У розділі «Хроніка» Л. Дідун скрупульозно описала знакову для мовознавців України і зарубіжжя Міжнародну наукову конференцію «*Лексикографічна парадигма ХХІ століття. До 100-ліття від дня народження доктора філологічних наук, професора Леоніда Сидоровича Паламарчука*», що була організована відділом лексикології, лексикографії та структурно-математичної лінгвістики Інституту української мови НАН України. Зауважу, що ця онлайн-конференція об'єднала понад 70 учених-лексикографів з різних куточків світу та дала змогу гідно відзначити ювілей видатного лінгвіста, а ще – засвідчила надзвичайну працьовитість українських науковців, їхню силу духу і відданість справі, адже, попри повітряні тривоги, всі задекларовані в програмі доповіді були виголошені. Знаково, особливо в цей непростий військовий період, що за результатами роботи Міжнародної наукової конференції відділ лексикології, лексикографії та структурно-математичної лінгвістики Інституту української мови НАН України під орудою доктора філологічних наук, професора Є. Карпіловської підготував колективну монографію «*Лексикографічна парадигма ХХІ ст.: теорія і методологія*», а це вкотре викликає гордість за людей, які вболівають за справу свого життя і власним прикладом доводять, що все буде Україна!

Ю. Цигвинцева, у цьому ж розділі збірника, окреслила проблематику Міжнародного семінару «*Інструменти комп'ютерної лінгвістики та ефективні методики опрацювання природної української мови*», що відбувся в Єнському університеті імені Фрідріха Шиллера (Німеччина 5 грудня 2022 року), розкрила зміст виголошених доповідей.

У розділі «Ювілеї» І. Самойлова проаналізувала лексикографічну спадщину українського лінгвіста, лексиколога й лексикографа ХХ ст. Л.С. Паламарчука, пригадала етапи наукової діяльності відомого мовознавця, схарактеризувала основні аспекти опублікованого в 1987 році монографічного дослідження про українську лексикографію (с. 227–238).

Розділ «Сторінка пам'яті» приурочено кандидатів філологічних наук, професору Людмилі Олександрівні Симоненко (15.09.1936 р. – 19.09.2022 р.), що була відомим українським термінологом і термінографом, багаторічною завідувачкою сектору, а згодом відділу наукової термінології Інституту української мови НАН України.

Цікавими і корисними для читачів будуть матеріали запропоновані О. Тищенко в розділі «*Лексикографічні консультації*», у якому йдеться про семантику й особливості вживання лексем *відбірний / відбірковий, опалювана / опалювальна (площа)*.

Уважаємо, що рецензований збірник наукових праць підготовлений на високому науковому рівні, має чітку і логічну структуру, відповідає вимогам до такого виду видань, а подані до друку статті є актуальними та висвітлюють питання, пов'язані з історією лексикографії, методикою й технологією укладання словників різних типів, аналізом українського словникарства, лексикологією тощо. Матеріали видання будуть корисними і цікавими не тільки науковцям і викладачам, а й аспірантам і студентам-філологам.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

РІДНЕ СЛОВО В ЕТНОКУЛЬТУРНОМУ ВИМІРІ

Випуск 8

Головний редактор – *Віра Котович*

Верстка – *Наталія Кузнєцова*

Коректура – *Наталія Славогородська*

Підписано до друку 19.06.2023 р.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 16,51.
Зам. № 0823/491. Наклад 200 прим.

Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.

COLLECTION OF SCIENTIFIC ARTICLES

DROHOBYCH IVAN FRANKO STATE
PEDAGOGICAL UNIVERSITY

NATIVE WORD IN ETHNOCULTURAL DIMENSION

Issue 8

Chief Editor – *Vira Kotovych*

Technical Editor – *Nataliya Kuznietsova*

Corrector – *Nataliia Slavohorodska*

Signed for publication 19.06.2023 p.
Format 60×84/8. Times New Roman Font.
Digital printing. Conventional printed sheet 16,51.
Order № 0823/491. Edition of 200 copies.

Publishing House “Helvetica”
65101, Odessa, 6/1, Inglezi St.
Phone +38 (095) 934 48 28
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Certificate of publishing entity
ДК № 7623 dated 22.06.2022.